

Svatojánský kult na Starém Městě pražském a Hradčanech od 17. století do r. 2019. (Svatojánské sochy a jiná vyobrazení v městském prostoru)

Diplomová práce

Studijní program:

Studijní obory:

Autor práce:

Vedoucí práce:

N7503 Učitelství pro základní školy

Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy

Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy

Bc. Markéta Gausová Zörnerová

PhDr. Milan Svoboda, Ph.D.

Katedra historie

Zadání diplomové práce

Svatojánský kult na Starém Městě pražském a Hradčanech od 17. století do r. 2019. (Svatojánské sochy a jiná vyobrazení v městském prostoru)

Jméno a příjmení: **Bc. Markéta Gausová Zörnerová**
Osobní číslo: **P18000601**
Studijní program: **N7503 Učitelství pro základní školy**
Studijní obory: **Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy**
Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy
Zadávací katedra: **Katedra historie**
Akademický rok: **2018/2019**

Zásady pro vypracování:

Práce si klade za cíl zmapovat a popsat svatojánské památky na území Starého Města pražského a Hradčan v profánním prostoru a ověřit, zda je jejich rozmístění zcela náhodné, nebo má hlubší souvislost s ohnisky svatojánského kultu v obou pražských městech. Možná souvislost rozmístění pražských svatojánských památek s ohnisky svatojánského kultu bude porovnávána se stopami kultu sv. Jana Sarkandra a sv. Pavlíny v Olomouci.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

BEČKOVÁ, Kateřina – FOKT, Miroslav: Svědectví Langweilova modelu Prahy, Praha: Muzeum hlavního města Prahy 1996. ISBN 80-900668-8-7.

BITNAR, Vilém, Náboženská osobnost svatého Jana Nepomuckého, výbor z české literatury XIV. až XV. věku, Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1932.

BOROVÝ, Klement: Sv. Jan Nepomucký, mučeník a hlavní patron království českého, Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1878.

HANKE, Jiří: Zázračná divotvůrkyně v Olomouci. Oblast působnosti raně novověké městské patronky, příspěvek k dějinám mentalit. In: Olomoucký archivní sborník 2, 2004, s. 156-161, Olomouc. ISSN 80-86388-21-2.

KAFKA, Luboš: Dárek z pouti, poutní a pouťové umění, Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2009, ISBN 978-80-86069-52-4.

LÍBAL, Dobroslav, Staré Město pražské, Praha: Lidové noviny, 1996. ISBN 80-7106-167-0.

MIKULEC, Jiří: Barokní náboženská bratrstva v Čechách, Praha: Lidové noviny, 2000. ISBN 80-7106-422-X.

MIKULEC, Jiří: Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích, Praha: Grada, 2013, 978-80-247-3698-3.

POLC, Jaroslav V. – RYNEŠ, Václav, Svatý Jan Nepomucký, Řím: Česká křesťanská akademie, 1972.

RUTH, František, Kronika královské Prahy a obcí sousedních, sv. 1, Praha: Pavel Körber, 1903.

SCHALLER, Jaroslaus: Beschreibung der königlichen Haupt und Residenzstadt Prag, Praha 1795.

STEJSKAL, František: Svatý Jan Nepomucký, díl II., Úcta, kanonisace a obrana, Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1922.

TENORA, Jan – FOLTÝNOVSKÝ, Josef: Bl. Jan Sarkander, jeho doba, život a blahoslavení, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1920.

VLČEK, Pavel a kol.: Umělecké památky Prahy, Staré Město, Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0563-3.

VLNAS, Vít: Jan Nepomucký, česká legenda, Praha: Národní galerie, Litomyšl: Paseka, 2013. ISBN 978-80-7432-278-5.

Evangelíci o Janu Sarkandrovi. Sborník ke kanonizaci nového katolického světce, Pavel Keřkovský (ed.), Heršpice: EMAN, 1995. ISBN 80-900696-9-X.

Kněz a mučedník Jan Sarkander. Sborník ke svatořečení, Jaroslav Němec – Vojtěch Tkadlík (eds.), Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1994.

Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města, Martin Elbel – Ondřej Jakubec (edd.), Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2010. ISBN 978-80-87149-38-6.

Pragensia svatojánská, ed. Vilém Bitnar – Karel Procházka, Praha: Výbor Svatojanský pro oslavu 200.

výročí kanonisace Jana Nepomuckého, 1929.

Svatý Jan Nepomucký 1393 – 1993, ed. Jana Kybalová, Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-770-2.

Prameny:

Národní archiv, Sbírka genealogicko-heraldická Wunschwitzova

Archiv Hlavního města Prahy, fond Farní úřad u svatého Tomáše na Malé Straně

Archiv národního muzea

Muzeum hl. města Prahy, Langweilův model Prahy, inv. č. H 127 795

Národní památkový ústav Praha, restaurátorské zprávy

Národní památkový ústav Praha, stavebněhistorické průzkumy

Vedoucí práce: PhDr. Milan Svoboda, Ph.D.
Katedra historie

Datum zadání práce: 30. dubna 2019

Předpokládaný termín odevzdání: 30. dubna 2020

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

24. července 2020

Bc. Markéta Gausová Zörnerová

Poděkování

Na prvním místě děkuji PhDr. Mgr. Milanu Svobodovi, Ph.D., za laskavé a trpělivé vedení mé diplomové práce, jakož i za cenné rady a připomínky, které mi poskytl.

Další poděkování patří pracovníkům všech institucí, kteří mi ochotně poskytli přístup ke sbírkovým fondům, archivním materiálům či mi byli nápomocni konzultacemi. Jmenovitě bych na tomto místě chtěla poděkovat alespoň PhDr. Kláře Woitschové, Ph.D., za poskytnutí cenného pramene a PhDr. Kateřině Bečkové za čas, který se mnou ochotně trávila nad Langweilovým modelem Prahy. Velký dík patří také paní Janě Noskové za vyhledávání svatojánských titulů v antikvární nabídce napříč Českou republikou.

Nakonec, nikoliv však na posledním místě, děkuji svým nejbližším za trpělivost, porozumění a oporu.

Anotace

Diplomová práce si klade za cíl zmapovat a popsat svatojánské památky na území Hradčan, Pražského hradu a Starého Města v současném profánním prostoru a ověřit, zda je jejich rozmístění zcela náhodné, nebo má hlubší souvislost s ohnisky svatojánského kultu v obou pražských městech. Možná souvislost rozmístění svatojánských památek s ohnisky svatojánského kultu je porovnána se stopami kultu sv. Jana Sarkandera a sv. Pavlíny v Olomouci.

Klíčová slova

Sv. Jan Nepomucký, Pražský hrad, Hradčany, Staré Město, svatojánské oslavy, Langweilův model Prahy, Olomouc, Sv. Jan Sarkander, sv. Pavlína

Annotation

The work shows relations of St. John Midsummer Celebrations in the material culture of the Prague Castle, Hradčany and Old Town in Prague. In particular it discusses secular decorations of the streets, trying to answer the question whether the numerous depictions of St. John Midsummer Celebrations. The work compare the current situation in Prague with the similar traces of the cult of St. John Sarkander and St. Paulina in Olomouc.

Key words

St. Johan of Nepomuk, Old Town in Prague, Hradčany, Prague castle, St. John Midsummer Celebrations, Langweil model of Prague, Olomouc, St. Johan Sarkander, St. Paulina

Obsah

Úvod.....	7
1. Rozbor použitých pramenů a literatury	10
2. Shrnutí poznatků z předešlého výzkumu projevů svatojánského kultu na Malé Straně	21
2. 1. O životě a „druhém životě“ Jana Nepomuckého	21
2. 2. O svatojánských slavnostech v pražských ulicích	24
2. 3. Ikonografie sv. Jana Nepomuckého.....	27
2. 4. Vyobrazení sv. Jana Nepomuckého na Malé Straně v souvislostech svatojánských oslav.....	30
3. Svatojánská procesí na Pražském hradě, Hradčanech a Starém Městě	32
3. 1. Trasy svatojánských procesí a cesty svatojánských ctitelů.....	32
3. 2. Další slavnostní průvody v pražských ulicích.....	38
3. 3. Sv. Jan Nepomucký v kramářských tiscích – s ohledem na místopis a ikonografii	44
4. Popis a rozbor nepomucenských vyobrazení na Pražském hradě a na Hradčanech	48
4. 1. Vyobrazení sv. Jana Nepomuckého na Pražském hradě.....	48
4. 2. Vyobrazení sv. Jana Nepomuckého na Hradčanech.....	56
4. 3. Za hradbami Hradčan.....	72
5. Popis a rozbor nepomucenských vyobrazení na Starém Městě	75
5. 1. Od kláštera cyriaků ke Karlovu mostu.....	75
5. 2. Od Týnského chrámu ke Karlovu mostu.....	83
5. 3. Od Nového Města k Týnskému chrámu	93
5. 4. Svatojánské památky na Starém Městě stranou od obvyklých tras svatojánských procesí.....	98
6. Komparace svatojánského kultu v pražských městech s kultem sv. Jana Sarkandera a sv. Pavlíny v Olomouci.....	108
6. 1. Východiska výzkumu v Olomouci	108
6. 2. Sv. Jan Sarkander (1576–1620) – životopisná črta	110
6. 3. Ikonografie sv. Jana Sarkandera	116
6. 4. Po stopách Sarkandera kultu v historickém jádru Olomouce.....	118
6. 5. Úcta ke sv. Pavlíně	127
6. 6. Ikonografie sv. Pavlíny	128
6. 7. Po stopách svatopavlínského kultu v historickém jádru Olomouce.....	129
7. Interpretace získaných poznatků s pomocí kartografických metod a vročení svatojánských památek.....	134
7. 1. Interpretace získaných poznatků – Pražský Hrad a Hradčany	134
7. 2. Interpretace získaných poznatků – Staré Město	136
7. 3. Porovnání svatojánského kultu v pražských městech s kultem sv. Jana Sarkandera a sv. Pavlíny v Olomouci	139
8. Závěr	143
Seznam použitých zdrojů	147
Seznam příloh	165

Seznam vyobrazení

Obrázek 1 Provizorní průčelí katedrály. Výřez z digitálního Langweilova modelu Prahy, MMP.

Obrázek 2 Vikářská ulička. Výřez z digitálního Langweilova modelu Prahy, MMP.

Obrázek 3 Kaple sv. Jana Nepomuckého při bazilice sv. Jiří. Výřez z Langweilova modelu Prahy, MMP.

Obrázek 4 Loreta – sousoší sv. Jana Nepomuckého. Výřez z digitálního Langweilova modelu Prahy, MMP.

Obrázek 5 Loreta – sousoší sv. Felixe. Výřez z digitálního Langweilova modelu Prahy, MMP.

Obrázek 6 Loretánská 179a/13. Fotografie NA.

Obrázek 7 Loretánská 179a/13, okolo r. 1900. Fotografie MMP.

Obrázek 8 Hradčanské náměstí 65/6. Výřez z digitálního Langweilova modelu Prahy, MMP.

Obrázek 9 Kostel sv. Jana Nepomuckého na Hradčanech. Výřez z digitálního Langweilova modelu, MMP.

Obrázek 10 Radniční schody (detail, socha sv. Josefa). Výřez z digitálního Langweilova modelu Prahy, MMP.

Obrázek 11 Svatý obrázek. Pohled na kostel sv. Kříže Většího s klášterem na Starém Městě v Praze. Vlastivědné muzeum Olomouc, fond C3960–C6506, inv. č. 7607. Autor snímku M. Gausová Zörnerová.

Obrázek 12 Jánské náměstí. Svatojánské sousoší. Národní galerie inv. č. R 81256. Fotografie NG.

Obrázek 13 Sousoší sv. Jana Nepomuckého při kostele sv. Mikuláše na Starém Městě. Výřez z digitálního Langweilova modelu Prahy, MMP.

Obrázek 14 Jánské náměstí od jihu. Výřez z digitálního Langweilova modelu Prahy, MMP.

Obrázek 15 Dům U Zlaté studně. Výřez z digitálního Langweilova modelu Prahy, MMP.

Obrázek 16 Dům U Sv. Jana. Výřez z digitálního Langweilova modelu Prahy, MMP.

Obrázek 17 Sousoší sv. Jana Nepomuckého, dům Na Baště. ŠTECH, V. V. *Pražská domovní znamení*, příloha č. 112. Autor snímku Jaroslav Pacovský.

Obrázek 18 Shoení těla sv. Jana Nepomuckého z mostu. Autor snímku M. Gausová Zörnerová.

Obrázek 19 Vynesení těla sv. Jana Nepomuckého z řeky. Autor snímku M. Gausová Zörnerová.

Obrázek 20 Translace těla do kaple při kostele Sv. Kříže Většího. Autor snímku M. Gausová Zörnerová.

Obrázek 21 Kaple sv. Jana Sarkandera. Socha sv. Jana Sarkandera. Fotografie M. Gausová Zörnerová.

Obrázek 22 Kaple sv. Jana Sarkandera. Řezba na dveřích. Fotografie M. Gausová Zörnerová.

Obrázek 23 Sarkandrinum. Sv. Jan Sarkander na modlitbách. Fotografie M. Gausová Zörnerová.

Obrázek 24 Sloup Nejsvětější Trojice. Socha sv. Jana Sarkandera. Fotografie M. Gausová Zörnerová.

Obrázek 25 Panská 174/2. Socha sv. Jana Sarkandera. Fotografie M. Gausová Zörnerová.

Obrázek 26 Dolní náměstí. Mariánský sloup. Socha sv. Pavlíny. Fotografie M. Gausová Zörnerová.

Obrázek 27 Dolní náměstí. Mariánský sloup. Socha sv. Pavlíny. Fotografie M. Gausová Zörnerová.

Seznam použitých zkratk a symbolů

AHMP – Archiv hlavního města Prahy

ANM – Archiv Národního muzea

Evid. karta – evidenční karta

Inv. č. – inventární číslo

Kart. č. – karton číslo

KNM – Knihovna Národního muzea

KZP – Klub Za Starou Prahu

MHMP – Magistrát hlavního města Prahy

MMP – Muzeum města Prahy

NA – Národní archiv

NG – Národní galerie

NPÚ – Národní památkový ústav

PNP – Památník národního písemnictví

RZ – restaurátorská zpráva

SHP – stavebně historický průzkum

Sign. – signatura

SOA – Státní oblastní archiv

SOKA – Státní okresní archi

Úvod

Historické jádro Prahy zdobí četné svatojánské památky. V předkládané diplomové práci si všímám těch, které jsou součástí prostoru města – zobrazení sv. Jana Nepomuckého na fasádách domů, ve dvorech, na pavlačích, v průjezdech či na ohradních zdech nebo náměstích. Zaznamenávám ovšem i svatojánské sochy, které zdobí pláště církevních staveb, nebo stojí v jejich těsném sousedství. Pouhý soupis těchto památek však není smyslem mé práce.

Ptám se, zda je rozmístění těchto památek dílem náhody? Záviselo jejich umístění pouze na osobních preferencích zadavatele? Jsou svatojánské sochy na pláštích sakrálních staveb jen součástí výzdoby většího celku, jímž je ikonografický program? Nebo lze v rozmístění těchto památek hledat neviditelnou síť významů, které již dnes nejsou na první pohled patrné? Má jejich umístění přímou souvislost s každoročními svatojánskými procesími, která se konala v oktávu 16.–23. května? Je jejich výskyt četnější v místech, která dříve byla ohnisky svatojánské úcty, neboť byla spojena s působením, životem či smrtí tohoto světce nebo se zázraky, které mu byly připisovány?

Zaměřila jsem svůj výzkum na území Pražského hradu, Hradčan a Starého Města. Oporou mé teze mi byly údaje, které jsem již dříve sesbírala a analyzovala na Malé Straně a jež předkládám v druhé kapitole *Shrnutí poznatků z předešlého výzkumu projevů svatojánského kultu na Malé Straně*.¹

Nejsem samozřejmě první, kdo se věnuje svatojánským pragensiím. V první kapitole *Rozbor použité literatury a pramenů* podrobně rozebírám díla, která se tomuto tématu věnují a z nichž jsem čerpala, poukážu zde však pouze na to, že práce, které upírají pozornost k svatojánským památkám v profánním prostoru, byly doposavad nesystematické a zaměřovaly se spíše na jejich uměleckohistorický obsah.² Pokud si všímaly i místní tradice, pak u těch nejznámějších či nejvýznamější z nich, jakou je například socha sv. Jana

¹ Tento výzkum byl součástí mé bakalářské práce GAUSOVÁ ZÖRNEROVÁ, Markéta. *Projevy svatojánského kultu v hmotné kultuře na Malé Straně*. Ústí nad Labem: FF UJEP, 2017. Podstatné výsledky této práce byly publikovány GAUSOVÁ ZÖRNEROVÁ, Markéta. *Projevy svatojánského kultu v drobných památkách na Malé Straně (s využitím Langweilova modelu Prahy)*. *Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. Roč. 19, 2018, č. 2. ISSN 1211-8109. S. 177–201.

² CIBULKA, Josef. Socha barokního světce. In: *Od pravěku k dnešku (Pekařův sborník) II*. Praha: Historický klub, 1930. S. 127–132; ALSTEROVÁ, Alena. Brokofova mostecká socha jako typ, varianta a schéma. In: *Acta Universitatis Carolinae. Příspěvky k dějinám umění II*. Praha: Univerzita Karlova, 1976. S. 80–85.

Nepomuckého na Karlově mostě.³ Drobné svatojánské památky v ulicích Prahy doposud téměř unikaly odborné pozornosti, pokud byly výjimečně zmiňovány, pak pouze některé.⁴ Dá se říci, že větší pozornost se upřela k (nejen pražským) svatojánským památkám pouze ve dvou jubilejních letech: roku 1929 a roku 1993.⁵ V návaznosti na tato jubilea byly vydány publikace, z nichž čerpají zájemci o svatojánskou tematiku: sborník *Pragensia svatojanská*⁶, sborník *Náboženská osobnost svatého Jana Nepomuckého*⁷, monografie *Svatý Jan Nepomucký* od J. Polce, *Svatý Jan Nepomucký. Česká legenda* od V. Vlnase⁸, univerzitní *Svatojanský sborník*⁹ a sborník svatojánských statí k výstavě *Svatý Jan Nepomucký 1393–1993*.¹⁰

Svatojánská vyobrazení ve veřejném prostoru pražských měst tedy neunikla pozornosti badatelů, avšak s výjimkou některých svatojánských památek mimořádných uměleckých kvalit nebyl zatím vytvořen ani jejich podrobný soupis, ani nebyly systematicky zkoumány z hlediska vazeb na náboženské, kulturní či sociální tradice pražských městských společenství. Třetí kapitola této diplomové práce je věnována mému pokusu o rekonstrukci tras, kterými obvykle procházela procesí během svatojánského oktávu. Čerpala jsem z dobových svědectví, z ikonografických pramenů i z místopisných studií a z mapových podkladů. Porovнала jsem tyto trasy také s jinými slavnostními průvody, ať již profánního nebo náboženského charakteru a využila jsem rovněž ke studiu kramářské svatojánské tisky, které se ukázaly jako zajímavý zdroj místopisných informací.

Poté, co jsem si vytvořila představu o cestách, kterými se obvykle ubíraly svatojánské průvody, následoval průzkum v ulicích Hradčan, Starého Města a v areálu Pražského hradu.

³ ROYT, Jan. Svatý Jan Nepomucký a jeho úcta v Praze. In: KYBALOVÁ, Jana ed. *Svatý Jan Nepomucký 1393–1993*, Praha – Mnichov: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-770-2. S. 76–84.

⁴ HRUDKA, Václav. Svatojánské sochařství v Praze. In: BITNAR, Vilém, PROCHÁZKA, Karel, eds. *Pragensia svatojanská*. Praha: Výbor Svatojanský pro oslavu 200. výročí kanonisace Jana Nepomuckého, 1929. S. 90–103; VLNAS, Vít. *Jan Nepomucký, česká legenda*. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0358-2. S. 154–155.

⁵ V r. 1929 bylo připomínáno dvě stě let od kanonizace Jana Nepomuckého, r. 1993 šest set let od jeho úmrtí. Obě výročí připadla na období politických i společenských změn; první jubileum bylo zastíněno svatováclavským miléníem, druhé výročí se naopak setkalo s větším zájmem kulturní veřejnosti. Již r. 1987 vyhlásil kardinál František Tomášek Desetiletí duchovní obnovy národa; rok 1993 byl věnován tématu „pravda a spravedlnost“ pod patronací sv. Jana Nepomuckého.

⁶ BITNAR, V., PROCHÁZKA, K. eds. *Pragensia svatojanská*.

⁷ BITNAR, Vilém ed. *Náboženská osobnost svatého Jana Nepomuckého. Výbor z české literatury XIV. až XX. věku*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1929.

⁸ POLC, Jaroslav V. *Svatý Jan Nepomucký*. Praha: Zvon, 1993. ISBN 80-7113-071-0; VLNAS, V. *Jan Nepomucký, česká legenda*. I. vydání. Týž: *Jan Nepomucký, česká legenda*. II. vydání. Praha – Litomyšl: Paseka – Národní galerie, 2013. ISBN 978-80-7432-278-5; ISBN 978-80-7035-522-0.

⁹ SVOBODA, Jiří, ed. *Svatojanský sborník*, Praha: Karolinum 1994, ISBN 80-7066-978-0.

¹⁰ KYBALOVÁ, J. ed. *Svatý Jan Nepomucký 1393–1993*.

Čtvrtá a pátá kapitola popisuje svatojánské památky ve zmíněných lokalitách. V této části mé diplomové práce popisují svatojánské památky nejen z hlediska uměleckohistorického, ale všímám si i původu jejich vzniku, jejich vazby na náboženskou tradici místa a v neposlední řadě také jejich umístění vzhledem k trasám procesí. Kromě toho každou památku komparuji z hlediska jejího současného umístění s Langweilovým modelem Prahy, jehož průběžný průzkum z hlediska svatojánských památek byl nedílnou součástí mé práce.

Šestá kapitola je věnována komparaci projevů svatojánského kultu v pražských ulicích s kultu sv. Pavlína a sv. Jana Sarkandera v Olomouci. Postupovala jsem obdobným způsobem jako v případě svatojánských památek: na podkladě údajů o úctě k těmto dvěma světcům v Olomouci jsem provedla průzkum v ulicích města a výsledky porovnávala se situací v Praze. Důvody, proč jsem zvolila právě svatopavlínský a sarkanderovský kult jsou následující: Olomouc svým historickým významem nezaostává za Prahou, lidová úcta byla Janu Sarkanderovi prokazována mnohem dříve, než došlo k jeho oficiálnímu blahořečení a svatořečení, což je totéž, co lze říci i o Janu Nepomuckém. V Janu Sarkanderovi byl zároveň spatřován jmenovec i následovník Jana Nepomuckého. Úcta ke sv. Pavlíně začala být v Olomouci vzdávána od r. 1623 a jako patronka Olomouce byla uctívána v průběhu 17. a 18. století. Tedy zhruba v téže době, kdy kulminovala úcta ke sv. Janu Nepomuckému. V obou případech jsou doložena četná procesí v olomouckých ulicích i místa, která byla vnímána jako ohniska kultu obou těchto světců.

V sedmé kapitole shrnuji výsledky svého výzkumu a interpretuji je. Nedílnou součástí interpretace jsou mapové podklady, které zobrazují jak mnou vytyčené trasy svatojánských procesí, tak svatojánské památky v ulicích Starého Města, Hradčan a v areálu Pražského hradu.¹¹ K lepší orientaci slouží také tabulky, které svatojánské památky chronologicky řadí. Kromě toho jsem pro každou svatojánskou památku vytvořila evidenční kartu, v níž jsou shrnuty všechny podstatné údaje (autorství díla, datace, ikonografický popis atd.).

V závěru shrnuji své poznatky a předkládám k posouzení výsledky svého výzkumu a poukazuji na možnosti dalšího bádání.

¹¹ Za cenné rady a pomoc při jejich zpracování děkuji Mgr. Martinu Slavíkovi, Ph.D., z katedry chemie FP TUL.

1. Rozbor použitých pramenů a literatury

Zcela zásadním pramenem, s nímž jsem pracovala po celou dobu nad svou diplomovou prací, je Langweilův model Prahy, resp. jeho digitalizovaná podoba.¹² Antonín Langweil (1791–1837) vytvořil v letech 1826–1837 papírový model Prahy v měřítku 1:480. Díky pečlivosti, smyslu pro detail, technickému i uměleckému vzdělání, kterými Langweil disponoval, vytvořil dílo, které zachytilo podobu Prahy před velikými zásahy, které přinesly v poslední třetině 19. století urbanizace a asanace hlavního města. Langweil bohužel nestihl dílo zcela završit – r. 1831 dokončil model Starého Města, r. 1833 dokončil podobu Malé Strany a Pražského hradu, do r. 1837 pracoval na zobrazení Hradčan, které však již ponechal nehotové.¹³ Nové Město není na modelu zobrazeno vůbec, avšak vzhledem k tomu, že můj výzkum probíhal na vltavském levobřeží, nebyla tato okolnost překážkou. Langweilovo dílo, doceněné až mnoho let po autorově smrti, se pro mne stalo nenahraditelným pomocníkem při vyhledávání zaniklých i dochovaných svatojánských památek.

Ačkoliv Antonín Langweil pracoval nad svým dílem s maximální pečlivostí, používal k podkladům pro své dílo trigonometrický Jüttnerův plán Prahy¹⁴ a trávil dlouhé hodiny zakreslováním a zaměřováním budov, přesto pro mne měla práce s jeho modelem Prahy dvě úskalí. Langweil totiž nevěnoval všem detailům stejnou míru pozornosti. A tak některé svatojánské památky jsou na modelu zachyceny naprosto přesně a lze je s jistotou identifikovat, jiné jsou znázorněny pouze schematicky. Langweil v takovém případě většinou naznačil pouze nejznámější ikonografický typ sv. Jana Nepomuckého (dovolím si ho nazvat brokofovsko-rauchmüllerovský); divák tedy ví, že v onom místě stojí socha sv. Jana Nepomuckého, ovšem ve skutečnosti se její podoba mohla od naznačeného schématu podstatně lišit.

Druhým úskalím práce s modelem jsou jeho pohnuté osudy po Langweilově smrti. Poprvé byl model skutečně odborně restaurován až v 60. letech 20. století, do té doby poničily plísň, hmyz i nešetrné zacházení některé cenné detaily, které jsou jednou pro vždy

¹² Langweilův model Prahy, MMP inv. č. H 127 795. Langweilův model byl digitalizován v letech 2006–2008 společností Visual Connection, a. s. Badatelům je zpřístupněn v podobě aplikace ve speciální badatelské stanici pod vedením PhDr. Kateřiny Bečkové. Tímto děkuji Muzeu hlavního města Prahy (dále MMP) za možnost pracovat s Langweilovým modelem a dr. Bečkové za vstřícnost.

¹³ S příběhem modelu i s jeho technickými detaily podrobně seznamuje BEČKOVÁ, Kateřina, FOKT, Miroslav, *Svědectví Langweilova modelu Prahy*. Praha: Schola ludus Pragensia, 1996. ISBN 80-900668-8-7.

¹⁴ Josef Jüttner (1775–1848) vytvořil podrobný plán Prahy v letech 1815–1816, Prahu zobrazuje v měřítku 1:4320.

ztraceny.¹⁵ Mezi tyto drobné prvky modelu zřejmě náleží i některé svatojánské sochy, které zdobí např. štíty domů, či byly umístěny soliterně na některém z pražských náměstí. Tyto detaily totiž nejvíce trpěly manipulací s modelem, snadno šly odlomit či odrazit. Přesto neexistuje pro komparaci umístění svatojánských památek v pražských ulicích a dvorech věrohodnější pramen, než je Langweilův model Prahy.

Další pramen, s nímž jsem pracovala, zřejmě rovněž vznikl ve 30. letech 19. století a je přímo zaměřen na svatojánské památky. Je to dosud nepublikovaný *Sammlung von Johan[n]eischen Denckmälern und deren Inschriften*, jehož autorem je Georg Adalbert Wahner (1753?–1833).¹⁶ Tento katolický kněz sepisoval během svého duchovenského působení v Praze a v Žateckém a Litoměřickém kraji různá „miscellanea“, mezi nimi i památky na sv. Jana Nepomuckého. Sešit věnovaný svatojánským památkám obsahuje 53 rukopisných stránek včetně perokreseb nápisů, heraldických a ikonografických znaků a chronologicky řazeného rejstříku.¹⁷ Wahner v něm zaznamenal některé svatojánské památky vzniklé od r. 1683 až do r. 1832, v němž jeho soupis končí.

Soupis je zapsán německy novogotickou kurzívou a není systematický – vznikl zřejmě náhodně vzhledem k okolnostem Wahnerova pobytu a působení. Svatojánské památky, které Wahner zaznamenal, pocházejí z Žateckého i Litoměřického kraje a z Prahy a jejího okolí (např. Hlubočepů či Motola). Wahner zřejmě vybíral do svého seznamu pražských svatojánských památek Nepomukova zobrazení dle osobních preferencí či zcela náhodně – někdy si všimá nepřehlédnutelného kamenného kenotafu na Pražském hradě, jindy zaznamená drobné dílo ve dvoře měšťanského domu. Zdá se, že v soupisu pražských svatojánských památek upíral pozornost spíše k Novému Městu.

Jeho dílo pro mne bylo cenné jak z hlediska doby jeho vzniku (téměř shodné s modelem A. Langweila), tak s ohledem na některé detaily, které nejsou jinde zaznamenány – Wahnerovo dílo mne např. upozornilo na téměř (či zcela) zapomenutou svatojánskou

¹⁵ O osudech modelu po autorově smrti viz BEČKOVÁ, K., FOKT, M. *Svědectví Langweilova modelu Prahy*, s. 54–62.

¹⁶ Na pramen mne upozornila PhDr. Klára Woitschová, PhD., již tímto velmi děkuji. K osobě G. A. Wahnera podrobněji RYANTOVÁ, Marie. Pozoruhodná spisovatelka P. Georga Adalberta Wahnera. In: PÁTKOVÁ, Hana, ed. *Česká beseda o německých i českých kronikách, pamětech a dalších vyprávěcích pramenech*. Dolní Břežany: Scriptorium, 2006. ISBN 80-86197-70-0. S. 117–126.

¹⁷ Stojí za povšimnutí, že Georg Adalbert Wahner byl vysvěcen na kněze ve svatováclavské kapli svatovítského chrámu 18. září 1779 – tedy právě v roce padesátiletého jubilea Nepomukovy kanonizace. Je možné, že jeho zájem o Nepomukova zobrazení může pramenit z této souvislosti – není totiž známo, že by Wahner vytvořil jiný systematický soupis věnovaný některému dalšímu světcovi. RYANTOVÁ, M. Pozoruhodná spisovatelka P. Georga Adalberta Wahnera, s. 117.

památku v Liliové ulici na Starém Městě. Jeho nesystematičnost mi však neumožnila podobný způsob komparace, jaký mi poskytl Langweilův model Prahy. Do budoucna bych ještě ráda vytěžila tento soupis především s ohledem na novoměstské svatojánské památky.¹⁸

Dalším významným pramenem z 19. století (či dokonce z 18. století) se pro mne staly kramářské tisky se svatojánskou tematikou, s nimiž jsem pracovala v Knihovně Národního muzea.¹⁹ Jednalo se o náboženské písně či modlitby, z nichž jsem mohla čerpat informace jak k různým ikonografickým typům sv. Jana Nepomuckého, které vycházejí z jeho legendy (almužník, kazatel, martyr, patron), tak především informace vztahující se k pražské topografii spojené se skutečným či domnělým životem sv. Jana Nepomuckého a s jeho smrtí. Některé písně vykazují tak podrobná místopisná líčení, až je to překvapující, a pro mne byly tedy velice cenné.

Vzhledem k tomu, že výsledky svého svatojánského výzkumu porovnávám v této diplomové práci s projevy kultu sv. Pavlína a sv. Jana Sarkandera v Olomouci, mínila jsem podobným způsobem využít i svaté obrázky z fondu Vlastivědného muzea v Olomouci.²⁰ Doufala jsem, že pro mne budou nikoliv nevýznamným pramenem k poznání ikonografie těchto dvou světců, kteří se těšili v Olomouci podobné míře úcty, jako sv. Jan Nepomucký v Praze. Z důvodů, které podrobněji analyzuji v příslušné kapitole,²¹ však nebyl tento fond nijak významným přínosem, a to ani jako zdroj místopisného svědectví o sarkanderovské či svatopavlínské úctě. Překvapivě jsem však našla v tomto fondu svatý obrázek jedinečně znázorňující kostel sv. Kříže Většího na Starém Městě pražském jako místo nepomucenské úcty, a to ještě v době před blahořečením Jana Nepomuckého.²²

V Archivu hlavního města Prahy je ve fondu Farního úřadu sv. Tomáše uložena členská kniha Jednoty ku pořádání národní slavnosti sv. Jana Nepomuckého na Karlově mostě v Praze.²³ Tato Jednota působila v letech 1891–1952, k jejím osudům v dobách

¹⁸ Ukázku z Wahnerova rukopisu přikládám jako přílohu č. 11 (fotografie textu) a přílohu č. 12 (transliterace textu).

¹⁹ Knihovna Národního muzea, fond Kramářské písně.

²⁰ Vlastivědné muzeum Olomouc, svaté obrázky, fond C1–C700, fond C2251–3959, fond C3960–C6506, fond C701–C2250. Děkuji Mgr. Veronice Hrbáčkové, Mgr. et Mgr. Silvii Novotné a Mgr. Veronice Sovkové za jejich vstřícnost a pomoc.

²¹ Kapitola 7. 3.

²² Vlastivědné muzeum Olomouc, fond C3960–C6506, inv. č. 7607.

²³ Archiv hl. m. Prahy (dále AHMP), fond Farní úřad u svatého Tomáše na Malé Straně, i. č. 39, sign. f. ú. u sv. Tomáše.

Protektorátu a po r. 1948 existují kusé prameny ve Spolkovém katastru.²⁴ Cenné pro mne byly především údaje z členské knihy, neboť obsahovaly také bydliště členů Jednoty. Předpokládala jsem, že tak mohu najít zajímavé souvislosti mezi svatojánskými památkami datovanými do 19. století a bydlištěm některých členů Jednoty, tento předpoklad se však nesplnil. Zajímavý však byl také vzájemný poměr počtu členů v pražských obvodech a jejich poměr k počtu členů mimo Prahu.

Veliké naděje jsem vkládala do dvou osobních fondů z pozůstalosti významných svatojánských znalců a zároveň ctitelů. Jedná se o fond biskupa Antonína Podlahy (1865–1932) a fond Viléma Bitnara (1874–1948). Oba se aktivně podíleli na organizaci svatojánského jubilea r. 1929, které mimo jiné čítalo výstavu svatojánských památek a vydání několika publikací se svatojánskou tematikou. Zvláště tyto publikace jsou dnes cenným pramenem k poznání uměleckohistorického vývoje svatojánské úcty a k pražskému svatojánskému místopisu (pojedu o nich níže). Jak však popisují autoři sborníku, který je věnován životu a dílu Antonína Podlahy, po jeho smrti byla pozůstalost bohužel rozprodána do různých rukou, část zřejmě byla zlikvidována.²⁵ K životu a dílu Viléma Bitnara žádná monografie neexistuje, ovšem soudě dle stavu jeho osobního fondu, který zatím není ani zpracován, lze usuzovat podobně.

Nejprve tedy k fondu Antonína Podlahy.²⁶ Protože biskup Podlaha byl také historikem umění a archeologem a jak jsem již napsala výše, aktivně se podílel na přípravách svatojánských jubilejních oslav, doufala jsem, že v jeho osobním fondu naleznu prameny k pražskému svatojánskému místopisu, ev. fotografie svatojánských památek shromážděných pro svatojánskou výstavu apod. Bohužel, karton, v němž jsou dnes shromážděny podklady k svatojánskému jubileu, je víc než skrovný, obsahuje především zlomky administrativní korespondence ohledně chystaných oslav.²⁷

²⁴ AHMP, MHMP II. / Národní výbor hl. m. Prahy, odbor vnitřních věcí, spolkový katastr, signatura VIII/051, kart. č. 293.

²⁵ RYANTOVÁ, Marie et al. *Antonín Podlaha. Kněz ve vědách o historii a umění*. Pelhřimov: Arcibiskupství pražské, 2017. ISBN 978-80-7415-167-5.

²⁶ Archiv Národního muzea (dále ANM), fond Antonín Podlaha, sign. 1327–1370, kart. č. 30.

²⁷ ANM, fond Antonín Podlaha, sign. 1327–1370, karton č. 30, inv. č. 1562, *Katalog výstavy svatojánských pragensií pořádané Výborem Svatojánským v Praze 1929*.

Ve fondu Viléma Bitnara je zachováno více materiálu ke svatojánskému jubileu než ve fondu Podlahově, je ovšem nezpracovaný.²⁸ Očekávala jsem, že bych mohla nalézt další snímky svatojánských památek exponovaných na jubilejní výstavě, kromě těch, které byly publikovány.²⁹ Skutečně jsem ve fondu našla některé fotografie, ovšem především těch památek, které byly již publikovány ve sborníku. V části Bitnarova fondu, s nímž jsem pracovala, a která obsahuje svatojánskou tematiku, se nacházejí hlavně odpovědi na svatojánský dotazník, který rozesílal Svatojánský výbor do farností a tímto způsobem zjišťoval údaje o svatojánských památkách. Jedná se o desítky odpovědí – některé jsou vepsány přímo do předtištěného dotazníku – a obsahují tedy jen skrovná sdělení „ano – ne“. Některé jsou však psány s opravdovým zaujetím a na mnoho stránek. Z některých z nich zároveň vysvítá i pnutí uvnitř katolického duchovenstva mezi tradicí svatováclavskou a tradicí nepomucenskou. Mnohé reflektují určitou zatrpklost a smutek vzhledem ke společenskému klimatu a jejich odborná reflexe by mohla být zajímavou sondou do života katolického farního duchovenstva v prvních desetiletích Československé republiky. Většina odpovědí je psána česky, některé odpovědi z příhraničí jsou psány německy.

Pro mé bádání však tyto nesmírně zajímavé prameny nebyly k užítu – z pražské arcidiecéze došla celá řada dopisů, avšak přímo z pražských farností je v Bitnarově fondu jen několik málo odpovědí. O svatojánských památkách referoval farář z kostela sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, farář z kostela sv. Havla či farář z kostela sv. Jindřicha na Novém Městě, avšak informovali pouze o bohoslužebném náčiní, zvonech či interiéru kostela, zcela opomenuli zodpovědět dotazy na místní tradici, či svatojánské památky v ulicích a domech ve své farnosti. Tento fakt je do očí bijící ve srovnání s četnými dopisy z venkova, kde faráři neváhali popsat každou drobnou památku, místní název či kapličku, někdy i mimo území jejich farnosti. Jediný dotazník z pražské farnosti, díky kterému jsem zaznamenala zmínky o dvou dosud nikde nezmiňovaných svatojánských památkách, zaslal farář od sv. Haštala.³⁰

Některé dílčí zajímavé informace jsem získala studiem archiválií Klubu Za Starou Prahu. Vzhledem k zaměření Klubu, který již sto dvacet let střeží architektonické a

²⁸ Památník národního písemnictví (dále PNP), fond Vilém Bitnar, Rukopisy vlastní – sv. Jan, sign. 77. Nezpracováno; PNP, fond Vilém Bitnar, Rukopisy vlastní – sv. Jan, sign. 78. Nezpracováno; PNP, fond Vilém Bitnar, Jan Nepomucký, sign. 80. Nezpracováno.

²⁹ Výstava se konala od 19. března 1929 v klášteře Na Slupi, seznam vystavených předmětů a fotografie některých z nich byly publikovány BITNAR, V., PROCHÁZKA, K. eds. *Pragensia svatojánská*.

³⁰ PNP, fond Vilém Bitnar, Jan Nepomucký, sign. 80. Nezpracováno. Odpověď na dotazníkové šetření Výboru svatojánského ze dne 4. 12. 1928.

urbanistické kvality Prahy, jsem z jeho archiválií mohla těžit především v těch případech, kde se Klub zasazoval o ochranu a zachování památek na Hradčanech a Starém Městě, pokud se jednalo o památky svatojánské.³¹

Zcela zásadní význam pro mne měly stavebně historické průzkumy a restaurátorské zprávy, které jsem mohla studovat v knihovně Národního památkového ústavu v Praze. Poskytly mi totiž detailní vhled do historie pražských domů, a především obsahují významné detaily jejich výzdoby. Pokud jsem měla již vytipované objekty, v nichž se nacházejí (měly se nacházet) svatojánské památky, pomohly mi materiály NPÚ k získání podrobnějších informací, někdy mi však tyto průzkumy a zprávy posloužily také jako významné vodítko k vyhledávání dalších památek. Komparací těchto materiálů se skutečnou situací jsem však také došla ke zjištění, že informace ve zprávách NPÚ nemusejí již odpovídat skutečnosti. Tento fakt lze ověřit i v metainformačním systému NPÚ, který je dostupný z webového rozhraní www.pamatkovykatalog.cz.³² Obzvláště alarmující je absence některých drobných svatojánských památek.

Než jsem však začala pracovat s materiály NPÚ, vyhledávala jsem si informace o svatojánských památkách v encyklopedickém díle *Umělecké památky Prahy*³³, resp. ve svazcích věnovaných Pražskému hradu, Hradčanům a Starému Městu. Tento postup mi poskytl první základní údaje o rozmístění svatojánských památek, o nichž jsem nevěděla. Pro první orientaci bylo toto dílo pro mne významné, postupně jsem však také odhalovala některé jeho slabiny. Především jsem zjistila, že autoři některé údaje zřejmě převzali bez ověřování ze starších pramenů a ty nejsou již relevantní, a naopak některé drobnější svatojánské památky unikly jejich pozornosti. Kromě toho je nedostatkem tohoto díla poměrně časté chybné ikonografické určení světic a světců, jejichž podoby zdobí pražské světské i církevní stavby. Svou systematickostí mi však *Umělecké památky Prahy* byly oporou.

³¹ Ráda bych na tomto místě poděkovala Klubu Za Starou Prahu (dále KZP) za zpřístupnění archiválií a panu Josefu Navrátilovi za trpělivost a ochotu.

³² Národní památkový ústav (dále NPÚ) [online] [vid. 20. 4. 2020] dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/>.

³³ VLČEK, Pavel a kol. *Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0832 -2; VLČEK, Pavel a kol. *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0563-3.

Z monografií, které se věnují sv. Janu Nepomuckému, jsem nejvíce nahlížela do práce Klementa Borového *Sv. Jan Nepomucký, mučeník a hlavní patron Království českého*³⁴ a do dvousvazkového díla *Svatý Jan Nepomucký, díl I., Životopis a díl II., Úcta, kanonisace a obrana* od Františka Stejskala.³⁵ Obě tyto knihy katolických autorů mne seznámily nejen se svatojánskou tradicí, ale upozornily mne i na zajímavé detaily z pražského svatojánského místopisu. Klement Borový zároveň shromáždil mnoho údajů o beatifikačním i kanonizačním řízení a o organizaci svatojánských oslav v Praze, ze kterých jsem mohla čerpat některé důležité informace, s jejichž pomocí jsem zvažovala rozložení tras svatojánských procesí. Z historiografického hlediska pro mne byla oporou práce Jaroslava V. Polce, *Svatý Jan Nepomucký*³⁶ a samozřejmě jsem se neobešla bez syntézy Víta Vlnase, *Jan Nepomucký, česká legenda*.³⁷

Z přecetných literárních pramenů, které předkládají čtenáři příběh světce, jsem těžila především z díla Bohuslava Balbína³⁸ *Život svatého Jana Nepomuckého, pražského chrámu metropolitního u sv. Víta kanovníka, kněze a mučedníka* a z edice *Historia S. Joannis Nepomuceni*.³⁹

Abych dokázala porozumět baroknímu náboženskému rituálu a pokusila se podívat na Prahu očima účastníků svatojánských procesí, věnovala jsem pozornost publikacím *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*⁴⁰, *Barokní náboženská bratrstva*⁴¹ a *Obrazy a rituál. Římské korunovace divotvorných Madon a koncept barokní kultury*.⁴² Četba poslední zmiňované knihy pro mne byla nesmírně cenná, jelikož kulturně-antropologický a sociologicko-historický přístup, který autor zvolil, ukazuje město jako prostor zaplněný sítí významů a symbolů. Tedy tak, jak se snažím nahlížet v této práci na svatojánské vyobrazení

³⁴ BOROVÝ, Klement. *Sv. Jan Nepomucký, mučeník a hlavní patron Království českého*. Praha: Dědictví svatého Jana Nepomuckého, 1878.

³⁵ STEJSKAL, František. *Svatý Jan Nepomucký, díl I. Život*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1921; STEJSKAL, František. *Svatý Jan Nepomucký, díl II. Úcta, kanonisace a obrana*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1922.

³⁶ POLC, Jaroslav V., *Svatý Jan Nepomucký*, Praha: Zvon, 1993. ISBN 80-7113-071-0.

³⁷ VLNAS, V., *Jan Nepomucký, česká legenda*; VLNAS, V. *Jan Nepomucký, česká legenda*, II. vydání.

³⁸ BALBÍN, Bohuslav. *Život svatého Jana Nepomuckého, pražského chrámu metropolitního u sv. Víta kanovníka, kněze a mučedníka*. Stará Říše: Antonín Ludvík Stříž, 1914.

³⁹ BOČKOVÁ, Alena, ed. *Historia S. Joannis Nepomuceni. Zpráva historická o životě sv. Jana Nepomuckého*. Praha: Scriptorium, 2015. ISBN 978-80-88013-18-1.

⁴⁰ MIKULEC, Jiří. *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-3698-3.

⁴¹ MIKULEC, Jiří. *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*. Praha: Lidové noviny, 2000. ISBN 80-7106-422-X.

⁴² MALÝ, Tomáš. *Obrazy a rituál. Římské korunovace divotvorných Madon a koncept barokní kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-7422-691-5.

v prostoru pražských měst. Kniha Tomáše Malého mi nabídla široký rejstřík možností, jak vnímat městský prostor a slavnosti, které se v něm odehrávají.

Nezbytnou se pro mne stala také edice *Dokumenty Tridentského koncilu*,⁴³ do níž jsem nahlížela především v otázkách prokazování úcty svatým v katolické církvi.

Jelikož těžištěm mé diplomové práce jsou především data shromážděná terénním výzkumem na Hradčanech, Pražském hradě a Starém Městě, východiskem se pro mne staly místopisné práce. Na prvním místě popis pražských měst od Jaroslava Schallera⁴⁴, *Dějepis města Prahy* Václava Vladivoje Tomka⁴⁵, *Posvátná místa královského hlavního města Prahy* Františka Ekerta⁴⁶, *Kronika královské Prahy a obcí sousedních* od Františka Rutha⁴⁷, či drobnější, ale velmi přínosná studie Václava Vojtíška *Hradčany v první polovině století XVIII.*⁴⁸ Z novějších místopisných děl, která se věnují historickému jádru Prahy (bývalým pražským městům), mohou co do kvality uvést především knihu Jiřího Vančury.⁴⁹

K co nejdokonalejšímu porozumění ikonografickému typu zobrazování sv. Jana Nepomuckého jsem použila jak encyklopedická díla, která se věnují křesťanské ikonografii *Lexikon der christlichen Ikonographie*,⁵⁰ *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*⁵¹ či *Slovník biblických obrazů a symbolů*⁵², tak rovněž práci Johna Bulwera *Chirologia or the naturall Language of the Hand*, které mi umožnilo vnímat především na barokních dílech smysl gestikulace jednotlivých postav, skrze niž sdělují divákovi svá duševní pohnutí.⁵³

⁴³ *Dokumenty Tridentského koncilu*. Praha: Krystal OP, 2015. ISBN 978-80-87183-75-5.

⁴⁴ SCHALLER, Jaroslav. *Beschreibung der königl. Haupt- und Residenzstadt Prag*. Praha: Franz Gerzabek, 1795; SCHALLER, Jaroslav. *Beschreibung der königl. Haupt- und Residenzstadt Prag*. Praha: Franz Gerzabek, 1796; SCHALLER, Jaroslav. *Beschreibung der königl. Haupt- und Residenzstadt Prag*. Praha: Caspar Widtmann, 1798.

⁴⁵ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy*. 1. díl. Praha: František Řivnáč, 1855; TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy*. 3. díl. Praha: František Řivnáč, 1875; TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy*. 5. díl. Praha: František Řivnáč, 1881.

⁴⁶ EKERT, František. *Posvátná místa král. hl. města Prahy: dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého*. Svazek I. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1883.

⁴⁷ RUTH, František. *Kronika královské Prahy a obcí sousedních*. Díl I. Praha: Pavel Körber, 1903; RUTH, František. *Kronika královské Prahy a obcí sousedních*. Díl II. Praha: Pavel Körber, 1903; RUTH, František. *Kronika královské Prahy a obcí sousedních*. Díl III., Praha: Pavel Körber, 1904; RUTH, František. *Kronika královské Prahy i obcí sousedních*. Díl IV. Praha: Pavel Körber, 1904.

⁴⁸ VOJTÍŠEK, Václav. *Hradčany v první polovině století XVIII.: o radnici Menšího Města pražského*. In: *Společnost přátel starožitností českých v Praze*, roč. 29, č. 1, Praha: A. B. Černý, 1922.

⁴⁹ VANČURA, Jiří. *Hradčany, Pražský hrad*. Praha: SNTL, 1976.

⁵⁰ KIRSCHBAUM, Engelbert, ed. *Lexikon der christlichen Ikonographie*. Freiburg: Verlag Herder, 1994.

⁵¹ HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Praha-Litomyšl: Paseka, 2002. ISBN 978-80-7185-902-4.

⁵² LURKER, Manfred. *Slovník biblických obrazů a symbolů*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-254-3.

⁵³ BULWER, John. *Chirologia or The naturall Language of the Hand*. London, 1644. [online] [vid. 30. 4. 2020] dostupné z: https://archive.org/details/gu_chirologianat00gent/page/n6/mode/2up.

Kromě toho jsem se zaměřila i na jednotlivé odborné statě, které se věnují přímo svatojánskému typu od Josefa Cibulky, Aleny Alsterové a Jana Royta.⁵⁴

Pro uskutečnění mého záměru vytyčení někdejších tras svatojánských průvodů, které procházely Prahou, jsem čerpala jak z dobových ohlasů, tak i z etnografických publikací. Velmi přínosné pro mne byly záznamy očitých svědků: Františka Václava Felíře⁵⁵, Františka Vaváka⁵⁶, Josefa Kyselky *Slavnosti ke cti sv. Jana Nepomuckého na Karlově mostu v Praze*⁵⁷ a v neposlední řadě také fejetony Jana Nerudy.⁵⁸ Cenné informace jsem našla v dobovém tisku, především v *Pražských poštovských novinách*⁵⁹ a v *Časopise katolického duchovenstva*.⁶⁰ Z obecnějšího etnografického hlediska mi velmi pomohla kniha Luboše Kafky *Dárek z pouti. Poutní a pouťové umění*,⁶¹ která vyčerpávajícím způsobem seznamuje s lidovými projevy náboženské úcty v čase poutních slavností.

Samostatnou skupinu tvořily publikace vydané v souvislosti s připravovaným svatojánským jubileem dvou staletí od světcovy kanonizace v roce 1929. Ačkoliv v témže roce bylo slaveno také svatováclavské milénium, katoličtí autoři se zaměřili i na širší veřejností opomíjené výročí svatojánské. Vznikla díla, která neměla charakter pouze náboženský, ale také uměleckohistorický, literárněvědný či antropologický.⁶² Z hlediska místopisu pro mne byla zásadní *Pragensia svatojánská*⁶³, kde byla poprvé věnována pozornost drobnějším svatojánským památkám v pražských ulicích a dvousvazkový *Průvodce Prahou svatováclavskou*⁶⁴, který měl sice sloužit návštěvníkům hlavního města v době konání

⁵⁴ ALSTEROVÁ, A. Brokofova mostecká socha jako typ, varianta a schéma; CIBULKA, J. Socha barokního světce; ROYT, J. Ikonografie sv. Jana Nepomuckého.

⁵⁵ VOGELTANZ, Jan, ed. *FELÍŘ, František Václav: Letopis 1723–1756*. Praha: Argo, 2011. ISBN 978-80-257-0469-1.

⁵⁶ SKOPEC, Jindřich, ed. *VAVÁK, František Jan: Paměti Františka J. Vaváka, kniha třetí, část I. (1791–1794)*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1915.

⁵⁷ KYSELKA, Josef. *Slavnosti ke cti sv. Jana Nepomuckého na Karlově mostu v Praze*. Praha: Jednota sv. Jana Nepomuckého, 1898.

⁵⁸ ROŽEK, Karel, ed. *Sebrané spisy Jana Nerudy. Žertem do pravdy II*. Praha: F. Topič, 1912; ROŽEK, Karel, ed. *Sebrané spisy Jana Nerudy. Žertem do pravdy II*. Praha: F. Topič, 1913.

⁵⁹ Národní knihovna, *Pražské posstowské nowiny: z rozličných zemi a kragin přicházegicy w Praze: K. F. Rosenmüller, 1719–1772, 19. 5. 1725*, [online]. [vid. 13. 10. 2016].

Dostupné z: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?id=1868717&picp=&it=&s=djvu>.

⁶⁰ *Časopis katolického duchovenstva* [online]. [vid. 13. 10. 2016].

Dostupné z: http://www.depositum.cz/knihovny/ckd/tiskclanek.php?id=c_18566

⁶¹ KAFKA, Luboš. *Dárek z pouti, poutní a pouťové umění*. Praha: Lika klub, Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2009. ISBN 978-80-86069-52-4.

⁶² Například BITNAR, Vilém. Náboženská osobnost svatého Jana Nepomuckého. In: BITNAR, V. ed. *Výbor z české literatury XIV. až XX. věku*; VLČEK, Emanuel. *Jan z Pomuku*. Praha: Vesmír, 1993. ISBN 80-901131-2-5.

⁶³ BITNAR, Vilém, PROCHÁZKA, Karel, eds. *Pragensia svatojánská*. Praha: Výbor Svatojánský pro oslavu 200. výročí kanonisace Jana Nepomuckého, 1929.

⁶⁴ BITNAR, Vilém. *Průvodce Prahou svatováclavskou. Díl I*. Praha: Svatováclavský výbor, 1929; BITNAR, Vilém. *Průvodce Prahou svatováclavskou. Díl II*. Praha: Svatováclavský výbor, 1929.

svatováclavských oslav, ovšem nevěnoval se jen pamětihodnostem svatováclavským, ale obecně katolickým. Tento náboženský bedekr provádí návštěvníka Prahy po různě zvolených trasách a upozorňuje na zajímavá místa v pražských ulicích. Díky tomu jsem zaznamenala i svatojánské památky, které již nejsou v Praze k vidění.

V prostředí české katolické emigrace vyšel r. 1972 druhý svazek díla *Svatý Jan Nepomucký* autorů Polc – Ryneš.⁶⁵ V této knize je také věnována pozornost drobnějším svatojánským památkám nejen v Praze.

V jistém smyslu se dá říci, že na tyto výše zmíněné práce navázal sborník *Svatý Jan Nepomucký 1393–1993*⁶⁶, protože některé stati jsou věnovány právě svatojánské účtě v Praze či pražským svatojánským památkám. Ovšem ani jedna ze zmíněných „jubilejních“ svatojánských knih nepřináší systematický soupis a rozbor těchto památek. Věnují pozornost vždy jen některým z nich, obvykle těm, u nichž je předpokládána vyšší umělecká hodnota díla. Abych mohla porovnat, nakolik jsou stopy po svatojánském kultu na Hradčanech a Starém Městě výjimečné, provedla jsem obdobný výzkum v ulicích historického jádra Olomouce. Kromě terénního průzkumu jsem potřebovala získat co nejpodrobnější informace k počátkům olomouckého kultu dvou světců, které jsem si vybrala pro srovnání s kultem sv. Jana Nepomuckého: sv. Pavlína a sv. Jana Sarkandera. Pracovala jsem především s dílem katolických autorů Tenora – Foltýnovský⁶⁷, které zevrubně popisuje život a vznik kultu sv. Jana Sarkandera, snažila jsem se však Sarkanderův příběh poznat i v interpretaci protestantských autorů.⁶⁸ Monografii o sv. Pavlíně jsem sice k dispozici neměla, čerpala jsem však ze dvou obsáhlých svazků *Olomoucké baroko*⁶⁹ a *Dějiny Olomouce*⁷⁰, v nichž jsem našla nejen důležité údaje o kultu sv. Pavlína, ale také stati o barokní Olomouci a jejím místopisu. V knihovně Vlastivědného muzea Olomouc jsem obdržela ke studiu četné odborné články a sborníky, které mi pomohly zaměřit se na místa spjatá tradicí s životem Jana Sarkandera či

⁶⁵ POLC, Jaroslav V., RYNEŠ, Václav. *Svatý Jan Nepomucký II*, Řím: Křesťanská akademie, 1972.

⁶⁶ KYBALOVÁ, Jana, ed. *Svatý Jan Nepomucký 1393–1993*.

⁶⁷ TENORA, Jan, FOLTÝNOVSKÝ, Josef. *Bl. Jan Sarkander: jeho doba, život a blahoslavení*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1920.

⁶⁸ KEŘKOVSKÝ, Pavel, ed. *Evangelíci o Janu Sarkandrovi. Sborník ke kanonizaci nového katolického světce*. Heršpice: EMAN, 1995. ISBN 80-900696-9-X.

⁶⁹ ELBEL, Martin, JAKUBEC, Ondřej, eds. *Olomoucké baroko. Proměny ambic jednoho města*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2010. ISBN 978-80-87149-38-6; JAKUBEC, Ondřej, PERŮTKA, Marek, eds. *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620–1780*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2010. ISBN 978-80-87149-39-3.

⁷⁰ *Dějiny Olomouce I*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. ISBN 978-80-244-2368-5.

s místy spojenými se zázračným působením obou světců.⁷¹ Velmi přínosné pro mne bylo seznámení s bakalářskou prací Zuzany Hostašové *Po stopách projevů kultu sv. Jana Sarkandra*, která mapuje především sakrální projevy Sarkandrova kultu na Moravě, nevyhýbá se však ani zásadnějším profánním projevům v oblastech někdejšího Sarkandrova působení⁷² a s diplomovou prací Gabriely Kodysové, zaměřenou na zobrazování sv. Jana Sarkandra ve výtvarném umění, v níž se věnovala i komparaci svatojánské a sarkanderovské ikonografie.⁷³

Nová kniha *Svatý Jan Sarkander*, která byla letos vydána k jubileu čtyř set let od smrti Jana Sarkandra, nesplnila mé očekávání. Jedná se o výpravnou publikaci, která však naplňuje spíš potřeby hagiografické než historické a nepřináší žádné nové úhly pohledu na osobnost Jana Sarkandra.⁷⁴

V tomto rozboru zmiňuji pouze zásadní prameny a literaturu, bez nichž by vznik této diplomové práce nebyl možný, nebo by byl značně komplikovaný. Kromě těchto zdrojů jsem čerpala mnoho dílčích informací z dalších děl, na něž odkazuji v citacích a v závěrečném seznamu pramenů a literatury.

⁷¹ BURIAN, Václav. Osudy tělesných pozůstatků svatého Jana Sarkandra ve světle historických pramenů. In: *Vlastivědný sborník moravský* 47, 1995, č. 4. S. 364–369; HANKE, Jiří. Zázračná divotvůrkyně v Olomouci. Oblast působnosti raně novověké městské patronky, příspěvek k dějinám mentalit. In: *Olomoucký archivní sborník* 2, 2004. S. 7–32; SPÁČIL, Vladimír. *Písaři a kanceláře města Olomouce do roku 1786*. Olomouc: Státní okresní archiv v Olomouci, 2001. ISBN 80-238-7758-5.

⁷² HOSTAŠOVÁ, Zuzana. *Po stopách projevů kultu sv. Jana Sarkandra*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2013.

⁷³ KODYSOVÁ, Gabriela. *Sv. Jan Sarkander v barokním umění*. Magisterská práce. Olomouc: Filozofická fakulta, Palackého univerzita v Olomouci, 2014.

⁷⁴ GRAUBNER, Jan, KAVIČKA, Karel. *Svatý Jan Sarkander*. Ústí nad Orlicí: Flétna, 2020. ISBN 978-80-88068-52-5.

2. Shrnutí poznatků z předešlého výzkumu projevů svatojánského kultu na Malé Straně

2. 1. O životě a „druhém životě“ Jana Nepomuckého

Není smyslem této práce popisovat život Jana Nepomuckého (?–1393)⁷⁵ kanovníka vyšehradské kapituly a generálního vikáře arcibiskupa pražského, protože by zde zaznělo pouze to, co přede mnou popsali lépe jiní.⁷⁶ Mohu jen zopakovat v jednoduchém rámci základní údaje z Nepomukova života, již bez obav, že tato data budou zpochybňována tak, jako se dělo především v průběhu 19. století a větší část století dvacátého. „Boj o Jana Nepomuckého“ probíhal na poli historickém, církevním i politickém a rovněž o tomto tématu již bylo napsáno mnoho.⁷⁷

Díky kritickému zkoumání této historické postavy lze tvrdit, že Jan Nepomucký byl zabit na Starém Městě pražském 20. března 1393 pravděpodobně za účasti krále Václava IV. (1361–1419) a po smrti shozen z Karlova mostu do Vltavy. Pražský arcibiskup Jan z Jenštejna (1350?

–1400) odeslal ještě téhož roku do Říma papeži Bonifáci IX. (1389–1404) žalobu na krále Václava IV., v níž podrobně popisuje i širší okolnosti tohoto případu. Tato stížnost však na dlouhá staletí zapadla do vatikánských archivů a byla objevena až r. 1752.⁷⁸

V dubnu 1393 bylo vikářovo tělo nalezeno na vltavském břehu a nejpozději r. 1416 přeneseno z kostela řádu cyriaků sv. Kříže Většího na Starém Městě pražském do pražské katedrály. Ještě téhož roku byla nad jeho hrobem v katedrále konána pobožnost k uctění jeho památky.⁷⁹ Mučedníka ctíli ve 14. a 15. století především členové svatovítské kapituly.

⁷⁵ Pro potřeby této práce je použito pro větší srozumitelnost dvojí pojmenování téže osoby: Jan Nepomucký – pokud mluvím o historické postavě, a sv. Jan Nepomucký – pokud mluvím již o oslaveném světcí. Další varianty jména: Johánek z Pomuku, Jan Welflinův apod. v této práci nepoužívám.

⁷⁶ Nepomucenská bádání shrnuje například VLNAS, V. *Jan Nepomucký, česká legenda*; POLC, J. V. *Svatý Jan Nepomucký*; VLČEK, E. *Jan z Pomuku*; ze starších titulů STEJSKAL, F. *Svatý Jan Nepomucký, díl I., Životopis.*; STEJSKAL, F. *Svatý Jan Nepomucký, díl II., Úcta, kanonisace a obrana*; BOROVIČ, K. *Sv. Jan Nepomucký, mučedník a hlavní patron Království českého*.

⁷⁷ Souhrnně k tomuto tématu VLNAS, V. *Jan Nepomucký, česká legenda*, I. vydání; VLNAS, V. *Jan Nepomucký, česká legenda*, II. vydání. Nověji např. FAPŠO, Marek. Antonín Podlaha a Josef Pekař – „disent“ československé historiografie první republiky? In: RYANTOVÁ, Marie, ed. *Antonín Podlaha. Kněz ve vědách o historii a umění*, s. 171–181. Podrobný soupis polemických prací od 18. století do r. 1922 OLIVA, Václav. *O kanonizaci blahoslaveného Jana Nepomuckého*. Praha: Tisková liga, 1922, s. 68–100.

⁷⁸ Srovnej VLNAS V. *Jan Nepomucký, česká legenda*, II. vydání, s. 252–253; ZÍTEK, Jan. Ke sporu Jana z Jenštejna s Václavem IV. In: *Časopis katolického duchovenstva* roč. 75, 1909, č. 1–5, [online]. [vid. 13. 10. 2016]. Dostupné z: http://www.depositum.cz/knihovny/ckd/tiskclanek.php?id=c_18566, s. 135–141; s. 211–218; s. 324–332.

⁷⁹ Podrobněji VLNAS, V. *Jan Nepomucký, česká legenda*, II. vydání, s. 50.

Rakouský kronikář Tomáš Ebendorfer z Haselbachu (1388–1464) vylíčil kolem roku 1450 v díle *Kronika římských králů* případ doktora teologie Jana, který byl utopen, neboť se zdráhal vydat zpovědní tajemství. Skutečný důvod skonu Jana Nepomuckého, kterým byl bezprostřední spor krále a arcibiskupa o volbu opata benediktinského kláštera v Kladrubech, však kronikář neuvedl.⁸⁰ V domácím prostředí zpracoval příběh mistr Pavel Žídek (1413–1471), který ve své *Správovně* popsal utopení královnina zpovědníka, děkana hradní kapituly u Všech svatých.⁸¹ Bohužel neuvedl, kdy mělo k této události dojít a také Nepomukovi mylně přiřkl působení při hradní kapitule. To vedlo k mýlce Václava Hájka z Libočan (?–1553), který popsal v *Kronice české* r. 1539 dva kněze Jany: mučedníka zpovědního tajemství, který zahynul utopen r. 1383 a druhého, který stvrdil volbu kladrubského opata proti králově vůli a byl svržen do Vltavy r. 1393.⁸² Zhruba ve stejné době, v níž vznikla *Kronika česká*, byla také okolo světcova hrobu v katedrále umístěna mříž, na níž se uváděl jako letopočet úmrtí Jana Nepomuckého uveden rok 1383.⁸³ Příběh o volbě kladrubského opata a správný letopočet tragické události upadly postupně v zapomnění.

V průběhu staletí byly k poměrně prostému životnímu příběhu Jana Nepomuckého přidávány četné podrobnosti, z nichž se mnohé týkaly i jeho posmrtného působení. Zasadil se o to především Bohuslav Balbín (1621–1688), ale i další legendisté, kteří zaznamenávali i některé projevy lidové úcty k tomuto mučedníkovi.⁸⁴ Tato úcta ovšem formálně nesměla být projevoována na veřejnosti, dokud nebyla potvrzena katolickou církví a dokud se světcův svátek nestal částí *sanktorálu*.⁸⁵

I přesto existovalo v pražských městech a na Pražském hradě několik míst, kde byla Janu Nepomuckému úcta pravidelně prokazována, ačkoliv nebyl ještě ani blahořečen. Shrnuji zde v několika odstavcích místa, kde byla Janu Nepomuckému prokazována úcta ještě před jeho blahořečením a svatořečením. Za prvé je třeba zmínit mučedníkův hrob ve svatovítské

⁸⁰ K šíření legendy o zpovědním tajemství srov. STEJSKAL, F. *Svatý Jan Nepomucký, díl I.*, s. 114–148; VLNAS, V. *Jan Nepomucký, česká legenda*, II. vydání, s. 55–56.

⁸¹ TOBOLKA, Zdeněk Václav, ed. *Mistra Pavla Žídka Správovna*. Praha: Historický archiv České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1908.

⁸² K tomuto historického omylu obsáhle VLNAS, V. *Jan Nepomucký, česká legenda*, II. vydání; LINKA, Jan, ed. HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Kronika česká*. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2255-4.

⁸³ VLNAS, V.: *Jan Nepomucký, česká legenda*, II. vydání, s. 64.

⁸⁴ BALBÍN, Bohuslav. *Život svatého Jana Nepomuckého, pražského chrámu metropolitního u sv. Víta kanovníka, kněze a mučedníka*. s. 41; TANNER, Jan. *Vita Alberti Chanovský*, s. 19. citováno dle STEJSKAL, F. *Svatý Jan Nepomucký. Díl II. Úcta, kanonisace a obrana*, s. 28.

⁸⁵ Sanktorál – v katolickém liturgickém kalendáři svátky světců vázané na konkrétní datum.

katedrále, okolo nějž vzniklo nejstarší ohnisko nábožné úcty, a to již krátce po jeho smrti r. 1393.

Dále byla v kamenné parapetní zídce pražského Karlova mostu zasazena mramorová destička s mosazným patriarším křížkem, na jehož ramenou je umístěno pět hvězd. Nad destičkou byla osazena zdobená mřížka, která již od 17. století označeno místo, odkud bylo dle tradice svrženo tělo Jana Nepomuckého do Vltavy. Písemně je zaznamenáno k r. 1754.⁸⁶ Úsilím Matyáše barona Wunschwitze (1632–1695), jehož rod ctil Jana Nepomuckého již od r. 1646 jako svého osobního patrona, byla nalevo od tohoto místa r. 1683 osazena bronzová socha Jana Nepomuckého.⁸⁷

V r. 1700 byl při stavebních úpravách kostela sv. Kříže Většího na Starém Městě pražském odkryt údajný původní hrob Jana Nepomuckého. Protože jeho pravost stvrdila i arcibiskupská komise, stal se vyhledávaným místem ještě nestvrzeného katolického kultu.

Světcův hrob v katedrále, jeho původní hrob u cyriaků a Karlův most by bylo možno nazvat „základní trojicí“ svatojánské úcty; kromě nich však nelze opomenout ještě kapli Jana Nepomuckého na Novém Městě pražském Na Skalce, která byla s arcibiskupovým svolením zřízena úsilím berního písaře Kristiána Floriána Högera na jeho vinici již roku 1691.⁸⁸ Kromě toho byla r. 1720 na Hradčanech započata stavba kostela pro klášter sv. Voršily na památku zázračného uzdravení Terezie Krebsové z Mejnova v tomto klášteře r. 1701 na přímlyvu Jana Nepomuckého.⁸⁹ V Ludvíkově křídle na Pražském hradě se také nachází dodnes zachovaná komůrka, či spíše výklenek, v němž měl být Jan Nepomucký uvězněn krátce před svou smrtí. Roku 1722 vznikl totiž na Pražském hradě laický spolek úředníků České kanceláře, který si vytkl za cíl péči o věčné světlo a o Nepomukovu sochu u domnělého místa světcova věznění.⁹⁰

⁸⁶ Osudy křížku v balustrádě a ozdobné mřížky popisují v bakalářské práci v kapitole 3. 3. Vyobrazení sv. Jana Nepomuckého na Karlově mostě. GAUSOVÁ ZÖRNEROVÁ, M.: *Projevy svatojánské kultu v hmotné kultuře na Malé Straně*, s. 45–50.

⁸⁷ Tématu svatojánské úcty v této rodině se podrobně věnuje WOITSCHOVÁ, Klára. *Gottfried Daniel Wunschwitz, sběratel, heraldik a genealog*, Praha: Národní archiv, 2011. ISBN: 978-80-86712-90-1. S. 30–49.

⁸⁸ Podrobněji BOROVÝ, K. *Sv. Jan Nepomucký, mučéník a hlavní patron Království českého*, s. 48; MIKULEC, J. *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*; KOZEL, Václav. *Svatojánská bratrstva v Praze*. In: BITNAR, V., PROCHÁZKA, K., eds. *Pragensia svatojánská*, s. 152–157.

⁸⁹ Případ Terezie Krebsové byl jedním z údajných zázraků, které byly předloženy apoštolské Stoličce a uznány za prokázané. Podrobný popis zázračného uzdravení nalezneme také v kapitole Jan z Nepomuku za svatého prohlášen in: BOROVÝ, K. *Sv. Jan Nepomucký, mučéník a hlavní patron království českého*, s. 81–115. Podrobněji ke kostelu sv. Jana Nepomuckého na Hradčanech v kapitole 4. 2. Vyobrazení sv. Jana Nepomuckého na Hradčanech.

⁹⁰ Podrobněji MIKULEC, J. *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, s. 25–26.

Neoficiální projevy úcty k Janu Nepomuckému zachycuje také nesmírně zajímavý písemný pramen – svatojánský dotazník z r. 1715, který měl posloužit pro účely beatifikačního procesu Jana Nepomuckého v Římě. Dle počtu zaznamenaných míst soukromě vzdávané úcty lze soudit o vzrůstajícím kultu v průběhu 17. a 18. století.⁹¹

2. 2. O svatojánských slavnostech v pražských ulicích

Jak již bylo naznačeno výše, navzdory závazným pravidlům katolické církve byla lidová úcta Janu Nepomuckému vzdávána ještě před jeho blahorečením a svatořečením, a to zřejmě i veřejně. Nepřímo to potvrzují i okolnosti vztyčení jedné ze svatojánských soch na hranici Malé Strany a Hradčan.⁹² Zadavatel sochy si přál, aby byla v ulici osazena do 16. května 1709. Tento den byl totiž mylně považován za datum úmrtí Jana Nepomuckého. Později také vykládáno jako datum pohřbení nalezeného těla. Ačkoliv ani jedno z tvrzení není správné, stal se 16. květen v katolické tradici pevným bodem svatojánské úcty.⁹³ V lidové svatojánské tradici byla kromě tohoto data považována za významný den středa, s níž věřící spojovali narození i smrt sv. Jana Nepomuckého.⁹⁴ Snaha osadit sochu do ulice nedaleko Pražského hradu (a tedy v blízkosti míst, kde bylo pochováno světcovo tělo) před 16. květnem napovídá o existenci vzpomínkových aktů v ulicích pražských měst spojených s úmrtím Jana Nepomuckého. Na tomto místě je třeba zdůraznit, že blahorečen byl Jan Nepomucký až r. 1721, svatořečen r. 1729.

Snahy o beatifikaci Jana Nepomuckého datujeme již do 17. století, ale teprve za arcibiskupa Ferdinanda hraběte z Khünburgu (1651–1731) byl r. 1715 zahájen informační kanonický proces⁹⁵ jeho blahorečení.⁹⁶ Od téhož roku jsou zaznamenány i hudební produkce

⁹¹ Podrobné zhodnocení výsledků dotazníku HEROLD, Miroslav. *Svatojánský dotazník z r. 1715*, diplomová práce. Olomouc: Cyrilometodějská teologická fakulta, Katedra církevních dějin a křesťanského umění, 2006, s. 56–61.

⁹² Původně tato socha stávala zřejmě na území Malé Strany, později byla přesunuta o několik desítek metrů dále, ovšem již do katastru Hradčan. O této soše je podrobně pojednáno v kapitole o Hradčanech. Kapitola č. 4. 2.

⁹³ Oficiálně byl sice 16. květen uznán jako zasvěcený svátek sv. Jana Nepomuckého v zemích rakouské říše až dvorním dekretem v roce 1771, ale církev vzpomínala v tento den údajné úmrtí nepomuckého mučedníka již v druhé polovině 17. století (tradice zřejmě vycházela z metropolitní kapituly u sv. Víta). Blíže k problematice STEJSKAL, F. *Svatý Jan Nepomucký, díl II.*, s. 60–71; BOROVÝ, K. *Svatý Jan Nepomucký, mučeník a hlavní patron Království českého*, s. 168–170.

⁹⁴ Viz Knihovna Národního muzea, *Nábožná píseň k svatému Janu Nepomuckému*, špalíček KP 66, č. 74; špalíček KP 128, č. 60.

⁹⁵ První stupeň šetření probíhající v místní diecézi. Podrobněji ke všem úkonům procesu kanonizace např. NĚMEC, Jan. *Cesta ke kanonizaci*. Olomouc: Matice Cyrilometodějská, 2008. ISBN 978-80-7266-294-4.

na Vltavě v předvečer výročí úmrtí Jana Nepomuckého, vždy 15. května. Od kláštera cyriaků vyplouvala *musica navalis* nebo také *musica aquatica*, neboli „hudba na šífích“. Cílem lodí byl osmý pilíř Karlova mostu (počítáno od Starého Města pražského), na němž se tyčila Nepomukova socha od Matyáše Rauchmüllera (1645–1686) a Jana Brokofa (1652–1718).⁹⁷ Průvod lodí směřoval ke Karlovu mostu především jako k místu Nepomukovy mučednické smrti, které skrze tuto smrt bylo vnímáno jako svého druhu relikvie.⁹⁸

O čtyři roky později byl 15. dubna 1719 otevřen Nepomukův hrob a mezi ostatky byla nalezena část prokrvené tkáně, označená za světcův jazyk.⁹⁹ Tento nález podpořil předkládaná svědectví o úctě k mučedníkovi a vedl nakonec k vyhlášení Jana Nepomuckého blahoslaveným, a to dekretem Innocence XIII. ze dne 31. května 1721.¹⁰⁰

V potridentském období¹⁰¹ se přistupovalo k blahořečení a svatořečení navržených osob s nejvyšší pečlivostí a opatrností, zároveň však v duchu potvrzení tradice, jak byla na Tridentském koncilu definována Dekretem o vzývání, uctívání a ostatcích svatých a o svatých obrazech. Světcí se měli stát pro věřící především příklady hodnými následování.¹⁰²

Datum oslav blahořečení Jana Nepomuckého stanovil pražský arcibiskup na 4. července 1721.¹⁰³ Ústředním bodem festivitu se stalo slavnostní procesí s ostatky světce, které byly nesený z katedrály sv. Víta na Hradčanské náměstí a zpět do chrámu. Kromě této části slavností osvětlovalo pražská města slavnostní osvětlení budov, v kašnách Schwarzenberského paláce dokonce teklo víno.¹⁰⁴

⁹⁶ Odlišení beatifikace od kanonizace je datováno k r. 1483, kdy papež Sixtus IV. (1471–1484) oddělil praktikovaný místní kult kandidáta kanonizace (*beati*) od již svatořečených osob (*sanctus*). Plně začal beatifikační proces spadat pod Apoštolskou Stolicí od r. 1515. V r. 1588 byla zřízena Posvátná kongregace obřadů, které bylo svěřeno mimo jiné i vedení kanonizačních procesů. Podrobněji k tématu VLADÁR, Vojtěch. Historický vývoj kanonizačního práva – od starověku po reformy pápeže Urbana VIII. In: *Revue církevního práva*, roč. XXV, 2019, č. 77–4, Praha: Společnost pro církevní právo. ISSN 1211-1635. S. 45–62.

⁹⁷ Ke svatojánským hudbám podrobněji ŠORM, Antonín. Pražské pobožnosti svatojanské. In: BITNAR, V., PROCHÁZKA, K., eds. *Pragensia svatojanská*, s. 134–144; NOVÁK, Vladimír. Pražský hudební život a svatojanský kult v 18. století. In: SVOBODA, Jiří, ed. *Svatojanský sborník*. Praha: Karolinum, 1994. ISBN 80-7066-978-0. S. 27–41.

⁹⁸ Na chápání místa spjatého s životem či smrtí světce jako relikvie upozorňuje ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1691-9. S. 27–28.

⁹⁹ K tématu srovnej BOROVIČ, K. *Sv. Jan Nepomucký, mučedník a hlavní patron Království českého*. s. 63–68; STEJSKAL, F. *Svatý Jan Nepomucký, díl II. Úcta, kanonisace a obrana*, s. 99–101; VLČEK, E. *Jan z Pomuku*, s. 50–56; VLAS, V. *Jan Nepomucký, česká legenda*, II. vydání, s. 168–176.

¹⁰⁰ Podrobný popis beatifikačního řízení BOROVIČ, K. *Sv. Jan Nepomucký, mučedník a hlavní patron Království českého*, s. 59–77.

¹⁰¹ Tridentský koncil zasedal přerušovaně v letech 1545–1563.

¹⁰² *Dokumenty Tridentského koncilu*. Praha: Krystal OP, 2015, s. 243. ISBN 978-80-87183-75-5.

¹⁰³ Popis beatifikačního řízení BOROVIČ, K. *Sv. Jan Nepomucký*, s. 59–77.

¹⁰⁴ Podrobně k oslavám tamtéž, s. 77–81; NOVOTNÝ, Antonín. *Praha „temna“ 1719–1729*. Praha: Atlas, 1946, s. 260–262.

Přestože církevní pravidla stanovují lhůtu nejméně deseti let, která mají uplynout mezi blahořečením a svatořečením, již r. 1722 byl zahájen kanonizační proces bl. Jana Nepomuckého, v němž byly tentokrát především zkoumány předložené případy zázračných uzdravení na Nepomukovu přímluvu. Dne 19. března 1729 vyhlásil papež Benedikt XIII. (pontifikát 1724–1730) Jana z Nepomuku za svatého bulou *Christus dominus*.¹⁰⁵ Zároveň bylo v bule stanoveno datum 16. května jako den památky sv. Jana Nepomuckého. Pro všechny, kdo v tomto dni v chrámu sv. Víta vykonají zpověď a přijmou Tělo Páně, bula stanovila možnost získat odpustky na jeden rok a čtyřicet dní a pro ty, kteří se v oktávu¹⁰⁶ pomodlí u světce hrobu, stanovila odpustky na čtyřicet dní.¹⁰⁷ Tím byla samozřejmě zvýšena motivace pro věřící zamířit každoročně k světce hrobu a davy věřících tak rok co rok zaplňovaly pražské ulice.

Velkolepé oslavy svatořečení Jana Nepomuckého byly však již v minulosti mnohokrát dopodrobna popsány, proto na tomto místě pouze odkazuji k literatuře.¹⁰⁸ Pro účely mé práce je však důležitější seznámit se se slavnostmi, které se konaly v pražských ulicích v následujících letech, kdy do pražských měst mířily davy poutníků, aby spatřily světce hrob, navštívily místa spojená s jeho kultem a případně získaly pro sebe či své blízké odpustky. Kromě hlubokých spirituálních prožitků slibovala návštěva poutě také možnost získat a přinést domů relikvii, „dotýkaný předmět“ nebo alespoň pouťový suvenýr.¹⁰⁹ Samozřejmě, že na svatojánský oktáv byli nachystáni i obyvatelé Prahy: nejen, že svá obydlí zvenku i zevnitř přikrášlovali ratolestmi, svícemi, soškami či malbami světce, ale mnozí se chystali na poutníky i ve výkladech svých krámců či výrobou poutních suvenýrů. Nehledě na jistá omezení v období josefínských reforem a později na změnu společenského klimatu po vzniku Československé republiky přetrvaly každoroční svatojánské oslavy v pražských ulicích až do období protektorátu.¹¹⁰ Významnou úlohu v pořádání svatojánských oslav zastávala

¹⁰⁵ Podrobné vyličení kanonizačního řízení BOROŮVÝ, K. *Sv. Jan Nepomucký*, s. 81–116.

¹⁰⁶ Oktáv – sváteční týden; k významu a slavení oktávu sumárně ADAM, Adolf. *Liturgický rok, historický vývoj a současná praxe*. Praha: Vyšehrad 1994, s. 38–39. ISBN 80-7021-269-1.

¹⁰⁷ K podmínkám udělení (plnomocných) odpustků tamtéž, s. 121.

¹⁰⁸ Podrobný popis kanonizačních slavností viz BOROŮVÝ, K. *Sv. Jan Nepomucký*, s. 123–136; NOVOTNÝ, A. *Praha „temná“, 1719–1729*, s. 268–277; VLNAS, V. *Jan Nepomucký, česká legenda*, II. vydání, s. 159–168. Nejnověji PUČALÍK, Marek. *Křížovníci v době vrcholného baroka za generalátu Františka Matouše Böhmba 1722–1750*. Praha: Karlova univerzita, 2017. ISBN 978-80-7422-415-7. S. 175–182.

¹⁰⁹ Sumárně o devocionáliích KAFKA, L. *Dárek z pouti, poutní a pouťové umění*.

¹¹⁰ Nařízení o provádění svátkového práva za války ze dne 27. října 1941 viz JAKUBEC, Ivan, ŠTEMBERK, Jan. *Cestovní ruch pod dohledem třetí říše*. Praha: Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-4127-0. S. 69; Časopis katolického duchovenstva 4, 1944. [online]. [vid. 13. 10. 2016]. S. 236–237. Dostupné z: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=23081> (2016), zaznamenáno 22. 10. 2016.

náboženská bratrstva, později nově ustavené spolky.¹¹¹ Z nich je třeba jmenovat především Dědictví svatého Jana Nepomuckého¹¹², Spolek lásky k bližnímu při kostele P. Marie Týnské¹¹³ a od r. 1891 Jednotu ku pořádání národní slavnosti sv. Jana Nepomuckého na Karlově mostu v Praze, která zanikla až r. 1952.¹¹⁴ Na přerušenou tradici navázal až od r. 2014 Svatojánský spolek.¹¹⁵

Pečlivým studiem dobových popisů svatojánských slavností a jejich komparací jsem vytyčila základní trasy, kterými svatojánská poutníci procházeli malostranskými ulicemi.¹¹⁶ V průběhu několika staletí se na Menším Městě pražském postupně vytvořila zažitá trasa, kterou se obvykle procesí ubírala. Poutníci se mohli ze Starého Města pražského, kde případně navštívili domnělou původní světcovu hrobku, ubírat vzhůru přes kamenný most k světcovu hrobu na Pražský hrad. K němu se vydali buď Ostruhovou ulicí (dnešní Nerudovou), nebo Zámeckými schody. Poutníci, kteří přicházeli z druhé strany, od Strahovské brány, měli po cestě kostel sv. Jana Nepomuckého na Hradčanech a dále se ubírali ke katedrále. Pro lepší představu lze nahlédnout do plánu města (příloha č. 2).

2. 3. Ikonografie sv. Jana Nepomuckého

Snad proto, že vyobrazení sv. Jana Nepomuckého patří neodlučně do české krajiny, byla geneze svatojánského typu popsána velice zevrubně.¹¹⁷ Pro potřeby této práce proto

¹¹¹ Podrobný popis svatojánských oslav v pražských ulicích předkládám v bakalářské práci v kapitolách 2.7. – 2.11.

¹¹² Fond Dědictví svatého Jana Nepomuckého byl založen úsilím kněze Antonína Hanikýře r. 1833. Sídli na Hradčanech ve Vikariats-Gasse 34-IV. Jeho hlavním cílem bylo vydávání a rozšiřování katolické náboženské literatury v českém jazyce, jeho další činností ovšem bylo také šíření svatojánské úcty a obstarávání pobožností za zemřelé členy fondu. NA Praha, fond APA II, sign. XXI, karton 2933, 2934.

¹¹³ Pořádání slavnosti pražský magistrát přenesl z rukou pražských měšťanů na týnský Spolek dekretem z 23. června 1841; důvodem byly zřejmě jisté nesrovnalosti v účetnictví vedeném vybranými pražskými měšťany. Podrobněji KYSELKA, J. *Slavnosti ke cti sv. Jana Nepomuckého na Karlově mostu v Praze*, s. 9.

¹¹⁴ AHMP, MHMP II. / Národní výbor hl. m. Prahy, odbor vnitřních věcí, spolkový katastr, sign. I/0222.

¹¹⁵ Spolek byl založen r. 2014 jako zájmová a osvětová organizace sdružující lidi různých profesí, které spojuje osobní vztah k svatému Janu Nepomuckému. Základní činností Svatojánského spolku je péče o památku a slávu svatého, organizace Svatojánských slavností Navalis a osvětová aktivita v Muzeu Karlova mostu. Kromě nehmotné činnosti se spolek věnuje i finanční pomoci sakrálním objektům spojeným s tímto světce. Za laskavé zprostředkování informací o náplni spolku patří poděkování paní Lucii Turnerové.

¹¹⁶ Podrobně viz bakalářská práce.

¹¹⁷ Vývoj svatojánské ikonografie najdeme podrobně popsán např. v CIBULKA, J. *Socha barokního světce*; ALSTEROVÁ, A. *Brokofova mostecká socha jako typ, varianta a schéma*; ROYT, J. *Ikonografie sv. Jana Nepomuckého*; VOŘÍŠKOVÁ, Alena. Postava sv. Jana Nepomuckého v lidovém umění. In: *Světci v lidové tradici*, Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 1995. ISBN 80-901913-3-9. S. 64; ČERNÝ, Jiří. Ikonografie sv. Jana Nepomuckého. In: *Sv. Jan Nepomucký ve výtvarném umění na Pelhřimovsku*. Pelhřimov: Okresní muzeum v Pelhřimově, 1993, s. 11–14.

postačí, pokud popíší charakteristické výrazové prostředky, jež umožňují sdělit divákovi, že pozoruje vyobrazení sv. Jana Nepomuckého.

Významným prvkem v zobrazovacím umění svatých jsou atributy. Ty vycházejí z obsahové náplně legendy, kterou zjednodušují tak, aby byla pro diváka co nejsrozumitelnější.¹¹⁸ Charakteristickým znakem vyobrazení sv. Jana Nepomuckého je kanovnícké roucho, které se skládá z kleriky (mimoliturgického oblečení neřeholního duchovenstva), rochety (bavlněného roucha kleriků sahajícího nad kolena, na spodním okraji a rukávech může být zdobeno krajkou nebo výšivkou), almuce (součásti chórového oděvu kanovníků, kožešinové pláštěnky s malou kapucí, dolní okraj bývá zdoben střepečky), štolý (dlouhého užšího pásu látky, kněz ji nosí kolem krku přes albu či rochetu tak, že oba volné konce splývají vpředu) a biretu (liturgické pokrývky hlavy s čtyřrohým tuhým dýnkem).¹¹⁹

Tvář sv. Jana Nepomuckého je obvykle zarostlá krátkým plnovousem, vlasy má polodlouhé, dosahující k ramenům či těsně nad ně.

K dalším typickým atributům náleží palmová ratolest (symbol mučednické smrti, symbolizující vzkříšení a věčný život) a kniha (symbol kněžství).¹²⁰ Ke sv. Janu Nepomuckému neodlučně patří svatozář s pěti hvězdami okolo hlavy odkazující na zázračná světla, která údajně ozařovala mučednicko tělo plynoucí po hladině Vltavy.¹²¹ Někdy bývají tyto hvězdy vykládány jako zástupné symboly pěti písmen označujících slovo „*tacui*“ – „*mlčel jsem*“, další výklad v nich spatřuje symboliku pěti ran Kristových.¹²²

Dalšími atributy, které vycházejí z obsahové náplně nepomucenské legendy, jsou most (místo svržení jeho těla do Vltavy), zrcadlo, globus, kružidlo (symboly univerzitního mistra) a staroboleslavské palladium (jehož ctitelem údajně sv. Jan Nepomucký byl).¹²³

Jak upozorňuje P. Burke,¹²⁴ v minulosti byla ve společnosti vysoce ceněna hodnota mlčenlivosti a střídmosti v řeči, v tomto konkrétním případě ještě násobená hodnotou

¹¹⁸ RYNEŠ, V. *Atributy v umění, díl II.*, Rostoky: Oblastní muzeum Rostoky, 1971. S. 6.

¹¹⁹ Definice částí kanovníckého oděvu přejaty z ŠIDLOVSKÝ, Evermond Gejza. *Svět liturgie*. Praha: Klášter premonstrátů na Strahově, 1991. ISBN 80-85245-12-4.

¹²⁰ Jedná se o jedny z nejstarších doložených Nepomukových atributů: knihu najdeme na dřevořezbě Kašpara Bechtelera (†1639) z r. 1630 na dveřích v chrámu sv. Víta, s knihou a palmetou byl Jan Nepomucký zachycen i na nedochované malbě v kapli Staroměstské radnice, jež je datována mezi léta 1624–1631. Podrobněji VLNAS, V. *Jan Nepomucký, česká legenda*, II. vydání, s. 97; s. 148.

¹²¹ Tento atribut se objevuje až s rozšířením populární nepomucenské legendy Bohuslava Balbína. BALBÍN, B. *Život svatého Jana Nepomuckého*, s. 27–30.

¹²² ROYT, J. *Ikonografie sv. Jana Nepomuckého*.

¹²³ Údajnou pouť sv. Jana Nepomuckého k palladiu do Staré Boleslavi popsal poprvé asi Jan Ignác Dlouhoveský (1638–1701), od nějž převzal údaj Bohuslav Balbín (1621–1688). Podrobněji VLNAS, V. *Jan Nepomucký, česká legenda*, II. vydání, s. 116–118.

zповědního tajemství. Neudivuje tedy, že mezi Nepomukovými atributy nacházíme celou řadu těch, které odkazují k jeho mlčenlivosti: ryba, zapečetěný dopis, zámek, prst na (světcových) ústech a jazyk (jako úd, jímž je možno mlčet i jako zázračně zachovaný ostatek nalezený r. 1719).¹²⁵

Co se týče kompozičního typu vyobrazení sv. Jana Nepomuckého, postupuje od samostatné figury s různými atributy (např. Bechtelerův Nepomuk v kanovníckém rouchu s knihou v ruce) k složitějším (např. sv. Jan Nepomucký adorující palladium, sv. Jan Nepomucký na rybě) až po rozvinuté scény (sv. Jan Nepomucký přijímá zpověď, sv. Jan Nepomucký obdarovává almužníka, sv. Jan Nepomucký jako týnský kazatel). Tyto kompozice mohou být ještě doplněny na pozadí dalšími symboly (krajina s mostem, andělé přinášející palladium, pohled na Starou Boleslav).¹²⁶ Vznikaly celé cykly znázorňující ve více či méně složitých scénách život, smrt a zázraky sv. Jana Nepomuckého. Krásným příkladem je cyklus obrazů pro ambity u kostela sv. Kříže Většího na Starém Městě pražském, který postupně zobrazoval světce jako: I. almužníka, II. zpovědníka královny, III. kazatele a proroka, IV. výslech světce králem Václavem IV., V. svržení těla z mostu, VI. nalezení těla, VII. uložení těla u cyriaků, VIII. přítomnost vůně v okolí hrobu, IX. translace těla do katedrály, X. rodný dům světce, XI. útěk Václava IV., XII. hrob v katedrále, XIII. zázraky v okolí hrobu, XIV. Nepomuk jako patron Čech, XV. světcova socha na Karlově mostě, XVI. zkoumání těla r. 1720, XVII. papež svoluje k uctívání světce, XVIII. apoteóza světce.¹²⁷

K sv. Janu Nepomuckému se v modlitbách utíkali voraři, mlynáři, lodníci, tonoucí, pomoc u něj hledali lidé v době sucha i povodní.¹²⁸ Byl také nadějí lidí stížených zimnicí, vředy či křečemi.¹²⁹

Veliký význam v něj vkládali lidé, kterým hrozilo zostuzení a ztráta dobrého jména. Byl vzýván v soudních záležitostech, jako svého patrona ho ctili zpovědníci a kněží vůbec.¹³⁰

¹²⁴ BURKE, Petr. *Žebráci, šarlatáni, papežové. Historická antropologie raně novověké Itálie. Eseje o vnímání a komunikaci*. Jinočany: H&H, 2007. ISBN 978-80-7319-069-9. S. 126–127.

¹²⁵ ROYT, J. *Ikonografie sv. Jana Nepomuckého*.

¹²⁶ Vyčerpávající rozbor podobného nepomucenského cyklu předkládá např. PREISS, Pavel. *Václav Vavřínek Reiner. Dílo, život a doba malíře českého baroka*. Praha: Academia – Národní galerie, 2013. ISBN 978-80-200-2180-9. S. 509–562.

¹²⁷ KOŘÁN, Ivo. Cyriacký klášter a chrám sv. Kříže Většího v baroku. In: *Umění*, roč. XVI, 1968, č. 2. Praha: Ústav dějin umění. S. 193.

¹²⁸ Nepomucenské legendy nabízejí dvě varianty událostí krátce po světcově umučení: sucho, které udeřilo, nebo naopak povodeň na Vltavě.

¹²⁹ Vazba vodnatelných onemocnění s postavou sv. Jana Nepomuckého vycházela z dobového názoru o jeho skonu v říčních vodách, kdy představa léčby byla vystavěna na základě skrytého vnitřního souladu. (Za vzhled do otázek spojování světců s léčbou chorob děkuji doktoru Filipu Hrbkovi.)

2. 4. Vyobrazení sv. Jana Nepomuckého na Malé Straně v souvislostech svatojánských oslav

Pečlivým terénním průzkumem, prací s prameny i literaturou se mi podařilo na území Malé Strany v současnosti dohledat dvacet čtyři (resp. dvacet tři) svatojánských památek ve veřejném prostoru.¹³¹ Z nich je 15 soch, 1 reliéf, 4 malby. Na dvou místech jsou zachovány pouze názvy odkazující pravděpodobně k někdejší (efemérní?) výzdobě domů.

Zajímavá je datace těchto svatojánských památek: dvě sochy pocházejí ještě z období před blahořečením Jana Nepomuckého – jedná se o statue Jana Nepomuckého na Karlově mostě, která byla vytvořena r. 1681 a sochu na Jánském vršku, jež je datována před r. 1700. Dalších dvanáct svatojánských vyobrazení lze datovat od r. 1725 (resp. 1716) do konce 18.stol., následující tři svatojánské památky byly s nejvyšší pravděpodobností rovněž vytvořeny v 18. stol., bohužel to nelze s jistotou doložit. Jedna z památek datovaných do 18. století se však nenachází na svém původním místě; ve 30. letech 20. století byla přenesena z Nového Města na Malou Stranu. Šest z nich řadím do 19. století, jen jedna socha byla vytvořena jako kopie barokní statue a r. 1996 osazena po boku originálu (v průčelí domu se nachází kopie, ve dvoře domu barokní originál).

Z tohoto výčtu je patrné, že většina svatojánských památek ozdobila malostranské ulice a domy v průběhu 18. století, kdy svatojánský kult kulminoval. Tři svatojánská vyobrazení v Nerudově ulici (dům čp. 213 „U sv. Jana Nepomuckého“, dům čp. 235 „U Zeleného raka“ a dům čp. 220 „U Zelené podkovy“) byla vytvořena nepochybně bezprostředně v souvislosti s oslavami Nepomukova blahořečení a svatořečení, socha Jana Nepomuckého v karmelitánské zahradě vznikla zřejmě jako připomínka dvacetiletého jubilea světcovy kanonizace.

Socha v domě čp. 99 U Bílého čápa má zřejmě souvislost s členstvím majitele domu v Jednotě ku pořádání národní slavnosti sv. Jana Nepomuckého na Karlově mostě. U malby na domě čp. 19 (Natalovský dům), který přiléhá k augustiánskému klášteru u kostela sv. Tomáše, lze uvažovat o vztahu k témuž spolku, jehož zasedání se konala ve zmíněném

¹³⁰ Podrobněji k sv. Janu Nepomuckému jako patronovi RYNEŠ, V. *Atributy v umění. Díl II.*, s. 32–33; VOŘÍŠKOVÁ, A. *Postava sv. Jana Nepomuckého v lidovém umění*, s. 66; BOROVIČ, K. *Sv. Jan Nepomucký*, s. 51; VLAS, V. *Jan Nepomucký, česká legenda*, II. vydání, s. 190–192.

¹³¹ Jejich podrobný popis viz bakalářská práce GAUSOVÁ ZÖRNEROVÁ, M: *Projevy svatojánského kultu v hmotné kultuře na Malé Straně*; tabulka příloha č. 10.

klášteře.¹³² Možný vztah s působením svatojánského spolku je i u domu čp. 136, nelze ho však věrohodně doložit.

Jakmile jsem výše zmíněné svatojánské památky zanesla do plánu Malé Strany, na níž jsem vytyčila i obvyklé trasy svatojánských procesí, bylo patrné, že čtrnáct památek leží přímo na trase svatojánských procesí či v jejím těsném sousedství. Na základě výše uvedeného si dovoluji konstatovat, že svatojánská vyobrazení na Malé Straně nelze vnímat jako solitérní umělecko-devoční objekty, ale jako soubor provázaných religiózních vyobrazení reflektujících významnou sakrální festivitou v životě jednoho z pražských měst.

¹³² Tuto svatojánskou památku jsem zaznamenala až po dokončení bakalářské práce, podrobněji viz GAUSOVÁ ZÖRNEROVÁ, M. Projevy svatojánského kultu v drobných památkách na Malé Straně (S využitím Langweilova modelu Prahy), s. 177–201.

3. Svatojánská procesí na Pražském hradě, Hradčanech a Starém Městě

3. 1. Trasy svatojánských procesí a cesty svatojánských ctitelů

Jak bylo popsáno v kapitole 2. 2., která abstrahuje výsledky výzkumu na Malé Straně v rámci mé bakalářské práce, je možné vytyčit trasy, kterými obvykle procházela svatojánská procesí ve svatojánském oktávu 16. – 23. května a jimiž se ubírali poutníci k hrobu sv. Jana Nepomuckého i v průběhu celého roku. To samozřejmě platí nejen pro Malou Stranu, ale i pro ostatní pražská města. Tyto trasy byly určovány umístěním památných svatojánských míst ve městě a částečně také rozložením ulic a směrem, odkud poutníci přicházeli – zda se ubírali ke světcovu hrobu od Strahova, od Újezdu, či museli překonat řeku přes kamenný most.¹³³

V této souvislosti upozorňuji na dvousvazkový *Průvodce Prahou svatováclavskou*, který byl r. 1929 vydán pro potřeby poutníků v rámci oslav svatováclavského milénia.¹³⁴ Bedekr provází návštěvníky Prahy ulicemi k hrobu sv. Václava dle toho, odkud k Pražskému hradu míří. Celkově tento průvodce vytyčuje osm tras, které se snaží postihnout pražské pamětihodnosti se zřetelem na svatováclavskou tematiku. Způsob, jak autor průvodce vytyčuje trasy, připomíná také cíle svatojánských poutníků: nabízí buď zamířit k místu nejsvětějšímu, hrobu světce, nebo se nejprve vydat k místům, kde sv. Václav údajně žil, působil, kde byl umčen či kde se odehrály zázraky spojované s jeho přímluvou.¹³⁵

Nejprve se podívejme, kudy se ubíraly kroky poutníků na Pražském hradě a Hradčanech. Stejně jako na Malé Straně, i na kopci, který se nad ní tyčí, rostla s léty se prohlubující svatojánská tradice. Tradice o to významnější, že Nepomukovo tělo nakonec spočinulo v posvátné půdě katedrály a odtud pak bylo vyzdviženo, aby bylo oslaveno beatifikací a kanonizací. Sláva světce vzrostla nejen zázraky, které byly připisovány jeho přímluvě, ale rovněž nálezem jeho (domnělého) jazyka. Některé ze zázraků se udály (či se měly udát) právě na Pražském hradě nebo v jeho těsném sousedství. Nejprve byla

¹³³ Na limitující faktor konkrétní podoby městského prostoru či symboliky místa vzhledem k podobě konkrétního procesí upozorňuje také MALÝ, T. *Obrazy a rituál. Římské korunovace divotvorných Madon a koncept barokní kultury*, s. 73.

¹³⁴ BITNAR, V. *Průvodce Prahou svatováclavskou. I. díl*; BITNAR, V. *Průvodce Prahou svatováclavskou. II. díl*.

¹³⁵ Ostatně nebyl to nikdo jiný než Vilém Bitnar, kdo zasedal ve Výboru svatojánském pro oslavu 200. výročí kanonizace a kdo se podílel na režii svatojánských oslav na jaře a v létě téhož roku, kdy probíhalo svatováclavské milénium.

připisována podivuhodná síla přímo světcovu hrobu,¹³⁶ později se začaly zázraky odehrávat i v širším okolí.¹³⁷

V roce 1721, kdy bylo rozhodnuto o beatifikaci Jana Nepomuckého, prošel poprvé 4. července slavnostní průvod ze svatovítského chrámu na Hradčanské náměstí a zpět.¹³⁸ O osm let později, během kanonizačních oslav v říjnu 1729, již kráčelo procesí ze Strahovského kláštera ke katedrále. Trasa těchto dvou procesí pak byla opakována během všech významných svatojánských jubileí – ve své kratší podobě do prostor Hradčanského náměstí¹³⁹, nebo až ke strahovským premonstrátům a zpět.¹⁴⁰

Kromě ulic, kterými procházela procesí, existovala také místa, která by snad bylo možno nazvat výsledkem vedlejších projevů svatojánské úcty – jednalo se především o plochy, kde se tradičně vyskytovaly stánky a krámky prodejců obětín, svátostek, svatých obrázků či nábožných písní a modliteb, a to nejen během výročních slavností, ale v průběhu celého roku. Nemocní mohli nakupovat voskové obětiny (ex vota) v podobě údů, které pokládali k světcovu hrobu jako dík za uzdravení, případně mohli zakoupit z vosku zhotovenou napodobeninu zázračně zachovaného světcova jazyka. Takové krámky bychom našli v těsném sousedství katedrály sv. Víta: například od r. 1727 tam měl pronajatý krámek dvorský voskař František Štoffer, v sousedním kotci nabízela zboží malířka miniatur.¹⁴¹ Prodejci předkládali poutníkům rozličné suvenýry také nad Zámeckými schody¹⁴², které spojují Hradčany s Malou Stranou. Čilý poutnický ruch vidíme v těchto místech na kresbě Kvida Mánesa *Pouť Svatojánská v Praze*¹⁴³, připomíná ho i Julius Košnář: „*Nejhořejší část ‚Nerudovy ulice‘ a to pod rampou vedoucí ke hradu obsadili písničkáři. Prostranství před*

¹³⁶ Podrobněji v kapitole 2.1 a v kapitole 3.3.

¹³⁷ Viz kapitola 4. 1. *Vyobrazení sv. Jana Nepomuckého na Pražském hradě*.

¹³⁸ BOROVIČKA, K. *Sv. Jan Nepomucký*, s. 79.

¹³⁹ Takto např. popisuje jubilejní procesí rychtář Vavák v r. 1779: „*Vyvedeno bylo procesí z kostela sv. Víta těmi na levo hradovými vraty na hradčanský plac až ke kostelu sv. Benedikta, pak tam na pravo dokola se uhnul, podle arcibiskupské residencí a zase do hradu a následovně do kostela se navrátilo.*“ VAVÁK, J. F. *Paměti Františka J. Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770–1816*, kniha I., část 1., s. 120–126.

¹⁴⁰ Trasa významných procesí od baziliky Nanebevzetí P. Marie na Strahově ke katedrále sv. Víta, Václava a Vojtěcha je živá dodnes. Naposledy byla vybrána pro slavnostní repatriaci ostatků kardinála Berana z Říma na jaře 2018. Přijďte doprovodit kardinála Berana in: *Katolický týdeník*, ročník XXIX, č. 14, 3.–9. dubna 2018, s. 1.

¹⁴¹ NOVOTNÝ, A. *Praha „temná“*, s. 18–19.

¹⁴² Název Zámecké schody není zdaleka tak vžitý jako tvar Nové zámecké schody, který se začal používat před r. 1792, zřejmě kvůli rozlišení mezi schodištěm vedoucím k Opyši a tímto schodištěm, které je však fakticky starší než tzv. Staré zámecké schody, první zmínky o něm jsou již ze 13. století. Název Nové zámecké schody má souvislost se stavebními úpravami v 18. století. Podrobněji VLČEK, P. a kol. *Umělecké památky Prahy. Malá Strana*; VANČURA, J. *Hradčany, Pražský hrad*, s. 226.

¹⁴³ MÁNES, Kvido. *Pouť Svatojánská v Praze*. In: *Světlozor*, roč. 18, 1884, č. 22, s. 257.

hradem podél ‚Kajetánské zahrady‘ až k ‚Novým zámeckým schodům‘ bývalo zase o pouti plno polních kuchyň, skládacích stolů a laviček“.¹⁴⁴

Kromě míst, kde se čile odbýval pouťový obchod, lákala také k návštěvě místa, kde se odehrály zázraky spojené s působením světce, případně místa, kde měl za svého života sv. Jan Nepomucký bydlet či pracovat.

Pokud srovnáme současnou polohopisnou situaci Hradčan se staršími plány města z 18. a 19. století¹⁴⁵, je patrné, že na území Hradčan nedošlo k výrazným urbanistickým změnám, které by vysloveně proměnily rozložení ulic. K jistým úpravám samozřejmě došlo, týkaly se však především oblasti hradeb a jejich okolí. Výrazněji zasáhly změny oblast Pražského hradu – v průběhu 18. století došlo v několika etapách k úpravám předpolí Hradu mezi Hradčanským náměstím a hradním nádvořím, výrazně se v poslední čtvrtině 19. století změnilo nádvoří před katedrálou, kde musely kaple sv. Vojtěcha, kaple sv. Mauricia a několik menších staveb ustoupit dostavbě katedrálního kostela sv. Víta, Václava a Vojtěcha.¹⁴⁶ Pokud však srovnáme mapy této oblasti z 18., 19., 20. a 21. století, zjistíme, že změny nebyly nijak razantní a charakter místa zůstal v zásadě stejný. Proto lze celkem dobře vytyčit trasy, jimiž mohli poutníci na cestě k hrobu sv. Jana Nepomuckého procházet.

Domnívám se, že častěji přicházeli k hrobu sv. Jana Nepomuckého z Malé Strany; v ohlasech pamětníků se shodně vyskytují popisy davu poutníků, překonávajícího Karlův most a valícího z Malé Strany k Hradčanům.¹⁴⁷ Svatojánští ctitelé mohli od ústí Nerudovy (dříve Ostruhové) ulice zamířit po Zámeckých schodech nejkratší cestou ke katedrále, nebo kráčet poněkud delší cestou, vzhůru Nerudovou ulicí kolem domu čp. 235, kde dle tradice měl během studií žít sv. Jan Nepomucký.¹⁴⁸ Pak mohli poutníci zamířit strmě vzhůru k tzv. hradní rampě, nebo se vydat po Radničních schodech na Hradčany, prohlédnout si kapitulní domy, v nichž měl údajně sv. Jan Nepomucký bydlet, zamířit ke kostelu sv. Jana

¹⁴⁴ KOŠNÁŘ, Julius. Pouti k hrobu svatého Jana. In: BITNAR, V., PROCHÁZKA, K., eds. *Pragensia svatojánská*, s. 145–146.

¹⁴⁵ Pro srovnání jsem použila Plán hradu pražského a města Hradčan v polovici XVIII. století (obrazová příloha) in: VOJTÍŠEK, V. *Hradčany v první polovici století XVIII.: o radnici Menšího Města pražského*; ROUBÍK, František, KUCHAR, Karel, HLAVSA, Václav, eds. JÜTTNER, Josef. *Plan der könig Hauptstadt Prag*, Praha: Kartografie, 1972. Současný stav jsem porovnávala s pomocí www.dveprahy.cz.

¹⁴⁶ Podrobně VANČURA, J. *Hradčany, Pražský hrad*, s. 101–107; 108–113.

¹⁴⁷ Podrobněji v bakalářské práci, kapitoly 2. 6. – 2. 9.

¹⁴⁸ RUTH, F. *Kronika královské Prahy a obcí sousedních II.*, s. 783; HRUDKA, Václav. Portály a průčelí v Praze. In: BITNAR, V., PROCHÁZKA, K., eds. *Pragensia svatojánská*, s. 172. Podrobně k svatojánské výzdobě tohoto domu bakalářská práce GAUSOVÁ ZÖRNEROVÁ, M. *Projevy svatojánské kultury v hmotné kultuře na Malé Straně*.

Nepomuckého, tak úzce spojeného s jedním ze svatojánských zázraků¹⁴⁹ a pak teprve zamířit kolem Arcibiskupského paláce ke katedrále. Totéž bylo samozřejmě možné uskutečnit i v obráceném pořadí. Poutníci, kteří mířili k hrobu světce od Strahovské brány¹⁵⁰ v podstatě kopírovali trasu výročních svatojánských procesí, jak je popsána výše, mohli však případně cestou uhnout a udělat si zacházku ke kostelu sv. Jana Nepomuckého.

Co se týče Pražského hradu, středobodem svatojánské úcty byla samozřejmě katedrála, v níž spočívají ostatky sv. Jana Nepomuckého. K ní se ubíraly kroky poutníků, ať se již vydali kteroukoliv cestou a z jakéhokoliv světového směru. Kromě toho se však dočteme, že venku umístěný Nepomukův kamenný kenotaf u závěru katedrály byl „*středem večerních poutních pobožností*“¹⁵¹ a poutníci mohli rovněž obdivovat svatojánskou kapli při bazilice sv. Jiří, která také byla dávána do souvislosti se zázrakem.¹⁵²

Vytyčení obvyklých poutnických tras na území Starého Města pražského je o poznání komplikovanější: charakter Starého Města se výrazně změnil na přelomu 19. a 20. století v důsledku razantních stavebních úprav, které jsou souhrnně označovány pod pojmem „pražská asanace“. Ve jménu „*odstranění zdravotních nedostatků*“ zaniklo převážně na Starém Městě více jak 500 budov a zmizely i desítky ulic, které vytvářely nejen urbanistickou, ale i sociální síť této části města.¹⁵³ Kromě této centrálně řízené proměny Starého Města docházelo i k dalším stavebním úpravám, které již neměly bezprostřední souvislost s asanací, avšak v duchu modernizace nahrazovaly staré budovy novými a s nimi zanikal i „genius loci“. Zde je namístě vyzdvihnout nikoliv poprvé, a nikoliv naposledy nenahraditelný význam Langweilova modelu Prahy, na němž můžeme pozorovat Staré Město ještě před nevratnými urbanistickými úpravami.

Územím Starého Města procházela již ve středověku ostatková procesí s říšskými relikviemi a svátostinami, s ostatky z kapituly sv. Víta a s ostatkovým pokladem Lucemburků,

¹⁴⁹ O kapitulních domech a kostele sv. Jana Nepomuckého podrobně ve 4. kapitole.

¹⁵⁰ Strahovská brána, zvaná též Říšská nebo Slánská, stávala mezi IX. a X. baštou hradčanského opevnění v letech 1727–1899. VANČURA, J. *Hradčany, Pražský hrad*, s. 221.

¹⁵¹ BITNAR, V., PROCHÁZKA, K., eds. *Pragensia svatojánská*, s. 151.

¹⁵² O této kapli podrobně ve 4. kapitole.

¹⁵³ Asanace zasáhla také tzv. Vojtěšskou čtvrť na Novém Městě pražském. Plné znění asanačního zákona z r. 1883 viz *Asanace král. hlavního města Prahy*, Praha: Národní tiskárna a nakladatelstvo, 1893. K pražské asanaci také např. JERÁBEK, Luboš. *Staré Město pražské*, Praha: Klub Za Starou Prahu, 1902; SVATOŠOVÁ, Hana. Cesta k modernímu velkoměstu. In: *Osm století pražské samosprávy*, Praha: Scriptorium, 2000. ISBN 80-86197-16-6. S. 101–105.

jejichž trasu podrobně popisuje Jan Hrdina.¹⁵⁴ Je pozoruhodné, že již na území Hradčan a Malé Strany kopíruje středověká trasa těchto procesí v základních rysech cesty, kterými se ubírali i svatojánská poutníci. Po překonání Karlova mostu procházela tato středověká procesí na území Starého Města přes Malé náměstí (rynek) okolo Staroměstské radnice ke kostelu P. Marie před Týnem a dále ke Královu dvoru směrem na Nové Město pražské.¹⁵⁵

Zmiňovaný Týnský chrám převzal ve 14. století funkci hlavního staroměstského kostela. Kostel P. Marie před Týnem byl a je úzce propojen s Karlo-Ferdinandovou (resp. s Karlovou) univerzitou a kromě toho tradice kladla kazatelské působení sv. Jana Nepomuckého právě k tomuto kostelu.¹⁵⁶ Již během kanonizačních oslav r. 1729 vyšli 10. října z chrámu P. Marie před Týnem profesori i studenti Karlo-Ferdinandovy univerzity,¹⁵⁷ přičemž jejich procesí bylo ozdobeno dokonce alegorickými vozy a zamířili přes Karlův most ke katedrále.¹⁵⁸ Tato procesí byla opakována každoročně a můžeme se proto dočíst, že 16. května 1744 „*Z Tejnského kostela byla od slavného magistrátu Starého Města konána procesí ke cti sv. Jana Nepomuckého na Hrad pražský.*“¹⁵⁹ Kromě toho také stojí za pozornost, že mezi lety 1841–1891 se o pořádání svatojánských slavností v pražských ulicích staral Spolek lásky k bližnímu při kostele P. Marie před Týnem.¹⁶⁰

Procesí vedla okolo Staroměstské radnice, kde se měl údajně v radniční kapli nacházet jeden z nejstarších obrazů znázorňujících sv. Jana Nepomuckého.¹⁶¹

¹⁵⁴ HRDINA, Jan. *Relikvie, odpustky, poutní odznaky*. Praha: Národní památkový ústav – Scriptorium, 2017. ISBN 978-80-88013-44-0. S. 13–22.

¹⁵⁵ Grafické znázornění viz HRDINA, J. *Relikvie, odpustky, poutní odznaky*, s. 18–19.

¹⁵⁶ K této tradici podrobněji v kapitole 3. 3. a v kapitole 5. 2.

¹⁵⁷ VOGELTANZ, J., ed. *FELÍŘ, František Václav: Letopis 1723–1756*, s. 104; BOROVÝ, K. *Sv. Jan Nepomucký, mučeník a hlavní patron Království českého*, s. 132–133.

¹⁵⁸ „10. října před polednem slavná Carlo-ferdinandská Universitas pražská, spolu s latinskými a jinými v kostele Tovaryšstva Ježíšova ustanovenými bratrstvy ke cti sv. spoluoudu Jan. Nepom., též slavný universitatis doctora, a nyní všech 4 facultatibus vyvoleného patrona, z kostela P. Marie před Tejnem hlavní procesí s 4 figurami a 3 comickými vozy na Hrad pražský vedena byla.“ VOGELTANZ, J., ed. *FELÍŘ, František Václav: Letopis 1723–1756*, s. 102.

¹⁵⁹ Tamtéž: s. 268.

¹⁶⁰ Pořádání slavnosti přenesl pražský magistrát na týnský Spolek dekretem z 23. června 1841. Podrobněji KYSELKA, J. *Slavnosti ke cti sv. Jana Nepomuckého na Karlově mostu v Praze*, s. 9. Od r. 1891 tyto festivity pořádala Jednota ku pořádání národní slavnosti sv. Jana Nepomuckého na Karlově mostu v Praze, a to až do svého zániku r. 1952. AHMP, fond Farní úřad u svatého Tomáše na Malé Straně, inv. č. 39, sign. f. ú. u sv. Tomáše; AHMP, MHMP II. / Národní výbor hl. m. Prahy, odbor vnitřních věcí, spolkový katastr, sign. I/0222.

¹⁶¹ Obraz měl dle tradice pocházet z r. 1481, byl však z raného 17. století. Sv. Jan na něm byl vyobrazen se svatozáří okolo hlavy, v jedné ruce s otevřenou knihou, v druhé s palmetou, oblečen do kanovníckého oděvu. Radniční kaple zanikla r. 1881. Srovnej BOROVÝ, K. *Sv. Jan Nepomucký, mučeník a hlavní patron Království českého*, s. 39; KYBALOVÁ, J., ed., *Svatý Jan Nepomucký 1393–1993*, s. 83; VLNAS, V. *Jan Nepomucký. Česká legenda*. II. vydání, s. 148–149.

Jak znázorňuje grafický list Jan Antonína Schlachtera (1734–1797) z r. 1779¹⁶², před radnicí byl k příležitosti padesátého výročí svatořečení sv. Jana Nepomuckého vztyčen efemérní slavnostní oltář. Je pravděpodobné, že ani v nejubilejních letech nezůstala radnice zcela bez výzdoby a byla zkrášlena prapory, zelení či obrazy na plátně. Od Staroměstské radnice se pak průvod vydával přes Malé náměstí Jezuitskou (dnes Karlovou) ulicí na Křižovnické náměstí a ke Karlovu mostu. Druhá možnost, z Linhartského náměstí (dnes již zaniklého) na Mariánské náměstí a Seminářskou ulicí do ulice Karlovy, se mi jeví jako nepravděpodobná, především pro svou křivolakost a četná zúžení, která by pro procesí byla takřka neprůchozí.¹⁶³

Kromě této trasy „na souši“ mělo Staré Město pražské ještě svou „mokrou“ svatojánskou trasu – od kanonie regulárních kanovníků křižovníků s červeným srdcem blahoslavených mučedníků od pokání (tzv. cyriaků) po Vltavě k patě Karlova mostu.¹⁶⁴ Tak jako se o Týnském kostele věřilo, že v něm sv. Jan Nepomucký kázal, u cyriaků byl vyzdvihován okamžik nalezení Nepomukova těla a jeho prvotní uložení v areálu křižovnického kláštera, dle tradice v kostele sv. Kříže Většího. Nález domnělého světcova hrobu v r. 1700 samozřejmě ještě zvýšil zájem o toto místo.¹⁶⁵

Je tedy patrné, že na Starém Městě pražském byla dvě „ohniska“ Nepomukova kultu: kostel P. Marie před Týnem a klášter cyriaků. Od kláštera vyplouvaly lodě k místu Nepomukova skonu (jak hlásala dobová tradice), od Týnského chrámu vycházela procesí na Karlův most a dále k světcovu hrobu v katedrále.

Pokud byla tato procesí ještě provázána s průvody z Nového Města pražského (oblast Nového Města však touto diplomovou prací nepokrývám), které vycházely od kostela sv. Jana Nepomuckého Na Skalce, případně od kostela Nejsvětější Trojice, je velice pravděpodobné, že mířila Spálenou ulicí přes Nové Sady (dnes Národní) ke Starému Městu. Zde mohla procesí pokračovat ulicí Na Příkopech k Prašné bráně (což je cesta pohodlnější a širší), nebo tradičnější a starobylejší cestou¹⁶⁶ přes Uhelný a Havelský trh do Celetné ulice a dále ke kostelu P. Marie Týnské. Jedno takové procesí popisuje např. Borový k r. 1866, když

¹⁶² SCHLACHTER, Jan Antonín. Slavnostní oltář k počtě sv. Jana Nepomuckého před Staroměstskou radnicí. In: LUKAS, J., PŘIKRYLOVÁ, M. eds. *Pražské veduty 18. století*, Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2017. ISBN 978-80-87828-26-7. Obr. 315.

¹⁶³ Srovnej půdorys ulic na www.dveprahy.cz.

¹⁶⁴ NOVÁK, Vladimír. Pražský hudební život a svatojánský kult v 18. století. In: SVOBODA, Jiří, ed. *Svatojánský sborník*. Praha: Karolinum, 1994. ISBN 80-7066-978-0. S. 27–41.

¹⁶⁵ KOŘÁN, I. Cyriacký klášter a chrám sv. Kříže Většího v baroku, s. 180; s. 193.

¹⁶⁶ Srovnej HRDINA, J. *Relikvie, odpustky, poutní odznaky*, s. 18–19; www.dveprahy.cz.

Pražané vítali ostatky sv. Jana Nepomuckého, které se navracely ze Salzburgu, kam byly odvezeny během války prusko-rakouské: ostatky byly přivezeny na Vyšehrad a odtud neseny ke kostelu Na Skalce a dále Spálenou ulicí ke Starému Městu a na Hradčany.¹⁶⁷

Vytyčení těchto tras na území Pražského hradu, Hradčan a Starého Města pražského je pro tuto práci zásadní, jelikož umožňuje srovnání četnosti výskytu svatojánských památek v ulicích města a jejich souvislostí se svatojánskými procesími. Jejich umístění na výše popsaných trasách zobrazují přílohy č. 1–6, na něž se budu v textu dále odvolávat.

3. 2. Další slavnostní průvody v pražských ulicích

Pro ucelený náhled na svatojánské slavnosti, a především procesí s nimi spojená, je třeba zmínit také další průvody, které se konaly v pražských městech v novověku. Jak uvidíme, bylo jich mnoho.

Nejprve zmiňme slavnostní průvody, které bychom mohli označit s ohledem na pražský místopis jako „místní“. Mám tím na mysli ty, které se týkaly určitých profesních nebo náboženských uskupení a byly vázány na konkrétní lokalitu. Výchozím místem slavnostního průvodu tak mohl být např. cechovní dům či cechovní kaple, řeholní dům či řádový kostel. Takové průvody pak mohly směřovat na hřbitov, k řádovému kostelu, k radnici, k domu nového cechmistra atp. Variabilita tras a příčiny konání těchto průvodů tedy byly mnohé.

Pro účely této práce jsou důležitá především církevní procesí a z nich obzvláště ta, která nebyla součástí liturgického roku, ale konala se v souvislosti s nějakou mimořádnou událostí. Taková procesí zmiňuje např. František Václav Felíř v souvislosti s oslavami svatořečení řádových osobností. Např. r. 1727 slavili servité na Novém Městě pražském procesím sv. Peregrina, karmelitáni v témže roce oslavovali svatořečení sv. Jana od Kříže a Tovaryšstvo Ježíšovo svatořečení sv. Aloisia Gonzagy a sv. Stanislava Kostky.¹⁶⁸ Felíř uvádí i procesí k uctění založení bratrstva sv. Vavřince, které bylo vedeno z katedrály sv. Víta ke kapli sv. Vavřince na Petříně.¹⁶⁹ V roce 1747 trvaly osm dní oslavy svatořečení florentské dominikánky Kateřiny Ricci (1522–1590); procesí bylo vedeno z Týnského chrámu k dominikánskému klášteru sv. Anny.¹⁷⁰ Tyto slavnosti byly obvykle nákladně zdobené,

¹⁶⁷ BOROVÝ, K. *Sv. Jan Nepomucký, mučéník a hlavní patron Království českého*, s. 238–242.

¹⁶⁸ VOGELTANZ, Jan, ed. *FELÍŘ, F. V.: Letopis 1723–1756*, s. 91–94.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 147.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 317.

nechyběly slavobrány, lešení zdobená alegorickými výjevy či figuríny znázorňující oslavené svěťce.¹⁷¹

Kromě průvodů oslavných byla konána také procesí děkovná nebo prosebná. Felíř zmiňuje k r. 1735 např. procesí za „*svornost potentátů katolických*“, které vyšlo od kostela sv. Jindřicha přes kostel P. Marie před Týnem ke sv. Vítu na Pražském hradě.¹⁷² Z Týnského chrámu bylo vedeno také děkovné procesí ke sv. Vítu za vítězství proti „*hlavnímu nepříteli víry křesťanské, Turkovi*“ a v červenci 1749 procesí „*... z Tejna do hlavního kostela sv. Víta k svatým patronům českým za odvrácení kobylek ...*“¹⁷³

Další slavnosti zažívaly ulice pražských měst, pokud do městských hradeb zavítala některá významná osobnost. Zmiňme například datum 6. září 1732, kdy vjel Žitnou bránou do města nový arcibiskup Daniel Josef Mayer (v úřadě v letech 1732–1733). Slavnostní stafáž tvořili tehdy především měšťané, církevní preláti, městské gardy a příslušníci šlechty, jinak byl průvod prakticky bez výzdoby.¹⁷⁴

Jistě zcela nejpoutavější byly slavnostní průvody při příležitosti korunovací českých panovníků. Pro účely diplomové práce se omezím na popis těchto průvodů v průběhu 18. a 19. století.

První korunovace se uskutečnila r. 1723. Podívejme se nejprve na trasu korunovačního průvodu: panovník se ubíral přes Hloubětín ke Koňské bráně, kde bylo vybudováno jakési stanové městečko. Po odpočinku pod stany následovalo v Koňské bráně předání klíčů od městských bran purkmistry pražských měst. Průvod se dále ubíral na Dobytčí trh před Novoměstskou radnicí. Následoval průjezd ulicí na Příkopech k Prašné bráně a odtud po tzv. ‚Královské cestě‘ Celetnou ulicí na Staroměstské náměstí, kde před Týnskou školou zdravili panovníka studenti a profesorský sbor Karlo-Ferdinandovy university a před Staroměstskou radnicí významní měšťané s nastoupenými staroměstskými jednotkami.¹⁷⁵ Průvod dále pokračoval Jezuitskou (dnešní Karlovou) ulicí přes kamenný most ke kostelu sv. Mikuláše a dále Ostruhovou ulicí (dnešní Nerudovou) ke kostelu P. Marie Einsiedelské, kde čekali představitelé hradčanského magistrátu. (Císař ovšem předtím písemně

¹⁷¹ Podrobněji tamtéž, s. 91–94, s. 317, s. 319.

¹⁷² Tamtéž, s. 142.

¹⁷³ Tamtéž, s. 151, s. 156.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 129.

¹⁷⁵ Výše zmíněný pojem ‚královská cesta‘ chápu jako fixovanou trasu od katedrály sv. Víta ke Královu dvoru na Starém Městě v letech 1438–1836.

Hradčanské upozornil, že jejich zohledňování při slavnostním průvodu nemá vliv na jejich právní postavení a další privilegia.)¹⁷⁶ Nakonec průvod vjel na Hrad ke sv. Vítu.¹⁷⁷

Jak konstatuje Jiří Hrbek: „*Marně bychom hledali popis nějakých příležitostných architektonických prvků, slavobran a zastavení, která by lemovala pražské ulice. Akustická kulisa byla tvořena dělovými salvami, které během císařského vjezdu zazněly celkem třikrát: poprvé při vjezdu do města z děl umístěných před městskými branami, podruhé při přejezdu kamenného mostu ... a do třetice bylo slyšet palbu při vjezdu na Hrad z děl petřínských.*“¹⁷⁸

A dále: „*Popis průběhu slavného vjezdu dělá na čtenáře dojem, že místo na vizuální podívanou byl kladen důraz na mluvené slovo, na dlouhé proslovy a rétorickou obratnost při jejich přednášení.*“¹⁷⁹ Očitý svědek František Václav Felíř napsal: „... (tit.) P. P. Rector Magnificus téhož času František Retz z Tovaryšstva Pána Ježíše ostrovtipnou řeč činil.“¹⁸⁰

Jakkoliv se tedy zdá, že pro Pražany nebyly nachystány žádné skvělé podívané, přesto tato korunovace zanechala v pražských ulicích výraznou stopu, a sice zřízení veřejného osvětlení na hlavní cestě – od Pražského hradu na Staroměstský rynek a dále k Prašné bráně.¹⁸¹

Pomineme-li neslavnou korunovaci Karla Albrechta ve válečné době 7. prosince 1741, jejímž jediným veřejným projevem v ulicích pražských měst bylo ohlašování patentem před radnicemi měst pražských a před budovou Karolina,¹⁸² následovala další slavná korunovace až r. 1743. V korunovačním průvodu Marie Terezie (1717–1780) se kromě vojska, městské jízdy, šlechty, zemských úředníků, dvořanů aj. zúčastnila delegace uherské šlechty. Tento pestrý královský doprovod mohlo obyvatelstvo obdivovat v průvodu, který se ubíral od Žitné brány na Novém Městě pražském na Dobytčí trh (dnešní Karlovo náměstí), odtud na Koňský trh (Václavské náměstí) a dále po Příkopech k Prašné bráně na Staroměstské náměstí. Od radnice pokračoval Jezuitskou ulicí přes Karlův most na Malostranské náměstí a Ostruhovou

¹⁷⁶ Plnou samostatnost získaly Hradčany až r. 1756.

¹⁷⁷ HRBEK, Jiří. *České barokní korunovace*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-011-1. S. 75–77; PEŠINA, Václav. *Zprávy o korunování vévodů a králů českých. S církevním obřadem korunování Jejich Císařských Majestátů Ferdinanda I. za krále českého a Marie Anny Karoliny Pii za královnu českou*, Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1836. S. 28.

¹⁷⁸ HRBEK, J. *České barokní korunovace*, s. 78.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 78.

¹⁸⁰ VOGELTANZ, J., ed. FELÍŘ, F. V.: *Letopis 1723–1756*, s. 47.

¹⁸¹ HRBEK, J. *České barokní korunovace*, s. 130.

¹⁸² VOGELTANZ, J., ed. FELÍŘ, F. V.: *Letopis 1723–1756*, s. 199–200.

ulicí na Hradčany a Pražský hrad.¹⁸³ Zdá se, že zjevné i utajované rozpaky nad korunovací panovnice, již předcházelo krátce předtím holdování Karlu Albrechtovi, udržely míru slavnostní výzdoby v pražských ulicích spíše v skromnějším měřítku.¹⁸⁴ Až k roku 1754 čteme u příležitosti slavnostního vjezdu Marie Terezie a Františka I. (1708–1765) do Prahy, že radnice připravily ‚triumfporty‘ a ‚iluminace‘ všech měst pražských, naopak střelba z děl byla dvorem zamítnuta.¹⁸⁵

Další korunovaci zažila Praha až 6. září 1791, kdy byl korunován Leopold II. (1747–1792) s manželkou Marií Ludovikou (1745–1792). Milčický rychtář František Vavák poznamenává, že „*Praha mnohem lidnatější byla nežli někdy bývala o svatojánské slavnosti.*“¹⁸⁶ Svou roli v tom mohl ovšem hrát i návrat českých korunovačních klenotů z Vídně do Prahy, neboť opravdu vřelého uvítání se dostalo nejprve tomuto symbolu české státnosti.¹⁸⁷

Vavák také popisuje trasu, kterou se slavnostní průvod od Libně ubíral, a o níž jsme již slyšeli v souvislosti s předcházejícími korunovacemi: Poříčskou branou ke Starému Městu, dále Celetnou ulicí na Staroměstské náměstí, Jezuitskou ulicí na Karlův most a přes Malostranské náměstí na Hradčany a na Pražský hrad. Vavák popisuje množství lidí, místních i mimopražských, kteří se tlačili v ulicích, aby panovníka uvítali, zmiňuje přepychové kočáry a livreje sloužících, komentuje vyzvánění zvonů i střelbu z děl. Kupodivu však nepopisuje žádné slavobrány ani jinou efemérní výzdobu, zastavuje se jen krátce u slavnostního osvětlení domů. Korunovaci Františka II. (1768–1835) následujícího roku (1792) již zmínil jen v nezbytné míře.¹⁸⁸ Je to pochopitelné – smrt Leopolda II. byla zcela nečekaná a další

¹⁸³ MAUR, Eduard. 12. 5. 1743. *Marie Terezie. Korunovace na usmířenou*, Praha: Havran, 2003. ISBN 80-86515-22-2. S. 7.

¹⁸⁴ Ostatně tyto rozpaky přetrvávaly opravdu dlouho, neboť ještě v díle Václava Pěšiny čteme, že korunovaci vykonal „*Jakub Arnošt, hrabě z Lichtenštejnu, biskup olomoucký. Pražský arcibiskup, hrabě Manderscheid na panství nemocí zdržán byl.*“, ačkoliv víme, že ve skutečnosti „*náš pan arcibiskup Gustavo Mauritio z Manderscheidu a Blankensteinu přítomný býti nemohl a to korunování skrz královnu Mariji Theresiji zapověděno měl.*“, jak nám prozrazuje Felíř. Srovnej PĚŠINA, V. *Zprávy o korunování vévodů a králů českých*, s. 24; VOGELTANZ, J., ed. FELÍŘ, F. V.: *Letopis 1723–1756*, s. 365.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 365.

¹⁸⁶ SKOPEC, J., ed. VAVÁK, F. J. *Paměti Františka J. Vaváka, kniha třetí, část I. (1791–1794)*, s. 20.

¹⁸⁷ KYZOUROVÁ, Ivana, VLNAS, Vít, eds. *Žezlo a koruna*. Praha: Správa Pražského hradu, 2016. ISBN 978-80-86161-83-9. S. 190–191. K tématu také PETRÁŇ, Josef. *Kalendář*, II. vydání. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-717-2.

¹⁸⁸ Podrobněji VAVÁK, F. J. *Paměti Františka J. Vaváka, knih třetí, část I. (1791–1794)*, s. 20–29.

korunovace následovala příliš brzy. Navíc již byl rakouský dům ve válce s Francií a nešlo jako v případě Leopolda II. ani o kýžené stvrzení zemských práv.¹⁸⁹

Poslední korunovační průvod zažili Pražané ve čtvrtek 1. září 1836, kdy měl být korunován Ferdinand V. (1793–1875). Praha však zažívala epidemii cholery a tak byla nálada velmi ponurá i přes to, že pohřby se konaly podle nařízení jen v noci.¹⁹⁰ Pro nezvané byly ulice na Královské cestě zcela uzavřeny, účastnit se směli jen předem vybraní příslušníci cechů, škol a měšťané.¹⁹¹ Trasa průvodu vedla tak, jak ji již důvěrně známe: Celetnou ulicí na Staroměstské náměstí, Jezuitskou ulicí přes Karlův most, Mosteckou ulicí na Malostranské náměstí a dále Ostruhovou ulicí k Hradu.¹⁹²

Na Staroměstském náměstí byla vztyčena naproti orloji obrovská brána zdobená na vrcholu sochami koňských spřežení v životní velikosti i s vozataji.¹⁹³ Na diváky zapůsobil asi nejsilněji 7. září pochodňový průvod za účasti horníků s kahany, který prošel Ostruhovou ulicí k Hradu.¹⁹⁴

Zajímavé vzpomínky zanechal Karel Hynek Mácha, který v několika svých zápiscích líčí zážitky z korunovačního průvodu. Mimo jiné zmiňuje několik „bran“, které zdobily ulice a dále např. „u Bárta ozdoby z peří, jen Novák měl v oknách „Vítáme“ z květin, Ledebour znaky zemské“. Jinak se i Mácha věnuje především popisu slavnostního osvětlení, příp. komentuje domy a paláce, které osvětleny měly být a nebyly: „u Pachtů nebyli ani zpolou hotovi, Wimrovi ani jedna lampa nehořela.“¹⁹⁵

Pražané měli ještě jednu, ačkoliv smutnou, příležitost vidět veliký světský průvod při příležitosti převozu ostatků zemřelého panovníka z Prahy do Vídně. Poslední pouť Ferdinanda V. započala 4. července 1875. Pohřební průvod vyrazil z Pražského hradu na státní nádraží (dnešní Masarykovo) přes Karlův most a Staroměstské náměstí; cestu lemovaly stovky lidí, které přišly pozdravit posledního korunovaného českého krále. Veřejnost by si bývala přála slavnostnější rozloučení, ovšem tomu úřady zabránily. Národní mínění tehdy

¹⁸⁹ KYZOUROVÁ, I., VLNAS, V., eds. *Žezlo a koruna*, s. 188–189.

¹⁹⁰ MUK, Jan. *Poslední korunovace českého krále roku 1836*, Praha: Politický klub Československé národní demokracie, 1936. S. 50; SEKYRKOVÁ, Milada. 7. 9. 1836. *Ferdinand V. Poslední pražská korunovace*. Praha: Havran, 2004. ISBN 80-86515-37-0. S. 56–59.

¹⁹¹ SEKYRKOVÁ, M. 7. 9. 1836. *Ferdinand V.*, s. 56–60.

¹⁹² MUK, J. *Poslední korunovace českého krále roku 1836*, s. 40; SEKYRKOVÁ, M. 7. 9. 1836. *Ferdinand V.*, s. 59.

¹⁹³ SEKYRKOVÁ, M. 7. 9. 1836, *Ferdinand V.*, s. 59.

¹⁹⁴ MUK, J. *Poslední korunovace českého krále roku 1836*, s. 65.

¹⁹⁵ VLČEK, Jaroslav, ed. *Mácha, Karel Hynek. Básně, Máj, Zlomky, Dopisy, Deník*. Praha: Jan Laichter, 1907. S. 256.

vidělo situaci tak, že Vídeň nerada vidí úctu k panovníkovi, který uznal práva českého národa.¹⁹⁶

Pokusila jsme se o jakýsi reprezentativní výběr ze slavnostních průvodů, které mohli Pražané vidět v novověkých ulicích. I z tohoto skrovného výčtu je, jak doufám, patrné, že rozložení pražských ulic, městských bran a tok řeky v podstatě neumožňovaly během významných státoprávních oslav vést trasu jinak, než v ose Celetná ulice, Staroměstské náměstí, Jezuitská ulice, Karlův most, Malostranské náměstí, Ostruhová ulice a Pražský hrad. V podstatě tutéž cestu dodržovala i četná církevní procesí, neboť nejvýznamnější staroměstský kostel (chrám Matky Boží před Týnem) leží opět na této trase.

Poněkud jinak tomu mohlo být, pokud se náboženské slavnosti spojené s procesím týkaly např. řádového světce, takže se průvod odbýval v okolí toho kterého kostela či kláštera, jehož se oslavy týkaly. Totéž můžeme říci i o cechovních pohřbech nebo slavnostech.

Lze však konstatovat, že opravdovou tepnou slavnostních chvil v životě města byla v novověku trasa, již jsme si zvykli nazývat ‚Královská cesta‘. Zdá se však, že věk rozumu již příliš nepřál pompézním oslavám, zvláště šlo-li o průvody v souvislosti s utvrzením panovníkovy moci. Oslavy spojené s tímto obřadem měly již spíše charakter kulturní události než lidové veselice a pokud se ‚mumraje‘ konaly, pak stranou města.¹⁹⁷

Totéž však ještě v téže době nelze konstatovat o slavnostech náboženského charakteru, kde participační zainteresovanost veřejnosti mohla být silnější. Vždyť každý pokřtěný měl svého patrona, mnohý věřící se utíkal k sobě milému světci, osobní citová vazba mohla hrát poměrně silnou roli. Tam, kde si úřady mohly přát umírněnost během korunovačních průvodů, aby tak mohly jít příkladem racionalitou jednání, církev naopak využívala bohatou výzdobu oslav jako didaktického prostředku či jako umocnění citového pouta mezi věřícím smrtelníkem a oslaveným světcem.¹⁹⁸

¹⁹⁶ MUK, J. *Poslední korunovace českého krále roku 1836*, s. 96–97.

¹⁹⁷ KYZOUROVÁ, I., VLNAS, V. eds. *Žezlo a koruna*, s. 188–189.

¹⁹⁸ Podrobný popis podoby svatojánských procesí i efemérní výzdoby na trase těchto průvodů viz moje bakalářská práce, s. 15–33.

3. 3. Sv. Jan Nepomucký v kramářských tiscích – s ohledem na místopis a ikonografii

Tzv. kramářské tisky¹⁹⁹ jsou pozoruhodným pramenem nejen pro etnology či jazykovědce, ale mohou posloužit i jako zdroj dalších bohatých informací o (především) lidových projevech svatojánské úcty. Pro účely této práce mi posloužila v České republice zřejmě nejobsáhlejší sbírka kramářských tisků z fondu Knihovny Národního muzea.²⁰⁰ V této sbírce jsou dochovány rovněž stovky tisků obracejících se přímo k sv. Janu Nepomuckému. Na základě jejich studia jsem zjistila, že v nich lze nalézt mnohé údaje o ikonografickém typu světce i o místech, která byla tradicí spojována s životem a působením sv. Jana Nepomuckého.

Kramářské tisky totiž jednoduchou, často velmi didaktickou formou zprostředkovávaly poutníkům ve formě písní či modliteb údajný život a posmrtné zázraky sv. Jana Nepomuckého. Bohatosti svatojánských písní si všiml již Antonín Šorm ve své stati pro sborník *Pragensia svatojánská*.²⁰¹

Na první pohled nás zaujme, že k sv. Janu Nepomuckému se věřící zřejmě nejčastěji obraceli v obavách ze ztráty dobrého jména a pověsti.²⁰² Svědčí o tom celá řada tisků, například: „*Posledně prosíme tebe, ó svatý kanovníku! Skrze mlčenlivost tvého zázračného jazyku, jméno dobré nám ochraňuj, pokání pravé vypros, před soudcem věčným oroduj, k slávě věčné dopomoz.*“²⁰³ nebo „*On tebe věrně vždycky zastane, stracené Jméno Čest navrátí, uškodit nedá světské ti hanbě, jazyk falešný on sám zkrotí ...*“²⁰⁴

Velmi častý je také obsah písní a modliteb, které opěvují sv. Jana Nepomuckého jako ochránce vdov a sirotků: *Píseň nová k svatému Janu Nepomuckému, obzvláštnímu patronu*

¹⁹⁹ Kramářským tiskem rozumíme prozaický nebo písňový drobný tisk s nejrůznějšími náměty: dobové novinky, krimi, humor, katastrofy, lyrika, zázraky, modlitby a náboženské písně. Podrobněji Národní muzeum, Špalíček, Digitální knihovna kramářských tisků, [online], [vid. 9. 9. 2018.] dostupné z: <http://www.spalicek.net/?q=node/56>.

²⁰⁰ K tomuto fondu podrobněji STRAŠILOVÁ, Iva. Kramářské písně v Knihovně Národního muzea: Cíle a prostředky zpracování. In: KRUŠINSKÝ, Rostislav, ed. *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*, Olomouc: Vědecká knihovna, 2006. ISBN 80-7053-087-1. S. 191–199.

²⁰¹ ŠORM, Antonín. Svatojánské písničky poutní a jarmareční. In: *Pragensia svatojánská*, s. 111–119.

²⁰² Čest nebyla dříve stejnou kategorií, jakou je v současnosti – měla nejen váhu morální, ale rozhodovala i o sociálním postavení jedince, dokonce i o jeho bytí a nebytí. K tématu VAN DÜLMEN, R. *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích. Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. Praha: Dokořán, 2003. ISBN 80-86569-43-8.

²⁰³ Národní muzeum (dále NM), Špalíček, Digitální knihovna kramářských tisků, *Chvalozpěv o svatém Janu Nepomuckém*, sign. KP R. hlava 6843 [online]. [vid. 28. 8. 2017]. Dostupné z: <http://www.spalicek.net/apps/index.php#search>. Píseň je datována asi 1780–1820.

²⁰⁴ NM, Špalíček, Digitální knihovna kramářských tisků, *Ach já syrotek ubohý, co se to se mnou děje*, sign. KP R, hlava 1736 [online]. [vid. 28. 8. 2017]. Dostupné z: <http://www.spalicek.net/apps/index.php#search>. Bez datace.

vdiv a syrotků,²⁰⁵ nebo *Nábožná píseň k svatému Janu Nepomuckému sirotkům a vdovám pro potěšení vydaná*,²⁰⁶ nebo *Žalostivé nařikání syrotků a vdov k svatému Janu Nepomuckému pod ochranu jeho se utíkajících v píseň uvedené*.²⁰⁷ Další písně ho vyzdvihují jako štědrého almužníka „Z té hodnosti na hrad Pražský vyvolens kanovníkem, všech chudých vdov a syrotků učiněns almužníkem...“²⁰⁸ nebo „On dával s radostí, almužny v hojnosti, tam chudé lidi z nouze a bídy, vysvobodil.“²⁰⁹

V těchto zmíněných případech zde máme literárně zpracovány motivy, které se často vyskytují vyobrazené malbou či plasticky – relikvie světcova (mlčícího) jazyka, anděl s prstem na ústech symbolizující světcovu mlčenlivost, ryba jako němá tvář a rovněž téma sv. Jana Nepomuckého rozdávacího almužnu chudákům.

Ačkoliv znalci lidových projevů náboženské úcty upozorňují na provázanost svatojánského kultu s magicko-ochranným účelem úcty, v tomto případě před povodní a živly obecně²¹⁰, je zajímavé, že velice řídké se vyskytuje ve svatojánských kramářských tiscích motiv sv. Jana Nepomuckého jako ochránce před vodním živlem, případně jako ochránce před suchem.

Pozoruhodné jsou svatojánské tisky z hlediska topografického: nalézáme mezi nimi texty, v nichž jsou stylem téměř bedekrovým popsána místa svatojánského kultu v pražských městech. Nejvýrazněji vyniká píseň *Nábožná píseň k svatému Janu Nepomuckému všem věrným a horlivým Ctitelům vydaná*, která poutníka provází pomyslně od Staré Boleslavi (resp. Brandýsa nad Labem) až na Pražský hrad: „Již jdu již kráčím pod nebem, již jdu z Brandejsa ven...“ a dále pokračuje: „Pražská města, již má cesta, smutně se skonává, na vás patřím, se laučím se všema bránama, kráčím zajistě posledně po tom novém Pražském městě, k Starému rychle pospíchám, dobrau noc vám dávám. Ó Tejne o Tejnská faro! Vzpomeneš na ráno, že jsem kázal Boží slovo, smazal hříchů mnoho,...“ a v další sloce: „Z

²⁰⁵ NM, Špalíček, Digitální knihovna kramářských tisků, sign. KP A 299/1.

[online]. [vid. 28. 8. 2017]. Dostupné z: <http://www.spalicek.net/apps/index.php#search>.

²⁰⁶ NM, Špalíček, Digitální knihovna kramářských tisků, sign. KP K 16/11.

[online]. [vid. 28. 8. 2017]. Dostupné z: <http://www.spalicek.net/apps/index.php#search>.

²⁰⁷ NM, Špalíček, Digitální knihovna kramářských tisků, sign. KP K 16/8.

[online]. [vid. 28. 8. 2017]. Dostupné z: <http://www.spalicek.net/apps/index.php#search>.

²⁰⁸ NM, Špalíček, Digitální knihovna kramářských tisků, *Chvalopíseň o svatém Janu Nepomuckém*, sign. KP 6273.

[online]. [vid. 28. 8. 2017]. Dostupné z: <http://www.spalicek.net/apps/index.php#search>. Píseň je datována 1797.

²⁰⁹ NM, Špalíček, Digitální knihovna kramářských tisků, *Píseň k svatému Janu Nepomuckému*, sign. KP 4966

[online]. [vid. 28. 8. 2017]. Dostupné z: <http://www.spalicek.net/apps/index.php#search>. Bez datace.

²¹⁰ KAFKA, L. *Dárek z pouti, poutní a pouťové umění*, s. 141.

*mostu smutně k Rezydencý kráčím a čekám sentencý. O Pražané! Již se mne čte ortel o Moldavě.*²¹¹

Mnoho písní upomíná na konkrétní místa v pražských městech spjatá se svatojánským kultem, což je z hlediska zaměření této práce nesmírně zajímavé.

Četné poutní písně připomínají Týnský chrám, který jako kazatelské působiště sv. Jana Nepomuckého známe z barokních legend. Citujme například píseň *Píseň k svatému Janu z Nepomuku, která se zpívá po každém požehnání*, která je připisována Františku Janu Vavákovi z Milčic (1741–1816): *“Vysoce důstojný, vši cti slávy hodný, pražský kanovníku, tejský zpovědníku...”*²¹² Na Týnský chrám upozorňuje i píseň *Kam jdeš Jene, kam pospícháš: “Ó Tejne, Ó Tejská farno, vzpomeneš na ráno, že jsem kázal Boží slovo, smazal hříchů mnoho...”*²¹³ nebo *Chvalopíseň o svatém Janu Nepomuckém: “V starém městě kazatelem byl si hned učiněný, v chrámu Páně a to v Tejském, všem lidem představený...”*²¹⁴ Týnský chrám jako Nepomukovo působiště je zmíněn i v svatojánské modlitbě: *„Připomínáme Tobě třetí radost, kterau jsi Ty měl, když jsi v Tejském chrámě skrz tvé horlivé kázání mnoho tisíc hříšníků ku pokání obrátil, ...”*²¹⁵

Samozřejmě není v kramářských tiscích opomenut ani Pražský hrad jako místo světcova uložení – *Píseň nová o s. Janu Nepomuckému patronu českýmu: „Sem sem vdovy pospíchejte, syrotcy saužený, zde zde vy na hradě Pražském máte potěšení.”*²¹⁶ *„Šťastný se vždycky Hrad pražský nazývati může, kdo sem důvěrně putuje svatý Jan pomůže...”*²¹⁷ Zaujme nás i píseň o hrobu sv. Jana Nepomuckého v katedrále: *Nábožná píseň ke cti a chvále sv. Jana Nepomuckého*, která popisuje obsazení Pražského hradu Švédy a pokus o zneuctění světcova hrobu: *„Potom ten oficír, co nad nimi byl, který té loupeže dopustil, začal mříži lámat, hrob svatý otvírat, jako uhel zčernal, nešťastně skonol.”*²¹⁸

²¹¹ Knihovna Národního muzea (dále KNM), *Nábožná píseň k svatému Janu Nepomuckému všem věrným a horlivým Ctitelům vydaná*, špalíček KP 148, č. 6.

²¹² NM, Špalíček, Digitální knihovna kramářských tisků, sign. KP 11585.

[online]. [vid. 28. 8. 2017]. Dostupné z: <http://www.spalicek.net/apps/index.php#search>.

²¹³ NM, Špalíček, Digitální knihovna kramářských tisků, sign. KP K 37/27. [online]. [vid. 28. 8. 2017].

Dostupné z: <http://www.spalicek.net/apps/index.php#search>.

²¹⁴ NM, Špalíček, Digitální knihovna kramářských tisků, sign. KP 6273.

[online]. [vid. 28. 8. 2017]. Dostupné z: <http://www.spalicek.net/apps/index.php#search>.

²¹⁵ KNM, *Srdečné vzývání všech zarmoucených vdov a syroteků*, inv. č. 2116, 2124, Modlitby 2145.

²¹⁶ KNM, *Píseň nová o svatém Janu Nepomuckém, patronu českým*, Jindřichův Hradec, inv. č. 4845/56, špalíček KP 59, č. 2. Píseň datována do poloviny 18. stol.

²¹⁷ KNM, *Nábožná píseň k Svatému Janu Nepomuckému, všech opuštěných vdov a syroteků, obzvláštěmu Patronu a Pomocníku*, Kutná Hota, špalíček KP 64, č. 1. Nedatováno

²¹⁸ KNM, *Nábožná píseň ke cti a chvále sv. Jána Nepomuckého*, špalíček KP 148, č. 4.

Nechybí ani písně upomínající na pražský most – *O svatým Janu Nepomuckým, patronu českým*: „*Na královské poručení, vykroč muži teď z vězení, s námi jíti, utopiti, máš bejti vydán, posilněn Jan na tý cestě, veden již po pražském mostě, až k hroznému, vyrčenému, kamenu jest dán: objev svůj krucifix milý, odevzdal se tuto chvíli, ach ubohý starečku, taks vypustil dušičku. Amen.*“²¹⁹ Najdeme také písně, které připomínají nález světcova těla nedaleko kostela sv. Kříže Většího: „*Pražané jsauce v strachu, k Moldavě běželi, tělo u Křížovníků, na písku nalezli...*“.²²⁰ V souvislosti s křížovnickým areálem jsem zaznamenala zajímavou píseň *Nová nábožná píseň o zázraku Svatého Jana Nepomuckého*, která popisuje „*kterak jedno uvařené dítě skrze přímlovu tohoto Svatého, od Boha všemohoucího, uzdravené bylo*“. V závěru písně zaujme tvrzení, že „*kdoby nechtěl věřiti, může to sám spatřiti, u svatého kříže, u vody nejbliže, jest to poznamenáno, a vyfigurováno.*“²²¹ Pravděpodobně byl tento zázrak vyobrazen ve formě malby (lidové devoční malby?) v kostele sv. Kříže Většího. Takových vyobrazení zázraků jistě existovalo v pražských městech vícero; nezbývá než litovat, že jsou pro nás ztraceny.

Nalezla jsem také píseň odkazující na kapli sv. Jana Nepomuckého na Novém Městě pražském u sv. Apolináře: „*Nové město Pražské má čest, žes tu větší učení u svatého Apolináře přiveds k svému ukončení, na kněžstvo byls posvěcený nabyls velké hodnosti, přimlauvej se a pros za nás, před Božskou Velebností.*“²²² Tento motiv připomíná údajná studia Jana Nepomuckého právě při kostele sv. Apolináře, který známe z barokní legendy Bohuslava Balbína, resp. Jana Ignáce Dlouhoveského.²²³

²¹⁹ KNM, *O svatým Janu Nepomuckým, patronu českým*, inv. č. 4845/56, špalíček KP 59, č. 85. Praha, polovina 18. stol.

²²⁰ KNM, *Nábožná píseň k svatému Janu Nepomuckému*, špalíček KP 46, č. 17.

²²¹ KNM, *Nábožná píseň k svatému Janu z Nepomuku*, špalíček KP 148, č. 13.

²²² KNM, *Píseň nová k svatému Janu z Nepomuku*, špalíček KP 148, č. 19.

²²³ K problematice tohoto tvrzení STEJSKAL, František. Kterak Jan studoval bohosloví, studie církevně historická. In: BITNAR, V. *Náboženská osobnost svatého Jana Nepomuckého. Výbor z české literatury XIV. až XV. věku*, s. 159–162.

4. Popis a rozbor nepomucenských vyobrazení na Pražském hradě a na Hradčanech

4. 1. Vyobrazení sv. Jana Nepomuckého na Pražském hradě

Při prohlídce areálu Pražského hradu je patrné, že se nacházíme na území, kde nebylo a ani nemohlo být místo pro jistou živelnost, s níž se v pražských ulicích v průběhu let objevovala a případně i mizela (nejen) svatojánská zpodobení. Význam a vznešenost tohoto ústředního místa české státnosti diktovaly s přísností a uvážlivostí i formy devoce. Jistě i proto jsou v exteriérech Pražského hradu jen dvě vyobrazení sv. Jana Nepomuckého, obě provedená do kamene.²²⁴

Pojďme se nyní seznámit se svatojánskými památkami na Pražském hradě podrobněji. Pro lepší představu jsem vytvořila plán, na němž jsou zaneseny svatojánské památky, které se mi podařilo v areálu Hradu zaznamenat.²²⁵ Langweilův model Prahy ukazuje na území areálu Pražského hradu katedrálu sv. Víta, Václava a Vojtěcha tak, jakou zůstala její hmota po posledních neúspěšných pokusech o dokončení stavby v r. 1673 a to včetně čtyř zděných pilířů v sousedství renesanční kaple sv. Vojtěcha. Na prozatímním průčelí nedostavěné katedrály

OBRÁZEK 1

Provizorní průčelí katedrály. Výřez z digitálního Langweilova modelu Prahy, MMP.

²²⁴ Slovo „jen“ zde používám s jistou nadsázkou, neboť dvě vyobrazení světce ve vnějších prostorách Pražského hradu znamenají vlastně značný význam tohoto mučedníka – vždyť v exteriérech královského sídla jsou stejně skromně ba i méně připomínáni i sv. Václav, sv. Ludmila či sv. Vojtěch.

²²⁵ Příloha č. 1.

vyobrazil v náznaku Antonín Langweil rozměrnou **fresku**, která oslavovala sv. Jana Nepomuckého obklopeného patrony české země.²²⁶ Výzdoba provizorní stěny, uzavírající hlavní loď katedrály, kterou vidíme na papírovém modelu (obrázek 1), byla vytvořena až po pruském bombardování Prahy r. 1757 a byla dílem Václava Kramolína (1733–1799) a Josefa Hagera (1726–1781).²²⁷ Nahradila tak původní fresku od Johanna Ferdinanda Schora (1686–1767), která byla na prozatímním průčelí vytvořena již k příležitosti Nepomukovy beatifikace²²⁸ a ohromovala návštěvníky katedrály až do zahájení prací na dostavbě kostela, které započaly r. 1873.

Zajímavá zmínka o dalším svatojánském vyobrazení, které také muselo ustoupit dostavbě katedrály, se nachází v knize Julia Košnáře *Staré pražské pověsti a legendy*. Košnář popisuje původ nepomucenské sochy na jednom z domů v areálu Pražského hradu. Uvádí, že první výdobou na hrobě sv. Jana Nepomuckého byl tzv. jeruzalémský nebo také milánský svícen, ozdobený poprsím sv. Jana Nepomuckého. Svícen zdobil hrob až do zřízení bohatého stříbrného náhrobku, poté byl přenesen do kaple sv. Jana Křtitele. Poprsí Nepomuka, které svícen zdobilo, skončilo údajně uloženo ve skladišti. Další osudy sochy popisuje Košnář takto:

OBRÁZEK 2

Vikářská ulička. Výřez z digitálního Langweilova modelu Prahy, MMP.

²²⁶ Na plánu značena písmenem A.

²²⁷ BEČKOVÁ, K., FOKT, M. *Svědectví Langweilova modelu*, s. 200–201; PODLAHA, Antonín, HILBERT, Kamil. *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém. Metropolitní chrám sv. Víta*, Praha: Archeologická komise, 1906. S. 12.

²²⁸ KYBALOVÁ, J., ed. *Svatý Jan Nepomucký 1393–1993*, s. 39–45; MERHAUTOVÁ, Anežka, ed. *Katedrála sv. Víta v Praze*, Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0189-1. S. 186.

„Nezůstala tam však dlouho. Objevila se totiž jednoho dne na štítu kanovníckého domu, který kdysi stával v těch místech, kde se zdvíhala severní věž nového chrámu, jež zužuje Vikářskou uličku. Kdo tam tenkrát tu sochu postavil, nevěděl nikdo. Snad světec sám ji tam přenesl z vděčnosti za to, že onen dům býval vždycky ze všech domů nejkrásněji ozdoben o svatojánských slavnostech.“²²⁹

Dům ve Vikářské uličce již nestojí – musel ustoupit dostavbě katedrály. K odbourání kaple sv. Vojtěcha a dalších budov před prozatímním průčelím bránících dokončení došlo r. 1879.²³⁰

Dům zřejmě můžeme ztotožnit s dvoupodlažním objektem **čp. 43** na Langweilově modelu (obrázek 2), který těsně přiléhá k severní lodi katedrály.²³¹ Je patrné, že na modelu dům nenese žádnou svatojánskou výzdobu – a není divu: pokud zvážím teoretickou možnost osazení někdejší plastické výzdoby svícnu na štít domu, je evidentní, že by takové počínání bylo zcela nesmyslné – velikost dochovaných poprsí činí totiž jen asi 20 cm. Je ovšem možné, že se na domě nacházela jiná výzdoba zobrazující sv. Jana Nepomuckého (třeba i dočasná), která mohla připomínat ozdobu jeruzalémského svícnu a zavdat tak podnět k místní pověsti. Tuto domněnku však nelze nijak ověřit.

Jedná se ovšem o zaznamenání zajímavé místní pověsti, která navíc vykazuje jisté reálné znaky: podíváme-li se do popisu svatovítských památek, který byl vyhotoven r. 1906 před plánovanou dostavbou katedrály, nalezneme tam zapsán i tzv. jeruzalémský svícen se čtyřmi z původně sedmi osazených poprsí světců. Na ramenech svícnu vidíme dochovaná poprsí sv. Víta, sv. Vojtěcha, sv. Václava a sv. Metoděje. Původ těchto poprsí je kladen do r. 1641, kdy byla na původní románské torzo svícnu osazena nová noha a ramena z popudu arcivévody Leopolda I. Viléma (1637–1662), olomouckého biskupa.²³² Jeruzalémský svícen lze ostatně v katedrále obdivovat dodnes.

Pokud obejdeme katedrálu a dojdeme k věnci chórových kaplí při jejím západním průčelí, zhruba tam, kde uvnitř chrámu spočívají ve stříbrném náhrobku ostatky sv. Jana

²²⁹ KOŠNÁŘ, Julius. *Staré pražské pověsti a legendy*. 2. vydání. Praha: Odeon 1992. ISBN 80-207-0393-4. S. 47.

²³⁰ PODLAHA, A., HILBERT, K. *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém*, s. 104.

²³¹ Na plánu označen písmenem B.

²³² Srovnej: PODLAHA, A., HILBERT, K. *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém*, s. 274–275; STEJSKAL, F. *Svatý Jan Nepomucký. Úcta, kanonizace a obrana*, s. 44–45; MAŘÍKOVÁ-KUBOVÁ, Jana a kol.: *Katedrála viditelná a neviditelná I*, Praha: Hilbertinum–Archeologický ústav AV ČR 2019. ISBN 978-80-903659-0-6. S. 72–73.

Nepomuckého, uvidíme **kamenný kenotaf**, který oslavuje jeho mučednictví.²³³ Byl vztyčen r. 1763. Autorem díla je Ignác František Platzer (1717–1787). Jak uvádí literatura, zadavatelem měl být sakristián svatovítského dómu Václav Chřepinský.²³⁴

Ve sborníku *Pragensia svatojanská* je pod fotografií kenotafu uvedeno, že toto sousoší bylo „*středem večerních poutních pobožností*“.²³⁵ Sousoší zmiňuje topografické dílo Jaroslava Schallera, v němž je zmínka o tomto kenotafu, který je připsán Františku Platzerovi staršímu. Jako donátor díla je uveden dómský sakristián Wenzel Krczinsky (doslova: *aus Kosten des Domsakristaners Wenzel Krczinsky* – tedy „na náklady katedrálního sakristiána ...“), což bude jistě onen výše zmiňovaný Václav Chřepinský.²³⁶ V rukopise Adalberta Wahnery je uveden jako donátor díla Wenzel Krczinsky.²³⁷ V *Průvodci Prahou svatováclavskou* nalezneme zmínku o svatovítském sakristiánovi Václavu Křečinském jako donátorovi díla.²³⁸ Křečinského monogram WK je také ve znaku, který zdobí kenotaf. Ovšem na skicách, které sochař Platzer vytvořil k tomuto sousoší, jsou znázorněny dvě různé varianty, z nichž autor uplatnil vždy část původního záměru, ale ani na jedné z obou skic není na kenotafu načrtnut znak, zatímco kartuše s fatou je naznačena vždy.²³⁹

Popis tohoto bohatého a nepřehlédnutelného sousoší, které je vlastně jakýmsi pandánem skvostného náhrobku uvnitř katedrály, nenalezneme u Klementa Borového, ani u Františka Stejskala, nezmiňují ho Antonín Podlaha či František Ruth.²⁴⁰ Na Langweilově modelu lze při pečlivém prohlížení spatřit malbou velmi schematicky naznačené jakési tvary, které snad můžeme ztotožnit se sousoším umístěným na vnější zdi katedrální Svatojánské kaple. Náznakově vidíme kenotaf např. na grafickém listu Josefa Šembery (1794–1866).²⁴¹

²³³ Na plánu značen č. 1, evid. karta č. 1.

²³⁴ KUTHAN, Jiří, ROYT, Jan. *Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha, svatyně českých patronů a králů*. Praha: Lidové noviny, 2011. ISBN 978-807422-090-6. S. 487; SKOŘEPOVÁ, Zdeňka. *O sochařském díle rodiny Platzerů*, Praha, 1957. S. 59.

²³⁵ BITNAR, V., PROCHÁZKA, K., eds. *Pragensia svatojanská*, s. 151.

²³⁶ SCHALLER, J. F. J. *Beschreibung der königl. Haupt- und Residenzstadt Prag*, s. 74.

²³⁷ ANM, B. č. 335, WAHNER, Georg Adalbert: *Sammlung von Johan[n]eischen Denckmälern und deren Inschriften*, s. 20.

²³⁸ BITNAR, V. *Průvodce Prahou svatováclavskou*. Díl I., s. 182.

²³⁹ BLAŽÍČEK, Oldřich J., PREISS, Pavel. *Ignác Platzer, skici, modely a kresby z pražské sochařské dílny pozdního baroku*, Praha: Národní galerie, 1980. Obr. 24; 25.

²⁴⁰ Srovnej: BOROŮVÝ, K. *Sv. Jan Nepomucký, mučovník a hlavní patron Království českého*; STEJSKAL, F. *Svatý Jan Nepomucký, díl II. Úcta, kanonizace a obrana*; EKERT, F. *Posvátná místa král. hl. města Prahy*. Svazek I.; PODLAHA, A., HILBERT, K. *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém, Metropolitní chrám sv. Víta*.

²⁴¹ ŠEMBERA, Josef: *Chrám sv. Víta od východu*. In: JINDROVÁ, Jarmila, ed. *Pražské veduty*, Praha: Orbis.

Ačkoliv pozornost diváka poutá především hlavní scéna na kenotafu, zobrazující anděla nadnášejícího bezvládné tělo utonulého světce, případně kartuše s výjevem shození sv. Jana Nepomuckého z mostu, zaměříme na chvíli pozornost na erb pod nimi. Wahner uvádí, že jsou na něm uvedeny iniciály křestního a rodového (*Geschlechtnamen*) jména W. K.²⁴² Tyto iniciály jsou vlastně součástí heraldického klenotu, který tvoří galero s dvěma (v kameni špatně čitelnými) střapci, které by tak odpovídaly hodnosti kanovníka. V erbu je na kopci jednorožec ve skoku. Protože nad erbem je i helm, nelze než mít zato, že se jedná o znak rodový, nikoliv církevní.

Vyvstává zde proto zajímavá otázka pro heraldiky: zdá se, že jména rodů, které měly ve znaku jednorožce ve skoku, ani vzdáleně nepřipomínají tvar jména Chřepinský, Krczinský apod.²⁴³ Wahner zároveň klobouk opisuje jako *Notariathutte*, nikoliv jako kanovnický klobouk. Kromě toho panuje zajímavá shoda ve jméně Chřepinský, pokud si připomeneme, že velkým ctitelem sv. Jana Nepomuckého byl kanovník svatovítské kapituly a biskup Zdeněk Jiří Chřepický z Modlíškovic (1678–1755), autor oslavného nepomucenského spisu *Ctnosti a Swattosti Prwo-Mučedlnjka Swatého Sstěpána Dokonalý Následownjk*.²⁴⁴ Navíc forma jména Chřepických se v pramenech objevuje také v podobě Křepický, Krežepičny, Chřepiský, Chřepitzky apod., je tedy stejně kolísavá jako u donátora svatojánského kenotafu.²⁴⁵ Nelze si rovněž nevšimnout, že v tomto rodu bylo jméno Václav

²⁴² ANM, B. č. 335. WAHNER, Georg Adalbert: *Sammlung von Johan[n]eischen Denckmälern und deren Inschriften*, s. 20.

²⁴³ Např. Lhotští z Ptení či Šmerovští z Lidkovic. Viz HRDINOVÁ, Martina. *Erby ctihodné šlechty slavného Království českého*. Praha: Academia 2013. ISBN 978–80–200–2196–0. S. 217; 432; 509; 602.

²⁴⁴ CHŘEPICKÝ Z MODLÍŠKOVIC, Zdeněk Jiří. *Ctnosti a Swattosti Prwo-Mučedlnjka Swatého Sstěpána Dokonalý Následownjk*. Praha: Karel Frantisek Rosenmüller 1730, [online]. [vid. 29. 4. 2020]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=RgBhAAAAcAAJ&pg=PA3&lpg=PA3&dq=Ctnosti+a+Swattosti+Prwo-Mu%C4%8Dedlnjka+Swat%C3%A9ho+Sst%C4%9Bp%C3%A1na+Dokonal%C3%BD+N%C3%A1sledownjk,&source=bl&ots=ALztikMmBR&sig=ACfU3U3bnU002zFSMrIljRksQMyK1AAAdA&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKewjngsy8vY7pAhWJ-KQKHRGoBS8Q6AEwAXoEAgQAQ#v=onepage&q=Ctnosti%20a%20Swattosti%20Prwo-Mu%C4%8Dedlnjka%20Swat%C3%A9ho%20Sst%C4%9Bp%C3%A1na%20Dokonal%C3%BD%20N%C3%A1sledownjk%2C&f=false>

²⁴⁵ K rodu Chřepických z Modlíškovic HRDINOVÁ, M. *Erby ctihodné šlechty slavného Král. českého*, s. 217, 432, 509, 602; MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*. Praha: Argo 2008. ISBN 978-80-257-0294-92; VAVROUŠKOVÁ, Anna. Rodinné zápisy Chřepických z Modlíškovic. In: *Časopis rodopisné společnosti slovanské*, roč. VI, 1934, č. 1–4. Praha: Rodopisná společnost československá. S. 1–18.

(Wenzel) užíváno poměrně často. Zásadně se však neshoduje podoba erbu – Chřepičtí měli v erbu půl černého psa, nikoliv jednorožce. I přesto zaráží nápadná shoda jmen a bylo by zajímavé v budoucnu zaměřit pozornost tímto směrem.

O několik kroků dále je průčelí baziliky sv. Jiří ozdobeno nad vchodem do svatojánské kaple sochami dvou andílků, mezi nimiž stojí **socha sv. Jan Nepomuckého**.²⁴⁶ Autorem soch je Ferdinand Maxmilián Brokof (1688–1731).²⁴⁷ Zatímco hmota baziliky je převážně románská, je na první pohled zřejmé, že kaple byla přistavena až mnohem později, v době barokní. Kapli sv. Jana Nepomuckého při bazilice sv. Jiří nechal vlastním nákladem vystavět kanovník Jan Ludvík Steyer (1707–1722),²⁴⁸ který tak údajně učinil z vděku za uzdravení „z nemoci žlučové“. Základní kámen ke stavbě byl položen již v roce 1718, vysvěcení kaple proběhlo r. 1722.²⁴⁹ Langweilův model poměrně věrně popisuje výše uvedenou podobu průčelí kaple sv. Jana Nepomuckého při bazilice sv. Jiří, byť pouze v náznaku (obrázek 3).

Všimněme si, že uzdravení kanovníka Steyera proběhlo nejpozději v roce 1718 nebo dříve; v témže roce byla na údajnou přímuvu sv. Jana Nepomuckého uzdravena i Rozálie Hodánková.²⁵⁰ Začteme-li se do příběhů o zázračných uzdraveních na přímuvu sv. Jana Nepomuckého, nemůžeme si nevšimnout, že jejich četnost strmě stoupá po r. 1701,²⁵¹ kulminuje v letech světcovy beatifikace a kanonizace a poměrně časté zázraky připisované sv. Janu Nepomuckému jsou evidovány až do poloviny 18. století.²⁵²

Příběh Jana Ludvíka Steyera je zaznamenán ve *Zprávě historické o životě sv. Jana Nepomuckého*, kde je vylíčeno, že kanovník Steyer „na čtyry měsíce od hojnosti černé žluči trápen jsa“ nakonec seznal, že zde na zemi již od lékařů nelze čekat žádnou pomoc a jeho jedinou nadějí může být jen nadpozemský zásah. Steyer se proto obrátil o pomoc na Jana Nepomuckého, jak je psáno: „téhož kostela někdejšího kanovníka“ a zavázal se, že pokud

²⁴⁶ Evidenční karta č. 2, na plánu značeno č. 2.

²⁴⁷ BLAŽÍČEK, Oldřich Jakub. *Ferdinand Brokof*. Praha: Odeon 1986.

²⁴⁸ Uvedený letopočet se vztahuje k výkonu funkce kanovníka při metropolitní kapitule, rok 1722 je zároveň i rokem Steyerova skonu.

²⁴⁹ CIBULKA, Josef. *Kostel svatého Jiří na hradě Pražském*. Praha: Státní grafická škola 1936. S. 11; STEJSKAL, F. *Svatý Jan Nepomucký*, s. 48, 52.

²⁵⁰ Případ Rosalie Hodánkové figuroval v probíhajícím kanonizačním procesu jako jeden ze zázraků připisovaných přímuvě Jana Nepomuckého. Rosalie byla šestiletá dívka, která 22. února 1718 spadla do mlýnského náhonu a dostala se až pod mlýnská kola. Kupodivu přežila zcela bez úhony. Podrobně případ popisuje BOROVIČ, K. *Sv. Jan Nepomucký*, s. 93-96.

²⁵¹ V tomto roce měla být uzdravena na přímuvu sv. Jana Nepomuckého Terezie Krebsová. Podrobněji k tomuto případu v kapitole 4. 2.

²⁵² Srovnej BOROVIČ, K. *Sv. Jan Nepomucký, mučovník a hlavní patron Království českého*, s. 81–116.

opět nabude zdraví, nechá vyhotovit rytý obraz svého dobrodince. Jan Nepomucký prosby neoslyšel a kanovníka Steyera uzdravil.²⁵³

V tomto líčení, které bylo sepsáno Maxmilianem Wietrovským SJ a vydáno v roce světcova svatořečení (1729), je třeba povšimnout si dvou zajímavostí: za prvé je v něm naznačeno, že se dostalo Janu Ludvíkovi Steyerovi pomoci mučedníka na základě podobnosti v úřadě: Nepomuk byl „téhož kostela někdejší kanovník“. (Tato mýlka má své kořeny již v 15. století, kdy došlo k záměně úřadu vyšehradského za svatovítského kanovníka a tato mýlka pak byla pevně usazena v církevní i lidové tradici.)²⁵⁴ Druhou zajímavostí, která by nám neměla ujít, je zmíněný slib, že kanovník Steyer nechá vyhotovit rytinu na světcovu památku. O zřízení kaple se tedy autor *Zprávy historické* vůbec nezmiňuje, ačkoliv byl Steyerovým současníkem.

OBRÁZEK 3

Kaple sv. Jana Nepomuckého při bazilice sv. Jiří. Výřez z Langweilova modelu Prahy, MMP.

Jméno Jana Ludvíka Steyera také nacházíme ve výčtu svatojánských zázraků u Klementa Borového, nikoliv však jako osobu omilostněnou zázračnou přímluvou, ale jako svědka zázračného uzdravení chromé ženy. Událost se měla odehrát v roce 1722, ne však v čerstvě vysvěcené svatojánské kapli, ale u světcova hrobu v katedrále.²⁵⁵ Kromě toho také

²⁵³ BOČKOVÁ, A. ed. *Historia de vita, martyrio et miraculis S. Joannis Nepomuceni*, s. 355.

²⁵⁴ Podrobněji o této mýlce VLNAS, V. *Jan Nepomcký, česká legenda*, I. vydání, s. 45–46.

²⁵⁵ VLNAS, V. *Jan Nepomcký, česká legenda*, I. vydání, s. 101.

víme, že Jan Ludvík Steyer se účastnil úkonů přípravného beatifikačního řízení, neboť byl určen, aby Sboru obřadů v Římě odvezl zapečetěné prameny, důkazy a výpovědi svědků ve věci blahořečení Jana Nepomuckého.²⁵⁶

O tom, že nákladem kanovníka Steyera, ctitele sv. Jana Nepomuckého (*specialis s. Joannis Nepomuceni cultor*), byla vztyčena krásná kaple (*pulchras capellas erexit*), můžeme číst také u Antonína Podlahy. Bližší okolnosti tohoto jistě nákladného podniku však Antonín Podlaha nezmiňuje – nepochybně proto, že údajné zázračné vyléčení kanovníka Steyera nebylo oficiálně uznáno církví. Text je doprovázen také Steyerovým reprezentativním portrétem, na němž kanovník drží v pravici svatý obrázek se sv. Janem Nepomuckým a levicí na něj ukazuje. Tímto gestem odvádí Steyer pozornost diváka od své osoby ke světci, jehož byl ctitelem.²⁵⁷

Kromě toho je také hodno zaznamenání, že Steyer byl zřejmě členem komise, jejímž úkolem bylo r. 1707 prozkoumat místo údajného prvního hrobu Jana Nepomuckého v kostele sv. Kříže Většího na Starém Městě. Patřil tedy k lidem, kteří mohli později dosvědčit i neobvyklou vůni, kterou ucítili po otevření hrobky, a která byla považována za jeden z důkazů autentičnosti nalezeného místa.²⁵⁸

Zdá se, že Jan Ludvík Steyer byl aktérem jakéhosi zázraku, který se ho dotýkal osobně, či ho byl nepřímo účasten z pozice svého duchovního úřadu. Bohužel však bezmocně stojíme před otázkou, která z vyličených událostí je pravdivá a kde se již potýkáme s pouhou obrazností a touhou po senzaci.

Vidíme, že ačkoliv touhou každého poutníka jistě bylo stanout přímo před hrobem sv. Jana Nepomuckého, pokleknout na posvátné půdě, pomodlit se u světcova těla, vyslechnout u hrobu kázání a přijmout v místě nejposvátnějším svátost smíření, nabízelo i těsné okolí katedrály poutníkovi lákavé zážitky. Bylo možné podívat se nad údajným zázrakem, který způsobil, že světcova soška z katedrálního svícnu „přelétla“ na štít kanovnického domu, pokochat se dojemnou scénou ukládání utonulého světce na hebké podušky nebeskými posly na kamenném kenotafu, navštívit svatojánskou kapli při bazilice

²⁵⁶ STEJSKAL, F. *Svatý Jan Nepomucký, díl II.*, s. 83–89; VLNAS, V. *Jan Nepomucký. Česká legenda*, I. vydání, s. 143.

²⁵⁷ PODLAHA, Antonín: *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque prelatorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora*, in: *Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis*, X, Praha 1912. S. 235. Za vyfocení příslušného zobrazení děkuji vedoucímu své práce, PhDr. Mgr. Milanu Svobodovi, PhD.

²⁵⁸ Podrobněji k údajnému Nepomukovu hrobu v kapitole 5. 1.

sv. Jiří a nechat si vyprávět příběh zázračného uzdravení kanovníka Steyera. A samozřejmě v neposlední řadě zaklonit hlavu a dlouhé minuty sledovat apoteózu sv. Jana Nepomuckého vymalovanou na dočasném průčelí svatovítské katedrály.

4. 2. Vyobrazení sv. Jana Nepomuckého na Hradčanech

Při vyhledávání svatojánských památek na Hradčanech je třeba mít na paměti, že se nacházíme na území Prahy, které mělo poněkud odlišný vývoj, než ostatní pražská města. Původně se jednalo o poddanské město, které bylo vyňato z poddanství purkrabího Pražského hradu a povýšeno na královské město až r. 1592.²⁵⁹ Na jeho relativně malé ploše se nacházelo rozsáhlé postranní právo strahovského kláštera, které zaniklo až k r. 1850.²⁶⁰ Proto při procházce po Hradčanech vidíme značné množství domů, jež na svých průčelích nesou výzdobu odkazující k norbertinské a mariánské úctě pěstované řádem premonstrátů.²⁶¹ Bylo by proto možné očekávat, že stopy svatojánské úcty zde nebudou tak patrné, jako např. na Malé Straně, neboť budou do určité míry zastíněny místní úctou vzdávanou sv. Norbertovi a P. Marii. Podívejme se proto, zda tomu tak opravdu je. Jako pomůcka poslouží plán území Hradčan se zanesenými svatojánskými památkami.²⁶²

Při postupu územím Hradčan směrem od někdejší Strahovské brány uvidíme **na Pohořelci** bohaté barokní **sousoší sv. Jana Nepomuckého**.²⁶³ Autorství díla není jednoznačné, mohl by jím být Tadeáš Hochhaus (?–1788) nebo Jan Antonín Quitainer (1709–1765).²⁶⁴ Nápis na středním dílu podstavce hlásá: *Ejhle, mučedník mlčení, hvězdy hlásají*

²⁵⁹ VANČURA, J. *Hradčany, Pražský hrad*, s. 94; VOJTÍŠEK, V. Hradčany v první polovině stol. XVIII.

²⁶⁰ SVOBODOVÁ-LADOVÁ, Miluše. Zvláštní místní práva v Praze. In: *Pražský sborník historický*, roč. 8. 1983. Praha: Archiv hl. m. Prahy. S. 119, 173, 178–179.

²⁶¹ Namátkou uvádím některé hradčanské domy, na nichž jsou vyobrazení sv. Norberta či P. Marie: čp. 144, čp. 113, čp. 147, čp. 107, čp. 140, čp. 152, čp. 143. Základní údaje k řádu premonstrátů JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, Praha 1991. S. 41.

²⁶² Příloha č. 2.

²⁶³ Evidenční karta č. 3, na plánu značeno č. 3.

²⁶⁴ VLČEK, P. a kol. *Umělecké památky Prahy, Pražský hrad a Hradčany*, s. 156; evidenční karta Galerie hl. m. Prahy, inv. č. VP – 11; PETŘÍKOVÁ, Eva. *Jan Antonín Quitainer (1709–1765)*. Diplomová práce. Praha: FF KU 2008. S. 120.

(jeho) slávu. *Úpěnlivě prosím zhojení, svatý Jane. Tak dána cena slávy.*²⁶⁵ Nápis zároveň skrývá chronogram, který udává datum 1752.²⁶⁶

Ačkoliv toto sousoší tvoří pomyslný střed náměstí a působí na něm velmi přirozeně, nebylo původně určeno pro toto místo – až do r. 1846 se mělo nacházet na rohu Hradčanského náměstí a Kanovnické ulice.²⁶⁷ Od téhož roku se na žádost strahovských obyvatel konaly u tohoto sousoší večerní pobožnosti v průběhu celého svatojánského oktávu.²⁶⁸

Langweilův model, jehož vývoj byl předčasně ukončen smrtí autora (A. Langweil skonal r. 1837), měl zobrazit sousoší ještě na okraji Hradčanského náměstí – bohužel tomu tak není. Zda došlo ke ztrátě tohoto drobného prvku modelu, či tvůrce prostě vyobrazení pominul, zůstane již navždy nejasné. Rovněž pražské veduty nejsou sdílnější. Např. mědiryt J. Carmina zobrazující Hradčanské náměstí v 80. letech 18. století nezachycuje svatojánské sousoší ani v náznaku, stejně tak pohled na náměstí z východní strany J. A. Scottiho de Cassano neukazuje svatojánskou sochu.²⁶⁹ Dokonce na Jüttnerově plánu Prahy z r. 1818 nevidíme naznačenou hmotu sochařského díla.

Přenesení sousoší na Pohořelec však nemělo být posledním přesunem tohoto díla, protože r. 1935 byl na schůzi ústředního zastupitelstva města Prahy podán návrh na přesun sousoší na Strahovské nádvoří. K vyjádření byl přizván i Klub za starou Prahu, který se přikláněl spíše k umístění sousoší na Pětikostelní náměstí.²⁷⁰ Ačkoliv bylo argumentováno i tím, že bude-li sousoší na méně exponovaném místě, nebudou svatojánské bohoslužby rušit „frekvencí“ náměstí a zároveň samy nebudou nijak rušeny, bylo hlavním důvodem zvažovaného přesunu nepochybně osazení pomníku plukovníka Švece.²⁷¹ Vznik pomníku iniciovali členové legionářské jednoty a kruh starodružníků, kteří tak chtěli vzdát hold

²⁶⁵ Děkuji Mgr. Davidu Tomíčkoví, PhD. za pomoc s překladem.

²⁶⁶ V publikaci VLČEK, P. a kol. *Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany* je však tento chronogram přepsán nepřesně; pravděpodobně byl zaznamenán v době, kdy bylo sousoší ve velmi špatném stavu a nápis nebylo možné přesně reprodukovat.

²⁶⁷ MERHAUT, Cyril, WIRTH, Zdeněk. *Zmizelá Praha. Malá Strana a Hradčany*. Praha–Litomyšl: Paseka 2002. ISBN 80-7185-499-9. S. 104; VLČEK, P. *Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany*, s. 156.

²⁶⁸ EKERT, F. *Posvátná místa král. hl. města Prahy. Svazek I.*, s. 164.

²⁶⁹ CARMINE, Josef: *Prager Prospect*, 6. list, Augsburg 1780–1785, MMP H 28932; SCOTTI DE CASSANO, Josef Antonín: *Ansicht des grossen Platzes auf dem Ratschin*, Praha 1781–1783, MMP H 3356 publikováno v LUKAS, Jiří, PŘIKRYLOVÁ, M. *Pražské veduty 18. století*.

²⁷⁰ KZP, složka Hradčany, dopis ze dne 8. 1. 1935; vyjádření ze dne 20. 2. 1935.

²⁷¹ KZP, složka Hradčany, dopis ze dne 8. 1. 1935.

jednomu z prvních členů České družiny.²⁷² Na Pohořelci stáli takřka v jedné ose dva hrdinové „staré“ a „nové“ doby a lze si jistě domyslet, že „nadbytečným“ se mnohým mohlo zdát sousoší sv. Jana Nepomuckého.

Za povšimnutí stojí konstatování Rady hlavního města Prahy, že „[...] (se) konají ke zmíněnému sousoší o Svatojanských oslavách procesí [...]“ a zároveň vzbuzuje podiv návrh na přenesení sousoší na Strahovské nádvoří, příp. na Pětikostelní náměstí.²⁷³ Z návrhu je patrné, že na toto sousoší bylo pohlíženo pouze jako na umělecký artefakt, nijak nebyla brána v potaz místní letitá náboženská tradice. Přenesením by byl do značné míry smazán získaný spirituální náboj místa. Sousoší stálo vždy (na Hradčanském náměstí i na Pohořelci) v trase svatojanských procesí a lze jen stěží předpokládat, že by např. na Pětikostelním náměstí pokračovaly bohoslužby u tohoto sousoší tak, jako na Pohořelci. Klub za starou Prahu nakonec navrhl ustanovit komisi, která by celou záležitost důkladně zvážila. Zda se komise sešla, z pramenů nevyplývá, sousoší sv. Jana Nepomuckého nakonec zůstalo na svém místě. Zbývá pouze dodat, že zatím co svatojanské sousoší přečkalo éru obou totalit, pomník plukovníka Švece nikoliv.²⁷⁴

Od Pohořelce nás mírně svažující se Loretánská ulice dovede na Loretánské náměstí, jež je na západní straně vytyčeno rampou před Černínským palácem a na východní straně je uzavřeno komplexem barokních budov chránících Svatou Chýši, neboli **Pražskou Loretu**.²⁷⁵ Toto významné poutní místo bylo založeno roku 1626 úsilím Benigny Kateřiny z Lobkovic (1594–1653). Celý objekt prošel náročným stavebním vývojem, který mimo jiné dokládají i dobové grafické listy. Zatímco na mědirytině F. B. Wernera (1690–1776), která je datována před rokem 1750, vidíme poměrně jednoduché průčelí bez kaplí,²⁷⁶ na grafickém listu podle kresby Filipa a Františka Hergetových, který vyhotovil Kašpar Pluth (1766–1822) v letech 1794–1796, vidíme již po stranách průčelí dvě věžovité kaple.²⁷⁷ Jejich vnější plášť je ozdoben dvojicí sousoší – kaple sv. Anny nese na průčelí sochu řádového světce sv. Felixe z Cantalice,

²⁷² Autorem pomníku byl sochař Otakar Švec (1892–1955). Pomník byl odhalen 29. 9. 1934 před kasárnami na Pohořelci. Podrobněji HOJDA, Zdeněk, POKORNÝ, Jiří. Pomníky a zapomínky. Praha – Litomyšl: Paseka, 1997. ISBN 80-7185-050-0. S. 164-174.

²⁷³ KZP, složka Hradčany, dopis ze dne 8. 1. 1935.

²⁷⁴ Podrobněji k osudům pomníku plukovníka Josefa Jiřího Švece HOJDA, Z., POKORNÝ, J. *Pomníky a zapomínky*, s. 174.

²⁷⁵ Na plánu značena č. 4.

²⁷⁶ Sbírka MMP, inv. č. H 061.688.

²⁷⁷ Sbírka MMP, inv. č. H 061.906.

kaple P. Marie Bolestné je ozdobena **sousoším sv. Jana Nepomuckého**,²⁷⁸ které bylo osazeno 12. 9. 1717. Jako donátor je uveden v kapucínských análech „ctihodný vídeňský měšťan“. Autorem sochy je některý ze sochařů z okruhu Matěje Václava Jäckla.²⁷⁹ Průčelí Lorety vypadá na Langweilově modelu Prahy stejně jako dnes (obrázek 4 a 5). Na první pohled je vidět naznačená výzdoba obou bočních kaplí. Při zevrubnějším pohledu musím s jistou lítostí ovšem konstatovat, že autor modelu nepřikládal v tomto případě velkou důležitost pečlivému

OBRÁZEK 4

Loreta – sousoší sv. Jana Nepomuckého.

Výřez z digitálního Langweilova modelu Prahy, MMP.

OBRÁZEK 5

Loreta – sousoší sv. Felixe.

Výřez z digitálního Langweilova modelu Prahy, MMP.

zaznamenání plastické výzdoby kaplí – pouze schematicky naznačil, že se jedná o sousoší, přičemž kompozice soch v obou kaplích se na modelu takřka neliší.

Cestou mezi Pohořelcem a Hradčanským náměstím míjíme tzv. **Starý Renthaus** v Loretánské ulici.²⁸⁰ Rozlehlý objekt, který tvoří dva domy o rozdílné výšce, stojící na příkrém svahu a z druhé strany ústící do Úvozu, prošel komplikovaným stavebním vývojem, a to již od 14. století. První konkrétní zpráva se vztahuje k domu až r. 1554, kdy byl vložen do Zemských desek k rentmistrovským potřebám. V domě byli ubytováni rentmistr a rentmistrovský kontrolor. Provoz renthausu dlouhodobě zatěžoval vysokými náklady Říšskou

²⁷⁸ Evidenční karta č. 4.

²⁷⁹ VLČEK, P. a kol. *Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany*, s. 303–304.

²⁸⁰ Loretánská 179a/13. Na plánu značeno jako č. 5.

dvorskou kancelář, proto byl nakonec po r. 1648 odprodán do soukromých rukou.²⁸¹ Významná přestavba proběhla po r. 1783, kdy byl objekt v držení Marie Anny Martinicové. Další, především vnitřní adaptace proběhla r. 1825, během vlastnictví rodiny Prösselovy.²⁸² V roce 1913 zakoupila objekt rodina Gutova, do jejíhož držení byl dům navrácen v restitučním řízení v 90. letech 20. století.²⁸³

Vstoupíme-li z Loretánské ulice do dvora, ocitneme se na terase, která se ze strany Úvozu nachází asi ve výšce druhého patra.²⁸⁴ Terasa je orámována zdí, na níž stojí kamenný novogotický podstavec s vytesaným letopočtem 1862. Na něm údajně bývala socha sv. Jana Nepomuckého. Ve zprávě stavebně historického průzkumu Národního památkového ústavu z r. 1973 je zaznamenáno, že se ve dvoře nachází nika, v níž stávala socha světce. O ní však zpráva referuje, že je v současnosti v opravě.²⁸⁵

Potomci rodiny Gutovy nechali v r. 1995 na původní místo svatojánské sochy osadit nové dílo zobrazující **sv. Jana Nepomuckého**²⁸⁶, jehož autorkou je sochařka Jindra Viková.²⁸⁷ Naskytla se mi jedinečná možnost oslovit autorku současného svatojánského díla a zjistit formou dotazníku inspirace východiska práce (příloha č. 7, dotazník). Zajímavé je, že sochařka se několikrát odvolává na barokní původ někdejší sochy, dokonce udává možné autorství ztraceného díla – Brokof nebo Platzer, a to i přes to, že ztracenou původní sochu nikdy neviděla. Rodina Gutova oslovila sochařku za účelem navázání na tradici domu, který byl rodině po převratu r. 1948 odebrán.²⁸⁸

Původní socha zůstává zatím nezvěstná. Jistotu o osudech pohřešované svatojánské sochy nepřineslo ani bádání v Národním archivu, kde jsou dnes uloženy restaurátorské zprávy Českého fondu výtvarných umělců (dále ČFVU) z let 1954–1980. Podařilo se mi sice dohledat zprávy z let 1967–1968, z nichž vyplývá, že Obvodní podnik bytového hospodářství objednal u ČFVU restaurování dřevěné, původně polychromované sochy sv. Jana Nepomuckého ze dvora domu v Loretánské ulici 13.²⁸⁹ Socha byla údajně umístěna na zídce v plechové nice a značně trpěla povětrnostními podmínkami. ČFVU uzavřel smlouvu

²⁸¹ NPÚ Praha, Stavebně historický průzkum Prahy, inv. č. 3121, s. 3–4.

²⁸² VLČEK, P. *Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany*, s. 404–406.

²⁸³ Za poskytnuté informace patří dík panu Pavlu Pirklovi.

²⁸⁴ V současnosti je terasa volně přístupná jako součást restauračního zařízení U Zavěšeného kafe.

²⁸⁵ NPÚ Praha, Stavebně historický průzkum Prahy, inv. č. 3121, s. 38.

²⁸⁶ Evidenční karta č. 5.

²⁸⁷ Jindra Viková (*1946) vystudovala SOŠ výtvarnou v Praze, UMPRUM v Praze, je členkou Svazu výtvarných umělců – keramiků.

²⁸⁸ Díky za spolupráci při shromažďování informací patří všem členům rodiny Gutovy.

²⁸⁹ NA, fond ČFVU – Dílo, Praha, karton 244, sign. 209.

s akademickým sochařem Janem Kolářem a akademickým sochařem Miloslavem Šonkou, kteří provedli průzkum a restaurování sochy. Sochaři konstatovali, že se jedná o „plastiku interierovou“ a navrhli restaurování „galerijním způsobem“.²⁹⁰ Zpráva ze dne 5. srpna 1968 konstatuje, že socha „byla restaurována galerijním způsobem a nebude osazena na původní místo“.²⁹¹ Téhož dne však písemná zpráva národního podniku Pražské stavební obnovy žádá, aby byla socha osazena na původní místo, „a to v době pokud možno nejkratší“.²⁹² Poměrně vyhrocená korespondence probíhala mezi oběma institucemi ještě týden, poslední zpráva je datována ke 12. srpnu 1968. Z ní vyplývá, že socha měla být přenesena pouze do interiéru domu, nikoliv mimo objekt. K tomu však již zřejmě nedošlo a další osudy této sochy zůstávají zatím neznámé.

OBRÁZEK 6

Loretánská 179a/13. Fotografie NA.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 22.

²⁹¹ Tamtéž, s. 11.

²⁹² Tamtéž, s. 8.

Co víme o této nezvěstné soše? Soudě dle černobílých fotografií přiložených ke zprávě (obrázek 6) se jedná zcela jistě o barokní dílo se zbytky původní polychromie. Výška sochy je 1,60 m. Vzhledem k poloze, jakou postava zaujímá, lze konstatovat, že figura je provedena v mírně podživotní velikosti. Světec je již vyvýšen na nebesích, klečí na oblaku a shlíží na oranty z nebeské slávy. Že se jedná o sochu sv. Jana Nepomuckého lze poznat z charakteristického zastřižení vlasů a vousu, stejně jako z almuce, která mu pokrývá ramena. Nelze než souhlasit s restaurátory, že jde o „interiérovou“ sochu, která byla pravděpodobně určena pro pozorování z podhledu (lépe tak vynikne pohyb světce shlížejícího z oblak). Socha působí v měšťanském domě až nepatřičně, mnohem lépe by se vyjímal v kostele nebo v kapli. Nabízí se otázka, zda se původně opravdu nejednalo o sochu z kostela či kláštera. Bohužel nelze zatím její původ nijak doložit.

Langweilův model není v tomto případě sdílný, ukazuje pouze schematicky hospodářské zázemí terasovitých dvorů, které se svažují do ulice v Úvozu, sochu, případně niku na zídce na modelu nevidíme. Je však možné, že v době, kdy Antonín Langweil tento model tvořil, byla Platzerova socha umístěna jinde (příp. v interiéru domu) a na dvůr byla osazena až v roce 1862, což je datum, které udává novogotický podstavec. Souvislost tohoto data s jubilejními svatojánskými oslavami lze vyloučit, význam vepsané datace mi zatím uniká. V Muzeu hlavního města Prahy je uložena fotografie neznámého autora vytvořená okolo roku 1900 (obrázek 7), na níž je pohřešované dílo umístěno právě na onom novogotickém podstavci.²⁹³ Socha i podstavec jsou chráněny zděnou (?) nikou. Kromě toho světce zdobí okolo šíje zavěšená stuha s křížem. Před podstavcem je umístěna soška (anděla?), okolo hlavy má nimbus s hvězdami. Kromě smutného faktu, že dílo je dosud nezvěstné, vnáší nejistotu do pátrání po jeho osudech pamětníci z rodiny Gutovy, kteří totiž shodně udávají, že si pamatují jinou svatojánskou sochu. Tu, která je na fotografiích z 60. let si prý nepamatují. Zároveň se ale shodují na tom, že byla zcela jistě focena na jejich dvoře! Je tedy možné, že v tomto domě byly původně dvě svatojánské sochy? Jedna barokní a druhá novogotická? Statui se mi zatím dle fotografií nepodařilo dohledat ani ve státních institucích, kam snad mohla být deponována.

Jak již však bylo řečeno výše, potomci původních majitelů se postarali o to, aby z těchto míst nezmizela vzpomínka na svatojánskou tradici, a tak se mohou návštěvníci

²⁹³ MMP, Historická podsbrka, č. inv. H 122. 767. Za dohledání tohoto snímku děkuji Mgr. Tomáši Pospíšilovi.

podniku „U Zavěšeného kafe“ kochat na terase dílem současné autorky. Byl tak do jisté míry obnoven citový vztah místních obyvatel ke svatojánské soše. Jak si totiž můžeme všimnout na staré fotografii, přítomnost ozdobné stuhy a drobné (asi sádrové) sošky svědčí o láskyplném vztahu

obyvatel domu ke sv. Janu Nepomuckému.

Na Hradčanském náměstí se nachází jedna z **kapitulních rezidencí**.²⁹⁴ Je známo, že

OBRÁZEK 7

Loretánská 179a/13, okolo r. 1900. Fotografie MMP.

svatovítská kapitula ctíla památku Jana Nepomuckého dávno před jeho blahořečením a svatořečením. V metropolitním chrámu byla světcova památka udržována již od dob jeho skonu, o čemž svědčí mešní nadace Mikuláše Puchníka, založená již r. 1396.²⁹⁵ Omyl, způsobený zřejmě zmateným zápisem kapitulního děkana Jana z Krumlova, dal v 15. století

²⁹⁴ Hradčanské náměstí 65/6. Na plánu značeno č. 6.

²⁹⁵ K tomuto datu a okolnostem založení nadace POLC, J. V. *Svatý Jan Nepomucký*, s. 265.

vzniknout domněnce, že Jan Nepomucký byl i svatovítským kanovníkem.²⁹⁶ Tak se svatovítsí kanovníci stali horlivými ctiteli svého domnělého kolegy a jeho památku nenechali upadnout v zapomnění. Několik generací svatovítských kanovníků se aktivně zapojilo do snahy o vřazení Jana Nepomuckého mezi blahoslavené či dokonce svaté. Úspěchu se však dočkali až za arcibiskupa Khünburka v první čtvrtině 18. století.²⁹⁷ Kromě toho zakládajícími členy Jednoty ku pořádání národní slavnosti sv. Jana Nepomuckého na Karlově mostu v Praze byli četní členové metropolitní kapituly svatovítské, a rovněž Dědictví Svatojanské sídlilo již krátce po svém založení ve Vikářské uličce a obvykle bylo spravováno některým ze svatovítských kanovníků.²⁹⁸ Hluboko zakořeněná úcta ke světcí spojenému se svatovítskou kapitulou získala v lidové tradici přímo podobu tvrzení, že Jan Nepomucký bydlel v některém z těchto domů.

Jistě proto není náhodou, že na objektu kapitulní rezidence nalezneme světcovo vyobrazení. Středověký objekt, který r. 1390 přešel na Václava z Radče, třetího ředitele stavby katedrály sv. Víta, byl poškozen za husitských válek a zůstaly zachovány pouze zbytky kdysi trojdílného obytného paláce. Po dílčích renesančních a raně barokních úpravách následovala rozsáhlá barokní přestavba ve 30. letech 18. století. Menší stavební zásahy proběhly ještě po pruském bombardování roku 1757.²⁹⁹

Na průčelí je mezi střední okna prvního a druhého patra vložena boltcová kartuše ozdobená znakem pražského arcibiskupství, mitrou, berlou a hlavami andílků. V kartuši je vymalován sv. Jan Nepomucký ve velmi zajímavém ikonografickém pojetí.³⁰⁰ Zaujme především motiv po Nepomukově pravici: na břehu stojí stůl, na němž leží rozevřená kniha zatížená lebkou a kolem stolu roste rákos nebo třtina. Kniha na stole je zde nepochybně připomínkou Nepomukova kněžství.³⁰¹ Lebka symbolem pomíjivosti, marnosti („vanitas“) a smrti.³⁰²

²⁹⁶ K tomuto omylu srovnej STEJSKAL, F. *Svatý Jan Nepomucký, díl I.*, s. 66–73, a VLNAS, V. *Jan Nepomucký, česká legenda*, s. 45–46.

²⁹⁷ Jmenovitě o úsilí svatovítských kanovníků BOROVIČ, K.: *Svatý Jan Nepomucký, mučeník a hlavní patron Království českého*, s. 56–59.

²⁹⁸ AHMP, Jednota ku pořádání národní slavnosti sv. Jana Nepomuckého na Karlově mostě, fond Farní úřad u sv. Tomáše na Malé Straně, inv. č. 39, sign. f. ú. u sv. Tomáše.

²⁹⁹ VLČEK, P. *Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany*, s. 271.

³⁰⁰ Evid. karta č. 6.

³⁰¹ VLNAS, V. *Jan Nepomucký, česká legenda*, II. vydání, s. 97, 148.

³⁰² K výkladu symboliky lebky v křesťanském umění viz HALL, J. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*, s. 247, 497.

Protože nikde jinde se v této kompozici třtina neobjevuje, usuzuji, že její umístění právě v okolí stolu je nositelem skrytého významu a neplní pouze výtvarnou roli. V některých kulturách je třtina symbolem života, příp. cyklického opakování – věčnosti, neboť po období sucha vyraší jako první ze dna řeky. Výklad jejího užití ve výtvarném umění je však poměrně nejednoznačný, pokud není vázán na obecně známou a dobře popsanou scénu, jakou je např. výsměch vojáků na obrazech *Ecce homo*. Třtina (rákos) je totiž v Novém zákoně vnímána jako symbol nestálosti a opak pevnosti, může být ale také symbolem pokoření

OBRÁZEK 8

Hradčanské náměstí 65/6. Výřez z digitálního Langweilova modelu Prahy, MMP.

(resp. pokory).³⁰³ Zde by byl snad možný výklad o třtině jako symbolu věčného života přichystaného pro věrné zemřelé, případně jako symbolu pokory, s níž světec přijal mučení a smrt, aniž by vyrazil zpovědní tajemství: skrze pokoru věčný život zvítězí nad smrtí. Jsem si však vědoma toho, že se jedná pouze o jednu z možných interpretací.

Za pozornost jistě stojí i motiv anděla, který si klade prst na ústa. Tento námět se nachází i na výše popsaných svatojánských sochách na průčelí baziliky sv. Jiří a na Pohořelci, stejně jako se opakuje na mnoha dalších svatojánských vyobrazeních. Prst na ústech samozřejmě symbolizuje královnino zpovědní tajemství, které údajně Nepomuk odmítl vyrazit. Tento symbol je třeba chápat i v rovině potridentské církve, která položila důraz na privátní charakter zpovědi. Není náhodou, že v příběhu českého světce, který za tuto svátost

³⁰³ K výkladu symboliky třtiny v křesťanském umění viz LURKER, M. *Slovník biblických obrazů a symbolů*, s. 282.

položil život, byla právě zpověď tak zdůrazňována.³⁰⁴ Na Langweilově modelu je malba v kartuši schematicky naznačena (obrázek 8).

V těsném sousedství stojí dům se zdvojenou adresou **Hradčanské náměstí 7, Kanovnická 1.**³⁰⁵ Jedná se rovněž o někdejší kapitulní rezidenci, kterou obývali děkani kostela pražského.³⁰⁶ Původně gotický dvorec prošel četnými proměnami. Dnešní podobu získal během veliké barokní přestavby v roce 1775, částečně hrazené tehdejším uživatelem kanovníkem Tomášem Janem Hrdličkou (1730–1781). Plány k přestavbě dodal pravděpodobně Ignác Palliardi. Vjezd do dvora je ozdoben kartuší s holubicí a s kotvou v modrém poli – osobním znakem kanovníka Hrdličky.³⁰⁷ Tympanon nad hlavní římsou zdobí znak arcibiskupství pražského. Na tuto výzdobu shlíží z vrcholu tympanonu **polopostava sv. Jana Nepomuckého**, umístěná na soklíku s volutovými křídélky.³⁰⁸ Jistě stojí za zmínku, že také domácí kaple zasvěcená Panně Marii nese malbu poprsí tohoto světce.³⁰⁹ Kamenná socha pochází z 18. století.³¹⁰ Bohužel na Langweilově modelu se nenachází. Zřejmě se opět jedná o prvek, který nepřečkal bez úhony nešetrné nakládání s modelem v minulosti.

Kdesi v těsném sousedství kanovnických domů mělo údajně stát i svatojánské sousoší, které je dnes umístěno na Pohořelci, avšak jak již bylo zmíněno výše, nepodařilo se zatím dohledat žádné vyobrazení, které by upřesnilo polohu tohoto místa. Stejně tak Langweilův model ani náznakem nikde v prostoru Hradčanského náměstí sousoší nezobrazuje.

Procházka Černínskou ulicí přes Nový Svět nás zavede až ke **kostelu Sv. Jana Nepomuckého** v ulici U Kasáren.³¹¹ S výstavbou tohoto původně řádového kostela se začalo roku 1720. Od roku 1700 držel řád sv. Voršily pozemky na Hradčanech, řeholnice však zpočátku navštěvovaly bohoslužby v Loretě. Protože si ale nedokázaly prosadit přímý přístup do Lorety skrze zahradu, přistoupily nakonec ke stavbě vlastního chrámu, který měl být

³⁰⁴ K tajnému způsobu vyznání hříchů: *Dokumenty Tridentského koncilu, Hlava 5.*, s. 107–109.

³⁰⁵ Čp. 68, na plánu značeno číslem 7.

³⁰⁶ NPÚ Praha, Restaurátorská zpráva (dále RZ), inv. č. 63/02, s. 1.

³⁰⁷ PODLAHA, A.: *Supplementum secundum ad Seriem praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque prelatorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora*, s. 10–11.

³⁰⁸ Evid. karta č. 7.

³⁰⁹ Malba je datována k roku 1785, jejím autorem je Kazimír Rentz. VLČEK, P. a kol. *Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany*, s. 276.

³¹⁰ NPÚ Praha, RZ, inv. č. 63/02, s. 10.

³¹¹ Na plánu značeno č. 8.

původně zasvěcen sv. Anně. Voršilky posléze přehodnotily jeho zasvěcení, které připsaly Janu Nepomuckému.³¹²

Na plánech stavby se podílel Kryštof Dientzenhofer, realizovaná stavba však plně odpovídá práci jeho syna Kiliána Ignáce Dientzenhofera. Roku 1727 byl již interiér svatostánku vyzdoben dílem Václava Vavřince Reiner (1689–1743), který divákovi předložil bohatý soubor fresek se svatojánskými motivy. Roku 1729 mohl být tento v Praze první svatojánský kostel vysvěcen.³¹³ Tehdy (před r. 1729) již byla vyhotovena dílnou Matěje Václava Jäckela (1655–1738) **socha sv. Jana Nepomuckého** a vsazena do niky věže nad průčelím.³¹⁴

Jak již bylo napsáno výše, původně měl být kostel zasvěcen sv. Anně, ale voršilky změnilý úmysl poté, co do širšího povědomí vstoupilo zázračné uzdravení ochrnuté levé paže Terezie Veroniky Krebsové, která byla ubytována právě v jejích klášteře u své sestry. Terezie Veronika Marie Anna Krebsová z Mejnova, dcera královského rychtáře v Mostě, si totiž roku 1701 nešťastně poranila palec na levé ruce a ačkoliv vyhledala tehdy dostupnou lékařskou péči, ruka byla záhy celá zachvácená zánětem. Nemocná se proto odhodlala vyhledat odborníky v Praze, kde žili její sestra i bratr. Sestra byla voršilkou, bratr knězem řádu barnabitů. Ani snaha pražských lékařů nevedla k úspěchu, nakonec byla Terezii důrazně doporučena amputace. Nemocná se obrátila s modlitbami k Janovi Nepomuckému. Zda na ni zapůsobila místní hradčanská tradice v okolí světcova hrobu, či slýchávala o snahách o světcovo blahořečení, či se ještě jiným způsobem seznámila s příběhem Jana Nepomuckého, o tom prameny, bohužel, mlčí. Každopádně se Terezie obracela k mučedníkovi, který ještě katolickou církví nebyl uznán a oslaven. I přes to (či právě proto) mučedník vyslyšel prosby nemocné a přislíbil jí, že jí „*bude spomoženo*“. Zchromlá, znetvořená a vyschlá ruka se uzdravila, o čemž později mluvili před církevním soudem lékaři a další svědkové.³¹⁵

³¹² PREISS, P. *Václav Vavřinec Reiner, Dílo, život a doba malíře českého baroka*, s. 508–509.

³¹³ Tamtéž, s. 509.

³¹⁴ Evid. karta č. 8.

³¹⁵ BOROVIČKA, K. *Sv. Jan Nepomucký, mučedník a hlavní patron království českého*, s. 88–92; BLAŽÍČEK, O. J. *Ferdinand Brokof*, s. 136.

OBRÁZEK 9

Kostel sv. Jana Nepomuckého na Hradčanech. Výřez z digitálního Langweilova modelu, MMP.

Langweilův model přináší o výzdobě tohoto kostela schematické, ale postačující svědectví: (obrázek 9).

Od kostela sv. Jana Nepomuckého se vrátíme na Hradčanské náměstí, jehož těžištěm je nepochybně **Mariánský morový sloup**, který byl dokončen roku 1736 a posvěcen k poctě Boží, Panny Marie a zemských patronů.³¹⁶ Autorem návrhu byl velmi pravděpodobně Ferdinand Maxmilián Brokof (1688–1731), který také nesl největší podíl na provedení díla. Kamenické práce prováděl Johann Ulrich Mannes (1664–1734), některé sochy však již vytvářel František Ignác Weiss (1690–1756), mezi nimi i **sochu sv. Jana Nepomuckého**.³¹⁷

Sloup byl vztyčen r. 1736, tedy až dvacet tři let poté, co na Hradčanské udeřila morová rána. Tehdy se obyvatelé Hradčan scházeli na náměstí u oltáře a prosili za odvrácení pohromy. Roku 1723 obecní rada požádala císaře Karla VI., zda by souhlasil se vztyčením mohutného sloupu na dohled svého pražského sídla. Svou prosbu měli podepřít také poukazem na příznivé působení tohoto zbožného díla, za něž bude panovník jistě odměněn narozením dědice. Významnou částkou na stavbu sloupu přispěl svatovítský kanovník Jan Mořic z Martinic (1675–1744). Sloup byl vysvěcen 13. 5. 1736 – jen dva dny před zahájením svatojánského oktávu.³¹⁸ Svatý Jan Nepomucký byl na tomto sloupu zařazen nejen po boku českých patronů sv. Víta, sv. Václava a sv. Vojtěcha, ale také vedle ochránců císařských manželů, sv. Karla Boromejského a sv. Alžběty Durynské.

³¹⁶ Na plánu značen č. 9.

³¹⁷ Evid. karta č. 9.

³¹⁸ BLAŽÍČEK, O. J. *Ferdinand Brokof*, s. 136; NOVOTNÝ, A. *Praha „temna“*, s. 46–48.

Na Langweilově modelu sloup nenajdeme, stěží však lze věřit, že by jeho zobrazení Antonín Langweil vynechal – spíše se jedná o další ze ztracených detailů modelu. Sloup vidíme schematicky vyobrazen na tzv. Jüttnerově plánu Prahy z r. 1816.³¹⁹ Zmínku o něm nalézáme také v topografickém popisu Prahy Jaroslava Schallera.³²⁰

Na samé katastrální hranici Malé Strany a Hradčan stojí při **úpatí Radničních schodů**³²¹ socha sv. Jana Nepomuckého zhotovená mezi lety 1709–1714, jejímž protějškem je socha sv. Josefa. Schodiště, které bylo vybudováno r. 1663, nahradilo příkrou vozovou cestu k Pražskému hradu, při níž byly původně osazeny i tyto dvě sochy. K úpatí Radničních schodů byly přeneseny až roku 1820.³²² **Socha sv. Jana Nepomuckého**³²³ byla připisována Michalu Josefu Brokofovi (1686–1721), pozdější bádání přiřkla výrazný podíl práce na soše mladému Ferdinandu Maxmiliánu Brokofovi.³²⁴ Společně se sochou sv. Josefa tvoří velmi působivý estetický prvek hradčanské periferie. Je však třeba mít na paměti, že se obě sochy sice původně nacházely nedaleko, ale na jiném místě, a také neopomenout, že socha sv. Josefa byla zhotovena jiným, neznámým autorem zřejmě až r. 1714.³²⁵

Žádost o souhlas se vztyčením sochy Jana Nepomuckého vznesl k místodržitelství sochař František Jan Santini-Aichel (1680–1709), který poukazoval na přání „neznámého dobrodince“ osadit tuto sochu na Nové cestě do 16. května 1709.³²⁶ Požadavek neznámého donátora dokládá, nakolik byla vžitá tradice, která spojovala 16. květen se skonem nepomuckého mučedníka. Sochař Santini Aichel ovšem zemřel v témže roce, kdy byla podána žádost. Socha z dílny Brokofů, kteří zřejmě zakázku přejali, stála na vozové (Nové) cestě nejpozději roku 1714.³²⁷ Jako již po několikáté si můžeme všimnout, že zde byla prokazována veřejná úcta mučedníkovi, který ještě nebyl ani blahořečen. Ostatně o tomto faktu možná svědčí i absence svatozáře – socha vznikla zřejmě víc jak deset let před blahořečením Jana Nepomuckého.

³¹⁹ ROUBÍK, F., KUCHAR, K., HLAVSA, V., eds. *Jüttner, J. Plan der könig Hauptstadt Prag*. Praha: Kartografie, 1972.

³²⁰ SCHALLER, J. F. J.: *Beschreibung der königl. Haupt- und Residenzstadt Prag*, s. 105–106.

³²¹ Na plánu značeny č. 10.

³²² VLČEK, P. a kol. *Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany*, s. 491.

³²³ Evid. karta č. 10.

³²⁴ EKERT, F. *Posvátná místa král. hl. města Prahy. Svazek I.*, s. 114.; BLAŽÍČEK, O. J. *Ferdinand Brokof*, s. 92.

³²⁵ Tamtéž.

³²⁶ K tomuto datu podrobněji v kapitole 2. 2.

³²⁷ BLAŽÍČEK, O. J. *Ferdinand Brokof*, s. 92.

Protějškem sv. Jana Nepomuckého je socha sv. Josefa, která se však nemůže vztahovat ke svatořečení sv. Jana Nepomuckého na svátek sv. Josefa, protože to proběhlo až o několik let později.³²⁸ Zdá se proto, že oba světce svedla na úpatí schodů spíše náhoda.

OBRÁZEK 10

Radniční schody (detail, socha sv. Josefa).

Výřez z digitálního Langweilova modelu Prahy, MMP.

Při pohledu na Langweilův model vidíme u opěrné zdi zřejmě právě sochu sv. Josefa, u níž je dokonce ve zdi osazena jakási (vysvětlující?) nápisová deska (obrázek 10). Opačný pohled směrem k protilehlé zdi však ani digitalizovaný model neumožňuje, a tak nezbyvá než věřit, že Antonín Langweil vyobrazil na svém modelu i druhou sochu. Na grafickém listu od Vincence Morstadta z r. 1852 ovšem vidíme po stranách schodiště obě sochy – sv. Josefa i sv. Jana Nepomuckého.³²⁹

Poslední svatojánská památka se nachází mimo vytyčenou trasu svatojánských procesí. Pokud z Loretánského náměstí zamíříme z mírného vršku okolo kapucínského kostela Panny Marie Andělské k lokalitě Nový Svět, upoutá nás na nároží ohradní zdi na pilíři s deskovou hlavicí **kamenná socha sv. Jana Nepomuckého**.³³⁰ Zeď a pozemek za ní se vztahují k domu v **Černínské ulici**.³³¹ Původně raně barokní dům prošel mnoha úpravami, z nichž ty z roku 1816 vtiskly objektu v podstatě dnešní podobu. Tehdejší majitel František Reitter uskutečnil přestavbu podle plánů Ignáce Palliardiho (1737–1824), jejíž součástí byla i

³²⁸ Socha sv. Josefa nemůže mít vztah ani k hradčanskému karmelitskému klášteru, neboť bosé karmelitky, které mají sv. Josefa tradičně v úctě, přišly na Hradčany až r. 1792.

³²⁹ Grafický list reprodukován v HLAVSA, Václav. *Praha v obrazech Vincence Morstadta*. Praha: Orbis, 1973. S 68.

³³⁰ Evid. karta č. 11.

³³¹ Černínská 97/5. Na plánu načeno číslem 11.

nová průčelní zeď.³³² Další dílčí úpravy následovaly ještě v průběhu 19. století, v 50. letech 20. století a naposledy ještě v 90. letech 20. století.³³³

V tomto případě nelze současnou situaci komparovat s Langweilovým modelem hned ze dvou důvodů: Antonín Langweil nestihl zpracovat za svého života celou plochu Hradčan a právě tato část Černínské ulice již na modelu chybí. Kromě toho, ačkoliv svatojánská socha na zídce působí dojmem, že se jedná o původní osazení, není tomu tak.

Zeď totiž obklopuje dvůr domu, který roku 1968 zakoupili Eva a Jan Švankmajerovi, kteří o něco později přizdobili zídku okolo dvora sochou sv. Jana Nepomuckého. Umělec Jan Švankmajer vysvětlil nejen, odkud sochu získal, ale zároveň objasňuje její rustikální jadrnost: „Získal jsem ji z jedné vesnice u Prahy od místních dobrovolných hasičů. Našli ji zakopanou v zemi na místě vesnické kapličky, která stála na bývalé mezi.“³³⁴ Údajně se mělo jednat o oblast Karlštejska.

I pokud bychom tuto informaci považovali za přesnou, nijak nám neusnadňuje lokalizaci místa, z něhož by mohla socha pocházet. Oblast Karlštejska je rozlehlá a členitá, zaniklých kaplí zde mohla být celá řada. Lze se pouze dohadovat, kdy a za jakých okolností byla svatojánská socha „pohřbena“ do země. Protože tento způsob nakládání s památkou se jeví jako neobvyklý, lze uvažovat o pokusu ochránit ji před jejím zničením např. v době komunistických proticírkevních perzekucí v 50. letech 20. století. Stejně tak lze ale také uvažovat o opačném záměru, totiž o úmyslném odstranění sochy v prvních letech po vzniku Československé republiky.³³⁵ Z této doby jsou známy četné příklady „tažení“ proti svatojánským památkám, především díky práci současníka Antonína Šorma, který zaznamenal mnohá místa, kde k takovým excesům docházelo.³³⁶ Byla popsána některá místa na Berounsku, kde se stala roku 1919 svatojánská vyobrazení terčem vandalských útoků: v Loděnici a v Lochovicích. Z oblasti těsně sousedící s Karlštejskem máme také z farní kroniky popsány opakované útoky na svatojánskou kapli v Horních Mokropsech (dnes Všenory, okres Praha-Západ).³³⁷ K zániku kaple však mohlo dojít samozřejmě i z dalších

³³² NPÚ Praha, Stavebně historický průzkum Prahy, inv. č. 2984, s. 4.

³³³ VLČEK, P. a kol. *Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany*, s. 296–297.

³³⁴ BLESÍK, Jan. *Nový Svět na Hradčanech*. Praha – Jarošov nad Nežárkou: Pejdlova Rosička 2017. ISBN 978-80-906569-1-8. S. 147.

³³⁵ Konkrétní příklad, kdy se odpůrci sv. Jana Nepomuckého zachovali stejným způsobem, totiž že sochu světce zakopali do země, uvádí pro Turnovsko ŠORM, Antonín. *Ve jménu demokracie*. Praha, 1922. S. 10.

³³⁶ Tamtéž, s. 27.

³³⁷ Státní okresní archiv Praha-západ, Farní úřad Horní Mokropsy, Knihy, inv. č. 1, kniha č. 1, pamětní kniha 1837–1946. Za seznámení s osudy kaple v Horních Mokropsích děkuji Mgr. Aleně Sahánkové.

důvodů. Nejasný zůstává zvláštní způsob, jakým bylo naloženo se sochou (zakopání na mezi). Z konzultace s duchovním řevnické farnosti, pod niž spadá i Karlštejn, vyplývá, že žádná místní obec zatím nepostrádá dříve odstraněnou svatojánskou sochu.³³⁸

Každopádně socha sv. Jana Nepomuckého v malebném hradčanském zákoutí Nového Světa působí velmi zdomácněle a vyzývá návštěvníky místa k fotografování. Málokdo tuší, že zatímco původně byla tato socha vytvořena pro potřeby věřících, kteří před ní mohli kontempletovat či vyhledávat pomoc a přímluvu, zde, na Novém Světě, byla osazena jako umělecký artefakt umocňující estetické působení tohoto zákoutí. Pouze součtu kvalit genia loci a kuriózního sochařského díla vděčí zdejší místo za to, že svatojánská socha zde vyvolává dojem místní dobové náboženské tradice.

4. 3. Za hradbami Hradčan

Ačkoliv tato práce zkoumá projevy svatojánského kultu ve veřejném prostoru na území Pražského hradu, Hradčan a Starého Města, dovolím si odklonit se z této trasy a udělat malé zastavení na území Smíchova-Prahy 5. Zde, na samé hranici Smíchova a Košíř, leží **Malostranský hřbitov**.³³⁹ Původně byl založen r. 1680 jako malé morové pohřebiště při dočasném morovém špitálu. Znovu byl použit za morové epidemie v letech 1713–1714 a ještě jednou za epidemie černých neštovic v letech 1771–1772. Po reformě pohřbívání byl určen r. 1786 pro ukládání obyvatel levobřežní Prahy, tedy Malé Strany, Hradčan a rovněž Smíchova, tehdy ještě obce za pražskými hradbami. Svému účelu sloužil dalších téměř sto let, až do r. 1884.³⁴⁰

Ačkoliv leží toto svaté pole mimo hradby území, které zkoumám, je přesto jeho součástí, neboť bok po boku se zde sešli někdejší obyvatelé Hradčan i Malé Strany k věčnému spánku a v naději ve vzkříšení, jak se můžeme dočíst na mnohých náhrobcích.³⁴¹

³³⁸ Za informaci děkuji P. Richardu Hančíkovi, farnost Řevnice.

³³⁹ Tato lokalita není zanesena na plánu, protože leží mimo mnou vytyčené trasy svatojánských procesí i mimo území Hradčan.

³⁴⁰ SKALICKÁ, Eva, ed. *Pražská pohřebiště a hřbitovy*. Praha: Útvar rozvoje hl. m. Prahy, 2006. S. 79; 100–102; oficiální stránky Spolku Malostranský hřbitov [online], [vid. 17. 8. 2018].

Dostupné z: www.malostranskyhřbitov.cz.

³⁴¹ Do určité míry se to týká i zesnulých, kteří zemřeli ještě před reformou pohřebnictví a byli původně uloženi na hřbitovech uvnitř městských hradeb. Jejich ostatky byly vyzdviženy a některé rovněž přeneseny na Malostranský hřbitov do společných hrobových jam.

A tak se na Malostranském hřbitově tyčí také **náhrobek Václava Michala Pešiny z Čechorodu (1782–1859)**,³⁴² prvního správce Dědictví Svatojanského, po úmrtí jeho zakladatele Antonína Hanikýře.³⁴³ Pešina z Čechorodu byl katolickým knězem, od r. 1832 kanovníkem při svatovítské kapitule, jedním z iniciátorů dostavby svatovítské katedrály a horlivým ctitelem sv. Jana Nepomuckého.³⁴⁴ Za Pešinova správcovství stoupl počet členů Dědictví z asi půldruhého tisíce odběratelů na více než šestnáct tisíc členů.³⁴⁵ Po jeho skonu vybrali mezi sebou členové Dědictví Svatojanského obnos, za nějž nechali kanovníkovi r. 1862 vztyčit na Malostranském hřbitově honosný náhrobek.³⁴⁶

Nehledě na uplynulá desetiletí, kdy tento hřbitov utrpěl zmenšením, stavebními zásahy i lidským vandalismem, přečkal náhrobek svatojanského ctitele vše zlé a díky činnosti Spolku Malostranský hřbitov byl r. 2017 restaurován.³⁴⁷

Náhrobek stojí nedaleko vchodu do kostela Nejsvětější Trojice, na místě z nejčestnějších. Bohatě zdobený kamenný novogotický podstavec s nápisovými deskami je ohrazen kovaným zábradlím. Na něm jsou sochy sv. Jana Nepomuckého a svatovítského kanovníka Václava Michala Pešiny z Čechorodu. Za pozornost stojí kanovníkova tvář, která odpovídá skutečné podobě Václava Michala Pešiny z Čechorodu, což lze porovnat s několika kanovníkovými portréty vytvořenými již za jeho života.³⁴⁸ Kněz je zde zachycen s mladistvou tváří, kterou si – soudě dle autentických portrétů – uchoval i v pokročilejším věku, jak s nadějí vzhlíží ke světcí, jehož jménem šířil po celém Českém království katolickou vlasteneckou literaturu.

Latinské nápisy připomínají kanovníkova životopisná data, jeho osvětovou činnost ve spolku i v úsilí o dostavbu katedrály.³⁴⁹ Kromě toho nese podstavec i rytířský erb, který byl

³⁴² Evid. karta č. 12.

³⁴³ Podrobněji o Dědictví Svatojanském v kapitole 2. 2., pozn. 96.

³⁴⁴ K životu Václava Michala Pešiny z Čechorodu viz *Zlatá Praha*, V/35, Praha 1878–1888, s. 555–558.

³⁴⁵ Podrobnější zprávu o činnosti Dědictví Svatojanského viz BITNAR V., PROCHÁZKA, K. *Pragensia svatojanská*, s. 157–161.

³⁴⁶ BOROŮ, K. *Svatý Jan Nepomucký, mučeník a hlavní patron Království českého*, s. 210.

³⁴⁷ Oficiální stránky Spolku Malostranský hřbitov [online], [vid.17. 8. 2018]

Dostupné z: www.malostranskyhřbitov.cz

³⁴⁸ Viz např. portrét od Jana Vilímka in: *Zlatá Praha*, V/35, s. 537.

³⁴⁹ *Zbožné duši Václava Michala Pešiny rytíře z Čechorodu, svaté církve pražské kanovníka a strážce nejbádnějšího, dědictví sv. Jana Nepomuckého zastávce a pečovateli nejdůmyslnějšího. Pomník zbudovali zbožní uctívatelé. - Narodil v Novém Hradci XIII. září MDCCCLXXXII šťastně ukončil L.P. MDCCCLVII kněžský úřad výroční slavností odebral se k Pánu VII. května MDCCCLIX. V míru bude jeho památka. Odpočinutí věčné dej mu Pane a světlo věčné ať mu svítí.* VLHA, Ondřej. *Náhrobek Václava Pešiny z Čechorodu na Malostranském hřbitově v Praze*. Bakalářská diplomová práce. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity 2010. [online] [vid. 22. 10. 2019] Dostupné z:

kanovníkovi udělen r. 1857 s přídomek z Čechorodu a řádem Železné koruny. V klenotu erbu vidíme relikvii jazyka sv. Jana Nepomuckého. Autorem sousoší je sochař Emanuel Max (1810–1901), významný představitel pražského sochařství 19. století, mezi jehož nejznámější díla patří např. Pieta na Karlově mostě, socha sv. Kryštofa tamtéž, nebo pomník maršála Radeckého, který modeloval společně se svým bratrem Josefem.³⁵⁰

Uzavírám pátrání po stopách svatojánského kultu na území Hradčan a Pražského hradu u hrobu muže, který zasvětil větší část života dílu ve jménu sv. Jana Nepomuckého a zásadním způsobem se zasadil o probuzení zájmu o dostavbu pražské katedrály, která se tyčí rovněž nad hrobem zmíněného světce.

<https://adoc.tips/nahrobek-vaclava-peiny-z-echorodu-na-malostranskem-hbitov-v-.html>

³⁵⁰ BLAŽÍČKOVÁ HOROVÁ, Naděžda, ed. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*, díl I., Praha: Academia 1995. ISBN 80-200-1209-5. S. 496–497.

5. Popis a rozbor nepomucenských vyobrazení na Starém Městě

5. 1. Od kláštera cyriaků ke Karlovu mostu

Zatímco se na Hradčanech a Pražském hradě koncentrovala svatojánská úcta v prostoru města do jednoho místa nebo jedné základní trasy, situace na Starém Městě je méně přehledná. Kromě toho, že rozloha tohoto někdejšího pražského města výrazně převyšuje plochu Hradčan, existovalo uvnitř Starého Města ještě dělení na jednotlivé čtvrti či oblasti především v jeho okrajových částech. Kromě Židovského města to byla např. oblast Rejdiště, Na Františku či Havelského města. Zároveň, jak jsem naznačila již v kapitole 3. 1. *Trasy svatojánských procesí a cesty svatojánských ctitelů*, podoba Starého Města se výrazně proměnila především v důsledku asanace. Proto i hledání a popis svatojánských památek na ploše tohoto pražského města byly nejnáročnější, neboť paměť místa zanikla zároveň s domy, kláštery, kostely, ulicemi či náměstími, které se staly obětí asanace. Přesto se mi podařilo rekonstruovat tři trasy, které dle mého soudu popisují cesty, jimiž se ctitelé či procesí nejčastěji ubírali.³⁵¹

Cestu podél vltavského břehu, resp. přímo po řece, popisuje **trasa č. 2.**³⁵² Vedla od cyriackého kláštera po Vltavě k patě Karlova mostu. Vždy v předvečer svatojánského svátku 15. května na ni vyplouvaly slavnostně ozdobené a ozářené lodě. Tyto oslavy sv. Jana Nepomuckého na řece jsou známy jako *musica navalis* (lodní hudba).³⁵³

V dubnu r. 1393 bylo tělo Jana Nepomuckého pochováno **v kostele řádu cyriaků sv. Kříže Většího.**³⁵⁴ Nejpozději r. 1416 byly ostatky přeneseny do pražské katedrály.³⁵⁵ Ani translace mučedníka z cyriackého kostela na Pražský hrad nezmenšila význam místa a uložení Nepomukova těla v kostele sv. Kříže Většího neupadlo v zapomenutí. Poprvé je v cyriackém prostředí zachycena zpráva o uložení Nepomukova těla v klášterním kostele v textu r. 1640, tedy o čtyřicet dva let před tím, než Balbín napíše IV. knihu svých *Miscellanea historica regni Bohemiae*.³⁵⁶ V nich vylíčil, jak kanovníci svatovítského kostela „*nařídíce průvod, svatého bratra tělo uctivě z řeky vyzdvíhli, do nejbližšího chrámu Páně svatého Kříže řeholníků de*

³⁵¹ Příloha č. 3, č. 4, č. 5.

³⁵² Příloha č. 3.

³⁵³ Více k těmto slavnostem v kapitole 2.2. *O svatojánských slavnostech v pražských ulicích*.

³⁵⁴ Dnes se na větší části plochy areálu kláštera rozkládá čp. 886, Dušní 19, Náměstí Curiových 2. Na plánu zaniklý objekt značen jako A.

³⁵⁵ Podrobněji VLNAS, V. *Jan Nepomucký, česká legenda*, II. vydání, s. 50.

³⁵⁶ KORÁN, I. *Cyriacký klášter a chrám sv. Kříže Většího v baroku*, s. 193.

Poenitentia, vnesli a tam poněkud složili, dokavádž by slavnější hrob v hlavním kostele učiněn nebyl.“ Dále Balbín popisuje, jak se král Václav IV. dozvěděl, že okolo Nepomukových ostatků se shromažďuje lid a poslal své ozbrojence, aby „lid odehnali, a Jana Nepomuckého tělo někam v kout uvrhli. Tak se s bedlivostí stalo, jakž král rozkázal.“ Protože však ostatky vydávaly krásnou vůni, lidé i nadále vyhledávali Nepomukův hrob a přes panovníkův zákaz pod vedením duchovních přenesli Nepomukovy ostatky do svatovítského chrámu.³⁵⁷

OBRÁZEK 11

Svatý obrázek. Pohled na kostel sv. Kříže Většího s klásterem. Vlastivědné muzeum Olomouc, fond C3960–C6506, inv. č. 7607.

Roku 1700 při opravě schodů v cyriackém kostele byly nalezeny v hrobce na stěně namalované hvězdy, jež byly považovány za označení světceva původního hrobu. Již o rok dříve, roku 1699, byl kostel ozdoben obrazem Petra Brandla *Vyzdvižení sv. Jana*

³⁵⁷ BALBÍN, B. *Život svatého Jana Nepomuckého*, s. 27–30.

Nepomuckého z vody. Bohužel obraz je zachován jen v rytině jako příloha knihy cyriaka Náchodského *Sancta curiositas*.³⁵⁸ Vlastní zkoumání hrobky začalo 15. dubna 1707.

Prohlídky se účastnil také kanovník Jan Ludvík Steyer, výše zmíněný donátor svatojánské kaple při kostele sv. Jiří na Pražském hradě. Nález vzbudil rozruch, zvláště když přítomní cítili při otevření hrobky silnou a příjemnou vůni.³⁵⁹ Někdy v této době byla trojlodní raněgotická bazilika barokně přestavena a výsledkem úprav se stala i kaple, tehdy označovaná jako „hrob sv. Jana Nepomuckého“, která přiléhala na jihu k presbytáři. Dnes bychom její původní lokaci hledali v nádvoří školní budovy (novostavba z let 1892–1893).³⁶⁰ V r. 1721 nechali cyriaci postavit novou hřbitovní bránu, na jejímž vrcholku měla stát socha sv. Jana Nepomuckého mezi dvěma anděly.³⁶¹

Velmi plastickou představu o podobě areálu a zároveň o jeho těsném sepětí s mučednickým kultem Jana Nepomuckého podává rytina v podobě svatého obrázku z r. 1719, znázorňující apoteózu Jana Nepomuckého nad areálem cyriaků (obr. 11). Ještě dva roky před blahořečením je na rytině mučedník označen jako *S. IOANNES NEPOMUCENU*.³⁶² Tradice místa spojená s uložením světceva těla se odráží také v náboženských písních, jako je např. tato:

*Celá Praha v úžasu se sbíhá,
Kanovníkův sbor Tvé tělo zdvíhá,
Ač, ač brání tomu král, –
V kostele je složí křížovnickém,
A pak, kde jsi v službě stál,
V hlavním chrámu pohřbí svato- Vítském;
Tu Bůh přepodivné věci tvoří,
Na těch, jenž se jménu Tvému koří.*³⁶³

³⁵⁸ KOŘÁN, I. *Cyriacký klášter a chrám sv. Kříže Většího v baroku*, s. 180.

³⁵⁹ Tamtéž s. 180; s. 193.

³⁶⁰ Půdorys areálu kláštera srovnej tamtéž s. 173–195; nejnovější průzkumy [online]. [vid. 10. 12. 2019]. Dostupné z: http://www.praha-archeologica.cz/presentation/298/L33-02-situace-cyriaci-ExpWithBleed-5mm_5a68733e89fa0_5jhmoumpam.jpg

³⁶¹ KOŘÁN, I. *Cyriacký klášter a chrám sv. Kříže Většího v baroku*, s. 181. Na plánu značeno písmenem Y.

³⁶² Vlastivědné muzeum Olomouc, fond C3960–C6506, inv. č. 7607.

³⁶³ PNP, fond Vilém Bitnar, Rukopisy vlastní – sv. Jan, karton 80, Písně svatojánské. Nezpracováno. Další písně zmiňující cyriacký klášter uvádím v kapitole 3. 3. Sv. Jan Nepomucký ve světle kramářských tisků – s ohledem na ikonografii a místopis.

Křižovnický konvent byl r. 1782 zrušen a budovy rozprodány do soukromého vlastnictví. Jejich osud tak byl zpečetěn – Langweilův model zachycuje areál i přilehlé **Jánské náměstí** již po zrušení kláštera, který v té době částečně sloužil jako sklad dříví. V roce 1890 byl celý komplex stržen.³⁶⁴ S bouráním starobylých budov, úpravou vltavského nábřeží a stavbou Čechova mostu bohužel zaniklo i Jánské náměstí, tak příhodně pojmenované po sv. Janu Nepomuckém.³⁶⁵ Toto náměstí se rozkládalo v ploše vymezené areálem kláštera Milosrdných bratří, klášterem řádu cyriaků a říčním břehem. Dle tradice právě zde mělo Nepomukovo tělo vyplavat. Bohuslav Balbín popisuje: „*Leželo na písku to mrtvé tělo, v svém oděvu, s líbezným obličejem velmi uctivě složené, ihned po celém městě pověst se rozhlásila [...]*“.³⁶⁶ Vilém Bitnar připomíná, že dle tradice mělo být tělo vyloveno rybáři.³⁶⁷ Týž autor popisuje, že na náměstí stávalo **sousoší sv. Jana Nepomuckého**, které bylo po převratu r. 1918 poškozeno uražením hlavy a přeneseno ke kostelu sv. Ducha.³⁶⁸ Kolem tohoto sousoší, které označovalo jedno z důležitých míst ve svatojánské tradici, lze nalézt v literatuře řadu nepřesností a tvrzení, která jsou někdy více, někdy méně pravdivá, občas si dokonce navzájem odporují. Proto jsem k dostupným údajům přistoupila kriticky a vytvořila správný sled událostí, který má oporu v pramenech.

Ivo Kořán se odvolává na rukopisné dílo řádového archiváře Jana Karla Rohna a udává osazení sousoší mezi léta 1726–1727.³⁶⁹ Zadavatelem byl probošt Jan Mändl ze Steinfelsu (1717–1730).³⁷⁰ Toto sousoší vidíme na litografii ze sbírek Národní galerie (obrázek 12).³⁷¹ Prostovlasý sv. Jan Nepomucký stojí na oblacích, u nohou má dva andílky. Jeden z nich zřejmě drží kartuši s Paládiem, druhý svírá kříž. Tato skupina je umístěna na profilovaném podstavci ozdobeném reliéfy. Okolo podstavce jsou dva schody, v rozích ozdobené sloupky.

³⁶⁴ VLČEK P a kol. *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*, s. 493.

³⁶⁵ Na plánu místo označeno písmenem B.

³⁶⁶ BALBÍN, B. *Život svatého Jana Nepomuckého*, s. 28.

³⁶⁷ BITNAR, V. *Průvodce Prahou svatováclavskou. Díl I.*, s. 106.

³⁶⁸ Tamtéž, s. 106.

³⁶⁹ KOŘÁN, I. *Cyriacký klášter a chrám sv. Kříže Většího v baroku*, s. 181.

³⁷⁰ EKERT, F. *Posvátná místa král. hl. města Prahy. Svazek I.*, s. 479. Na dochovaném podstavci dnes již zřejmě neexistující sochy je skutečně umístěn letopočet 1727.

³⁷¹ Národní galerie (dále NG) inv. č. R 81256. *Statue des Heil. Johann von Nep. am Johannesplatz in Prag*, dílna Wítek a Suchý, asi 40. léta 19. století. Za zprostředkování informací ke grafickému listu děkuji dr. Petru Šámalovi.

OBRÁZEK 12

Jánské náměstí. Svatojánské sousoší. Národní galerie inv. č. R 81256. *Statue des Heil. Johann von Nep. am Johannesplatz in Prag*, dílna Wítek a Suchý, asi 40. léta 19. století.

K r. 1883 píše František Ekert, že „před několika lety byla stará tato socha při stavění dřevěné kaplice ku slavnosti sv.-Janské porouchána, odstraněna a nahrazena jinou sochou, která do té doby stála při zrušeném chrámu sv. Mikuláše.“³⁷² a dále zmiňuje, že farní duchovenstvo od sv. Ducha koná celý svatojánský oktáv u této statue hojně navštěvované pobožnosti. Oldřich Blažíček při uměleckohistorickém rozboru sousoší dnes osazeného při kostele sv. Ducha ve shodě s tvrzením F. Ekerta dokládá, že podstavec a socha nepocházejí od stejného autora a zmiňuje, že statue byla snad přenesena od kostela sv. Mikuláše.³⁷³ Stačí však pozorný pohled na Langweilův model Prahy a jsme odměněni vyobrazením výklenkové kaple sv. Jana Nepomuckého mezi průčelím kostela sv. Mikuláše a někdejší benediktinským klášterem (obrázek 13). Tentokrát byl Antonín Langweil neobvykle pečlivý v detailech a není pochyb, že skutečně vidíme sv. Jana Almužníka, které nahradilo starší dílo na Jánském náměstí.

³⁷² EKERT, F. *Posvátná místa královského hlavního města Prahy. Svazek I.*, s. 479.

³⁷³ BLAŽÍČEK, J. *Ferdinand Brokof*, s. 135.

OBRÁZEK 13

Sousoší sv. Jana Nepomuckého při kostele sv. Mikuláše na Starém Městě.
Výřez z digitálního Langweilova modelu Prahy, MMP.

Jako náhrada za poničenou sochu bylo vybráno svatojánské zobrazení od kostela sv. Mikuláše pravděpodobně s přihlédnutím k tomu, že od r. 1870 sloužil chrám sv. Mikuláše pravoslavným věřícím, kteří sv. Jana Nepomuckého neuctívají.

Antonín Šorm jmenuje v knize *Ve jménu demokracie* sousoší z Jánského náměstí jako jedno z těch, které utrpělo vandalismem během r. 1918. Krátce po této události bylo sousoší přestěhováno ke kostelu sv. Ducha, je však poměrně nesnadné určit, kdy přesně k tomu došlo.

V téže knize vidíme fotografie sousoší na nábřeží s již vybudovaným mostem Svatopluka Čecha. V pozadí se tyčí nedostavěný svatovítský chrám. Snímek lze proto datovat před rok 1929. Kniha *Ve jménu demokracie* byla publikována r. 1922. U soch, které byly po útoku vandalů přeneseny na jiné místo, je o tomto přenesení v knize vždy zmínka, o sousoší sv. Jana Nepomuckého na staroměstském břehu tato informace chybí. Domnívám se proto, že ještě r. 1922 stála poničená socha na svém místě, nebo byla již odstraněna, ale u kostela sv. Ducha ještě nebyla osazena.³⁷⁴

³⁷⁴ ŠORM, A. *Ve jménu demokracie*, s. 85; 107.

Srovnáním předložených informací jsem vytvořila chronologicky uspořádanou tabulku:³⁷⁵

1727 sousoší osazeno (srovnej: V. Bitnar, F. Ekert, O. Blažíček, I. Kořán)
před r. 1883 socha neúmyslně poničena a nahrazena sousoším od kostela sv. Mikuláše (srovnej: V. Bitnar, O. Blažíček, V. Vlnas, Langweilův model Prahy)
1918–1919 sousoší úmyslně poničeno (srovnej: A. Šorm, V. Bitnar)
1922 sousoší stojí ještě na nábřeží (A. Šorm)
1922–1929 umístěno ke kostelu sv. Ducha (V. Bitnar)

Přestože na Langweilově modelu sousoší nenalezneme, můžeme situaci na modelu (obrázek 14) porovnat s vyobrazením Jánského náměstí na litografickém listu ze 40. let 19. stol. (obrázek 12) a velice dobře tak určit místo, kde sousoší stávalo. Při pečlivém prohlédnutí modelu si lze všimnout, že právě v tomto místě je karton světlejší a vidíme „půdorys“ po čemsi, co se zřejmě z modelu nedochovalo. Téměř s jistotou lze tvrdit, že to bylo právě svatojánské sousoší.

Obrázek 14

Jánské náměstí od jihu. Výřez z digitálního Langweilova modelu Prahy, MMP.

³⁷⁵ Časová posloupnost vychází z údajů uvedených v těchto publikacích a pramenech: BITNAR, V. *Průvodce Prahou svatováclavskou. Díl I.*, s. 106; EKERT, F. *Posvátná místa královského hlavního města Prahy. Svazek I.*, s. 479; ŠORM, A. *Ve jménu demokracie*, s. 85; 107; BLAŽÍČEK, O. J. *Ferdinand Brokof*, s. 135; KOŘÁN, I. *Cyriacký klášter a chrám sv. Kříže Většího v baroku*, s. 181; VLNAS, V. *Svatý Jan Nepomucký. Česká legenda.*, II. vydání, s. 49; Langweilův model Prahy, MMP inv. č. H 127 795; litografický list *Statue des Heil. Johann von Nep. am Johannesplatz in Prag*, dílna Wítek a Suchý, 40. léta 19. stol., NG, inv. č. R 81256.

Uměleckohistorický popis sousoší uvádím podrobněji v kapitole 5. 4. *Svatojánské památky na Starém Městě stranou od obvyklých tras svatojánských procesí.*

Dochovanou svatojánskou památku u vltavského břehu v trase někdejších musices navales najdeme na průčelí domu **Na prádle**.³⁷⁶ Dům vznikl až v 17. století za klášterem křižovníků s červenou hvězdou při Karlově mostě na nezastavěném břehu řeky, zvaném Na Muráni v místě, kde od 16. stol. stávala za hradbami koželužna. Objekt byl nejprve dřevěný, až nový majitel Josef Ritti nechal vybudovat do r. 1737 honosný jednopatrový kamenný dům.³⁷⁷ Koželužský mistr Josef Ritti do jeho štítu umístil do výklenku **sochu sv. Jana Nepomuckého**, světce spojeného s vodním živlem, tak potřebným k práci koželuha.³⁷⁸ Zároveň se dům svým průčelím otáčí přímo k řece, kudy rok co rok proplouvaly honosně ozdobené lodě k oslavě sv. Jana Nepomuckého. Je však pravděpodobné, že zde sídlila také prádelna. Odkazuje k tomu nejen pomístní název, ale i nápis uvedený v kartuši nad sochou: **ADESTO DVX AC LVX AEDIS LAVTORIAE** (Budiž přítomen vůdce a světlo příbytku prádelního). Chronogram odkazuje k r. 1737.³⁷⁹ Socha je schematicky znázorněna na Langweilově modelu Prahy. Charakter místa se výrazně změnil po r. 1868, kdy započala úprava do té doby přírodního říčního břehu.

Nelze ještě nezmínit kapličku sv. Jana Nepomuckého, která údajně měla stávat na malém náplavovém ostrůvku u Karlova mostu nedaleko kláštera křižovníků s červenou hvězdou.³⁸⁰ Tento ostrůvek i s kapličkou byl zcela smeten povodní v r. 1784 nebo v r. 1785. Podobu kaple se mi zatím, bohužel, nepodařilo dohledat.³⁸¹

³⁷⁶ Dům čp. 85, Alšovo nábřeží 2, Platněřská 1, na plánu značeno č. 1.

³⁷⁷ VLČEK P a kol. *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*, s. 172–173; NPÚ, Stavebně historický průzkum, P5, inv. č. 523, s. 5.

³⁷⁸ Evid. list památky 1.

³⁷⁹ NPÚ, Stavebně historický průzkum, P5, inv. č. 523, s. 11.

³⁸⁰ Na plánu značeno písmenem X.

³⁸¹ Podrobněji jsem se problematice tohoto ostrůvku věnovala ve své bakalářské práci. O ostrově též GAUSOVÁ ZÖRNEROVÁ, M. *Projevy svatojánského kultu v drobných památkách na Malé Straně (s využitím Langweilova modelu Prahy)*, s. 177–201.

5. 2. Od Týnského chrámu ke Karlovu mostu

Další vytyčená **trasa č. 1**³⁸² je na svatojánské památky mnohem bohatší, nepochybně i proto, že se rozkládá mezi kostelem Matky Boží před Týnem a Křižovnickým náměstím, tedy v ulicích, které nebyly asanací tak citelně poznamenány jako vltavské nábřeží.

Jak jsem popsala výše³⁸³, Týnský chrám byl vnímán jako kazatelské působiště sv. Jana Nepomuckého, jakkoliv toto tvrzení nemá oporu v pramenech. Bohuslav Balbín v *Životě svatého Jana Nepomuckého* píše, že „[...] chválu a přízeň ode všech maje Jan, do nej přednějšího kostela Matky Boží v Tejně v Starém Městě pražském za kazatele dosazen byl.“³⁸⁴ Tento názor byl přejímán dalšími autory s plnou důvěrou, a tak i v topografickém popisu Prahy Jaroslava Schallera najdeme Jana Nepomuckého mezi významnými duchovními postavami v dějinách Týnského chrámu.³⁸⁵ Spojení Týnského chrámu s působením Jana Nepomuckého je zmiňováno ještě i v *Průvodci Prahou svatováclavskou*.³⁸⁶

A tak první svatojánskou památku nacházíme právě v průchodu **Týnské fary**.³⁸⁷ Stojí v něm pískovcová barokní **socha sv. Jana Nepomuckého s dvojicí andílků**³⁸⁸ z poslední čtvrtiny 18. století.³⁸⁹ Sochy světce a andílků stojí umístěny na kamenném rohovém podstavci, který nepovažuji za původní, jelikož sochy jsou na piedestalu pouze volně usazený, nejsou jeho integrální součástí. Ve stavebněhistorickém průzkumu se uvádí, že sousoší bylo přeneseno z balkonu jednoho z domů v uličce mezi Staroměstským náměstím a kostelem sv. Michala, ovšem bez udání data, kdy k tomuto přesunu došlo.³⁹⁰ Jakkoliv jsem se snažila najít v Langweilově modelu alespoň schematicky naznačené svatojánské sousoší v uváděné lokaci, nepodařilo se mi ho v modelu dohledat.

Osobně nepovažuji umístění poměrně masivních figur na balkon měšťanského domu za pravděpodobné. Naopak беру v potaz nedaleký zaniklý klášter křižovníků při kostele sv. Kříže Většího, úzce spojený se svatojánským kultem. Zároveň připomínám již výše

³⁸² Příloha č. 4.

³⁸³ Kapitoly 2.2. *O svatojánských slavnostech v pražských ulicích*, 3.1. *Trasy svatojánských procesí a cesty svatojánských návštěvníků*, 3.3. *Sv. Jan Nepomucký ve světle kramářských tisků*.

³⁸⁴ BALBÍN, B. *Život svatého Jana Nepomuckého*, s. 15.

³⁸⁵ SCHALLER, Jaroslav: *Beschreibung der königl. Haupt- und Residenzstadt Prag*, Praha: Franz Gerzabeck 1796, s. 85.

³⁸⁶ BITNAR, V. *Průvodce Prahou svatováclavskou. Díl I.*, s. 64.

³⁸⁷ Dům čp. 601, Celetná 5, na plánu značeno jako č. 2.

³⁸⁸ Evid. list č. 2.

³⁸⁹ VLČEK P a kol. *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*, s. 401–402.

³⁹⁰ NPÚ, SHP, inv. č. 239, P/27, s. 14.

zmíněnou sochu sv. Jana Nepomuckého mezi dvěma anděly, která měla být umístěna nad hřbitovní branou cyriackého kláštera. Není vyloučeno, že sousoší z Týnské fary dříve zdobilo některý z objektů kláštera či bylo umístěno v jeho areálu. Jsem si však vědoma toho, že se jedná o pouhou domněnku v rovině dedukce, která nemá oporu v historickém pramenu.

Přímo na Staroměstském náměstí se nachází drobnější svatojánské vyobrazení, které obvykle uniká pohledu pozorovatelů. **Palác Goltz-Kinských**³⁹¹ je ozdoben v suprafenestře středového okna bočního rizalitu ve výši I. patra štukovým reliéfem **poprsí sv. Jana Nepomuckého**.³⁹² Palác dal postavit v letech 1755–1765 hrabě Jan Arnošt Golz, patrně podle projektu Anselma Luraga (1701–1765), sochařskou výzdobu realizoval Ignác František Platzer, štukovou Carlo Giuseppe Bossi (1737–1798). František Oldřich Kinský zakoupil palác až r. 1768.

Motiv sv. Jana Nepomuckého je v sousedství Týnského chrámu zcela pochopitelný, obzvláště, pokud upoutá naši pozornost i reliéf zdobící vedlejší rizalit: poprsí P. Marie s Ježíškem. Umělec zde zobrazil vedle sebe patronku kostela a světce, který byl dle tradice úzce spojován s tímto kostelem. Zároveň je třeba mít na paměti, že výzdoba paláce probíhala právě v době, kdy byl svatojánský kult nejintenzivnější. Langweilův model schematicky naznačuje štuky v průčelí, rozeznat však lze pouze erb Kinských, ostatní výzdoba je nečitelná.

Na rohu Staroměstského náměstí se nachází barokní **kostel sv. Mikuláše**.³⁹³ Na jeho místě byl původně románský, goticky přestavěný farní kostel. V rámci pobělohorské rekatolizace ho dostali k užívání benediktini. Za josefinských reforem byl kostel zrušen a později dán k užívání ruské pravoslavné církvi. Od r. 1918 ho užívá Církev československá husitská.³⁹⁴ Dnes je tento kostel jednou z dominant Staroměstského náměstí. Původně však bylo jeho průčelí obráceno do Mikulášského náměstí, které ovšem zaniklo v důsledku asanace.

Práce na novém kostele byly zahájeny r. 1732, tedy tři roky po svatořečení Jana Nepomuckého. Bohatě zdobené průčelí zdobí v nice nad hlavním vchodem **poprsí sv. Jana Nepomuckého**³⁹⁵ od Antonína Brauna (1709–1742) zhotovené do r. 1735.³⁹⁶ Originál je

³⁹¹ Čp. 606, Staroměstské náměstí 11 a 12.

³⁹² Evid. karta č. 3.

³⁹³ Na plánu označen číslovkou 4.

³⁹⁴ ŠKODA, Eduard. *Pražské svatyně*. Praha: Libri 2002. ISBN 80-7277-098-5. S. 227.

³⁹⁵ Evid. karta č. 4.

³⁹⁶ VLČEK, P a kol. *Umělecké památky Prahy. Staré Město*, s. 97–100.

uložen v lapidáriu Národního muzea.³⁹⁷ Langweilův model znázorňuje výzdobu kostelního průčelí pouze schematicky, nicméně Nepomukovo poprsí lze na modelu vytvořit.

Mnohem detailněji vyobrazil Antonín Langweil **boční výklenkovou kapli sv. Jana Nepomuckého**³⁹⁸ mezi kostelem sv. Mikuláše a přilehlým benediktinským klášterem (obrázek 13). Kromě svatojánské kaple lze rozeznat na výřezu z modelu i vstup do někdejší prelatury benediktinského kláštera ozdobený štítem s nikou. V ní je naznačena další socha, kterou však pohledem nelze určit.

Jak jsem již upozornila výše, sousoší sv. Jana Almužníka v této kapli lze ztotožnit s tím, které nahradilo poničenou svatojánskou sochu na Jánském náměstí. Jeho podoba je zcela charakteristická – na modelu vidíme světce, jak se sklání ke klečícímu nuzákovi a uděluje mu almužnu. Kromě toho, že kaple byla zřejmě zdobena štukem či iluzivní malbou znázorňující nebeskou klenbu, lze soudit, že sousoší bylo v době vytváření modelu polychromováno. Jeho translace na Jánské náměstí se takřka nabízela, vezmeme-li v úvahu, že benediktinský klášter s kostelem byl zrušen r. 1785.³⁹⁹

Na Staroměstském náměstí stojí dům **U Kamenného stolu**.⁴⁰⁰ Původně gotický dům byl vrcholně barokně upraven po r. 1724 (nejpozději 1739); během přestavby bylo průčelí opatřeno novou fasádou.⁴⁰¹ Uprostřed prvního patra je ve štukovém rámu **malba sv. Jana Almužníka**.⁴⁰² Světec podává bochánky (chléb?) dvěma nuzákům. Malba byla vytvořena v době, kdy se Jan Nepomucký dočkal svatořečení. Je pravděpodobné, že tehdejší majitel si byl vědom toho, že v těsném sousedství jeho domu kdysi tento světec působil. Ve výběru svatojánského tématu mohly také sehrát roli svatojánské oslavy či pravidelná svatojánská procesí, která vycházela z Týnského chrámu.

Langweilův model malbu zachycuje pouze schematicky. Zda dnes zdobí dům originální barokní malba, či její kopie, nelze jednoznačně posoudit, neboť restaurátorská zpráva akademického malíře Jana Severy z r. 1988 uvádí: *„aby bylo vyloučeno destrukční působení atmosférických vlivů na významnou barokní památku, byla malba sejmuta, osazena*

³⁹⁷ Lapidárium Národního muzea, inv. č. V363.

³⁹⁸ Na plánu označena písmenem C.

³⁹⁹ RUTH, F. *Kronika královské Prahy i obcí sousedních. Díl IV.*, s. 739–744.

⁴⁰⁰ Čp. 550, Staroměstské náměstí 18. Na plánu označeno jako č. 5.

⁴⁰¹ NPÚ, Stavebně historický průzkum, P/24, č. inv. 1366; VLČEK, P a kol. *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*, s. 367.

⁴⁰² Evid. karta č. 5.

na panel a na původní místo osazena replika originálu.“⁴⁰³ Oproti tomu novější restaurátorská zpráva z r. 1998 pracuje s malbou v kartuši na domě jako s originálem.⁴⁰⁴ Jasno by mohl vnést konvolut fotografií k restaurátorské zprávě uložený v Archivu hl. m. Prahy, který je však v současnosti nepřístupný. Ve sbírkách mnou oslovených institucí originál této malby není evidován.⁴⁰⁵

V blízkém sousedství stojí **dům U Červené lišky** (U Zlatého vlka).⁴⁰⁶ Dnešní podoba domu pochází z raně barokní úpravy kolem r. 1694. Nádvoří domu je ozdobeno nikou se **štukovou sochou sv. Jana Nepomuckého**⁴⁰⁷ od Ignáce Františka Platzera, kterou vytvořil kolem r. 1745.⁴⁰⁸ Nad středem niky uvádí stavebněhistorický průzkum z r. 1959 medailon s vloženým malovaným obrazem Madony⁴⁰⁹ a před sochou mříž z prutů tvořící voluty s listy na okrajích a dále korunku s iniciálami UKJ nebo VKJ.⁴¹⁰ Restaurátorská zpráva z r. 1974 však již medailon ani mříž neuvádí, naopak zaznamenává kartuši, kde „pravděpodobně býval mariánský obrázek“.⁴¹¹

Ačkoliv cenné detaily doplňující dojem z vyobrazení dnes scházejí, je socha v nice stále mimořádně působivá. Nika je bohatě zdobena florálními motivy, drapérií, nechybějí ani dvě ryby (delfíni) po stranách dnes prázdného medailonu. Vnitřek niky je zdoben malbou, v současnosti špatně rozeznatelnou.

Osazení sochy je snad možno spojit s rodem Kleů z Roudné, původem z Plzně. Název domu totiž Schaller uvádí jako *„beim Kleo“*. Dům měl zakoupit r. 1660 Jan Václav Kleo z Roudné a František Ruth znamená tento rod jako držitele domu do r. 1788.⁴¹² Na Langweilově modelu Prahy vidíme v nádvoří niku s malovaným medailonem, socha ovšem ve výklenku není znázorněna.

⁴⁰³ NPÚ, RZ 28 I, č. inv. 8066.

⁴⁰⁴ NPÚ, RZ 29 J, č. inv. 84/02.

⁴⁰⁵ Fotografie ke zprávě NPÚ, RZ 28 I, č. inv. 8066. Oslovila jsem Národní galerii, Galerii hl. m. Prahy, Národní památkový ústav, Muzeum hl. m. Prahy.

⁴⁰⁶ Čp. 480, Staroměstské náměstí 24, Kožná 9, na plánu značeno jako č. 6.

⁴⁰⁷ Evid. karta č. 6. NPÚ, RZ 28A, inv. č. 2937/1; VLČEK P a kol. *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*, s. 332–333.

⁴⁰⁸ NPÚ, RZ 28A, inv. č. 2937/1; VLČEK P a kol. *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*, s. 332–333.

⁴⁰⁹ NPÚ, Stavebně historický průzkum, P/21, č. inv. 330, s. 4, s. 22.

⁴¹⁰ NPÚ, Stavebně historický průzkum, P/21, č. inv. 330, s. 23.

⁴¹¹ NPÚ, RZ 28A, inv. č. 2937/1.

⁴¹² RUTH, F. *Kronika královské Prahy a obcí sousedních. Díl III.*, s. 1018. K rodu Kleů podrobněji PFLEGEROVÁ, Štěpánka. Biografie paumistrů obecních z let 1550–1620. In: *Minulostí západočeského kraje*, roč. 43, Ústí nad Labem: Albis international 2008. ISBN 978-80-86971-94-0. S. 194–211.

Dům U Kočků⁴¹³ má bohatou stavební historii: v nároží je zachován románský kvádříkový dům, který prošel přestavbou v období gotiky, zásadní úpravy proběhly v 18. století.⁴¹⁴ K r. 1726 je popsán jako dobře stavěný kamenný dvoupatrový dům, ovšem již od r. 1816 je uváděn jako třípatrový.⁴¹⁵ Na Langweilově modelu je zachycen se schematicky naznačenou malbou či s reliéfem ve štítě hlavního průčelí do Karlovy ulice a v nádvoří bočního traktu budovy v Jalovcové ulici lze uvidět v I. patře na pavlači kapli (?) s náznakově načrtnutým křížem (?).

Pokud vstoupíme do objektu vchodem z Karlovy ulice, spatříme v nice na podestě barokního schodiště vedoucího do I. patra **sousoší sv. Jana Nepomuckého a sv. Floriána**⁴¹⁶, snad dílo Ignáce Františka Platzera z doby kolem roku 1750, a věčné světlo – barokní tepanou lampu s rokajovými motivy a reliéfní ornamentikou.⁴¹⁷ Oba světci stojí těsně vedle sebe nad hořícím domem, sv. Jan Nepomucký jako by povzbuzuje sv. Floriána k hašení. Ačkoliv sv. Jan Nepomucký bývá někdy zobrazen ve dvojici se sv. Floriánem (např. v Nerudově ulici na domě U Sv. Jana Nepomuckého)⁴¹⁸, nezaznamenala jsem zatím v částech Prahy, kterým se ve svém výzkumu věnuji, jiný příklad malby či sousoší, kde by se oba světci aktivně účastnili hašení ohně.

V drobné publikaci *Pražská domovní znamení* z r. 1916 ovšem V. V. Štech uvádí, že se toto sousoší nachází ve dvoře.⁴¹⁹ Na snímku publikovaném v této knížce skutečně vidíme sousoší umístěné ve výklenku na fasádě. Snímek nebyl bohužel pořízen z odstupu, není proto jasné, na kterém místě dvora se výklenek původně nacházel. Nabízí se ovšem myšlenka, že sousoší bylo umístěno právě v kapli, kterou znázornil A. Langweil na svém modelu. Jednalo by se tak nejen o sousoší v podobě ochranného znamení (zde proti nejobávanějšímu živlu, který může škodit domu – ohni), ale také o zobrazení světců pro domácí kapli, kde bylo možné realizovat v rámci domovní komunity úkony společně žitého kultu.⁴²⁰

⁴¹³ Čp. 147, Jilská 9, Karlova 44, Jalovcová 5, na plánu značeno jako č. 7.

⁴¹⁴ NPÚ, stavebně historický průzkum, č. inv. 618/b, s. 1.

⁴¹⁵ NPÚ, stavebně historický průzkum, č. inv. 618/b, s. 1.

⁴¹⁶ Evid. karta č. 7.

⁴¹⁷ VLČEK, P a kol. *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*, s. 182–183; NPÚ, stavebně historický průzkum, č. inv. 618/b, s. 1.

⁴¹⁸ Nerudova 18/213, Praha 1 – Malá Strana.

⁴¹⁹ ŠTECH, Václav Vilém: *Pražská domovní znamení*. Praha: F. Topič, 1916. S. 3, 27.

⁴²⁰ Stojí za zmínku, že v domě žil na konci 19. stol. velkoobchodník Karel Herink (1852–1904), jeden ze zakládajících členů Jednoty ku pořádání národní slavnosti sv. Jana Nepomuckého na Karlově mostu v Praze. Viz AHMP, fond Farní úřad u svatého Tomáše na Malé Straně, inv. č. 39, sign. f.ú. u sv. Tomáše; AHMP, Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910 (1920) [online] [vid. 23. 2. 2020].

V téže ulici stojí **dům U Červené boty**.⁴²¹ Původně gotický dům prošel rozsáhlou přestavbou před r. 1775.⁴²² V letech 1995–1996 byl rekonstruován, během úprav však nebyly uplatněny požadavky památkové péče a jeho interiéry byly částečně znehodnoceny.⁴²³ Teprve roku 2010 byla na průčelí odkryta malba vápennými barvami, ovšem ve velmi torzálním stavu. Její současná podoba je výsledkem rekonstrukce v původním duchu.⁴²⁴ Její přesná podoba není originální. Langweilův model znázorňuje znamení pouze v náznaku. Malbu, která je umístěna na průčelí domu v suprafenestře prostředního okna ve výši prvního patra, považuji za ikonograficky velmi zajímavou. Znázorňuje Trojici Boží nad klečící P. Marií. Původně snad malba znázorňovala korunovaci P. Marie. Po stranách adorují **klečící sv. Jan Nepomucký** a **sv. Vavřinec**.⁴²⁵ Kromě toho, že dům U Červené boty leží přímo na trase svatojánských procesí, stojí za pozornost i spojení sv. Vavřince, ochránce proti ohni, se sv. Janem Nepomuckým, ochránce proti utonutí či velké vodě.⁴²⁶

Dům U Zlaté studně⁴²⁷ poutá již z dálky pozornost svojí bohatou štukovou výzdobou na průčelí. Jedná se o původně středověký objekt s vnější pozdně barokní podobou a s klasicistními úpravami. V pramenech je poprvé uveden r. 1354. Vznikl spojením dvou objektů – domu U půlkola a části domu Knikmanovského. Ve sjednocené podobě je doložen k r. 1769, kdy byl navýšen o třetí patro. Název U Zlaté studny se vyskytuje až u Schallera k r. 1786.⁴²⁸ Nejasnosti provázejí přesnější dataci a autorství reliéfu, respektive jeho části ve třetím patře, každopádně výzdoba pochází z 18. století.⁴²⁹ Na Langweilově modelu (obrázek 15) vidíme schematicky znázorněné průčelí včetně plastické výzdoby. Pod okny v I. patře je zachycena nápisová deska, která v současnosti chybí.

Dostupné z: http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/Zoomify.action?xid=0C9F875D86E711E5B5AF40618600A675&entityType=10120&entityRef=%28%5En%29%28%28%28localArchiv%2C%5En%2Chot_%29%28unidata%29%29%28284055%29%29&scanIndex=0.

⁴²¹ Čp. 170, Karlova 5, na plánu značeno jako č. 24. Malba byla dlouho zakryta reklamním poutačem a do diplomové práce ji zařazuji krátce před odevzdáním. Proto se mi k ní již nepodařilo shromáždit všechny dostupné údaje.

⁴²² VLČEK, P a kol. *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*, s. 187.

⁴²³ NPÚ, RZ 24 D, inv. Č. 7999.

⁴²⁴ NPÚ, RZ 235, inv. Č. 135/10.

⁴²⁵ Evid. karta č. 24.

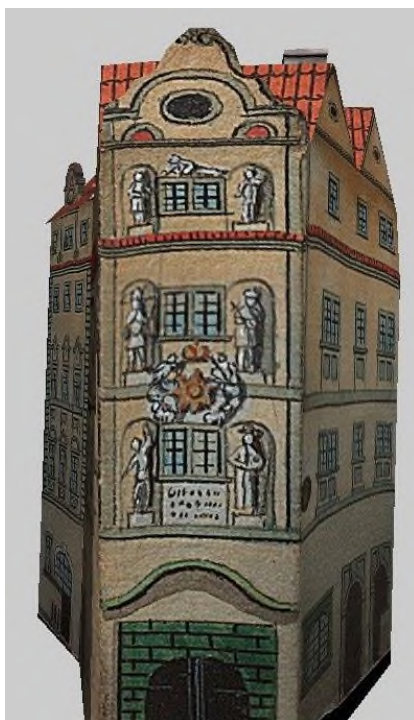
⁴²⁶ Sv. Jana Nepomuckého lze na malbě identifikovat skutečně snadno díky kanovnickému oblečení, almuci, biretu i kříži v jeho náručí. Sv. Vavřince lze poznat podle roštu, o nějž se opírá. Jinak však vypadá jako klečící dlouhovlasá žena. Rudé šaty, které má oblečeny, původně jistě byly jáhenskou dalmatikou a mezi delšími vlasy na temeni měl zřejmě dříve vyznačenou tonzuru. Tyto znaky však restaurátorský zásah potlačil.

⁴²⁷ Čp. 175, Seminářská 2, Karlova 3, na plánu značeno jako č. 8.

⁴²⁸ NPÚ, SHP, inv. č. 407, P/7, s. 1.

⁴²⁹ Průčelí bývá připisováno Janu Oldřichu Mayerovi (1666?–1721) k r. 1701, protože v reliéfu P. Marie Boleslavské je vepsána právě tato datace. To ovšem neodpovídá datu přístavby r. 1769, neboť štukové reliéfy jsou vytaženy až do III. patra. NPÚ, SHP, inv. č. 407, P/7, s. 7.

Na průčelí vidíme především světce, kteří jsou nazýváni „morovými patrony“: sv. Šebestiána a sv. Rocha, sv. Rozálii, zemské patrony sv. Václava a **sv. Jana Nepomuckého** a řádové světce sv. Ignáce a sv. Františka Xaverského.⁴³⁰ Uprostřed štukové dekorace se nachází v mědi tepaný medailon P. Marie Boleslavské v osmicípé hvězdě. Tuto bohatou výzdobu by snad bylo možné připsat k r. 1714, kdy měli majitelé domu – manželé Jan a Anna Sabina Wersserovi – přestát ve zdraví morovou epidemií.⁴³¹ I pokud uvážíme, že podoba

OBRÁZEK 15

Dům U Zlaté studně. Výřez z digitálního Langweilova modelu Prahy, MMP.

třetího patra vznikla později, nemění to nic na poměrně přijatelném předpokladu, že manželé Wersserovi zkrášlili svůj dům v návaznosti na epidemii moru.

Samozřejmě je třeba přihlédnout k nejednoznačné dataci výzdoby. Přesto stojí za zmínku, že dva světci, kteří jsou na průčelí vyobrazeni, odkazují na Tovaryšstvo Ježíšovo: sv. František Xaverský a sv. Ignác z Loyoly. Během poslední morové rány v historii pražských měst r. 1714 řádoví bratři statečně pomáhali, docházeli do společného lazaretu Starého a Nového Města pražského, který byl zřízen pod vrchem Žižkov. Dobrovolníci přijížděli

⁴³⁰ Evid. karta č. 8.

⁴³¹ HRUBEŠ, Josef, HRUBEŠOVÁ, Eva. *Pražské domy vyprávějí...II*, II. vydání. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0104-2. S. 114–117.

dokonce i z mimopražských řádových domů. Z třiceti jezuitů patnáct položilo ve službě nemocným život.⁴³²

Dle výzkumů se ukazuje, že největší podíl zázraků sv. Františka Xaverského (78 %) a sv. Ignáce z Loyoly (83 %) je právě lékařské povahy. Během epidemie moru r. 1680 si tyto světce dokonce zvolila řada měst za morové ochránce.⁴³³ Neméně zajímavé je v této souvislosti srovnání zastoupení svatých na 55 popsanych morových sloupech v českých zemích: sv. Jan Nepomucký je totiž na dochovaných morových sloupech zobrazen častěji, než „obvyklí“ moroví světci sv. Šebestián či sv. Roch! Sv. Jana Nepomuckého najdeme na 22 morových sloupech, sv. Šebestiána na 20, sv. Rocha na 16, sv. Rosálii na 15 a sv. Václava na 11.⁴³⁴ Domnívám se proto, že v kontextu celé výzdoby průčelí v domě U Zlaté studně je sv. Jan Nepomucký zobrazen jako ochránce před morovou nákazou.

Na protější straně Seminářské ulice stojí jedno z křídel rozlehlého areálu **Klementina**.⁴³⁵ Šestnáctiosé východní křídlo do Seminářské ulice má fasádu ozdobenou štítovým nástavcem. Uprostřed něj se nachází nika se **sochou sv. Jana Nepomuckého** od Matyáše Bernarda Brauna asi z let 1721–1726.⁴³⁶

Je třeba zmínit, že jezuité české provincie patřili k těm, kdo usiloval o kanonizaci Jana Nepomuckého. Dokazují to i některé univerzitní teze, které zobrazují Nepomuka jako kandidáta kanonizace, jehož doporučují k přijetí mezi svaté někteří řádoví světci, případně zemští patroni.⁴³⁷ Socha dnes málokdy upoutá pozornost diváka – kromě toho, že je umístěna ve značné výšce, nezdobí hlavní průčelí, ale směřuje „pouze“ do boční ulice. Je ovšem třeba uvědomit si, že ve skutečnosti je sv. Jan Nepomucký otočen tváří do Karlovy (dříve Jezuitské) ulice, tedy čelem k procesím, která se tudy ubírala. Tak také schematicky sochu zachytil na modelu Antonín Langweil.

⁴³² ČERNÝ, Karel, HAVLÍK, Jiří. *Jezuité a mor*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-967-6. S. 88–89.

⁴³³ ČERNÝ, K., HAVLÍK, J. *Jezuité a mor*, s. 88–89.

⁴³⁴ Tamtéž, s. 117–127.

⁴³⁵ Čp. 190, čp. 1040, na plánu značeno jako č. 9.

⁴³⁶ VLČEK P a kol. *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*, s. 202.

⁴³⁷ Podrobněji k tématu vyobrazení sv. Jana Nepomuckého na univerzitních tezích ROYT, Jan. Úcta k Panně Marii a k českým zemským patronům v řádě Tovaryšstva Ježíšova v barokních Čechách. In: CEMUS, Petronilla, ed. *Bohemia jesuitica 1556–2006. Tomus I*. Praha: Univerzita Karlova – Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1755-8. S. 1283–1284; ZELENKOVÁ, Petra. Univerzitní these pražské i olomoucké university ze 17. st. uložené ve Staats-und Stadtbibliothek Augsburg. Tamtéž, s. 1272–1273.

Čejkovský palác⁴³⁸ poutá pozornost především ochranným znamením Anděla strážného nad vchodem do objektu. Budova prošla poměrně složitým stavebním vývojem: původně na této parcele stály dva gotické domy, které byly renesančně upraveny. Mezi lety 1713–1726 byl dům při Liliové ulici přestavěn do palácové podoby Vilémem hrabětem Saltzem. Mezi lety 1798–1805 došlo k úpravám interiérů do klasicistní podoby. Bohatě členěné průčelí do Liliové ulice pochází z druhého desetiletí 18. století. Zadní budova do Anenské ulice byla přestavěna na sklonku 18. století za Františka hraběte Čejky z Olbramovic, jehož erb je osazen nad vstupním portálem do Liliové ulice.⁴³⁹

Přesto, že obvyklé zdroje informací k pražským památkám neuvádějí v souvislosti s objektem žádnou svatojánskou sochu ani malbu⁴⁴⁰ a vyobrazení sv. Jana Nepomuckého nevidíme ani na Langweilově modelu, právě v průjezdu tohoto domu se nachází pozoruhodné svatojánské vyobrazení. V nice umístěné asi 50 cm nad úrovní průjezdu do dvora stojí socha sv. Jana Nepomuckého. Světec je vyobrazen ve velmi střízlivém postoji s lehce nakloněnou hlavou k levému rameni, o něž má opřený kříž s korpusem. Socha stojí na podstavci ozdobeném palmovým věncem, v němž je znázorněna relikvie světcova jazyka. V případě právě této v podstatě utajené a zrakům skryté sochy však existuje pramen, z něž se lze dozvědět základní údaje o donátorovi a také o tvůrci statue. V rukopisu kněze Adalberta Wahnery *Sammlung von Johan[n]eischen Denckmälern und deren Inschriften*⁴⁴¹ nacházíme zápis zmiňující barvíře hedvábí Karla Morgensterna, který nechal r. 1832 vytvořit pískovcovou sochu sv. Jana Nepomuckého u Franze Linna. Socha je popsána jako zlacená.

Tvůrce není nevýznamný: v Praze první poloviny 19. století působili otec a syn Linnové. Starší František Jan Linn (1764–1829) pocházel z řezbářského rodu, mladší František Xaver Linn (1802–1848) vystudoval pražskou Akademii a později krátce školil i Václava Levého.⁴⁴² Autorství sochy lze vzhledem k životopisným datům připisat Františku Xaveru Linnovi.

⁴³⁸ Čp. 221, Anenská 11, Liliová 13, na plánu značeno jako č. 10.

⁴³⁹ VLČEK, P a kol. *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*, s. 220. K r. 1401 byl jeden z domů na místě dnešního Čejkovského paláce majetkem Pavla z Jenštejna, písaře královské komory, bratra arcibiskupa Jana z Jenštejna, nadřízeného Jana Nepomuckého. RUTH, F. *Kronika královské Prahy a obcí sousedních. Díl I.*, s. 8.

⁴⁴⁰ Zmínku o svatojánském vyobrazení na této adrese nenajdeme ani v *Uměleckých památkách Prahy*, ani v památkovém katalogu NPÚ [online], [vid. 23. 10. 2019]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/dum-u-morgensternu-15546163>

⁴⁴¹ ANM, B. č. 335. WAHNER, Georg Adalbert. *Sammlung von Johan[n]eischen Denckmälern und deren Inschriften*, s. 37.

⁴⁴² TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců. 7. L–Mar*. Ostrava: Výtvarné centrum Chagall, 1993. ISBN 80-900648-4-1. S. 38.

V soupisu pražského obyvatelstva je skutečně k čp. 221 zapsán Karl Morgenstern, narozený r. 1782.⁴⁴³ Co vedlo staroměstského měšťana (*burger in der Altstadt*) k osazení svatojánské sochy v domě, Wahner nezaznamenal, lze se tak pouze domýšlet. Snad je možné hledat souvislost v měšťanově profesi spojené s vodním živlem, snad v právě prožitém jubileu 50 let. Důvody mohly být samozřejmě i další, o nich však nelze vzhledem k skrovným informacím ani spekulovat.

Před křižovnickým kostelem⁴⁴⁴ sv. Františka Serafinského na **Křižovnickém náměstí**⁴⁴⁵ stála ještě nedávno na vysokém kamenném podstavci **socha sv. Jana Nepomuckého**.⁴⁴⁶ Dříve bývala připisována Richardu Jiřímu Práchnerovi (1705–1758), dnes se většina badatelů shoduje na autorství Jana Antonína Quitainera (1709–1765).⁴⁴⁷

Těsné sousedství křižovnického kláštera s Karlovým mostem přímo vybízí k svatojánské účtě. Sv. Jan Nepomucký byl v řádu ctěn od počátku 18. století především díky úsilí velmistra Jiřího Ignáce Pospíchala (?–1699). Ten ve formě doplňku ke konstitucím vyslovil přání, aby ve všech kostelích obhospodřovaných řádem byl umístěn obraz či socha tohoto světce.⁴⁴⁸ Za zmínku stojí jistě i to, že řádový velmistr Jiří Ignác Pospíchal byl v úzkém kontaktu s Bohuslavem Balbínem i Janem Františkem Beckovským (1658–1725). Beckovský byl mimo jiné autorem rodokmene rodu Wunschwitzů a je známo, že všichni zmínění horlili pro Nepomukovu kanonizaci.⁴⁴⁹

⁴⁴³ AHMP, Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910 (1920) [online]. [vid. 8. 3. 2020].

Dostupné z: http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/Zoomify.action?xid=18B3BFA3C42E11E181EB00221511B5A&entityType=10120&entityRef=%28%5En%29%28%28%28localArchiv%2C%5En%2Chot_%29%28unidata%29%29%28221720%29%29&scanIndex=0

⁴⁴⁴ Řád křižovníků s červenou hvězdou byl ustanoven za pontifikátu papeže Řehoře IX. r. 1237, vznikl z původního špitálního bratrstva založeného Anežkou Přemyslovnou. Rozlišení 1252 „s červenou hvězdou“ jim bylo uděleno k r. 1252. Téhož roku získali darem místo u paty Juditina mostu. Podrobněji k dějinám řádu PUČALÍK, M. *Křižovníci v době vrcholného baroka za generalátu Františka Matouše Böhmba 1722–1750*.

⁴⁴⁵ Značeno na plánu č. 11.

⁴⁴⁶ Evid. karta č. 11.

⁴⁴⁷ Quitainerovi připisuje práci ZÁRUBA, Petr. *Restaurování a konzervace sochy sv. Jana Nepomuckého z kostela sv. Františka Serafinského – Křižovnické náměstí, Praha*. Bakalářská práce, Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování 2006; PETŘÍKOVÁ, Eva. *Jan Antonín Quitainer (1709–1765)*, s. 49; s. 201; VLČEK P. *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*, s. 66. Pouze evidenční list NPÚ připisuje autorství Práchnerovi viz NPÚ, evidenční list památky, [online]. [vid. 23. 10. 2019]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/klaster-krizovniku-s-cervenou-hvezdou-15526814>

⁴⁴⁸ PUČALÍK, M. *Křižovníci v době vrcholného baroka za generalátu Františka Matouše Böhmba 1722–1750*, s. 175.

⁴⁴⁹ PUČALÍK, Marek. Devoce křižovníků s červenou hvězdou ke svému thaumaturgovi. In: ROYT, Jan ed. *Svatý na mostě*. Praha: Muzeum Karlova mostu 2009. ISBN 978-80-254-5309-4. S. 29–30.

5. 3. Od Nového Města k Týnskému chrámu

Cesta na plánu vyznačená jako **trasa 1a**⁴⁵⁰ popisuje, kudy se procesí mohla ubírat, pokud by vycházela z Nového Města od kostela sv. Jana Nepomuckého Na Skalce, případně od kostela Nejsvětější Trojice. Spálenou ulicí mířila na Staré Město k Týnskému chrámu. Od kostela Panny Marie před Týnem pak poutníci pokračovali dál ke Karlovu mostu.

Procesí, která mířila Havelským městem⁴⁵¹ k Celetné ulici, procházela nedaleko **Staré rychty**⁴⁵², kde byli 20. března 1393 Jan Nepomucký, Mikuláš Puchník a Václav Knobloch vyslýcháni útrpným právem. Jan Nepomucký na následky mučení téhož dne zemřel. Dokonce známe jméno muže, který zastával úřad rychtáře v době umučení Jana Nepomuckého: byl jím Ješek Ocas.⁴⁵³ Protože však dle tradice zemřel Jan Nepomucký utonutím, nebyla Stará rychta dávána do souvislosti se svatojánskou úctou a událostí, které se v ní odehrávaly, upadly víceméně v zapomnutí. V Balbínově spisu je sv. Jan Nepomucký zavražděn shobením z Karlova mostu; útrpný výslech v královské staroměstské rychtě Balbín vůbec nezmiňuje.⁴⁵⁴ Na druhou stranu jisté povědomí o úloze staroměstské rychty v osudu Jana Nepomuckého a jeho druhů snad přece existovalo: v kostele sv. Jindřicha v Praze najdeme obraz od Jana Jiřího Heinsche (1647–1712), na němž je namalována scéna se spoutaným Janem Nepomuckým, který je veden ozbrojenci po Karlově mostě směrem ke Starému Městu. Obraz je datován kolem r. 1700.⁴⁵⁵ V. V. Tomek v Dějepisě města Prahy uvádí výslech na staroměstské radnici a poté na staroměstské rychtě.⁴⁵⁶ Přesto se Staroměstská rychta nikdy nestala místem svatojánské úcty a procesí ani svatojánští ctitelé se u ní nezastavovali, zřejmě právě proto, že dům v Rytířské ulici nebyl v tradici spojován s úmrtím sv. Jana Nepomuckého. Většina Nepomukových životopisců 19. a 20. století se po skutečné lokaci místa světcova skonu ani neptala, pouze konstatovala, že byl vyslýchán v rychtě, příp. v domě soudce.⁴⁵⁷

⁴⁵⁰ Příloha č. 5.

⁴⁵¹ K vývoji Havelského města MUSÍLEK, Martin a kol. *Havelské město pražské ve středověku*. Praha: Casablanca, 2012. ISBN 978-80-87292-21-1.

⁴⁵² Čp. 404, Rytířská 12, Na Můstku 2.

⁴⁵³ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy*. 5. díl. Praha: František Řivnáč 1881. S. 54.

⁴⁵⁴ BALBÍN, B. *Život svatého Jana Nepomuckého*, s. 27. Tento údaj pak po Balbínovi opakují další autoři, srovnej BOČKOVÁ, A. ed. *Historia S. Joannis Nepomuceni*, Praha: Scriptorium 2015.

⁴⁵⁵ PUČALÍK, M. *Křížovníci v době vrcholného baroka za generalátu Fr. M. Böhmba 1722–1750*, s. 56.

⁴⁵⁶ TOMEK, V. V. *Dějepis města Prahy*. 3. díl, s. 371–372.

⁴⁵⁷ BOROVÝ, K. *Svatý Jan Nepomucký*, s. 27–28; STEJSKAL, F. *Svatý Jan Nepomucký. Díl II.*, s. 125–126; POLC, J. *V. Svátý Jan Nepomucký*, s. 235–236.

Naopak Vít Vlnas určuje místo Nepomukovy smrti zcela jednoznačně a ztotožňuje ho se Starou rychtou.⁴⁵⁸

Zda lze skutečně Starou rychtu ztotožnit s místem, kde zemřel sv. Jan Nepomucký, nelze tvrdit jednoznačně, ač je to velmi pravděpodobné. Tomek uvádí, že zřejmě již první rychtáři byli usazeni na Starém Městě u sv. Havla, zároveň však konstatuje, že nelze s určitostí označit dům, v němž úřad sídlil.⁴⁵⁹ Dnešní vzhled komplexu kdysi středověkých budov pochází z doby kolem r. 1798. První konkrétní zmínky o obydlí rychtáře na tomto místě jsou z let 1357–1358. Od r. 1360 se však v těchto místech mluví o dvorci biskupa mindenského „*curia Mindenensis*“. Biskupem mindenským byl Dětrich z Portic (1300–1367). Dle data úmrtí lze usuzovat, že po Dětrichově smrti přešel dům do rukou rychtářů a je proto možné, že Nepomuk byl vyslýchán opravdu zde. Od roku 1401 je skutečně objekt opět nazýván „domem rychtářovým.“⁴⁶⁰ Pokud sv. Jan Nepomucký neskonal přímo v těchto místech, zemřel někde nedaleko, v těsné blízkosti **kostela sv. Havla**.⁴⁶¹

Kostel zde stál pravděpodobně ve své románské podobě ještě před založením Havelského Města. První písemné zmínky o něm pocházejí z r. 1301, do gotické podoby byl přestavěn v polovině 14. století. Ferdinand II. ho r. 1627 věnoval obutým karmelitánům, kteří později získali i sousední objekty a na jejich ploše zbudovali karmel. Zásadní barokní přestavba kostela je datována mezi léty 1704–1738.

Průčelí je ozdobeno znakem karmelitánů; v nice uprostřed štítu stojí socha sv. Havla. Na atice a po stranách štítu vidíme sochy světců: sv. Maria Magdalenu de Pazzi, sv. Angela, sv. Josefa, proroka Eliáše, proroka Elisea, sv. Alberta z Trappani, bl. Angelu (Anežka Česká?)⁴⁶² a **sv. Jana Nepomuckého**.⁴⁶³ Některé pocházejí z dílny M. V. Jäckela před r. 1727, mezi nimi i Nepomukova socha.⁴⁶⁴

⁴⁵⁸ VLNAS, V. *Jan Nepomucký*, s. 36.

⁴⁵⁹ TOMEK, V. V. *Dějepis města Prahy. 1. díl*, s. 255, s. 261.

⁴⁶⁰ RUTH, F. *Kronika královské Prahy*, s. 928; VLČEK P. a kol. *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*, s. 285–286.

⁴⁶¹ Havelská ulice, značeno na plánu jako č. 13.

⁴⁶² Určení svěťice není jednoznačné – mohlo by se jednat o sv. Angelu, terciářku řádu klarisek († 1309). Ve výzdobě průčelí tak mohla být protějškem sv. Angela. Určení jako bl. Angela Česká, které nacházíme v Uměleckých památkách Prahy, je sporné – Anežka Přemyslovna byla blahoslavena až r. 1874. Jejímu křestnímu jménu by spíše odpovídalo „Agnes“.

⁴⁶³ Evid. karta č. 13. Originál sochy umístěn v lapidáriu Národního muzea pod inv. č. 38 158.

⁴⁶⁴ VLČEK, P. a kol. *Umělecké památky Prahy, Staré Město a Josefov*, s. 73–74; NPÚ, evidenční list památky [online], [vid. 23. 10. 2019]. Dostupné z: <https://pamatkovykatolog.cz/klaster-karmelitanu-u-kostela-sv-havla-15668612>

Výběr světců na průčelí odpovídá karmelitánské úctě. Výjimku tvoří sv. Havel, jemuž byl kostel zasvěcen již dříve, a sv. Jan Nepomucký. O jeho zdejšímu působení ovšem nebylo v době přestavby kostela obecně známo. Skutečnost, že kostel byl od září r. 1380 Nepomukovým působištěm, již v 19. století dějepisci zaznamenali. Ovšem vzhledem k tomu, že Nepomuk dal přednost právnímu studiu v Padově a při sv. Havlu setrval jen krátce, nebyl jeho zdejšímu působení přikládán zdaleka takový význam jako jeho údajnému kazatelství v Týnském chrámu.⁴⁶⁵

Podle všeho kroky svatojánských ctitelů míjely kostel sv. Havla bez povšimnutí, nebo se u něj procesí zastavilo k modlitbě, ovšem bez přímé souvislosti s Nepomukovým působením v jeho zdech. Sochu sv. Jana Nepomuckého na průčelí proto vnímám především jako projev úcty k domácímu světci, který byl právě v období radikální přestavby kostela blahořečen a svatořečen.

V Celetné ulici stojí **Menhartovský palác**.⁴⁶⁶ V pramenech je poprvé dům v těchto místech uveden r. 1402; r. 1413 je zván U koz. Na místě několika středověkých domů byl vystavěn okolo r. 1700 barokní palác, který roku 1752 koupili piaristé⁴⁶⁷, ale již r. 1780 přešel do majetku měšťanského a byl upraven pro výrobu hedvábných tkanin a suken.⁴⁶⁸ Na průčelí do Celetné ulice vidíme v suprafenestře mezi druhým a třetím patrem v nice bohatě zdobené štukem **sochu sv. Jana Nepomuckého**.⁴⁶⁹ Na Langweilově modelu je socha pouze schematicky naznačena.

Piaristé uctívali sv. Jana Nepomuckého od počátku svého působení v Čechách, o čemž svědčí i případ jisté Anny Kodymové, obyvatelky Litomyšle, která se r. 1672 obrátila v modlitbách k Janu Nepomuckému s žádostí o uzdravení manžela a dcery. Po jejich vyléčení, údajně na přímluvu Jana Nepomuckého, se stala štědrá podporovatelkou místního nepomucenského kultu. V té době již měly být v litomyšlském kostele při piaristickém gymnáziu instalovány socha a oltář věnované Janu Nepomuckému. K r. 1710 je u piaristů v Litomyšli zaznamenáno divadelní nepomucenské představení.⁴⁷⁰

⁴⁶⁵ Porovnej popis Nepomukova působení v kostele sv. Havla a v Týnském chrámu BOROŮVÝ, K. *Svatý Jan Nepomucký*, s. 6–9; 9–10.

⁴⁶⁶ Čp. 595, Celetná 17, Štupartská 12, na plánu značen jako č. 14.

⁴⁶⁷ Plný název řádu je Řád chudobných řeholních kleriků Matky Boží zbožných škol.

⁴⁶⁸ NPÚ, SHP, inv. č. 232, P/26, s. 1.

⁴⁶⁹ Evid. karta č. 14.

⁴⁷⁰ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Litomyšl. Tisíc let života českého města. Kniha první*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1954. S. 97; NEUMAN, Augustin Alois. *Piaristé a český barok*. Pířerov: Knihkupectví společenské knihtiskárny v Pířerově, 1933. S. 53–54.

S působením piaristů v Menhartovském paláci spojujeme postavu dějepisce Joba Felixe Dobnera (1719–1790), známějšího pod řádovým jménem Gelasius (resp. Gelasius od sv. Kateřiny).⁴⁷¹ Gelasius Dobner, původem z Menšího Města pražského, byl činný jako řádový pedagog na několika místech v Čechách, na Moravě i ve Vídni, velmi však usiloval o založení koleje ve svém rodném městě, což se mu za podpory Královské reprezentace⁴⁷² nakonec podařilo r. 1752. Piaristé se sice neusadili přímo na Malé Straně, ale za řekou na Starém Městě pražském v Menhartovském paláci. Dobner byl postupně jmenován prokurátorem české piaristické provincie, ekonomem pražské koleje i jejím rektorem.⁴⁷³ Umístění sochy sv. Jana Nepomuckého do štítového výklenku piaristické koleje v Celetné ulici se datuje právě během zdejšího působení Gelasia Dobnera na místě ekonoma koleje.

Stojí za zmínku, že to byl právě Gelasius Dobner, který rozvířil odbornou diskuzi o autentičnosti osoby sv. Jana Nepomuckého. Od r. 1778, kdy Dobner odešel na odpočinek, se totiž mohl intenzivně věnovat badatelské práci, především kritické edici dosud nevydaných pramenů české provenience. Roku 1779 Dobner předložil čtenářům ve čtvrtém díle *Dosud nikdy nevydané dějinné památky Čech* i některé nepublikované prameny k životu a smrti Jana Nepomuckého. Polemika, která se nad těmito prameny strhla, pak přinutila Dobnera vydat r. 1784 dílo *Důkaz o umučení Jana z Pomuku pro zpovědní tajemství*, v němž se na základě pramenných svědectví pokusil nově interpretovat život sv. Jana Nepomuckého.⁴⁷⁴

Procesí, pokud procházelo Celetnou ulicí, míjelo také **dům U Sv. Jana**.⁴⁷⁵ Ten vznikl r. 1788 spojením dvou středověkých domů U Vrše a U Zlatého noha. Již r. 1723 je objekt, dříve nazývaný ‚U Vrše‘ a později ‚U Černoehorských‘ nazýván u sv. Jana.⁴⁷⁶ Na Langweilově modelu Prahy skutečně vidíme nad vraty sochu sv. Jana Nepomuckého (obrázek 16). Nelze se splést v tom, koho Langweil zobrazil. Socha byla zřejmě polychromována, a proto vidíme všechny, pro Nepomuka tak typické, prvky oděvu: rochetu, kleriku, almuci i kanovnícký biret. Po r. 1965 došlo k výrazné změně charakteru budovy přestavbou podle Jaroslava Fragnera.

⁴⁷¹ HAUBELT, Josef. *Dějepisectví Gelasia Dobnera*. Praha: Univerzita Karlova (Acta Universitatis Carolinae philosophica et historica, Monographia LXXX), 1979. S. 10.

⁴⁷² Královská reprezentace, resp. královská reprezentace s komorou byl od r. 1748 úřad pro správu zemí v Čechách a na Moravě. Měl nejvyšší pravomoc v otázkách vojenských, daňových a finančních. Podrobněji MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, 2. vydání. Praha: Linde, 1999. ISBN 80-7201-167-7. S. 136–138.

⁴⁷³ HAUBELT, Josef. *Dějepisectví Gelasia Dobnera*, s. 12.

⁴⁷⁴ Tamtéž, s. 10–21.

⁴⁷⁵ Čp. 561, Celetná 18, na plánu značen písmenem D.

⁴⁷⁶ NPÚ, SHP P/25, č. inv. 262.

Dnes průčelí domu žádnou Nepomukovu podobu nenese. Bohužel se mi nepodařilo ztotožnit žádnou ze soch, které jsou uloženy v Lapidáriu Národního muzea, se sochou z Celetné ulice.

Každopádně tak rané ztotožnění názvu domu se sv. Janem Nepomuckým nepochybně odkazuje k beatifikačním, resp. kanonizačním oslavám v pražských městech a snad i k lokální patriotické hrdosti; vždyť světec měl působit jako kazatel doslova pár kroků od tohoto domu!

Stejně sepětí se světcem možná pociťoval majitel domu **U Černého medvěda**.⁴⁷⁷ Jedná se o barokní objekt se středověkým jádrem; dnešní vrcholně barokní průčelí je

OBRÁZEK 16

Dům U Sv. Jana. Výřez z digitálního Langweilova modelu Prahy, MMP.

připomínáno k r. 1718. Uprostřed průčelí se nachází nika se **sochou sv. Jana Nepomuckého**,⁴⁷⁸ na nároží vidíme ještě domovní znamení – černého medvěda. Na atice jsou z obou stran dva pilířky nesoucí sochu – vpravo sv. Leopolda, vlevo sv. Floriána, v patě tympanonu je kuželka s bystou Karla VI.⁴⁷⁹ Langweilův model znázorňuje sochu bohužel pouze schematicky.

⁴⁷⁷ Čp. 642, Týn 6, Štupartská 5, na plánu označen jako č. 15.

⁴⁷⁸ Evid. karta č. 15.

⁴⁷⁹ VLČEK P a kol. *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*, s. 435.

Ačkoliv k osazení sochy nemohu podat žádné bližší informace, přesto vročení sochy napovídá, že také v tomto případě lze její umístění na fasádu spojit s blahořečením domnělého týnského kazatele.

Blízkost Týnského chrámu zřejmě motivovala i majitele domu **U Tří per**⁴⁸⁰, který nechal ozdobit budovu drobnými reliéfy polopostav sv. Josefa, sv. Antonína Paduánského a **sv. Jana Nepomuckého**.⁴⁸¹ Reliéfy jsou umístěny ve festonech nad okny v prvním patře a Antonín Langweil tento drobný detail nezachytil. Do dnešní podoby byl objekt upraven r. 1777 v době, kdy byl jeho majitelem stavitel Filip Heger (1734?–1804). Ten ovšem dům již r. 1789 prodal velkoobchodníkovi Israelu Joelovi.⁴⁸²

Proč majitel zvolil k výzdobě právě trojici těchto světců, se lze pouze dohadovat. Jednou z možností vyobrazení sv. Jana Nepomuckého, by mohla být jeho domnělá kazatelská činnost při nedalekém Týnském chrámu. Pro sv. Antonína Paduánského by snad bylo přijatelné vysvětlení, že nositelem jména Antonín byl Hegerův syn František Antonín Heger (1766–1831). Případně lze uvažovat o tom, že sv. Antonín Paduánský byl vybrán jako Nepomukův protějšek, protože u obou světců se zázračně uchovala stejná relikvie – jazyk.⁴⁸³

5. 4. Svatojánské památky na Starém Městě stranou od obvyklých tras svatojánských procesí

Kromě svatojánských památek, které lze najít přímo na trasách, které jsem vytyčila a představila v předešlých kapitolách, se jich ještě celá řada nachází na Starém Městě mimo tyto trasy.⁴⁸⁴

První z nich je ve dvoře domu **U Machtů**.⁴⁸⁵ Poprvé je uveden r. 1400 jako dům „*in foro S. Galii*“. Má poměrně složitou dispozici: kromě širokého průjezdu se zde nacházejí také dva dvory, dříve průchozí. Stavební úpravy konce 19. století ho rozšířily ještě o druhé dvorní křídlo.⁴⁸⁶

⁴⁸⁰ Čp. 611, Týnská ulička 10, na plánu označen jako č. 16.

⁴⁸¹ Evid. karta č. 16.

⁴⁸² NPÚ, SHP P/29, č. inv. 4183; VLČEK, Pavel. *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*, s. 414.

⁴⁸³ Na časté společné zobrazování těchto dvou světců upozorňuje ŠORM, Antonín. *Sborník úcty sv. Antonína Paduánského v Českých zemích*, Praha: Antonín Šorm vl. nákladem, 1925. S. 102–107.

⁴⁸⁴ Příloha č. 6.

⁴⁸⁵ Čp. 411, Rytířská 4, na plánu značen jako č. 12.

⁴⁸⁶ NPÚ, Stavebně historický průzkum P 17/A, č. inv. 4996/9.

Právě levé dvorní křídlo zadního dvora je ve výši I. patra ozdobeno ve štítové zdi níkou se sochou sv. Jana Nepomuckého. To je však jediný nesporný údaj, který lze konstatovat. Vše ostatní je značně nejisté. Langweilův model bohužel sochu nezobrazuje.

Ve stavebněhistorickém průzkumu Národního památkového ústavu je vložena nekvalitní fotografie z roku 1990. Přes špatnou kvalitu snímku lze rozpoznat polychromovanou sochu sv. Jana Nepomuckého. Zda je z kamene či dřeva, však určit nelze. Světec se sklání ke kříži, na hlavě má kanovnickou čapku. Průzkum datuje sochu do konce 18. století.⁴⁸⁷ V r. 1997 proběhl rozsáhlý restaurátorský zásah v celém objektu. Týkal se jak pláště domu, tak interiéru, ovšem o svatojánské soše v něm již není zmínky.⁴⁸⁸

Protože rozlehlý dům U Machtů je v současnosti užíván mnoha nájemci a dvory již nejsou přístupné, bylo poměrně náročné se dovnitř vůbec dostat. Ačkoliv se mi nepodařilo přiblížit se bezprostředně k soše, přesto jsem byla dostatečně blízko, abych **sochu sv. Jana Nepomuckého**⁴⁸⁹ mohla alespoň z dálky vyfotit. Přesto i ze značného odstupu je patrné, že v ní se nachází svatojánská socha zcela jiného typu, než jaká byla zachycena stavebněhistorickým průzkumem. Vidíme světce v klerice a almuci s nepokrytou hlavou a kovovou paprskovitou svatozáří, jak pozvedá pravici se vztyčeným ukazovákem. Není jasné, zda jde o kamenný originál či např. o kopii formou výdusku. Nelze dokonce s jistotou tvrdit, že se jedná o svatojánskou sochu.⁴⁹⁰

Přestože nemohu v současnosti dílo ani okolnosti jeho osazení určit, směrodatné pro mě zůstává, že původně byla v objektu jednoznačně zachycena socha sv. Jana Nepomuckého a toto místo tedy lze dávat do souvislosti se svatojánskou úctou. Pohledem na plán je patrné, že dům U Machtů sice neleží přímo na trase procesí, ale v jejím sousedství, a není proto překvapivé, že se v něm setkáváme s projevem svatojánské úcty.

Další svatojánskou památku najdeme na domě **U Modrého klíče**.⁴⁹¹ Až do r. 1689 se v těchto místech nacházely dva středověké objekty.⁴⁹² Na počátku 18. století je zde již zmiňován jednopatrový barokní dům. Druhé patro bylo ovšem postaveno až r. 1868. Roku 1874 bylo vestavěno zadní dvorní křídlo. Dnešní hlavní portál vznikl r. 1955. I vzhledem

⁴⁸⁷ NPÚ, SHP č. inv. 4996/a, P/17A, fotografie č. 2.

⁴⁸⁸ NPÚ, RZ 27H, č. inv. 8281.

⁴⁸⁹ Evid. karta č. 12.

⁴⁹⁰ Moje snaha kontaktovat stavební společnost SATER group, která prováděla rekonstrukci objektu a zároveň v objektu doposud sídlí, byla bezúspěšná.

⁴⁹¹ Čp. 665, Královodvorská 9. Na plánu značeno jako č. 17.

⁴⁹² V tomto roce bylo Staré Město pražské silně devastováno tzv. francouzským požárem. K němu podrobně PAŽOUTOVÁ, Jana. *Francouzský požár Prahy 1689*. Dolní Břežany: Scriptorium 2011. ISBN 978-80-87271-45-2.

k razantní proměně podoby domu ve druhé polovině 19. století nepřekvapí, že Langweilův model svatojánskou sochu v těchto místech nezobrazuje.

Na průčelí ve výši I. patra mezi okny stojí **socha sv. Jana Nepomuckého**, která byla na dům osazena mezi lety 1868–1874.⁴⁹³ Světec je zobrazen prostovlasý, jak si na prsou přidrží kanovnícký biret a k rameni tiskne vztyčený kříž s Kristem. Oči klopí k zemi.

V místopisné literatuře František Ruth uvádí, že se na domě nachází svatojánská socha⁴⁹⁴, ovšem Umělecké památky Prahy již konstatují, že „*na domě se nacházela v nice socha sv. Jana Nepomuckého*“.⁴⁹⁵ Restaurátorská zpráva z r. 2004 popisuje sochu v havarijním stavu a charakterizuje ji jako barokní sochu z jemnozrnného hlinitého pískovce s celou řadou viditelných dřívějších restaurátorských zásahů. Zpráva navrhuje vytvořit faksimile a originál uložit do lapidária.⁴⁹⁶ Další restaurátorská zpráva z r. 2017 uvádí „*na původní konzole faksimile z umělého kamene*“, ovšem bez zmínky, kde je uložen originál.⁴⁹⁷

Vpodstatě by se dalo napsat, že v této části Starého Města je zdejší svatojánská socha osamocena a bez návaznosti na místa svatojánské úcty. Ovšem skutečnost je taková, že pokud využijeme, tak jak to bývalo ve staré Praze zvykem, místní průchody skrze nádvoří, dojdeme za pouhých několik minut k Týnskému chrámu, jednomu z míst spojených se svatojánskou tradicí.

V Dlouhé ulici se mi podařilo identifikovat tři místa, na nichž se nacházela vyobrazení sv. Jana Nepomuckého. První z nich bylo na domě **Na Baště**.⁴⁹⁸ Objekt stojí na místě dvou domů, které pohořely během tzv. francouzského požáru. Ke sjednocující přestavbě došlo před r. 1726.⁴⁹⁹ Dům byl bohužel v letech 1927–1929 nahrazen novostavbou, která pouze směrem do Dlouhé ulice zachovala barokní fasádu, jež byla navýšena o 3. a 4. patro.

Na tomto průčelí dnes můžeme vidět na balkonu nad hlavním vchodem **sochy dvou andílků**⁵⁰⁰, z nichž jeden si klade prst na ústa. Tito andílci byli součástí sousoší sv. Jana Nepomuckého. Světce popisuje Emanuel Poche takto: „*poloklečící na oblaku, zdvihá pravici,*

⁴⁹³ Evid. karta č. 17.

⁴⁹⁴ RUTH, F. *Kronika královské Prahy II*, s. 616.

⁴⁹⁵ VLČEK P. *Umělecké památky Prahy, Staré Město a Josefov*, s. 445–446.

⁴⁹⁶ NPÚ, RZ č. inv. 169/06, RZ 131.

⁴⁹⁷ NPÚ, RZ č. inv. 2017/17, RZ 340. V průběhu psaní diplomové práce jsem oslovila lapidárium NPÚ, lapidárium NM, Galerii hl. m. Prahy, Muzeum města Prahy i Národní galerii. Nikde nevedou tuto sochu ve svých sbírkách.

⁴⁹⁸ Čp. 727, Hradební 1, Dlouhá 39. Na plánu značeno jako č. 18.

⁴⁹⁹ K francouzskému požáru viz pozn. č. 446.

⁵⁰⁰ Evid. karta č. 18.

„která sleduje jeho pohled“.⁵⁰¹ Sousoší připisuje Matyáši Bernardu Braunovi z 30. let 18. století. Dnes jsou z této sochy dochováni jen andílci v obláčcích umístění nad sdruženým francouzským oknem.⁵⁰²

OBRÁZEK 17

Sousoší sv. Jana Nepomuckého, dům Na Baště. ŠTECH, V. V. *Pražská domovní znamení*, příloha č. 112. Autor snímku Jaroslav Pacovský.

Není přitom jasné, kdy došlo k „redukci“ tohoto sousoší na pouhé dvě sošky andílků. V knize *Pražská domovní znamení* je publikován snímek svatojánského sousoší z průčelí domu: dvojice andílků vynáší sv. Jan Nepomuckého na oblaku k nebesům (obrázek 17). Snímek byl publikován r. 1955.⁵⁰³ Také na evidenční kartě nemovité kulturní památky Národního památkového ústavu z r. 1964 je ještě zachyceno celé svatojánské sousoší.⁵⁰⁴ Ovšem současný Památkový katalog NPÚ již eviduje pouze sošky andílků.⁵⁰⁵ Jako i v případě některých výše popsaných svatojánských památek jsem oslovila vybrané pražské instituce,

⁵⁰¹ POCHE, Emanuel. *M. B. Braun*, Praha: Odeon, 1986. S. 204.

⁵⁰² Srovnej RUTH, F. *Kronika král. Prahy I.*, s. 165; BITNAR, V. *Průvodce Prahou svatováclavskou*, s. 84; POCHE, E. *Matyáš Bernard Braun*, s. 96; POCHE, E. *Prahou krok za krokem*, s. 226; VLČEK P a kol. *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*, s. 456.

⁵⁰³ ŠTECH, V. V. *Pražská domovní znamení*, příloha č. 112. Autor snímku Jaroslav Pacovský.

⁵⁰⁴ NPÚ, evidenční list památky, [online]. [vid. 23. 10. 2019].

Dostupné z: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1085275

⁵⁰⁵ NPÚ, evidenční list památky, [online]. [vid. 29. 3. 2020].

Dostupné z: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1085275 [vid. 29. 3. 2020].

zda evidují sochu ve svých sbírkách, ovšem bezúspěšně.⁵⁰⁶ Na Langweilově modelu není bohužel sousoší zachyceno.

V místě dnešního **čp. 730**⁵⁰⁷, v těsném sousedství domu Na Baště, stával objekt, který byl však v 50. letech 19. století nahrazen pseudogotickou novostavbou.⁵⁰⁸ V lapidáriu Národního muzea se však nachází **socha sv. Jana Nepomuckého** z tohoto domu.⁵⁰⁹ Jedná se o pískovcovou polychromovanou sochu z druhé čtvrtiny 18. století. Světec klečí, levou ruku si klade na prsa a pravíci uděluje požehnání. Kompozice naznačuje, že byla určena pro pohled zespoda, zřejmě tedy stála na klenáku či v nice. Zda se nacházela na průčelí domu, na schodišti nebo ve dvoře, však nelze bohužel zjistit, a to ani s využitím Langweilova modelu Prahy.

Pouhých několik kroků dále stojí dům **U Červeného věnce**.⁵¹⁰ I tento dům sežehl tzv. „francouzský požár“ a v první polovině 18. století byl upraven do barokní podoby. Roku 1929 podal majitel žádost o stržení domu, avšak magistrát ji zamítl z důvodu ochrany barokního charakteru ulice. Bohužel r. 1930 bylo odvoláním dovoleno dům zbořit, ačkoliv proti stržení písemně protestoval i Klub za starou Prahu.⁵¹¹ Vilém Bitnar uvádí ještě k r. 1929 „*freskový obrázek v průčelí představující světce Jana Nepomuckého a Floriána, kořící se Matce Boží*.“⁵¹² Na Langweilově modelu je opravdu zachycena jakási malba či reliéf, z něhož však nelze usuzovat o detailech.

Pokud shrneme dostupné údaje ke třem popsaným svatojánským památkám v Dlouhé ulici, je na první pohled patrné, že dvě z nich byly vytvořeny v první polovině 18. století jako reakce na blahořečení či svatořečení Jana Nepomuckého. Malba z domu U Červeného věnce pravděpodobně také pocházela z tohoto období, mohla ovšem vzniknout i později. Pohledem na plán pak vynikne, v jak těsném sousedství se tato svatojánská vyobrazení nacházela, a to na jedné z důležitých staroměstských tepen. Ačkoliv se mi nepodařilo doložit, že by svatojánská procesí procházela Dlouhou ulicí, stojí za úvahu, zda se touto ulicí neubírala procesí při jiných příležitostech. Jak popsal Jiří Mikulec, při nedalekém

⁵⁰⁶ Oslovila jsem lapidárium NPÚ, lapidárium NM, Galerii hl. m. Prahy, Muzeum města Prahy i Národní galerii.

⁵⁰⁷ Dlouhá 35. Na plánu zachyceno jako č. 19.

⁵⁰⁸ VLČEK P a kol. *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*, s. 457.

⁵⁰⁹ Evid. karta č. 19. V Lapidáriu NM vedena pod Inv. č. 38164. Na tomto místě děkuji dr. Petru Příbylovi z Národního muzea, který mi byl nápomocen ve vyhledávání pražských staroměstských památek v muzejním depozitáři.

⁵¹⁰ Čp. 736, Dlouhá 23. Na plánu značen písmenem E.

⁵¹¹ NPÚ, SHP č. inv. 788, s. 7; KZP, karton Staré město, Paláce a budovy soukromé, složka Různé, dopis ze dne 25. 10. 1929.

⁵¹² BTNAR, V. *Průvodce Prahou svatováclavskou. Díl I.*, s. 84.

OBRÁZEK 18

Shození těla sv. Jana Nepomuckého z mostu. Autor snímku M. Gausová Zörnerová.

OBRÁZEK 19

Vynesení těla sv. Jana Nepomuckého z řeky. Autor snímku M. Gausová Zörnerová.

OBRÁZEK 20

Translace těla do kaple při kostele Sv. Kříže Většího. Autor snímku M. Gausová Zörnerová.

kostele sv. Norberta a Benedikta (zhruba v místech dnešního obchodního domu Kotva) působilo již od 17. století náboženské bratrstvo Narození Panny Marie za šťastnou hodinku smrti.⁵¹³ Ujalo se jak mariánských poutí do Staré Boleslavi, tak pořádání procesí k premonstrátům na Strahov. V případě poutí do Staré Boleslavi vzpomeňme, že dle tradice byl sv. Jan Nepomucký ctitelem paládia a krátce před svou smrtí vykonal cestu do Staré Boleslavi. A co se týče poutí na Strahov, nejpohodlnější cesta směrem ke Strahovu vedla od kostela sv. Norberta a Benedikta právě Dlouhou ulicí. Na některých domech v Dlouhé ulici najdeme vyobrazení P. Marie.⁵¹⁴ Zdá se proto přijatelné uvažovat o tom, že v 18. století doplnila místní mariánskou úctu i úcta svatojánská, což se projevilo i ve výzdobě domů.

V listopadu r. 1928 rozeslal Svatojánský výbor na adresu farních úřadů obsáhlý dotazník, v němž se v osmnácti bodech dotazuje především na místní projevy svatojánského kultu, mimo jiné také na „*pověsti a paměti, týkající se Světce samého, nebo kostelů, soch, obrazů a jiných památek*“.⁵¹⁵ Na tento dotazník zareagoval farář Leder z farního úřadu u sv. Haštala a upozornil na **dům v Rybné ulici 18**⁵¹⁶ a **dům čp. 804**.⁵¹⁷ O obou píše, že „*v přízemí u schodů stojí sochy sv. Jana Nepomuckého, které bývají v oktávě svatojánské*

⁵¹³ MIKULEC, J. *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, s. 85–91.

⁵¹⁴ Čp. 711, čp. 733.

⁵¹⁵ Památník národního písemnictví, fond Vilém Bitnar, Jan Nepomucký, sign. 80. Nezpracováno.

⁵¹⁶ Čp. 753. Na plánu značen jako písmeno F.

⁵¹⁷ Na plánu značen jako písmeno G.

*ozdobovány květinami a osvětlovány.*⁵¹⁸ Dům čp. 804 již bohužel neexistuje, dnes je na tomto místě v ulici U Obecního dvora proluka, která vznikla odbouráním budovy v polovině 20. století.⁵¹⁹ Dům v Rybné ulici zůstal zachován, nad schodištěm jsou skutečně niky, bohužel prázdné.⁵²⁰

V ulici Elišky Krásnohorské stojí před **kostelem sv. Ducha**⁵²¹ barokní sousoší **sv. Jana Almužníka**.⁵²² Původně se jednalo o kostel ze 14. století při ženském benediktinském klášteře, který se později stal kostelem farním. Po tzv. francouzském požáru zůstal z někdejšího klášterního areálu zachován pouze kostel.⁵²³

Tomuto sousoší z hlediska jeho geneze jsem se již věnovala na předchozích stránkách (kapitola 5. 1.), nyní je třeba zmínit se o něm z hlediska ikonografického. Autorem figur je Ferdinand Maxmilián Brokof,⁵²⁴ ovšem mohutný podstavec patřil pod jinou, neznámou sochu sv. Jana Nepomuckého, rozbitou před r. 1878.⁵²⁵ Ke kostelu sv. Ducha bylo sousoší přeneseno mezi lety 1922–1929.

Velice dynamická kompozice znázorňuje sv. Jana Nepomuckého jako ikonografický typ sv. Jana Almužníka. Otáčí se přes rameno k nuzákovi, který k němu vkleče vztahuje ruce. Hodny pozornosti jsou však především faty na podstavci – ze tří stran se nalézají dnes již bohužel poměrně poškozené reliéfy: shození těla sv. Jana Nepomuckého z mostu (obrázek 18), nalezení těla v řece (obrázek 19) a translace těla do kostela sv. Kříže Většího (obr. 20). Na reliéfech, které zobrazují nalezení těla, jeho vynesení z řeky a přenesení těla do kostela, je pozoruhodně věrně zachycen kostel sv. Kříže Většího, a to včetně boční kaple, v níž byl dle tradice sv. Jan Nepomucký pohřben.⁵²⁶ Na čtvrté straně podstavce je uvedeno datum 1727, reliéf chybí.

⁵¹⁸ PNP, fond Vilém Bitnar, Jan Nepomucký, sign. 80. Nezpracováno. Odpověď na dotazníkové šetření Výboru svatojánského ze dne 4. 12. 1928.

⁵¹⁹ Srovnej topografii místa na www.dveprahy.cz.

⁵²⁰ Dům byl v restituci navrácen potomku původních majitelů, tradice místa však byla zpřetrhána a o soše není nic známo.

⁵²¹ Na plánu značeno jako č. 20.

⁵²² Evid. karta č. 20.

⁵²³ ŠKODA, E. *Pražské svatyně*, s. 180.

⁵²⁴ Blažíček sochu připisuje F. M. Brokoffovi s tím, že hlava byla později někým přepracována. BLAŽÍČEK, O. J. *Ferdinand Brokof*, Praha, s. 135.

⁵²⁵ Viz kapitola 5. 1. *Od kláštera cyriaků ke Karlovu mostu*.

⁵²⁶ Srovnej reliéfy s rytinou z r. 1719. Vlastivědné muzeum Olomouc, fond C3960–C6506, inv. č. 7607, s půdorysem kostela KOŘÁN, I. *Cyriacký klášter a chrám sv. Kříže Většího v baroku*, s vyobrazením kostela na Langweilově modelu Prahy.

Snad také stojí za zamínku, že při kostele bylo na počátku 17. stol. založeno farní Bratrstvo svaté Otýlie⁵²⁷ V této souvislosti zajímavé, že Jan Nepomucký byl oltářníkem kaple sv. Erharda a Otýlie ve svatovítském chrámu a jeho ostatky jsou uloženy právě před touto kaplí. Protože se mi nepodařilo najít žádné bližší informace o důvodech, které vedly k přenesení svatojánské sochy právě před kostel sv. Ducha, považuji tuto souvislost spíše za kuriozní náhodu.

Na průčelí někdejšího kláštera a **nemocnice milosrdných bratří**⁵²⁸, obráceném do ulice U Milosrdných stojí na atice šest soch, mezi nimi i **sv. Jan Nepomucký**.⁵²⁹ V místech dnešního kostela a nemocnice byl již ve 14. století špitál pro nemajetné. Václav Vilém z Roupova zakoupil v těchto místech na počátku 17. století dům a starý kostelík sv. Šimona a Judy. Dal ho k užívání Jednotě bratrské, která na místě domu začala se stavbou nového bratrského kostela. Původní kostelík byl postoupen německým kalvinistům.

Dne 24. prosince 1620 dostal řád Milosrdných bratří špitál i s oběma kostely od Ferdinanda II., dle darovací listiny z vděčnosti za vyléčení jeho ruky.⁵³⁰

Stavby vznikaly postupně od r. 1620 po celé 17. a 18. století tak, jak bylo třeba zvyšovat kapacitu špitálu. Dostavba na nábreží pochází z let 1923–1927.

K sjednocení průčelí do ulice U Milosrdných bylo přistoupeno až v r. 1751. Od té doby zůstalo nezměněno až do dnešních dní. Na průčelí kláštera na atice po stranách štítů i na jejich vrcholech stojí sochy světců. Jejich ikonografické určení není jednoznačné.⁵³¹ Na atice stojí od západu k východu: sv. Jan z Boha (sv. Antonín), Kristus Salvátor, sv. František z Assisi (sv. Jan Grande)⁵³², sv. Václav, Archanděl Michael (Archanděl Gabriel)⁵³³ a sv. Jan

⁵²⁷ EKERT, František. Kult sv. Otýlie v Čechách, studie kulturně hagiologická. In: BITNAR, V. *Náboženská osobnost svatého Jana Nepomuckého, výbor z české literatury XIV. až XV. věku*, s. 164–165.

⁵²⁸ Dnes Nemocnice Na Františku, čp. 847, U Milosrdných 1. Na plánu značeno jako č. 21.

⁵²⁹ Evid. karta č. 21.

⁵³⁰ NPÚ, SHP, inv. č. 480, P/33; HORNÍČKOVÁ, Kateřina, ŠRONĚK, Michal, eds. *Umění české reformace*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1879-3. S. 256–259.

⁵³¹ Srovnej NPÚ, evidenční list památky, [online], [vid. 9. 1. 2020].

Dostupné z: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1087400; NPÚ, SHP, inv. č. 480, P/33, s. 34; VLČEK P. a kol. *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*, s. 490–491.

⁵³² Dle mého názoru socha spíše nezobrazuje sv. Jana Grande, jak uvádí VLČEK P. a kol. *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*, s. 491, vzhledem k tomu, že kanonizace proběhla až r. 1853.

⁵³³ Téměř všechny zdroje, které cituji, shodně určují sochu anděla jako archanděla Gabriela, avšak vzhledem k atributům, které autor sochy použil k vyjádření jeho osoby (helma, štít s křížem, kopí), se domnívám, že se jedná o archanděla Michaela, vůdce nebeského vojska. Správné určení – archanděl Michael – uvádí pouze starý evidenční list památky z r. 1964. Viz NPÚ, evidenční list památky, [online] [vid. 9. 1. 2020]. Dostupné z: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1087400. Srovnej NPÚ, SHP, inv. č. 480, P/33, s. 34; VLČEK P. a kol. *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*, s. 490–491.

Nepomucký. Sochy Archanděla Michaela a sv. Jan Nepomuckého byly r. 1916 nahrazeny kopiemi sochaře Čenka Vosmíka.⁵³⁴

Výběr světců na průčelí špitálu by jistě zasluhoval pečlivější rozbor, přesto si dovolím výzdobu interpretovat: sv. Jan z Boha je považován za zakladatele Špitálního řádu milosrdných bratří a sv. František z Assisi proslul plným odevzdáním se chudobě a soucitem s trpícími. Oba lze proto vnímat jako přímluvce všech trpících a nemocných. Kristus je Spasitelem světa – Salvátorem – a Archanděl Michael je vůdcem nebeského vojska, které brání duše křesťanů před ďáblými úklady. Oba tedy pečují o spásu duší. Vzpomeňme na řádové heslo milosrdných bratří *Per corpus ad animam* (Skrze tělo k duši)! A nakonec jsou na průčelí zastoupeni dva národní světci – starobylý sv. Václav a „nováček“ sv. Jan Nepomucký, kanonizovaný jen krátce před stavebními úpravami špitálu. (Socha je datována mezi lety 1737–1751.)⁵³⁵

Sochy byly restaurovány r. 2006. Stejně jako v dalších případech, ani v tomto se mi nepodařilo zjistit, kde se nachází originál, či zda vůbec existuje.⁵³⁶

Na adrese **Vejvodova 1**⁵³⁷ stojí objekt tzv. Míčovny. Jde o původně románský dům, goticky a renesančně přestavěný. Barokní úprava na míčovnu proběhla v r. 1675. Při barokních úpravách r. 1774 byla budova navýšena a rozšířena do Jilské ulice. Dnešní vzhled fasád je klasicistní, z úpravy roku 1868.⁵³⁸ Ve dvoře na úrovni prvního patra je na fasádě nika se **sochou sv. Jana Nepomuckého**.⁵³⁹ Působí až rustikálním dojmem, a ačkoliv na podstavci čteme letopočet 1774, modul použitých číslic je velice atypický a vybízí k pochybnostem, zda je autentický.

V domě bydlel od r. 1890 umělecký řezbář František Vratislav Buk (1855–1927), od r. 1892 přispívající člen Jednoty ku pořádání národní slavnosti sv. Jana Nepomuckého na Karlově mostě v Praze.⁵⁴⁰ František Vratislav Buk měl v domě Závod pro umělecko-

⁵³⁴ NPÚ, SHP, inv. č. 480, P/33, s. 34.

⁵³⁵ NPÚ, evidenční list památky, [online]. [vid. 9. 1. 2020].

Dostupné z: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1087400

⁵³⁶ Oslovila jsem lapidárium NPÚ, lapidárium NM, Galerii hl. m. Prahy, Muzeum města Prahy i Národní galerii. Nikde nevedou tuto sochu ve svých sbírkách.

⁵³⁷ Čp. 445, na plánu značeno jako č. 22.

⁵³⁸ NPÚ, evidenční list památky, [online] [vid. 23. 10. 2019]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/micovna-15619116>; POCHÉ, E. *Parhou krok za krokem*, s. 178; VLČEK, P. a kol. *Umělecké památky Prahy*, s. 308.

⁵³⁹ Evid. karta č. 22.

⁵⁴⁰ AHMP, fond Farní úřad u svatého Tomáše na Malé Straně, i. č. 39, sign. f.ú. u sv. Tomáše; AHMP, Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910 (1920) [online]. [vid. 23. 2. 2020].

průmyslové práce. Specializoval se především na opravy starožitností a výrobu sakrálních předmětů, vyráběl mimo jiné i betlémy.⁵⁴¹ Vzhledem k tomu, že tato svatojánská socha je spíše řemeslnou než uměleckou prací a vročení na podstavci je tvarově velice atypické, dovoluji si předložit k úvaze, zda jde skutečně o dílo řezbáře Buka. Mohlo se jednat o nápodobu barokních děl, eventuálně mohl Vratislav Buk nahradit starší svatojánské dílo. K myšlence přispívá i fakt, že na Langweilově modelu ve dvoře žádnou sochu nevidíme a soupis A. Wahnera také k r. 1774 sochu sv. Jana Nepomuckého na této adrese neuvádí. Ani jeden z uvedených pramenů však není vyčerpávající. Nelze proto kategoricky tvrdit, že se svatojánská socha ve dvoře Míčovny v 18. století nenacházela. Odpověď na naznačenou otázku by mohla přinést v budoucnu uměleckohistorická analýza sochy.

Na **Mariánském náměstí**⁵⁴² se nachází ve výklenku ohradní zdi při Clam-Gallasově paláci **kašna** s alegorií řeky Vltavy.⁵⁴³ Kašna stojí zhruba v místech zrušeného hřbitova při kostele P. Marie Na louži.⁵⁴⁴ Autorem kašny je Václav Práchnér (1784–1832), který ji vytvořil zřejmě v r. 1818.⁵⁴⁵ Kašnu se sochou vidíme také na Langweilově modelu Prahy.

Vltavu znázorňuje nahá dívka, která sedí bokem k divákovi a pravicí přidržuje nádobu, z níž vytéká voda do jímky pod ní. V levici drží kamenný džbán s proudem vody vytesaným do kamene, v němž je znázorněno pět hvězd. Pro poučeného diváka je srozumitelné, že tyto hvězdy symbolizují skon sv. Jana Nepomuckého ve Vltavě. Tento způsob alegorického vyjádření Vltavy s pomocí svatojánských hvězd ovšem není výjimečný – najdeme ho např. na nástropní malbě v kapli sv. Jana Nepomuckého ve svatojiřské bazilice.⁵⁴⁶

Dostupné z: http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/Zoomify.action?showOne=&_sourcePage=7TT878EaPmKm-k1cg19j1h2vFQAlxI6bgRiX3o9yQvIus9Xff9sTRhxPk_Eoh_C5tLQGA8qIcXqi8nfS4I0pYKSmY2JBVLY57d5XDqXog1Q%3D&pagerCompStatId=PAGER_MEDIA&paginatorCompStatId=PAGINATOR_MEDIA&rowPg=1.

⁵⁴¹ ZÁBRANSKÝ, Milan, RODA, Jan. *Putování za betlémy České republiky*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5063-7. S. 24.

⁵⁴² Na plánu značeno jako č. 23.

⁵⁴³ Evid. karta č. 23.

⁵⁴⁴ VLČEK P. a kol. *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*, s. 186; POCHÉ, E. *Prahou krok za krokem*, s. 184; NPÚ, evidenční list památky [online] [vid. 23. 10. 2019].

Dostupné z: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1086396 [online]. [vid. 23. 10. 2019].

⁵⁴⁵ Rok 1812, který je obvykle v literatuře uváděn, rozporuje T. Bulionová–Kubátová, která mylný letopočet připisuje restaurátorskému zásahu v r. 1912. BULIONOVÁ–KUBÁTOVÁ, Taťána. Prachnerova kašnová socha „Vltava“. In: *Památky a příroda. Časopis státní památkové péče a ochrany přírody*, 11, 1986, č. 46. S. 277–279.

⁵⁴⁶ Upozorňuje na ni např. ROYT, Jan. Sv. Jan Nepomucký a jeho úcta v Praze, s. 82.

6. Komparace svatojánského kultu v pražských městech s kultem sv. Jana Sarkandra a sv. Pavlíny v Olomouci

6. 1. Východiska výzkumu v Olomouci

Volba Olomouce (resp. jejího historického jádra), je výsledkem mých úvah nad výběrem města, na jehož příkladu by bylo možné provést srovnání stop, které po sobě zanechal kult sv. Jana Nepomuckého v ulicích historického jádra Prahy se stopami po jiném katolickém kultu, který by vykazoval podobné znaky.

Olomouc se mi jevila příhodná z několika ohledů: stejně jako je Praha metropolí Čech, Olomouc byla až do r. 1648 metropolí Moravy. Obě města představovala centra diecéze (Praha od r. 973, Olomouc od r. 1063).

Stejně jako v Praze lze i v Olomouci najít celou řadu světců, kteří měli či mají v její spiritualitě významné místo: sv. Mořic – patron hlavního olomouckého farního kostela, sv. Václav jako patron diecéze, sv. Cyril a sv. Metoděj, sv. Anna či sv. Jan Kapistrán. V barokní epoše se však navíc v Olomouci rodí dva výrazné katolické kulty: oficiální kult sv. Pavlíny a církvi nepotvrzený, ovšem nejen v lidovém prostředí sílící mučednický kult Jana Sarkandra. Zhruba v téže době v Praze vzrůstá úcta k Janu Nepomuckému. Dokonce informační kanonický proces⁵⁴⁷ za blahořečení Jana Nepomuckého byl zahájen ve stejném roce jako informační kanonický proces za blahořečení Jana Sarkandra – r. 1715.⁵⁴⁸ V souvislosti se snahami o blahořečení Jana Nepomuckého je zmiňován i zvýšený zájem o svatou pověst mučedníka Jana Sarkandra, v němž byl spatřován jmenovec i následovník Jana Nepomuckého.⁵⁴⁹ Oba Janové jsou totiž považováni za mučedníky zpovědního tajemství a bývají vzhledem k této okolnosti nejen často vzpomínáni, ale jsou poměrně často (především na území Moravy) také pospolu znázorňováni, a to i v době, kdy Jan Sarkander nebyl blahořečen a Jan Nepomucký byl blahořečen teprve krátce.⁵⁵⁰

Během betifikačního procesu psal kardinál Ferdinand Julius hrabě Troyer (1746–1758) papeži Benediktu XIV., že Sarkandrova úcta je v úzké souvislosti s úctou ke sv. Janu

⁵⁴⁷ První stupeň šetření probíhající v místní diecézi. Podrobněji ke všem úkonům procesu kanonizace např. NĚMEC, Jan. *Cesta ke kanonizaci*.

⁵⁴⁸ ZLÁMAL, Bohumil. *Blahoslavený Jan Sarkander*. Řím: Křesťanská akademie, 1969. S. 60.

⁵⁴⁹ Podrobněji ZLÁMAL, B. *Blahoslavený Jan Sarkander*, s. 57.

⁵⁵⁰ Výčet těchto raných vyobrazení, na nichž jsou oba budoucí světci pospolu, tamtéž, s. 59–63.

Nepomuckému. Kardinál uvádí v listu, že stejně jako u Nepomuka vzdával lid úctu Janu Sarkanderovi „od nepaměti.“⁵⁵¹

Je pozoruhodné, že s vyobrazeními Jana Sarkandra se dělo totéž, co kdysi se zpodobněními Jana Nepomuckého: horlivá lidová úcta předbíhala okolnostem a sochy či obrazy Jana Sarkandra vznikaly ještě dříve, než byla povolena jeho oficiální úcta. Proto některá zpodobení Jana Sarkandra byla přejmenována, aby nedošlo k jejich odstranění.⁵⁵²

U obou těchto světců jsou také vznášeny pochybnosti o důvodech jejich mučednictví. U sv. Jana Nepomuckého se již od 18. století pochybovalo o tom, zda skutečně jeho mučednická smrt měla souvislost s vyžrazením zpovědního tajemství (viz kapitolu 2. 1.), u sv. Jana Sarkandra je dodnes vznášena otázka, zda byla jeho smrt zapříčiněna jeho politickým angažmá, nebo obranou katolické víry.⁵⁵³ Minimálně na konfesijní půdě se dodnes o tyto dva katolické svaté ještě stále vede „boj“: *“Evangelíci však nemohou mít jiný než nekompromisně odmítavý vztah k Janu Nepomuckému a Janu Sarkandrovi. Budou o těchto dvou falešných svatých buď mlčet, nebo katolickým sestrám a bratrům připomínat, že se nesluší na žádnou křesťanskou, tedy ani římskokatolickou církev, aby hrubě zkreslovala dějinný obraz [...]”*⁵⁵⁴

Kromě toho Jan Nepomucký stejně jako Jan Sarkander pocházeli z místního prostředí, nejedná se tudíž o „importovaný“ kult. Totéž sice nelze říci o sv. Pavlíně, ovšem tato svěťce svými zázračnými zásahy ve prospěch města velice rychle v Olomouci zdomácněla.

Navíc v obou metropolích vznikl po uzavřené třicetileté válce významný barokní program symbolické výzdoby města, který se nesl v duchu závěrů Tridentského koncilu

⁵⁵¹ Tamtéž, s. 67.

⁵⁵² V této souvislosti vzpomeňme na sochu sv. Filipa Neri na Hradčanech, ve skutečnosti původně sochu Jana Sarkandra. BLAŽÍČEK, O. J. *Ferdinand Brokof*, s. 111.

⁵⁵³ Filip Hradil vykládá Sarkanderovu kauzu poukázáním na případ sv. Jana Nepomuckého: *„Sarkanderův proces byl v kontextu celé situace politickým vyřizováním účtů mezi moravskou nekatolickou šlechtou a bývalým zemským hejtmanem Ladislavem Popelem z Lobkovic. Holešovský farář se stal v celém sporu jakousi zástupnou obětí, podobně jako před několika staletími Jan Nepomucký ve sporu Václava IV. s pražským arcibiskupem Jenštejnem.”* HRADIL, Filip, JAKUBEC, Ondřej. *Uničovský kostel Nanebevzetí Panny Marie a Jan Sarkander*. Uničov: Město Uničov, 2009. ISBN 978-80-254-5399-5. S. 19. Sv. Jana Sarkandra staví po bok sv. Jana Nepomuckého i evangelická historička Noemi Rejchrtová: *„Kněz Jan Sarkandr se podobně jako Jan Nepomucký (ve 14. stol.) stali vcelku náhodnými mučedníky neblahé „politizace“ evangelia. Jana Sarkandra vskutku umučili „protestanté“ – od jara 1619 na Moravě vládnoucí stoupenci protihabsburské, protikatolické politiky. Zřejmě právem ho podezírali z „vlastizrady“ – konspirace s prokatolickým Polskem, zejména se zdívočelými vojáky – tzv. „lisovčíky.“* REJCHRTOVÁ, Noemi. *Skylla a Charybda církevních dějin. K případu Jana Sarkandra*. In: KEŘKOVSKÝ, Pavel, ed. *Evangelíci o Janu Sarkandrovi. Sborník ke kanonizaci nového katolického světce*. Heršpice: EMAN 1995. ISBN 80-900696-9-X. S. 54–57.

⁵⁵⁴ DUS, Jan. *Nešťastné svatořečení a diskuze o českých dějinách*. In: KEŘKOVSKÝ P., ed. *Evangelíci o Janu Sarkandrovi. Sborník ke kanonizaci nového katolického světce*, s. 74.

a sloužil myšlence rekatolizace. Barokní háv je v obou městech dodnes nepřehlédnutelný. V těchto kulisách se v Olomouci stejně jako v Praze odehrávaly četné festivity. Slavné církevní průvody městem byly konány zejména o Božím těle, svátku patronky města sv. Pavlína a slavnosti sv. Jana Nepomuckého. Kromě toho město zažívalo také uvítací průvody významných osobností srovnatelné s podobnými průvody v pražských městech: r. 1670 navštívila Olomouc polská královna Eleonora Marie, sestra císaře Leopolda I., r. 1683 zavítal do Olomouce obránce Vídně Jan III. Sobieski, r. 1748 navštívili město Marie Terezie, František Lotrinský, arcivévoda Karel a princezna Charlotta.⁵⁵⁵

Ze všech výše zmíněných důvodů se domnívám, že Olomouc může velmi dobře posloužit ke komparaci. Kulisy, v nichž žili obyvatelé pražských měst od 17. století, byly podobné prostředí, v němž se pohybovali obyvatelé Olomouce. Se změnami po Obnoveném zřízení zemském (pro Čechy 1627, pro Moravu 1628) se účastnili festivit rozdílných ve své dedikaci, ovšem takřka totožných v estetické a spirituální rovině. Zhruba v téže době si také utvářeli velmi intenzivní vztah k (tehdy ještě) regionálním patronům: Janu Nepomuckému, Janu Sarkanderovi a sv. Pavlíně.

Je proto třeba zjistit, zda lze v Olomouci nalézt tytéž projevy kultu sv. Jana Sarkandera a sv. Pavlína, jako lze pozorovat na Hradčanech, Starém Městě a na Malé Straně stopy po kultu sv. Jana Nepomuckého.

6. 2. Sv. Jan Sarkander (1576–1620) – životopisná črta

Jan Sarkander se narodil 20. prosince 1576 ve Skočově v těšínském knížectví. Ve věku třinácti let přišel Jan o otce a matka s dětmi (kromě Jana také Václav, Mikuláš, Pavel, sestra, jejíž jméno není známo) našla oporu u tehdy již dospělého syna z prvního manželství, Matouše, který žil s rodinou v Příboře na Moravě.⁵⁵⁶

V době jejich příjezdu do Příbora se moravské církevní prostředí lišilo od situace v Čechách: tíhlo spíše k nadkonfesijnímu křesťanství a vyznačovalo se vysokým podílem

⁵⁵⁵ MLČÁK, Leoš. Olomoucká mytologie. In: ELBEL, M., JAKUBEC, O., eds. *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města*, s. 100–101.

⁵⁵⁶ Matouš byl synem Heleny Gurecké z Kounic z prvního manželství. Podrobný Sarkanderův životopis viz TENORA, J., FOLTÝNOVSKÝ, J. *Bl. Jan Sarkander, jeho doba, život a blahoslavení*.

jiných, než katolických směrů.⁵⁵⁷ Politické postavení olomouckých biskupů však zároveň bylo velmi pevné.⁵⁵⁸

Jan nejprve v Příboře navštěvoval českou farní školu⁵⁵⁹, poté pokračoval ve studiu u jezuitů v Olomouci. Tam se stal také členem mariánské družiny, kterou tehdy vedl jistý Jan Scintilla – muž, který sehraje o mnoho let později významnou úlohu v posledních dnech Sarkanderova života.⁵⁶⁰ Jan odešel r. 1600 do Prahy, aby navázal studiem ve staroměstském jezuitském konventu. V r. 1603 obdržel titul magistr filozofie a ke studiu teologie se zapsal na univerzitu ve Štýrském Hradci. Studium ovšem nedokončil a r. 1606 se vrátil zpět na Moravu. Důvody jeho návratu nejsou známy, ovšem existuje záznam, že r. 1606 uzavřel Jan Sarkander svatební smlouvu o sňatku s Annou Plachetskou, dcerou měšťana z Velkého Meziříčí. Zda skutečně došlo k uzavření sňatku, nelze jednoznačně tvrdit, protože již v prosinci r. 1607 přijal Jan Sarkander v Kroměříži z rukou kardinála Dietrichštejna nižší kněžské svěcení. Je možné, že Anna skonala ještě před uzavřením manželství. O rok později byl Jan v Olomouci vysvěcen na podjáhna a r. 1609 přijal v Brně jáhenské a kněžské svěcení.⁵⁶¹

Zpočátku pobýval v blízkosti svého bratra, opavského děkana Mikuláše Sarkandera. Ten patřil k početně slabší katolické opozici, která se i po podepsání tzv. Libeňského míru⁵⁶² snažila zvrátit na Moravě situaci ve prospěch Rudolfa II. Kvůli bratrovu politickému působení upadl Jan Sarkander do podezření z účasti v odboji proti králi Matyášovi. V této souvislosti se olomoucký biskup kardinál František z Dietrichsteina (1570–1636) dostal do velmi nezáviděníhodné situace: snažil se sice konat ve prospěch Mikuláše a jeho bratrů, avšak dostával se tak do nebezpečí, že bude podezírán z účasti na spiknutí, zvláště, když se Mikuláš

⁵⁵⁷ Na Moravě nacházíme v té době pevně usazenou Jednotu bratrskou, dále luterány a novokřtence. Podrobněji k náboženským skupinám na Moravě v raném novověku JANIŠ, Dalibor. Konfesijní poměry na Moravě a úloha olomouckého biskupství. In: MIKULEC, Jiří a kol. *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*. Praha: Historický ústav, 2013. ISBN 978-80-7286-206-1. S. 321–329.

⁵⁵⁸ JANIŠ, D.: Konfesijní poměry na Moravě a úloha olomouckého biskupství, s. 309–329.

⁵⁵⁹ FOLTÝNOVSKÝ, Josef. Bl. Jan Sarkander. In: *Životem*, roč. IV, č. 77, II. vydání, Hlučín ve Slezsku 1928, s. 2.

⁵⁶⁰ HRADIL, F., JAKUBEC, O. *Uničovský kostel Nanebevzetí Panny Marie a Jan Sarkander*, s. 8. K významu mariánských sodalit pro upevňování katolické víry ORLITA, Zdeněk. Olomoučtí jezuité a náboženská bratrstva v 16.–18. stol. In: *Střední Morava. Vlastivědná revue*, č. 20. Olomouc: Memoria, 2005. S. 43–54.

⁵⁶¹ Ačkoliv zůstávají některé pochybnosti, zda se zmíněný sňatek opravdu týkal budoucího sv. Jana Sarkandera, nejpersvědčivěji hodnověrnost tohoto sňatku dokládá z pramenů uložených ve Státním okresním archivu ve Žďáru nad Sázavou ŠTINDL, Martin. *Sv. Jan Sarkander, působení a kult ve Velkém Meziříčí*. Velké Meziříčí: SOA Žďár nad Sázavou, 1995.

⁵⁶² Libeňský mír, podepsaný císařem Rudolfem II. a arciknížetem Matyášem 25. června 1608, dělil vládu mezi oba bratry tak, že Rudolfovi byla ponechána vláda nad Slezskem, obojí Lužicí a Čechami, Matyáš vládl v Uhrách, na Moravě a v rakouských zemích.

podařilo v prosinci 1609 uprchnout z vězení. Jan byl poté se svými bratry Pavlem a Václavem déle než rok vězněn. Na svobodu byl propuštěn až v lednu 1611.⁵⁶³

Jan Sarkander působil jako kněz na mnoha místech olomoucké diecéze, jeho pozice ovšem nebyla jednoduchá.⁵⁶⁴ Kromě toho, že tamní značná část obyvatelstva byla nekatolického vyznání a Sarkander měl tedy poměrně náročnou pastorační činnost, dostával se také se svými farníky díky své horlivosti do sporů např. ohledně českého zpěvu během bohoslužby, který kritizoval a snad i zakazoval.⁵⁶⁵

Roku 1616 byl Jan Sarkander uveden do farnosti v Holešově, na panství Ladislava Popela z Lobkovic, moravského zemského hejtmána, jehož se stal zpovědníkem.⁵⁶⁶ V této farnosti také nebyly jednoduché konfesijní poměry – silně zde byla zastoupena Jednota bratrská, která měla v Holešově vlastní sbor s kaplí a školou. Po r. 1560 obsadili bratří kostel a faru. Když přešel Holešov r. 1604 do držení Ladislava Popela z Lobkovic, chodili nejprve katolíci na bohoslužby do zámecké kaple.⁵⁶⁷ Údajně až po smrti Lobkovicovy manželky Anny Elišky, která byla nakloněna Jednotě bratrské, přistoupil Lobkovic od r. 1615 na svém panství k aktivní obnově katolického života. Mimo jiné si v Olomouci vyžádal pro své panství jezuitskou misii. Bratrský kněz byl nucen Holešov opustit a kostel byl znovu vysvěcen a zasvěcen sv. Anně.⁵⁶⁸ Katolický duchovní proto nutně musel v nastalé situaci působit na část obyvatel Holešova značně nesympaticky. Jan Sarkander se navíc dostal do sporů o farní desátek s okolními šlechtici, kteří nebyli katolického vyznání. Nejvypjatější spory měl s panem Václavem Bítovským z Bítova z Bystřice pod Hostýnem.⁵⁶⁹

Po vypuknutí stavovského povstání a připojení moravských stavů k odboji bylo Sarkanderovo postavení v Holešově neudržitelné. Dne 4. května 1619 byl sesazen z úřadu

⁵⁶³ Ke kauze bratra Mikuláše podrobněji: TENORA, J., FOLTÝNOVSKÝ, J. *Bl. Jan Sarkander, jeho doba, život a blahoslavení*; HOŠKOVÁ, Miloslava. *Jan Sarkander a jeho doba. Katalog k výstavě*. Olomouc: Vlastivědné muzeum, 1995. S. 6.; HRADIL, F., JAKUBEC, O.: *Uničovský kostel Nanebevzetí Panny Marie a Jan Sarkander*, s. 10–16.

⁵⁶⁴ Jeho působiště nalézáme v Jaktáři, Charvátech u Olomouce, ve Zdounkách a v Boskovicích. Podrobněji viz Josef FOLTÝNOVSKÝ. *Bl. Jan Sarkander*. In: *Životem*, roč. IV, č. 77, II. vydání, Hlučín ve Slezsku, 1928, s. 6–7.

⁵⁶⁵ Jak však upozorňuje Filip Hradil, jedním ze Sarkanderových osobnostních rysů byla zřejmě jistá politicko-společenská neprozíravost, kterou vykazoval během celého svého života. Tak také mohlo dojít k tomu, že zatímco on sám vystupoval proti českému zpěvu během bohoslužeb, kardinál Dietrichstein naopak český zpěv podporoval jako jeden z nástrojů účinné pastore a jako Sarkanderův nadřízený mu rovněž vytýkal rozbroje s farníky. Podrobněji HRADIL, F., JAKUBEC, O. *Uničovský kostel Nanebevzetí Panny Marie a Jan Sarkander*, s. 9–10.

⁵⁶⁶ HOŠKOVÁ, M. *Jan Sarkander a jeho doba*, s. 6–7.

⁵⁶⁷ TENORA, J., FOLTÝNOVSKÝ, J. *Bl. Jan Sarkander, jeho doba, život a blahoslavení*, s. 540.

⁵⁶⁸ Tamtéž, s. 540–541.

⁵⁶⁹ Tamtéž, s. 542–547.

a internován v Brně jeho kolátor Ladislav Popel z Lobkovic. V této situaci Jan Sarkander opustil nakvap Holešov a odjel s Lobkovicovým štolbou, který měl zaměřeno údajně do Krakova. Jan putoval do Čenstochové, kde pobyl v klášteře paulánů asi měsíc. Poté se vydal zpět, ovšem před návratem do Holešova zajel na Lobkovicovy statky do Rybníka a poté do Krakova, kde žádal o volné místo v duchovní správě. Předpokládal zřejmě, že jeho další působení v Holešově za nastalé situace není možné. Kýžené místo však neobdržel. Vrátil se proto na Moravu, zpět do Holešova.⁵⁷⁰

Tato „cesta tam a zase zpátky“ se stala Sarkandrovi osudnou. Vpád lehké jízdy tzv. „lisovčků“ během prvního únorového týdne roku 1620 způsobil na Moravě paniku a rozhořčení.⁵⁷¹ Z organizování tohoto vpádu byl podezírán Ladislav z Lobkovic. Jako přímí prostředníci této agrese byli vnímáni katoličtí kněží, mezi nimi právě Jan Sarkander. Podezření bylo o to větší, že Holešov zůstal plenění ušetřen, zatímco Bystřice pod Hostýnem, kde byl pánem Sarkanderův odpůrce Václav Bítovský z Bítova, byla vypleněna a tamní bratrský kněz zavražděn.⁵⁷² Jan Sarkander se s ohledem na vývoj událostí snažil ukrýt se v lesích. Nedaleko Troubek byl ovšem poznán, zajat a odveden do Olomouce. Tam byly tou dobou shromážděny stavy, které očekávaly příjezd krále Fridricha Falckého.⁵⁷³

Byla sestavena soudní komise, která měla Sarkandera vyslýchat. Do ní byl vybrán také již výše zmiňovaný tehdejší městský sudí Jana Scintilla, katolického vyznání. Zpočátku se velmi bránil své účasti na Sarkanderově výslechu. Ostatní členové byli vyznání protestantského. Komisi zprvu předsedal Ladislav ze Žerotína, jedním z jejích členů se stal i Václav Bítovský z Bítova.⁵⁷⁴

Výslech započal 13. února pod předsednictvím Ladislava ze Žerotína. Večer následoval druhý výslech již s využitím útrpného práva za předsednictví Bítovského. Potřetí

⁵⁷⁰ Tamtéž, s. 547–560.

⁵⁷¹ „Lisovčící“ byli žoldnéřské vojsko nazývané po svém prvním vůdci Alexandru Lisowském. Jednalo se o lehkou jízdu, která byla placena pouze malým žoldem, ale měla vysoký podíl na kořisti. V době stavovského povstání najal v Polsku tyto žoldnéře na pomoc císaři Ferdinandovi II. Michal Adolf hrabě Althan. Podrobněji k pohybu tohoto vojska v inkriminovaném roce TENORA, J., FOLTÝNOVSKÝ, J. *Bl. Jan Sarkander, jeho doba, život a blahoslavení*, s. 560–561; 572–573; 578–579.

⁵⁷² Dle tradice to měl být osobně Jan Sarkander, kdo vyšel s obyvateli Holešova vstříc nájezdníkům, kteří při pohledu na katolické procesí zavrhlí svůj úmysl Holešov vyplenit. Ve skutečnosti byli vůdci procesí zřejmě kaplan Samuel Tuček a trubač Jan Pražák. Podrobněji TENORA, J., FOLTÝNOVSKÝ, J. *Bl. Jan Sarkander, jeho doba, život a blahoslavení*, s. 564–565; HOŠKOVÁ, M. *Jan Sarkander a jeho doba*, s. 6–7. Zajímavé je konstatování, že podobně si počínal i kněz František Malý v Bzenci, v širší známost však vešly především události v Holešově: HRADIL, F., JAKUBEC, O. *Uničovský kostel Nanebevzetí Panny Marie a Jan Sarkander*, s. 18.

⁵⁷³ TENORA, J., FOLTÝNOVSKÝ, J. *Bl. Jan Sarkander, jeho doba, život a blahoslavení*, s. 540, 567–568; HRADIL, F., JAKUBEC, O. *Uničovský kostel Nanebevzetí Panny Marie a Jan Sarkander*, s. 18–20.

⁵⁷⁴ FOLTÝNOVSKÝ, J. *Bl. Jan Sarkander*, s. 13.

byl Sarkander vyslýchán právem útrpným 17. února a naposledy 18. února. Sarkanderovi bylo vytýkáno jeho protireformační působení, vyvolávání rozbrojů mezi katolíky a jinými konfesemi a také účast na zhanobení ostatků paní Žofie z Ušic.⁵⁷⁵ Především byl však vyslýchán jako osoba blízká Lobkovicovi.⁵⁷⁶ Byl obviňován z vlastizrady a bylo na něm požadováno, aby sdělil vše, o čem se mělo jednat v Polsku.⁵⁷⁷

Protože Sarkander stále trval na své nevině, pojali soudci podezření, že zde působí nadpřirozené čáry a dle Scintillova svědectví přikázali katovi, aby vyslýchánému ostříhal nehty, část ochlupení a pramen vlasů, vše spálil na prach a dal Sarkanderovi vypít.⁵⁷⁸ Během tohoto posledního výslechu měla padnout i slova o tom, že Sarkander jistě zná všechny Lobkovicovy úmysly, neboť byl jeho zpovědníkem. Tehdy se měl Sarkander zcela jednoznačně vyjádřit, že nic neví a i kdyby věděl, nic nepoví.⁵⁷⁹ Tento výslech byl poslední, dalšímu vyslýchání se údajně vzepřel městský sudí Scintilla jako nezákonnému a protiprávnímu.⁵⁸⁰

Ještě měsíc byl držen zmučený Sarkander ve vězení, kde ho navštěvovali olomoučtí katoličtí měšťané, mezi nimi i šestiletá dcera notáře Jana Rudolfa Mandela, Anna Marie. Od ní na sklonku jejího života získal informace o posledních Sarkanderových dnech olomoucký farář a holešovský děkan Ondřej Eustach Schwarz (zemř. 1699), autor prvního díla o Sarkanderově životě, v němž vytvořil pevné hagiografické kontury pozdějšího kultu.⁵⁸¹ Jan Sarkander skonal 17. března 1620. Jeho tělo bylo po smrti uloženo dočasně v domě vdovy Světlíkové, protože probíhalo dramatické jednání o tom, zda bude Sarkander pohřben jako

⁵⁷⁵ Na exhumaci ostatků paní z Ušic a dalších nekatolických křesťanů, jejich vynesení z kostela v Holešově a druhotném uložení na hřbitově nemohl mít Sarkander přímý podíl, neboť událost se stala před 4. říjnem 1615, Sarkander přijal farnost v Holešově až 26. dubna 1616. Podrobněji TENORA, J., FOLTÝNOVSKÝ, J. *Bl. Jan Sarkander, jeho doba, život a blahoslavení*, s. 574. ŠTINDL, M. *Sv. Jan Sarkander, působení a kult ve Velkém Meziříčí*, s. 8; PLECHÁČOVÁ, Ludmila: *Jan Sarkander. Příloha k dopisu z 26. 6. 1991*. In: *Evangelíci o Janu Sarkandrovi*, s. 23.

⁵⁷⁶ *Dějiny Olomouce I*, kol. autorů, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 2009. ISBN 978-80-244-2368-5. S. 346.

⁵⁷⁷ Podezření ze Sarkanderovy zrady a jeho podílu na vpádu žoldnéřů na Moravu nebylo nikdy s jistotou prokázáno, dodnes se však vedou o jeho podílu na vpádu tzv. „lisovčiků“ spory, především konfesijně zabarvené. Srovnej interpretaci událostí v únoru r. 1620 HOŠKOVÁ, M. *Jan Sarkander a jeho doba*; NĚMEC, Jaroslav, ed. *Kněz a mučedník Jan Sarkander. Sborník ke svatořečení*. Olomouc: Matice Cyrilometodějská, 1994; KEŘKOVSKÝ, P. ed. *Evangelíci o Janu Sarkandrovi*.

⁵⁷⁸ FOLTÝNOVSKÝ, J. *Bl. Jan Sarkander*, s. 19. Bezpochyby jsou v tomto líčení zachyceny stopy jakéhosi lidového magického rituálu; k těmto praktikám blíže např. TOMÍČEK, David. *Víra, rozum a zkušenost v lidovém lékařství pozdně středověkých Čech*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2009. ISBN 978-80-7414-177-5. S. 22–34.

⁵⁷⁹ TENORA, J., FOLTÝNOVSKÝ, J. *Bl. Jan Sarkander, jeho doba, život a blahoslavení*, s. 575.

⁵⁸⁰ FOLTÝNOVSKÝ, J. *Bl. Jan Sarkander*, s. 20.

⁵⁸¹ JAKUBEC, Ondřej. Ikonografie barokního kultu Jana Sarkandera v Olomouci. In: ELBEL, M., JAKUBEC, O. eds. *Olomoucké baroko. Proměny ambic jednoho města*, s. 183; FOLTÝNOVSKÝ, J. *Bl. Jan Sarkander*, s. 22.

bezectný pod šibenicí, anebo bude pochován přeci jen na hřbitově.⁵⁸² Nakonec bylo tělo v tichosti pohřbeno v kostele Nanebevzetí P. Marie na Předhradí.

Ačkoliv Jan Sarkander přichystal některé horké chvíle kardinálovi Františku z Dietrichsteina, ten již krátce po jeho skonu konstatoval v listě ze dne 8. dubna 1620 císařskému tajemníkovi Pavlu Michnovi z Vacínova mučednické okolnosti Janova skonu.⁵⁸³ Kardinál také nechal ještě v dubnu vytisknout ve Vídni leták s latinským a německým textem o Sarkanderově utrpení a smrti, který dal rozšířit po Evropě (doputoval např. do Francie či do Španělska). Podoba letáku je známa díky brněnskému kancelistovi Skřivánkovi, který jej vložil do tehdy právě opravované makovice sanktusníku brněnského kostela sv. Jakuba. K letáku přiložil vlastní zápis, v němž již Sarkandera označuje jako mučedníka zpovědního tajemství.⁵⁸⁴

Nejpozději v r. 1622 nechali Sarkanderovi bratři Mikuláš a Pavel Sarkanderové zřídit nad bratrovým hrobem rozměrnou votivní desku, na níž je Jan označen jako mučedník, jehož „[...] oheň, síra, smůla, tuk nedokázaly přemoci, aby jednak vyjevil skrytý poklad svaté zpovědi [...]”.⁵⁸⁵

Informační kanonický proces⁵⁸⁶ za blahořečení Jana Sarkandera byl zahájen v r. 1715. Beatifikační proces započal r. 1747 za kardinála Ferdinanda Julia hraběte Troyera (1746–1758). Shodou mnoha nepříznivých okolností však beatifikační řízení ustalo na osmdesát let a znovu bylo obnoveno až r. 1827. Bylo však opět provázeno nešťastnými okolnostmi⁵⁸⁷ a potřetí začalo r. 1855. Beatifikační slavnost se v Římě konala 6. května 1860, Olomouc oslavila bl. Jana Sarkandera ve dnech 22.–25. září.⁵⁸⁸

Snahy o Sarkanderovu kanonizaci se datují již do 20. let 20. století, ovšem následující desetiletí nebyla těmto aktivitám příznivě nakloněna. Žádost o zavedení procesu svatořečení

⁵⁸² FOLTÝNOVSKÝ, J. *Bl. Jan Sarkander*, s. 25–26. K nakládání s těly popravených či na následky mučení zemřelých osob viz např. WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst. Díl druhý*, Praha: Matice česká, 1892. S. 877.

⁵⁸³ JAKUBEC, O. Ikonografie barokního kultu Jana Sarkandera v Olomouci, s. 182; FIALA, Jiří. Starší literární ztvárnění martyria sv. Jana Sarkandera. In: *Česká literatura. Časopis pro literární vědu*, roč. 49, 2001, č. 6 ISSN 0009-0468. S. 572–591. S. 574.

⁵⁸⁴ Leták i pamětní zápis byly objeveny r. 1967. Podrobněji viz FIALA, J. Starší literární ztvárnění martyria sv. Jana Sarkandera, s. 576.

⁵⁸⁵ Tamtéž, s. 578.

⁵⁸⁶ První stupeň šetření probíhající v místní diecézi. Podrobněji ke všem úkonům procesu kanonizace např. NĚMEC, J. *Cesta ke kanonizaci*.

⁵⁸⁷ Nejprve skonal olomoucký arcibiskup Rudolf Jan kardinál Habsbursko-Lotrinský (1788–1831), r. 1836 zemřel i jeho nástupce Ferdinand Marie Chotek (1771–1836). Jeho nástupce Maxmilián Josef Sommerau-Beckh (1769–1853) Sarkanderovo beatifikační řízení nepodporoval. Podrobněji TENORA, J., FOLTÝNOVSKÝ, J. *Bl. Jan Sarkander, jeho doba, život a blahoslavení*, s. 626–629.

⁵⁸⁸ ZLÁMAL, B. *Blahoslavený Jan Sarkander*, s. 60.

blahoslaveného Jana Sarkandra byla nakonec podána r. 1980 katovickým biskupem Dr. Herbertem Bednorzem a olomouckým administrátorem Dr. Josefem Vranou. Kanonizační proces byl zahájen r. 1981.⁵⁸⁹ Z rozhodnutí papežské kurie byl Jan Sarkander prohlášen za svatého 5. 4. 1993. Kanonizační slavnosti proběhly v Olomouci 21. 5. 1995 za osobní účasti papeže Jana Pavla II., který v témže dni vyhlásil za svatou i Zdislavu z Lemberka.⁵⁹⁰

6. 3. Ikonografie sv. Jana Sarkandra

První a zřejmě značně realistické zobrazení Jana Sarkandra vzniklo na popud jeho bratrů, kteří nechali zhotovit Janův epitaf a umístit ho v kapli sv. Vavřince v kostele P. Marie na Předhradí. Zobrazuje na mučidlech útlého muže s polodlouhými vlasy a krátkým plnovousem. Na epitafu je Sarkander znázorněn natažený na skřipci. Pozornost poutá převodové kolo mechanismu skřipce, pochodně, které drží v rukách Sarkandrovi mučitelé a kotlík se smolou, který přináší postava v pozadí.

Nepřekvapí proto, že k Sarkandrovým atributům patří skřipec (resp. kolo), pouta, louče a kotlík se smolou. Kromě toho náleží k dalším atributům sv. Jana Sarkandra pramen, slova „Ježíš, Maria, Anna“ a lůžko. Pramen je spojován se zázrakem, který se měl údajně odehrát ve vězení, když zmučený Sarkander žádal na svých věznitelích pití, ti mu ho však odepřeli. V tu chvíli prý u jeho hlavy vytryskl pramen vody.⁵⁹¹ Slova „Ježíš, Maria, Anna“, měl Sarkander pronášet na mučidlech.⁵⁹² Lože je upomínkou na to, že oproti očekávání žil Sarkander po trýznění ještě mnoho dní a upoután na lůžko byl navštěvován ve vězení svými příznivci. K dalším atributům sv. Jana Sarkandra patří palmeta jako znamení mučednické smrti, zámek, zapečetěná kniha a klíč (klíče).⁵⁹³ Prvé dva jmenované atributy nalezneme i u sv. Jana Nepomuckého, ovšem klíče jsou ryze Sarkandrovým atributem. Klíč drží Sarkander nejčastěji v ruce, případně ho má zasunutý v podpaží.⁵⁹⁴

⁵⁸⁹ NĚMEC, Jaroslav. *Mučedník mlčenlivosti*. Řím: Generální postulatura kausy, 1991. S. 12.

⁵⁹⁰ TICHÁK, Milan. *Příběhy olomouckých pomníků a hřbitovů*. Olomouc: Burian a Tichák 2016. ISBN 978-80-87274-35-4. S. 22.

⁵⁹¹ TENORA, J., FOLTÝNOVSKÝ, J. *Bl. Jan Sarkander, jeho doba, život a blahoslavení*, s. 577.

⁵⁹² Tamtéž, s. 577. Vzývání sv. Anny upomíná na kult této světice v Olomouci. K úctě ke sv. Anně ELBEL, Martin. Utváření katolické konfesijní identity v Olomouci. In: *Olomoucké baroko. Proměny ambic jednoho města*, s. 193–194.

⁵⁹³ ZLÁMAL, B. *Blahoslavený Jan Sarkander*, s. 59–63; 68–71; BURIAN, Václav. Ikonografie Jana Sarkandra v drobné plastice. In: *Vlastivědný sborník moravský* 48, 1996, č. 2. S. 118.

⁵⁹⁴ Porovnej Sarkandrova vyobrazení HOSTAŠOVÁ, Zuzana. *Po stopách projevů kultu sv. Jana Sarkandra*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta 2013.

K Sarkandrovým atributům náleží rovněž gesto „tacui“, které má společné se sv. Janem Nepomuckým. S tímto světcem ho pojí nejen podobná fysiognomie (štíhlé tělo, útlá tvář, podobně česané vlasy a zastřižený vous), ale i oděv: klerika, rocheta, štola, biret, kolárek ze dvou stuh⁵⁹⁵ a plášť, obvykle černé barvy.⁵⁹⁶

Protože je zároveň známo, že předbeatifikační kult obou světců vykazoval jistou míru zbrklosti v jejich uctívání (časné zobrazování v podobě soch, maleb, a dokonce i oltářů), víme, že tvůrci Sarkandrových vyobrazení někdy schovávali Sarkanderovu totožnost za podobu sv. Jana Nepomuckého.⁵⁹⁷

V této souvislosti si dovoluji upozornit na obraz v ambitu dominikánského kláštera při kostele sv. Michala v Olomouci, který pochází asi z poloviny 18. století. Obraz je zařazen jako výjev se sv. Janem Nepomuckým. Vidíme na něm kněze, jak vkleče podává na míse svůj jazyk P. Marii. Kněz má delší vlasy a krátký plnovous, okolo hlavy však chybějí charakteristické hvězdy. V popředí je zobrazena kniha (Bible?) jako atribut kněžství, event. jako znak zpovědního tajemství. Na knize ovšem leží klíče... Koho tedy neznámý umělec namaloval – sv. Jana Nepomuckého, nebo Jana Sarkandra? Je na obraze se sv. Janem Nepomuckým skrze klíče upomínán i moravský mučedník Sarkander? Proč scházejí Nepomukovi tak charakteristické hvězdy okolo hlavy? Jednalo se o jinotajný úmysl, nebo o pozdější mylnou interpretaci malby? Nabízí se zde v budoucnosti možnost podrobnějšího ikonografického studia tohoto obrazu.⁵⁹⁸

Časté zobrazování obou mučedníků pospolu zmiňují Hostašová a Kodysová v souvislosti s barokní uměleckou produkcí.⁵⁹⁹ O této tendenci se však lze přesvědčit i prohlídkou tzv. svatých obrázků, na nichž je tato dvojice často bok po boku. Někdy jsou oba mučedníci zobrazeni vedle sebe, případně se dokonce drží za ruce, jindy vzhlíží bl. Jan Sarkander ke sv. Janu Nepomuckému.⁶⁰⁰

⁵⁹⁵ Takový typ kolárku byl oblíbený v olomoucké diecézi. Srovnej KODYSOVÁ, Gabriela. *Sv. Jan Sarkander v barokním umění*. Magisterská práce. Olomouc: Palackého univerzita v Olomouci, Filozofická fakulta, 2014. S. 38.

⁵⁹⁶ Porovnej Sarkandrovu vyobrazení HOSTAŠOVÁ, Z. *Po stopách projevů kultu sv. Jana Sarkandra*; KODYSOVÁ, G.: *Sv. Jan Sarkander v barokním umění*, s. 69–121.

⁵⁹⁷ HOSTAŠOVÁ, Z. *Po stopách projevů kultu sv. Jana Sarkandra*, s. 15; KODYSOVÁ, G. *Sv. Jan Sarkander v barokním umění*, s. 38.

⁵⁹⁸ Připsání výjevu sv. Janu Nepomuckému BOLEK, František. *Katolické kostely a kaple v Olomouci*, Olomouc, 1936. S. 72; KAVIČKA, Karel. *Chrám sv. Michala v Olomouci*. Olomouc: Římskokatolická farnost sv. Michala v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-260-0279-6. S. 48–49.

⁵⁹⁹ HOSTAŠOVÁ, Z. *Po stopách projevů kultu sv. Jana Sarkandra*, s. 14–15.

⁶⁰⁰ Vlastivědné muzeum Olomouc, Svaté obrázky, Fond C3960–C6506, Sv. Jan Sarkander inv. č. 8686; Sv. Jan Nepomucký a sv. Jan Sarkander inv. č. 8684; Sv. Jan Nepomucký inv. č. 8684.

6. 4. Po stopách Sarkanderova kultu v historickém jádru Olomouce

Vzhledem k tomu, že se dlouhou dobu, přesahující rámec století, nedařilo prosadit Sarkanderovu beatifikaci, je pochopitelné, že se nemohly konat ani veřejné náboženské úkony spojené s úctou k tomuto mučedníkovi. Nelze proto ani vytyčit trasy procesí, neboť po Sarkanderově smrti se žádná nekonala.

To ovšem neznamená, že neexistovala jiná místa, která byla spojena s neoficiální úctou k Janu Sarkanderovi. Předkládám zde jejich přehled v chronologickém pořadí tak, jak postupně vznikala či zanikala.

Jak bylo popsáno v kapitole 6. 2., osobou, jejíž život se proplétal částečně s životem Sarkanderovým, byl Jan Scintilla. Jeho přízvisko je polatinštěným přízviskem Jiskra a jeho pobytu v Olomouci je k r. 1596 znám z univerzitní matriky, kde je zapsán již jako bakalář filozofie. V době svých studií se také setkal s mladším studentem Janem Sarkanderem. Roku 1597 byl promován magistrem filozofie a r. 1598 se stal rektorem olomoucké městské školy při sv. Mořici. V r. 1604 byl přijat jako podpisař do městské kanceláře a od r. 1616 také působil v městské radě v hodnosti přisežného. Od r. 1617 byl i městským rychtářem a o dva roky později složil přísahu jako městský soudní písař a v této funkci působil až do r. 1618.⁶⁰¹ Z titulu výše popsaných funkcí byl také přítomen Sarkanderově výslechu, byť se této účasti zpěchoval a také rázně protestoval proti třetímu Sarkanderovu vyslýchání útrpným právem, které by bylo bývalo nezákonné.⁶⁰²

Po potlačení stavovského povstání se stal obviněným z účasti na výslechu Jana Sarkandera a r. 1624 byl proto vyslýchán generální zemskou komisí. Aby odčinil svou údajnou vinu, věnoval 800 zl. na stavbu **kapucínského kláštera**.⁶⁰³ Tento klášter na Dolním náměstí lze proto svým způsobem považovat za jednu z prvních stop, které Sarkanderova památka ve městě zanechala.⁶⁰⁴

Sarkanderovo tělo bylo po smrti krátce uloženo **v domě vdovy Světlíkové** (stával „u nové věže“, později byl stržen a na jeho místě postavili jezuité své školy). Dnes bychom zde našli na křižovatce ulice Universitní a Denisovy. Tělo bylo nakonec pohřbeno v **kostele**

⁶⁰¹ SPÁČIL, Vladimír. *Písaři a kanceláře města Olomouce do roku 1786*, s. 331–334.

⁶⁰² FOLTYNOVSKÝ, J. *Bl. Jan Sarkander*, s. 20.

⁶⁰³ Kromě toho byl ještě viněn ze špatného chování vůči kartuziánům. SPÁČIL, V. *Písaři a kanceláře města Olomouce do roku 1786*, s. 333–334.

⁶⁰⁴ Klášter byl budován jako náhrada za obdobnou stavbu před Střední branou, strženou r. 1620. Nová klášterní budova v cípu Dolního náměstí byla dokončena až r. 1661. Popis kláštera SMETANA, Robert. *Průvodce památkami v Olomouci*, Ostrava: Profil 1966. S. 31.

Nanebevzetí P. Marie na Předhradí, který byl bohužel v rámci josefínských reforem uzavřen a r. 1839 zbořen. Jednalo se o gotický trojlodní kostel obklopený hřbitovem s čtyřhrannou věží uprostřed západního průčelí. Dnes na jeho místě stojí Okresní knihovna na náměstí Republiky.⁶⁰⁵

Krátce po Sarkanderově smrti (nejpozději 1622) umístili jeho bratři kamenný epitaf při Janově hrobu v kapli sv. Vavřince v kostele P. Marie na Předhradí, na němž ho titulují „*slavný Kristův mučedník*“.⁶⁰⁶ Představu o umístění epitafu si lze udělat z dochovaného modelu ze dřeva, lepenky a papírmaše, který vyrobil r. 1826 (tedy krátce před zbořením kostela) olomoucký obuvnický mistr Josef Minnich. Model totiž ukazuje nejen exteriér kostela, ale také jeho interiér včetně podoby oltářů a dalšího mobiliáře. Podoba interiéru je sice spíše náznaková, nicméně se znalostí dalších pramenů se lze o tento jedinečný ikonografický pramen opřít. Uvnitř modelu je znázorněn i Sarkanderův epitaf v kapli sv. Vavřince.⁶⁰⁷

Místo začalo být navštěvováno poutníky, přizdobováno a ve 20. letech 18. století byla nad hrobem také postavena reprezentativní tumba. Po zahájení beatifikačního procesu byly Sarkanderovy ostatky v kostele P. Marie r. 1720 prozkoumány a znovu pietně uloženy. Avšak r. 1748 došlo z důvodu vzlínající vlhkosti k jejich vyjmutí z hrobové jámy a uložení ve čtyřech skříňkách do podstavců soch sv. Jana Nepomuckého a sv. Judy Tadeáše.⁶⁰⁸ Takto uložené ostatky mučedníka viděli také Marie Terezie s Františkem Lotrinským, kteří r. 1754 navštívili Olomouc a chtěli zhlédnout Sarkanderův hrob.⁶⁰⁹

Na nedaleké faře kostela P. Marie na olomouckém Předhradí se dokonce měla nacházet jakási neoficiální pamětní síň sarkandrovských památek, které zhlédl kardinál Troyer r. 1747 při příležitosti obnoveného informačního řízení.⁶¹⁰

Po zrušení kostela Panny Marie r. 1784 byly Janovy ostatky přeneseny, jak píše Tenora a Foltýnovský, „*ve vsí tichosti*“, do **kostela sv. Michala**.⁶¹¹ Tento původně gotický kostel řádu sv. Dominika byl v druhé polovině 17. století radikálně přestavěn v barokním duchu. V rámci

⁶⁰⁵ FOLTÝNOVSKÝ, J. Bl. Jan Sarkander, s. 25–26; ke kostelu SMETANA, R. *Průvodce památkami v Olomouci*, s. 19.

⁶⁰⁶ Tato kamenná deska je dnes umístěna v tzv. Sarkanderovce ve spodní kapli.

⁶⁰⁷ JAKUBEC, Ondřej, PERŮTKA, Marek, eds. *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620–1780*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc 2010. ISBN 978-80-87149-39. S. 587.

⁶⁰⁸ BURIAN, V. Osudy tělesných pozůstatků svatého Jana Sarkandra ve světle historických pramenů, s. 366.

⁶⁰⁹ MLČÁK, L. Olomoucká mytologie, s. 102.

⁶¹⁰ TENORA, J., FOLTÝNOVSKÝ, J. Bl. Jan Sarkander, s. 611.

⁶¹¹ HOŠKOVÁ, M. *Jan Sarkander a jeho doba*, s. 7; TENORA, J., FOLTÝNOVSKÝ, J. Bl. Jan Sarkander, s. 589.

josefínských reforem byl přeměněn na farní kostel a byl k němu přenesen farní úřad Panny Marie na Předhradí. Uvnitř se dosud nachází oltář, na němž jsou vystaveny památky na Jana Sarkandra: kus látky z jeho kleriky a odštěpek dřeva ze skřipce, na němž byl mučen. Oltáři dominuje obraz Jan Sarkandra z r. 1859 od Františka Bzinského.⁶¹²

Již na počátku 15. století město zakoupilo dům Geruše z Lesnice a proměnilo ho na městské vězení.⁶¹³ Právě tam byl právem útrpným dotazován Jan Sarkander. Kardinál Dietrichstein r. 1630 zakázal z úcty k Sarkanderovu utrpení nadále užívat k výslechu v tomto místě útrpné právo a v 60. letech 17. století došlo k úpravě vnitřního prostoru vězení do podoby kaple.⁶¹⁴ Ke skutečné přestavbě vězení na kapli došlo v letech 1703–1704 na náklady městského sudího Ferdinanda Bischoffa z Ehrenbergu a krajského hejtmána Leopolda Antonína Saka z Bohuňovic (†1725). Povolení ke zřízení kaple bylo vydáno 4. března 1704 v Olomouci, přičemž je v něm výslovně zmíněno Sarkanderovo mučednictví pro víru a Sarkander je označen jako „*Martyr Venerabilis Servi Dei*“.⁶¹⁵ Vzhledem k tomu, že Sarkander nebyl v té době ještě blahorečen, byla **kaple** zasvěcena **Všem svatým mučedníkům**.⁶¹⁶ Kaple se nacházela v místech dnešní Mahlerovy ulice.⁶¹⁷

Ve vnitřním prostoru Janova vězení byly ponechány „rekvizity“ Janova mučednického kultu – kolo a trámový skřipce. Údajně tytéž, na nichž strádal Sarkander. Soudě dle soudobých rytin, byla na skřipci pro větší názornost zavěšena dřevěná figurína, kterou doplňoval ještě anděl, korunující mučedníka vavřínovým věncem.⁶¹⁸ Návštěvníky kaple lákala i uzdravující moc mučedníka, což se promítlo také do specifických devocionálních a rituálních praktik.⁶¹⁹ Kapli později doplnil ještě Sarkanderův epitaf, který byl přenesen r. 1839 ze zrušeného kostela P. Marie.⁶²⁰

⁶¹² KAVIČKA, K. *Chrám sv. Michala v Olomouci*, s. 37; porovnej Sarkandrova vyobrazení HOSTAŠOVÁ, Z. *Po stopách projevů kultu sv. Jana Sarkandra*, s. 38.

⁶¹³ SMETANA, R. *Průvodce památkami v Olomouci*, s. 27.

⁶¹⁴ TENORA, J., FOLTÝNOVSKÝ, J. *Bl. Jan Sarkander. Jeho doba, život a blahoslavení*, s. 591; ZATLOUKAL, Pavel, CHAROUZ, Jindřich, HYHLÍK, Vladimír. *Kaple bl. Jana Sarkandra*, Olomouc: Historická společnost Starý Velehrad 1992, s. 3–5; JAKUBEC, O. *Ikografie barokního kultu Jana Sarkandra v Olomouci*, s. 183–184.

⁶¹⁵ Státní okresní archiv Olomouc, Zlomky registratur, Jan Sarkander 1704–1759, inv. č. 830/4.

⁶¹⁶ JAKUBEC, O. *Ikografie barokního kultu Jana Sarkandra v Olomouci*, s. 183–184.

⁶¹⁷ Dnešní název Mahlerova ulice platí od r. 1961, do té doby se nazývala „Sarkandrova ulice“ podle nedaleké kaple. Název ulice byl vytvořen dle profesora Aloise Vojtěcha Šembery spolu s dalšími na žádost městské rady r. 1841 v souvislosti s novou městskou zástavbou. TICHÁK, Milan. *Ztracené adresy. O tom, co v Olomouci bývalo a co už není*, Olomouc: Burian Tichák 2007. ISBN 978-80-90367-6-7. S. 14.

⁶¹⁸ JAKUBEC, O. *Ikografie barokního kultu Jana Sarkandra v Olomouci*, s. 184.

⁶¹⁹ Šlo například o zvyk odřezávat třísky ze skřipce či z dřevěného kola, na nichž byl údajně Jan Sarkander trýzněn. Podrobněji tamtéž s. 183; 186.

⁶²⁰ TICHÁK, M. *Ztracené adresy*, s. 127–129.

Roku 1697 byl v Olomouci založen **klášter voršilek na Horních Bělidlech** (v místě dnešní Sokolské ulice čp. 5, 7, 9, 11).⁶²¹ Rodina Mandelova, jejíž členové se starali o umírajícího Jana Sarkandera, darovala klášteru cennou relikvii – pohárek, z něž měl údajně pít Jan Sarkander ve vězení.⁶²² Voršilky obývaly klášter až do r. 1782. Po r. 1787 se usídlily u kostela sv. Kateřiny. Naposledy byl zřejmě tento pohárek k vidění na výstavě sarkandrovských památek v Olomouci v r. 1911; jako vystavující je uveden klášter sv. Voršily v Olomouci.⁶²³ Další osudy pohárku zatím nejsou známy.⁶²⁴

Při příležitosti beatifikace r. 1860 byly část ostatků a lebka Jana Sarkandera uloženy **v dómu sv. Václava**. Slavnostní průvod je nesl od kostela sv. Michala ke katedrále sv. Václava.⁶²⁵ Ostatky se v katedrále nacházejí dodnes, uloženy v domečkovém relikviáři v hlavní lodi chrámu.

V letech 1908–1910 za Františka Saleského kardinála Bauera (1841–1915) byla původní kaple Věch sv. Mučedníků stržena i s přilehlým chudobincem a místo ní postavena nová neobarokní kaple dle návrhu arch. Eduarda Sochora (1862–1947).⁶²⁶ V tzv. **Sarkandrovce**, jak je svatyně někdy nazývána, jsou nad sebou dvě místnosti – bohatě zdobená horní kaple a spodní kaple se skřipcem a studnou. Studna se nachází na místě, kde údajně vytryskl pramen v okamžiku, když Sarkander nedostal napít od svých vězňů.⁶²⁷ Kaple byla vysvěcena r. 1912. Zároveň s kaplí bylo budováno ještě **Sarkandrinum**, rozlehlá budova původně zamýšlená jako muzeum církevního umění. Nakonec však byla otevřena jako nájemní dům pro přestálé kněze. Mezi kapli a Sarkandrinum umístil architekt ještě nádvoří otevřené do Mahlerovy ulice dvojramenným schodištěm.⁶²⁸

V těsném sousedství kaple sv. Jana Sarkandra však přece jen muzeum vzniklo, a sice r. 1934 na přání arcibiskupa Leopolda Prečana (1866–1947) v přízemním nadačním domku **v Sarkandrově ulici č. 19**.⁶²⁹

⁶²¹ *Dějiny Olomouce I*, s. 611.

⁶²² FOLTYNOVSKÝ, J. *Bl. Jan Sarkander*, in: *Životem*, roč. IV, č. 77, II. vydání, Hlučín ve Slezsku, 1928, s. 22.

⁶²³ *Našinec*, roč. 1911, I. příloha k č. 189.

⁶²⁴ Moje pokusy o komunikaci se sestrami voršilkami dopadly neúspěšně, vyznačovaly se bohužel značnou neochotou ze strany oslovených. O pohárku údajně není nic známo.

⁶²⁵ HOŠKOVÁ, M. *Jan Sarkander a jeho doba*, s. 7.

⁶²⁶ ZATLOUKAL, P., CHAROUZ, J., HYHLÍK, V. *Kaple bl. Jana Sarkandera*.

⁶²⁷ K prameni a jeho léčivé síle JAKUBEC, O. *Ikonografie barokního kultu Jana Sarkandera v Olomouci*, s. 185.

⁶²⁸ ZATLOUKAL, P., CHAROUZ, J., HYHLÍK, V. *Kaple bl. Jana Sarkandera*, s. 4–6.

⁶²⁹ K r. 1936 píše o muzeu BOLEK, F. *Katolické kostely a kaple v Olomouci*, s. 86: „*Jeho počátky, věnované sídelními kanovníky prelátem Vyvečkou a drem Foltýnovským jsou nyní v nadačním domě v Sarkandrově ulici č. 19*“. Muzeum zmiňuje ještě ZLÁMAL, B. *Blahoslavený Jan Sarkander*, s. 70, zřejmě však pouze konstatuje, že dříve existovalo.

Vydejme se nyní po trase, na níž jsou rozmístěny výše zmíněné stavby spojené s kultem sv. Jana Sarkandera. Zvolím cestu od katedrály sv. Václava, místa nynějšího uložení ostatků světce, přes náměstí Republiky, kde dříve stával kostel P. Marie na Předhradí, ke křižovatce Denisovy a Univerzitní ulice, kde bývala Nová brána spojující Předhradí s vnitřním městem. Pokračuji dále Univerzitní ulicí do Mahlerovy ulice, kde stojí kaple sv. Jana Sarkandera, do ulice Na Hradě a dál ke kostelu sv. Michala. Odtud přes Žerotínovo náměstí Panskou ulicí na Dolní náměstí. Z Dolního náměstí pokračuji na Horní náměstí a dojdou až do Sokolské ulice, kde dříve býval klášter sester voršilek.

Na Václavském náměstí před katedrálou není žádná stopa po úctě ke sv. Janu Sarkanderovi, pozornost však poutá socha sv. Jana Nepomuckého z r. 1724 umístěná mezi katedrálou a domem kapitulního děkana. Jako donátor tohoto díla bývá někdy zmiňován Jan Matyáš z Thurnu (1683–1746), jedná se však pouze o domněnku. Autorem díla je Johann Sturmer (1675–1729).⁶³⁰ V průběhu květnových svatojánských oslav bylo nad sochou vztyčováno lešení a další prvky efemérní výzdoby a konala se zde hudební představení.⁶³¹ Ve sváteční dny u sochy tradičně přijímali almužnu potřební.⁶³² Socha je k r. 1936 dokonce uváděna jako pozlacená.⁶³³

Žádná Sarkanderova vyobrazení nejsou k vidění ani cestou na náměstí Republiky. Stejně marné je hledání jeho podoby v okolí někdejší Nové brány, ačkoliv víme, že právě v jejím sousedství, v domě vdovy Světlíkové (dnes zaniklém) bylo Sarkandrovo tělo krátce uloženo.

První sarkanderovskou památku tak nacházíme až v nárožní nise **kaple sv. Jana Sarkandera**, tzv. Sarkanderovce. Je jí socha sv. Jana Sarkandera z r. 1912 (obrázek 21) snad přímo dílo rukou Eduarda Sochora, autora kaple.⁶³⁴ Sarkander je vyobrazen jako kněz v klerice a rochetě, na hlavě má biret a pravou ruku si klade na prsa. Levicí přidržuje palmetu a knihu. Celá postava je v mírném kontrapostu. V nise vidíme vytesán nápis *B. JOANNES SARC. M.* (blahoslavený Jan Sarkander mučedník). Na postranních dveřích kaple najdeme řezbu s podobou sv. Jana Sarkandera – v palmetovém věnci je polopostava mučedníka

⁶³⁰ SUCHÁNEK, Pavel. Olomoucký kanovník Jan Matyáš z Thurnu a Valsassiny, sběratel a mecenáš. In: *Olomoucké baroko. Proměny ambic jednoho města*, s. 272.

⁶³¹ SUCHÁNEK, P. Olomoucký kanovník Jan Matyáš z Thurnu a Valsassiny, sběratel a mecenáš, s. 272–273.

⁶³² Tamtéž, s. 272–273.

⁶³³ BOLEK, F. *Katolické kostely a kaple v Olomouci*, s. 20.

⁶³⁴ ZATLOUKAL, P., CHAROUZ, J., HYHLÍK, V. *Kaple bl. Jana Sarkandera*, s. 6.

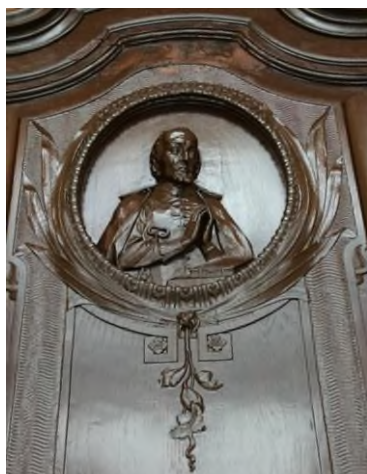
s rukama sepjatýma v modlitbě. Před ním leží kniha, předloktím pravé ruky přidržuje klíč (obrázek 22).

Nad dvojramenným schodištěm vedoucím do Mahlerovy ulice je ještě Sarkanderův pandán – socha sv. Jana Nepomuckého, velmi obvyklá ve svém ztvárnění; světec se sklání nad křížem, který přidržuje oběma rukama na pravém předloktí. Autorem díla je opět zřejmě Eduard Sochor.⁶³⁵

OBRÁZEK 21

Kaple sv. Jana Sarkandera. Socha sv. Jana Sarkandera.
Fotografie M. Gausová Zörnerová.

OBRÁZEK 22

Kaple sv. Jana Sarkandera. Řezba na dveřích.
Fotografie M. Gausová Zörnerová.

⁶³⁵ Tamtéž, s. 6.

Na nádvoří před vstupem do kaple se také od r. 2007 nachází kašna **Pramen živé vody sv. Jana Sarkandra** od Otmara Olivy (*1952). Kašna je napájena ze studny v kapli.⁶³⁶ V těsném sousedství kaple v ulici **Na Hradě 246/2** stojí rozlehlá budova tzv. Sarkandrina (otevřena r. 1912), dnes křesťanská mateřská školka. Na neobarokním průčelí vidíme pět štukových medailonů, které zobrazují osudové okamžiky závěru Sarkanderova života: jeho zatčení u Troubek, výslech před komisí, mučení, smrt ve vězení. Prostřední medailon zobrazuje modlíciho se Sarkandra před křížem (obrázek 23).

OBRÁZEK 23

Sarkandrinum. Sv. Jan Sarkander na modlitbách. Fotografie M. Gausová Zörnerová.

Další vyobrazení sv. Jana Sarkandra najdeme až na monumentálním sloupu Nejsvětější Trojice na **Horním náměstí**. Sloup zasvěcený Nejsvětější Trojici byl budován v letech 1717–1754 nejprve na popud a z nákladů architekta a kamenického mistra Václava Rendera (1669–1733), který tímto nepřehlédnutelným způsobem zřejmě vzdával své soukromé díky za ukončení morové epidemie.⁶³⁷ Render však zemřel v průběhu prací a nakonec se dokončení sloupu po finanční stránce ujalo město. V díle pokračovali kamenický mistr Augustin Schulz, sochař Ondřej Zahner (1745–1752) a pasíř Šimon Forstner. Oproti původnímu záměru zobrazit na sloupu především morové patrony vzdává dílo hold hlavně lokálním městským patronům, např. sv. Anně, sv. Mořici, sv. Janu Kapistránovi, sv. Metodějovi a sv. Cyrilovi a dalším, ovšem také sv. Janu Nepomuckému. Mezi světci

⁶³⁶ www.olomouc.eu. *Pramen živé vody sv. Jana Sarkandra* [online] [vid. 21. 10. 2016]. Dostupné z: <http://www.olomouc.eu/aktualni-informace/tiskove-zpravy/6812>.

Kašna je v tuto chvíli nepřístupná z důvodu restaurátorských prací.

⁶³⁷ Příběh sloupu ELBELOVÁ, Gabriela. Václav Render – zbožnost za časů moru. In: *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města*, s. 142–149. Během epidemie moru 1713–1715 zemřely v Olomouci asi 3 tisíce osob. K morovým epidemiím v Olomouci MLČÁK, Leoš. Mor, hlad, války a živelné pohromy v Olomouci. In: *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města*, s. 125–135.

najdeme také Jana Sarkandera, tehdy ještě neblahořečeného (obrázek 24). Tato situace připomíná dobře známá nepomucenská vyobrazení osazovaná ve veřejných místech mnohem dříve, než byl povolen oficiální kult. Sarkander je vyobrazen na sloupu jako mladší muž s úsměvem na rtech. V pravici drží knihu a lilii, ke které ukazuje levou rukou. Autorem díla je Ondřej Zahner.

OBRÁZEK 24

Sloup Nejsvětější Trojice. Socha sv. Jana Sarkandera.
Fotografie M. Gausová Zörnerová.

V nedalekém domě na adrese **Panská 174/2** najdeme na vřetenovém schodišti z let 1764–1775 v nikách osazené dřevěné sochy sv. Floriána, Jana Sarkandera a P. Marie.⁶³⁸ Jan Sarkander je vyobrazen jako mladší muž bez svatozáře, v oděvu kněze, zároveň ale i s kožešinovou almucí. V levé ruce svírá biret, pravici vztahuje k divákovi (obrázek 25).

⁶³⁸ ČERMÁK, Miroslav. Měšťanská kultura Olomouce v době baroka. In: JAKUBEC, Ondřej, PERŮTKA, Marek, eds. *Olomoucké baroko. Historie a kultura*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2011. ISBN 978-80-87149-40-9. S. 160–180.

OBRÁZEK 25

Panská 174/2. Socha sv. Jana Sarkandera.
Fotografie M. Gausová Zörnerová.

Na domě na **Dolním náměstí 168/20** je v zasklené nice na průčelí umístěna soška popsaná jako sv. Jan.⁶³⁹ Soška je za sklem ve výši prvního patra velmi špatně rozeznatelná. Při troše námahy lze rozpoznat muže v klerice, rochetě a almuci, bez svatozáře, v levici drží otevřenou knihu, v pravici svírá palmetu. Sv. Jan Nepomucký byl s knihou zobrazován spíše v rané fázi vývoje jeho ikonografického typu, zatímco u Sarkandera motiv knihy odkazuje nejen k jeho kněžství, ale i k jeho údajné četbě breviře ve vězení, kde si měl obracet stránky jazykem, jelikož měl vykloubené ruce.⁶⁴⁰ Vzhledem k těmto skutečnostem se přikláním k názoru, že se skutečně jedná o sošku Jana Sarkandera.

Další vyobrazení sv. Jana Sarkandera se mi nepodařilo v historickém jádru Olomouce a především na mnou vytyčné trase nalézt.

⁶³⁹ GRAČKA, Vladimír, LISICKÁ, Helena, ZÁMEČNÍČEK, Karel. *Domovní znamení v Olomouci*. Olomouc: Poznání 2008. ISBN 978-80-86606-80-4.

⁶⁴⁰ TENORA, J., FOLTÝNOVSKÝ, J. *Bl. Jan Sarkander*, s. 583.

6. 5. Úcta ke sv. Pavlíně

Sv. Pavlína údajně žila za císaře Diokleciána. Dle legendy ji z posedlosti zlým duchem uzdravil sv. Petr Exorcista a ona poté s rodiči přijala křest z rukou sv. Marcellina. Když se rodina odmítla zřít se své víry, byl otec sťat a Pavlína s matkou vhozená do jámy a ukamenována. Jejich ostatky byly nalezeny v Římě 29. ledna 1622 za pontifikátu Řehoře XV. (1621–1623) zároveň s hliněnou lampičkou antického původu. Papež daroval ostatky generálu Tovaryšstva Ježíšova, Mutiu Viteleschovi (1563–1645), který je r. 1623 věnoval olomoucké jezuitské koleji, kde byly také nejprve uloženy.⁶⁴¹

Na počátku října téhož roku vypukla v Olomouci epidemie moru. Dne 8. října se konalo kající procesí k římské světici, tak příhodně se ocitnuvší v Olomouci. Epidemie zázračně ustala a městská rada se 23. října 1623 usnesla zvolit sv. Pavlínu patronkou města, postavit k její úctě kapli a každoročně konat s jejími ostatky děkovná a přímlyvná procesí. Od r. 1687 byl potom tento den slaven jako diecézní svátek, a to až do r. 1714. Poté byl svátek sv. Pavlíny přenesen na čtvrtou neděli po sv. Duchu.⁶⁴²

Svatá Pavlína byla v průběhu 17. století vzývána olomouckými katolíky ještě mnohokrát: r. 1633 byla Olomouc opět decimována morem a po kajícím procesí sv. Pavlína opět zasáhla ve prospěch Olomouckých, kteří kromě proseb ke světici také drželi třídní půst. O rok později vypukla epidemie na Předhradí. Po vykonání procesí se však obyvatelé dočkali úlevy. V letech 1679–1680 zasáhla morová epidemie celou habsburskou monarchii a není divu, že v Olomouci byli naplněni obavami. Po celý oktáv byla konána veliká procesí, 14. listopadu 1679 se uskutečnila votivní slavnost sv. Pavlíny a hle – Olomouc zůstala nedotčena.⁶⁴³ V následujícím roce se konala 6. června 1680 *slavnost sv. Pavlíny, patronky proti úmrtnosti*. Sv. Pavlína vyslyšela také prosby během velkého sucha r. 1637 a 1674 a seslala na vyprahlá pole déšť.⁶⁴⁴

Ani 18. století neušetřilo Olomouc epidemií: roku 1716 opět na obyvatele udeřil mor. Ve dnech 21.–27. ledna se konaly zvláštní pobožnosti ke sv. Pavlíně a nápor nemoci měl prý takřka náhle ustát 29. ledna – v den tradičního objevení ostatků olomoucké patronky a

⁶⁴¹ ZÁPALKOVÁ, Helena. Relikviář sv. Pavlíny z pokladu olomoucké katedrály. In: *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města*, s. 214; HANKE, J. Zázračná divotvůrkyně v Olomouci, s. 156.

⁶⁴² Tamtéž, s. 156–157; ZÁPALKOVÁ, H. Relikviář sv. Pavlíny z pokladu olomoucké katedrály, s. 214; MLČÁK, Leoš. K ikonografii sv. Pavlíny, barokní patronky Olomouce. In: *Zprávy památkové péče*, roč. 53, 1993, č. 1. S. 393.

⁶⁴³ Tamtéž, s. 157.

⁶⁴⁴ MLČÁK, L. Mor, hlad, války a živelné pohromy v Olomouci, s. 126.

římské mučednice.⁶⁴⁵ Jednalo se bohužel pouze o dočasné ustoupení epidemie zřejmě v důsledku panujícího velkého mrazu. Naplno nákaza udeřila v polovině února.⁶⁴⁶ Po vybudování řádového kostela P. Marie Sněžné přenesli jezuité relikvie sv. Pavlíny do této svatyně, kde měla od r. 1685 samostatnou kapli.⁶⁴⁷ Z ní byly r. 1786 ostatky přeneseny do katedrály sv. Václava.⁶⁴⁸

Pravidelná procesí s ostatky sv. Pavlíny se konala až do r. 1783, kdy byly veřejné průvody s relikviemi zakázány.⁶⁴⁹ Přesto ještě v 19. století přivedla epidemie cholery olomoucké katolíky r. 1831 znovu ke sv. Pavlíně a bylo konáno tradiční procesí s ostatky této světky.⁶⁵⁰ Zcela aktuálně pak byly vystaveny k soukromým modlitbám věřících ostatky sv. Pavlíny v souvislosti s epidemií koronaviru.⁶⁵¹

6. 6. Ikonografie sv. Pavlíny

Sv. Pavlína je zobrazována jako dívka (panna) s palmetou v ruce. K jejím atributům patří kameny – obvykle v záhybech roucha, někdy hořící lampička nebo meč jako symbol boje s nákazou.⁶⁵² Ke sv. Pavlíně se lidé utíkali pod ochranu před morem, válkou, epidemiemi, hladem, suchem, ohněm a požáry, horečkou, byla i zvláštní ochránkyní před loupežníky a zbojníky.⁶⁵³

Známý je případ přepadení administrátora olomoucké diecéze a kapitulního děkana Filipa Friedricha Breunera ze Stubingu, Fladnitz a Rabensteinu (1597–1669), který se odehrál r. 1639: Breuner se vracel z Vídně do Olomouce a byl přepaden lupiči. Sice ho na poslední chvíli zachránil sluha, nicméně vděčnost pociťoval Breuner především ke sv. Pavlíně,

⁶⁴⁵ HANKE, J. Zázračná divotvůrkyně v Olomouci, s. 157.

⁶⁴⁶ ČERNÝ, K., HAVLÍK, J. *Jezuité a mor*, s. 396.

⁶⁴⁷ MLČÁK, Leoš. Doplnky k ikonografii sv. Pavlíny, barokní patronky Olomouce. In: *Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci*, roč. 10 (29), 2001. S. 106.

⁶⁴⁸ MLČÁK, L. Mor, hlad, války a živelné pohromy v Olomouci, s. 126.; ZÁPALKOVÁ, H. Relikviář sv. Pavlíny z pokladu olomoucké katedrály, s. 216.

⁶⁴⁹ MLČÁK, L. Mor, hlad, války a živelné pohromy v Olomouci, s. 128.

⁶⁵⁰ JAKUBEC, Ondřej. Olomoucký jezuitský kostel a protimorový kult P. Marie Sněžné. In: ELBEL, Martin, JAKUBEC, Ondřej. *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc 2010. ISBN 978-80-87149-38-6. S. 154.

⁶⁵¹ *Církev nasadila proti viru sv. Pavlínu* in: Zpravodajství iDnes [online]. [vid. 14. 4. 2020]. Dostupné z: [https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/3073180-v-olomouci-vystavili-ostatky-svate-pavliny-aby-ochranovala-pred-koronavirem](https://www.idnes.cz/olomouc/zpravy/sv-pavlina-olomouc-mor-koronavirus-pandemie-covid-katedrala-sv-vaclav-ostatky.A200407_162658_olomouc-zpravy_mip; reportáž ČT24 [online]. [vid. 14. 4. 2020]. Dostupné z: <a href=)

⁶⁵² HANKE, J. Zázračná divotvůrkyně v Olomouci, s. 155.

⁶⁵³ Tamtéž, s. 156.

a tak po návratu do Olomouce zamířil k jejímu k oltáři a vzdal jí díky za záchranu. Později nechal zřídit stříbrný relikviář pro kosti této světice.⁶⁵⁴

Zmiňované lampě sv. Pavlíny byla připisována léčivá moc od horečky, bylo však třeba vypít z ní léčivý nápoj (víno nebo vodu), ovšem až po zpovědi, sv. přijímání a církevní vrchností potvrzených modlitbách před ostatky světice.⁶⁵⁵

Zajímavé jsou některé shodné rysy, které vykazuje sv. Pavlína se sv. Janem Nepomuckým v okamžiku, kdy nebyla brána dostatečně vážně. Na podobnost upozorňuje Jiří Hanke: za to, že o jejím svátku zanedbalo projevy úcty asi deset lidí, kteří jí obvykle úctu projevovali, byli stiženi morovou nákazou! Podobný případ je uváděn v souvislosti se skupinou sousedů, kteří zasypali hloubené základy pro kapli sv. Pavlíny při jezuitské koleji. Vůdce těchto lidí byl stižen smrtí, a to v den svátku sv. Pavlíny. Podobný motiv nacházíme i v souvislosti s hrobem sv. Jana Nepomuckého nebo s Nepomukovým opomíjením před jeho beatifikací.⁶⁵⁶

Jak zmiňuji v následující kapitole 6. 7., na mnou popsaných vyobrazeních sv. Pavlíny v ulicích Olomouce je světice vždy s knihou, ačkoliv kniha, zdá se, nepatří mezi její základní atributy. Bylo by zajímavé zaměřit se v budoucnu i na důvod přítomnosti tohoto atributu.

6. 7. Po stopách svatopavlínského kultu v historickém jádru Olomouce

Jak jsem popsala výše, první prosebné procesí ke sv. Pavlíně proběhlo v r. 1623. Od následujícího roku konali olomoučtí katolíci k uctění této patronky Olomouce také pravidelná výroční procesí.⁶⁵⁷

Jejich trasu lze zhruba rekonstruovat podle výjevů malovaných na měděném plechu, jež zdobily oltář sv. Pavlíny v kostele P. Marie, který měl tehdy ještě svou gotickou

⁶⁵⁴ V obavách před švédskými vojsky byl relikviář zakopán v jezuitské koleji a značně utrpěl, proto nechal Breuner (již jako vídeňský biskup) r. 1652 zhotovit pro ostatky novou schránku. Jeho dnešní podoba je tedy výsledkem několika historických úprav. Dnes je v relikviáři uložena jen lebka světice, ostatky a lampička jsou nezvěstné. Naposledy byly zaznamenány v dómském inventáři r. 1931. Podrobněji ZÁPALKOVÁ, H. Relikviář sv. Pavlíny z pokladu olomoucké katedrály, s. 211–218; HANKE, J. Zázračná divotvůrkyně v Olomouci. s. 159–160.

⁶⁵⁵ Tamtéž, s. 158; HANKE, Jiří. Olomoučtí jezuité a svatí. In: *Bohemia jesuitica 1556–2006. Tomus I.*, s. 425.

⁶⁵⁶ Tamtéž, s. 161.

⁶⁵⁷ Kromě procesí uvnitř města se konaly průvody do kaple sv. Pavlíny na Svatém kopečku či k zázračnému obrazu sv. Pavlíny do Litovle v letech 1714–1778. Obraz měl údajně ronit slzy během prosebné bohoslužby v r. 1714 za odvrácení moru. Podrobněji MLČÁK, L. K ikonografii sv. Pavlíny, barokní patronky Olomouce, s. 396.

podobu.⁶⁵⁸ Z původně osmi obrázků z nedochovaného oltáře zůstaly zachovány jen dva, zbylé jsou známy z grafických listů nebo z fotografií. Dle těchto výjevů je patrné, že procesí vycházelo z kostela P. Marie, dále je znázorněno u renesanční (již neexistující) kašny před radnicí, odkud se odebralo do kostela sv. Mořice.⁶⁵⁹ Je známo také procesí z r. 1634, které zamířilo od jezuitské koleje do katedrály sv. Václava.⁶⁶⁰

Nehledě na urbanistické úpravy města především v 19. a 20. století, rozložení dopravních tepen a domovních bloků v historickém jádru Olomouce zůstalo víceméně zachováno a lze tedy kráčet zhruba stejnými místy, jakými se ubírali prosebníci ke sv. Pavlíně.

Jak jsem již naznačila výše, vzácné ostatky římské mučednice byly nejprve uloženy v jezuitské koleji, resp. v bývalém klášteře minoritů, který Tovaryšstvo Ježíšovo nejprve využívalo zároveň s původně minoritským kostelem P. Marie.⁶⁶¹ K r. 1679 poznamenává Vilém Nather, autor vysoce ceněné *Kroniky olomouckých domů* toto: „Prostřednictvím biskupa chtěli jezuité přinutit město k vystavění kaple k poctě sv. Pavlíny“ a o dva roky později: „Město na stavbu kaple darovalo ze svých prostředků 500 zl.“⁶⁶² Kaple byla dokončena r. 1685.⁶⁶³ Ze zmíněné citace ovšem nelze usuzovat na negativní vztah Olomouckých ke sv. Pavlíně, zvláště když uvážíme, kolikrát svěťice příznivě zasáhla do životů místních obyvatel. Řečené spíše vypovídá o obavách z výše finančních nákladů, jejichž zdrojem byly městské peníze. O značné neochotě podílet se finančně na výstavbě kaple vypovídá zřejmě i historka o tom, jak sv. Pavlína ztrestala skupinu mužů, kteří bránili stavbě její kaple.

⁶⁵⁸ Kostel převzal od minoritů r. 1566 řád Tovaryšstva Ježíšova a v letech 1712–1719 vybudoval na jeho místě barokní kostel P. Marie Sněžné. Představu o jeho původní podobě si lze udělat na základě dnes nezvěstného obrazu z oltáře sv. Palíny z r. 1623, na němž je vyobrazen ve své původní podobě. SOA Olomouc, sbírka litografií a fotografií, sign. XV/151.

⁶⁵⁹ Jiří Hanke uvádí průvody v téže trase, ovšem v obrácené posloupnosti. Srovnej: MLČÁK, L. K ikonografii sv. Pavlíny, barokní patronky Olomouce, s. 394. V 18. století byl v kostele sv. Mořice zbudován boční oltář sv. Pavlíny. BOLEK, F. *Katolické kostely a kaple v Olomouci*, s. 44–45; HANKE, J. *Olomoučtí jezuité a svatí*, s. 423–425.

⁶⁶⁰ MLČÁK, L. *Mor, hlad, války a živelné pohromy v Olomouci*, s. 126.

⁶⁶¹ ZÁPALKOVÁ, H. Relikviář sv. Pavlíny z pokladu olomoucké katedrály, s. 214; HANKE, J. Zázračná divotvůrkyně v Olomouci. s. 156; NATHER, Vilém. *Kronika olomouckých domů. Předhradí*. Olomouc: Danal, 1999. ISBN 80-85973-68-5. S. 12; BOLEK, F. *Katolické kostely a kaple v Olomouci*, s. 35; SMETANA, Robert. *Průvodce památkami v Olomouci*, Ostrava: Profil 1966. S. 24–25.

⁶⁶² NATHER, V. *Kronika olomouckých domů. Předhradí*, s. 12–13.

⁶⁶³ MLČÁK, L. *Doplňky k ikonografii sv. Pavlíny, barokní patronky Olomouce*, s. 106.

Základní kámen k novému řádovému **kostelu P. Marie Sněžné** byl posvěcen ve dnech každoročních oslav sv. Pavlíny o čtvrté neděli po sv. Duchu⁶⁶⁴ a po jeho vybudování přenesli jezuité ostatky svěťice do této svatyně.⁶⁶⁵

Kdo však prochází okolo, nemůže vůbec na existenci tak významného kultu usuzovat – vnější bohatá výzdoba pláště kostela tuto svěťici nijak nepřipomíná. Ani v jeho okolí nenajeme nikde připomínku této svěťice.

Po cestě ke sv. Mořici lze z Horního náměstí zabočit do **Švédské ulice** k domu **čp 12**. Na místě budovy v eklektickém stylu stával dům, na jehož průčelí měl být obraz svěťice s vročením 1774 a nápis: *Heilige Paulina, Christi Braut – Nebst Gott wird dir dieses Haus vertraut (Svatá Pavlína, nevěsto Kristova – kromě Boha spoléhá tento dům na tebe)*. Dnes však tuto výzdobu v místě nic nepřipomíná. Podobně postupoval již r. 1626 dnes neznámý olomoucký měšťan, který údajně před oltářem sv. Pavlíny učinil svěťici patronkou svého domu.⁶⁶⁶ Potřebu ochrany domova vyšší mocí dokládá také polychromovaná dřevěná socha sv. Pavlíny, která byla dříve umístěna na fasádě bývalé kovárny v Olomouci-Řepčíně, čp. 53 (dnes v soukromé sbírce), která však svou lokací spadá mimo území mého výzkumu.⁶⁶⁷

Ani v okolí kostela sv. Mořice dnes nelze nalézt žádnou připomínku o kultu sv. Pavlíny v podobě její sochy, domovního znamení či ochranného znaku.

Stejně marná je i prohlídka okolí **katedrály sv. Václava**. Translace ostatků z kostela P. Marie Sněžné do katedrály proběhla v tichosti a bez oslav, v duchu josefinských reforem. Snad by se spíš hodil výraz, že ostatky byly do katedrály deponovány.⁶⁶⁸ Nejprve ležely vystaveny v loretánské kapli, později v kapli sv. Stanislava, a nakonec uloženy v presbytáři

⁶⁶⁴ JAKUBEC, O. Olomoucký jezuitský kostel a protimorový kult P. Marie Sněžné, s. 154.

⁶⁶⁵ Kostel byl dokončen r. 1719, vnitřní úprava interiérů však trvala až do r. 1743. SMETANA, R. *Průvodce památkami v Olomouci*, s. 24.

⁶⁶⁶ HANKE, J. Zázračná divotvůrkyně v Olomouci. s. 166.

⁶⁶⁷ Řepčín – vesnice doložená již ve 12. století, částečně v majetku premonstrátského řádu, částečně v majetku metropolitní kapituly. Až do josefinských reforem spadala duchovní správou ke sv. Mořici v Olomouci. Roku 1919 se stal Řepčín součástí Olomouce. TICHÁK, Milan. *Paměť olomouckých předměstí*. Olomouc: Votobia, 2000. ISBN 80-7198-447-7. S. 84–89. Socha patří k souboru tří soch: ukřižovaného Krista, sv. Barbory a sv. Pavlíny. Díky zápisu nalezenému v jedné z nich je známo, že je zavěsil majitel kovárny Vrána v r. 1849 v době epidemie cholery a zřejmě tak doufal v jejich ochrannou funkci. Sochy zřejmě pocházejí z některého ze zrušených olomouckých kostelů, bližší určení však není možné. Podrobně MLČÁK, L. Doplnky k ikonografii sv. Pavlíny, barokní patronky Olomouce, s. 107–110; ZAPLETALOVÁ, Jana. První štukatéri ve službách olomouckého biskupa Karla z Lichtensteina-Castelkorna, In: *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620–1780*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2010. ISBN 978-80-87149-39-3. S. 161–167.

⁶⁶⁸ MLČÁK, L. Mor, hlad, války a živelné pohromy v Olomouci, s. 126.; ZÁPALKOVÁ, H. Relikviář sv. Pavlíny z pokladu olomoucké katedrály, s. 216.

v relikviářové skříni.⁶⁶⁹ Postupné opadání zájmu Olomouckých o sv. Pavlínu naznačuje popis chrámu sv. Václava z r. 1936. Výslovně zmiňuje jen uložení ostatků bl. Jana Sarkandera, u ostatních se omezuje pouze na konstatování, že „*nyní se zde zachovává ještě 42 sv. ostatků, mnohé ve vzácných relikviářích ve slohu gotickém a barokovém*“.⁶⁷⁰

Na **Dolním náměstí** ovšem najdeme **Mariánský sloup**, který byl z iniciativy již dříve zmiňovaného Václava Rendera a dalších olomouckých měšťanů budován v letech 1715–1724 jako díkuvzdání za ukončení morové epidemie. Autorem architektonického návrhu je Václav Render, autorem soch Johann Sturmer.⁶⁷¹ Mezi dalšími morovými světci zde najdeme i sv. Pavlínu (obrázek 26).

Je vyobrazena na sloupu po boku se sv. Kateřinou, sv. Barborou a sv. Rozálií. Její identifikace je možná především díky ikonografickému pojetí těchto tří zmíněných světic (sv. Barbora – kalich s hostií a věž s trojicí oken; sv. Kateřina – kolo; sv. Rosálie – lebka, věnec růží). Sv. Pavlína je na sloupu ztvárněna jako dívka s knihou a palmetou v levé ruce. Ještě jednu upomínku sv. Pavlíny najdeme na tzv. **Sarkandrovce**, totiž na nároží kopule této kaple. Autorem návrhu sochy je zřejmě Eduard Sochor. Světice je zde vyobrazena jako dívka s vlasy zakrytými šátkem a přidržující levicí velikou knihu.⁶⁷² (Obrázek 27.)

OBRÁZEK 26

Dolní náměstí. Mariánský sloup. Socha sv. Pavlíny.
Fotografie M. Gausová Zörnerová.

⁶⁶⁹ MLČÁK, L. Doplnky k ikonografii sv. Pavlíny, barokní patronky Olomouce, s. 110.

⁶⁷⁰ BOLEK, F. *Katolické kostely a kaple v Olomouci*, s. 14.

⁶⁷¹ ELBELOVÁ, G. Václav Render – zbožnost za časů moru, s. 146.

⁶⁷² ZATLOUKAL, P., CHAROUZ, J., HYHLÍK, V. *Kaple bl. Jana Sarkandera*, s. 6–7.

Další vyobrazení sv. Pavlíny jsem v historickém jádru Olomouce nedokázala dohledat.

OBRÁZEK 27

Kaple sv. Jana Sarkandera. Socha sv. Pavlíny.
Fotografie M. Gausová Zörnerová.

7. Interpretace získaných poznatků s pomocí kartografických metod a vročení svatojánských památek

7. 1. Interpretace získaných poznatků – Pražský Hrad a Hradčany

Poznatky, které jsem získala během výzkumu na Pražském hradě a Hradčanech, jsou pro větší přehlednost zaneseny do tabulky (příloha č. 8) a vizualizovány na plánu Pražského hradu (příloha č. 1) a Hradčan (příloha č. 2).

Nejprve se podívejme na dobu vzniku mnou dohledaných svatojánských památek: z celkového množství patnácti (resp. šestnácti) svatojánských vyobrazení pochází plných jedenáct z 18. století. Tři z nich vznikly přímo v rozmezí let 1721–1729, kdy došlo k blahořečení a svatořečení sv. Jana Nepomuckého: výzdoba prozatímního průčelí katedrály, svatojánská kaple při bazilice sv. Jiří a socha na průčelí kostela sv. Jana Nepomuckého při klášteře voršilek.

Jedna zmiňovaná svatojánská památka pocházela již ze 17. století, totiž poprsí Jana Nepomuckého z tzv. jeruzalémského svícnu. Ačkoliv pochybuji o jejím skutečném umístění na štítě zaniklého domu čp. 43, přesto do našeho soupisu jistě patří: svědčí o horlivosti rakouského arcivévody a olomouckého biskupa a dokládá místní svatojánskou tradici.

Jedna památka (novogotický podstavec z čp. 179a) byla vytvořena v 60. letech 19. století. Velmi pravděpodobně nesl tento podstavec plastické nepomucenské vyobrazení. Nejnovější svatojánské dílo je na téže adrese datováno rokem 1995.

Zcela bez datace zůstává socha rustikálního typu umístěná na Novém Světě a bude zřejmě pouze dílem náhody, zda se někdy podaří vypátrat její osudy.

Pokud údaje uvedené v tabulce srovnáme s trasou procesí na území Pražského hradu a Hradčan, mohou se nám zdát v porovnání s územím Malé Strany celkem skrovné. Přímo v trase obvyklých procesí bylo vztyčeno či vymalováno jen pět (resp. šest) svatojánských vyobrazení: svatojánské sousoší dnes umístěné na Pohořelci (dříve však zřejmě na Hradčanském náměstí), další socha (a možná dokonce dvě) ve dvoře domu čp. 179a v Loretánské ulici, socha sv. Jana Nepomuckého zdobící mariánský morový sloup na Hradčanském náměstí, socha u úpatí radničních schodů a konečně veliké malba apoteózy sv. Jana Nepomuckého, která uzavírala nedokončenou hlavní loď svatovítského chrámu.

Další svatojánské památky již leží mimo vytyčenou trasu slavnostních svatojánských průvodů. Pokud však budeme zkoumat důvody vytvoření těchto svatojánských podob, zjistíme, že jsou některé z nich úzce spojeny se skutečným či domnělým nadpřirozeným působením světce a nemohly být osazeny v žádném jiném místě: podoba sv. Jana Nepomuckého na někdejším klášterním kostele voršilek (ostatně stejně jako celý kostel) byla vytvořena v těsném sousedství místa, kde došlo k zázračnému uzdravení paže Terezie Krebsové na přímluvu Jana Nepomuckého. Dvě zpodobení sv. Jana na čp. 65 a čp. 68 nepochybně odkazují na domnělé obydlí Jana Nepomuckého v místě tzv. kanovníckých domů. Někde v těchto místech mělo také stávat svatojánské sousoší dnes umístěné na Pohořelci.

A svatojánská kaple při bazilice sv. Jiří je zřejmě poděkováním kanovníka Steyera za vyléčení jeho zdravotních problémů opět na přímluvu Jana Nepomuckého. Poněvadž příběh kanovníka Steyera vykazuje jisté nesrovnalosti, můžeme zvážit i druhou variantu vzniku kaple, totiž že Jan Ludvík Steyer coby aktivní účastník beatifikačních snah a příprav získal vroucí vztah k budoucímu světci a svému jmenovci a jako takový inicioval vznik svatojánské kaple.

Kamenný kenotaf z dílny Ignáce Františka Platzera při katedrální zdi je nepochybně vřelým vyjádřením svatojánské úcty ze strany svatovítské kapituly a svatovítského sakristiána Václava Chřepinského.

Poněkud stranou tak zůstává jen svatojánská výzdoba loretánského průčelí, připisuje si však zásluhy v horlivosti, neboť Jan Nepomucký byl na vnější zdi loretánské kaple zobrazen plných pět let před svým blahorečením. (Stejnou horlivost projevil i neznámý dobrodinec, který nechal vytvořit sochu Jana Nepomuckého, již dnes nalézáme u úpatí radničních schodů, dokonce plných dvanáct let před jeho blahorečením.)

Dokonce v roce 1995 nově vytvořenou svatojánskou sochu ve dvoře domu čp. 179a můžeme chápat jako úctu k tradici předků a pokus o obnovení místního „genia loci“.

A tak pouze socha na zídce domu čp. 97 zůstává stranou místní svatojánské tradice a (při vší úctě) je jen vykořeněným získaným artefaktem. Leží v budoucnosti, zda svoji tradici dodatečně získá.

Stranou, a přece nikoliv mimo místní svatojánskou úctu, nacházíme sochu sv. Jana Nepomuckého na náhrobku Václava Michala Pešiny z Čechorodu, který stojí na Malostranském hřbitově, na výsostném území posledního odpočinku malostranských

a hradčanských obyvatel. Náhrobek pochází z 60. let 19. století a je upomínkou svatojánského nakladatelského díla, kterému se kanovník Pešina řadu let věnoval.

Domnívám se, že lze směle říci, že z patnácti (resp. šestnácti) zaznamenaných svatojánských památek ve veřejném prostoru Hradčan a Pražského hradu má dvanáct (resp. třináct) úzký vztah k místní svatojánské tradici, ať již v podobě cyklických svatojánských slavností, údajných či skutečných zázraků, připomínaného pobytu Jana Nepomuckého na území Hradčan či Pražského hradu nebo v osobní horlivé úctě věřících.

Tak jako malostranské svatojánské památky provázely svatojánské poutníky podél cesty směrem k Pražskému hradu – místu uložení ostatků světce, tak hradčanská vyobrazení sv. Jana Nepomuckého, stejně jako ta, která se nacházejí na území Pražského hradu, provázela poutníky po trase slavnostních průvodů, nebo jim připomínala místa zázraků, které se v tom místě měly udát. Tato vyobrazení nebyla solitéry – komunikovala nejen s poutníky, ale dodávala místnímu prostoru příběh, umožňovala tamním obyvatelům vytvořit si citovou vazbu k místu, v němž povětšinou strávili větší část života, dávala příležitost ke ztotožnění se s tamním někdejší (byť domnělým) svatým usedlíkem a v neposlední řadě jistě byla i vítaným ochranným prvkem.

7. 2. Interpretace získaných poznatků – Staré Město

K lepší orientaci v údajích o svatojánských památkách na Starém Městě slouží chronologicky řazená tabulka (příloha č. 9) a čtyři plány: plán znázorňující svatojánské památky v trase od zaniklého kláštera cyriaků ke Karlovu mostu (příloha č. 3), plán znázorňující svatojánské památky v trase od Týnského chrámu ke Karlovu mostu (příloha č. 4), plán svatojánských památek ve směru trasy od Nového Města k Týnskému chrámu (příloha č. 5) a nakonec plán zachycující svatojánské památky mimo tyto tři vytyčené trasy (příloha č. 6).

Nejprve zaměříme pozornost na rozmístění památek v trasách, kterými se, dle mého soudu, obvykle ubírala svatojánská procesí. Pokud se ctitelé sv. Jana Nepomuckého účastnili svatojánských slavností na Vltavě, viděli z lodí nejen kapli přistavěnou ke kostelu sv. Kříže Většího – tzv. hrob sv. Jana Nepomuckého, ale i světcovu sochu postavenou na břehu, resp.

na Jánském náměstí.⁶⁷³ Nedaleko Karlova mostu pak proplouvali okolo domu, který měl na průčelí otočeném k řece Nepomukovu sochu a někde v těchto místech se zřejmě také nacházel na Vltavě ostrůvek se svatojánskou kapličkou. Každopádně na této „mokré trase“, která neměří více než osm set metrů, byla původně umístěna tři (resp. až pět) svatojánská zastavení.

Na trase, po které kráčela procesí od Týnského chrámu ke Karlovu mostu, se mi podařilo určit dvanáct svatojánských památek umístěných v městském prostoru. Pouze jedna z nich (sousoší z Týnské fary) byla přenesena na tuto cestu z jiného, neznámého místa. Jedno svatojánské sousoší bylo naopak z místa původního osazení přeneseno jinam (sousoší z výklenkové kaple sv. Jana Nepomuckého při kostele sv. Mikuláše) a druhé bylo v rámci novodobých stavebních úprav odneseno z fasády do interiéru domu (dům U Kočků). Přesto vidíme, že deset z dvanácti Nepomukových vyobrazení leží přímo na trase tradičních svatojánských procesí.

Pokud svatojánská procesí vycházela již od kostela sv. Jana Na Skalce na Novém Městě, eventuálně od kostela Nejsvětější Trojice v novoměstské Spálené ulici, mířila nepochybně nejprve Starým Městem k Týnskému chrámu. Na této trase najdeme podobu sv. Jana Nepomuckého až na kostele sv. Havla a dále dvě svatojánské památky v Celetné ulici (dům u sv. Jana a Menhartovský palác). Za Týnským chrámem je umístěna svatojánská socha v Týnském dvoře (U Černého medvěda) a další v Týnské uličce (U Tří per). Možná bychom mohli k této trase vztáhnout i sochu ve dvoře v Rytířské ulici (dům U Machtů). Její datace a okolnosti jejího umístění jsou však naprosto nejasné, a proto jsem ji k této trase nepřiradila. Z pohledu na plán je patrné, že většina svatojánských soch na této trase (čtyři z pěti) se vztahuje k blízkému Týnskému chrámu jako k domnělému působišti sv. Jana Nepomuckého. Pokud k nim ještě přiřadíme svatojánská vyobrazení z trasy č. 1 (příloha č. 4), vidíme, že se jich v blízkosti Týnského chrámu nachází celkem sedm. Týnský chrám se tak jeví jako pomyslný střed svatojánské úcty na Starém Městě. Druhou lokalitou, okolo níž se soustředila svatojánská úcta na Starém Městě bylo nepochybně Jánské náměstí, resp. křižovnický areál, ovšem jak je z pohledu na plán patrné, toto místo zaniklo beze stopy.

⁶⁷³ Lodní slavnosti ‚navalis‘ se konaly od r. 1715. Údajný světcův hrob byl nalezen r. 1700 a zkoumán r. 1707, krátce nato byla nad ním postavena kaple. Socha na Jánském náměstí byla vztyčena r. 1727. Kromě těchto dvou památek bylo nedaleko vltavského břehu snad ještě další svatojánské sousoší, a to nad hřbitovní branou při klášteře cyriaků. O tomto sousoší se v kapitole 5. 1.

Dalších jedenáct svatojánských památek, které se mi podařilo dohledat, leží mimo obvyklé trasy, kterými se ubírala svatojánská procesí. Tři z těchto zobrazení v Dlouhé ulici snad mohly mít souvislost s poutěmi do Staré Boleslavi, které pořádalo náboženské bratrstvo při kostele sv. Norberta a Benedikta. Ostatní svatojánská vyobrazení jsou rozložena na ploše Starého města již bez přímé návaznosti k místům svatojánské úcty či k trasám svatojánských procesí.

Pokud se tážeme na důvody umístění svatojánských vyobrazení v městském prostoru, pak pohledem na plány zjistíme, že dvacet jedna z nich se nachází přímo na trasách svatojánských procesí.

U některých svatojánských vyobrazení lze vysledovat i osobní motivace v umístění těchto památek: v případě domu Na Prádle čp. 85 lze vytušit kromě blízkého místa světcova skonu ve vltavských vodách pod Karlovým mostem také ochranný motiv na základě podobnosti – v domě byla umístěna prádelna, tedy provoz úzce spojený s vodou. U Zlaté studně čp. 175 je sv. Jan Nepomucký zařazen mezi ochránce proti moru v souvislosti s epidemií, která postihla r. 1714 pražská města, avšak zřejmě minula tehdejší majitele domu. Sochu v průjezdu Čejkovského paláce nechal osadit barvíř hedvábí – další profese vyžadující k výkonu řemesla značné množství vody. Přímé doklady o jeho motivaci mi ovšem známy nejsou. Svatojánská socha na průčelí Menhartovského paláce čp. 595 může mít souvislost s úctou k sv. Janu Nepomuckému v řádu piaristů, stejně jako s působením Gelasia Dobnera ve funkci ekonoma koleje v době, kdy byla na průčelí umístěna Nepomukova socha.

Pokud se zaměříme na vročení svatojánských památek na Starém Městě, upoutá naši pozornost fakt, že dvacet čtyři z celkových dvaceti devíti zaznamenaných svatojánských památek bylo vytvořeno v 18. století. Ze zbylých šesti lze pouze u tří konstatovat, že pocházejí z 19. století, u dalších tří je možné, že byly či jsou starší, nelze to ovšem doložit. Minimálně osm památek vzniklo v rozpětí deseti let 1718–1727, kdy se blížilo a následně vrcholilo Nepomukovo blahořečení a svatořečení.

Ačkoliv u většiny mnou zaznamenaných svatojánských zobrazení neznám bezprostřední pohnutky osob, které nechaly na dům, klášter, kostel či náměstí umístit podobu sv. Jana Nepomuckého a často neznám ani jejich jména, považuji za dostatečně výmluvné zanesení těchto památek do plánů. Sledujeme-li zároveň trasy, kterými kráčeli Nepomukovi ctitelé, vidíme, že na kroky svatojánských poutníků shlížely po celou dobu jejich

pohybu Starým Městem podoby Jana Nepomuckého a zároveň s poutníky tak sakralizovaly prostor města.

7. 3. Porovnání svatojánského kultu v pražských městech s kultem sv. Jana Sarkandra a sv. Pavlíny v Olomouci

Jak popisují v kapitole 6. 4. *Po stopách Sarkandera kultu v historickém jádru Olomouce* a v kapitole 6. 7. *Po stopách svatopavlínského kultu v historickém jádru Olomouce*, památek na kult sv. Pavlíny a sv. Jana Sarkandra v olomouckých ulicích mnoho není. Sami autoři knihy *Domovní znamení v Olomouci* konstatují v úvodu, že v Olomouci „lze dodnes spatřit na průčelí některých domů nevelký počet zachovaných domovních znamení, obrazů a plastik“.⁶⁷⁴

Během mého badatelského pobytu v Olomouci (listopad 2019) jsem zaznamenala na první pohled větší počet domovních znamení a ochranných motivů s mariánskou tematikou (např. ulice Mlčochova 29/5, Sokolská 551/48, Horní náměstí 423/24, Riegrova 385/35, Ostružnická 350/45, Žerotínovo náměstí 249/14 a dal.), které četností svého výskytu převyšují jakákoliv jiná témata.

Kromě toho jsem si také všimla poměrně značného množství prázdných nik a slepých kartuší na průčelí domů. Některé výklenky byly druhotně osazeny novodobými plastikami, případně byly kartuše vyplněny současnou malbou (např. Dolní náměstí 21, Švédská 10, 1. Máje 18 atd.). Na těchto místech již tedy nelze pohledem poznat původní téma maleb či soch.

Připomínku sv. Jana Sarkandra jsem v historickém jádru Olomouce našla jen na sedmi místech. Socha na morovém sloupu a zřejmě i dřevěná socha na schodišti domu v Panské ulici 174/2 pocházejí z 18. století. Sošku na Dolním náměstí 168/20 lze pohledem špatně určit, pouhým odhadem bych ji připsala do 19. století. Socha na kapli sv. Jana Sarkandra a dřevořezba na dveřích pocházejí z počátku 20. století stejně jako štuková výzdoba na sousedním Sarkandrinu. Kašna Pramen živé vody sv. Jana Sarkandra je až z r. 2007.

Zobrazení sv. Pavlíny v olomouckých ulicích jsem našla jen dvě: na Mariánském sloupu na Dolním náměstí z 18. století a na kapli sv. Jana Sarkandra z počátku 20. století. L. Mlčák uvádí, že v 17. a 18. století se v běžném životě olomouckých měšťanů úcta ke

⁶⁷⁴ GRAČKA, V., LISICKÁ, H., ZÁMEČNÍČEK, K. *Domovní znamení v Olomouci*, s. 14.

sv. Pavlíně objevuje především v užívání této patronky jako ochranného znamení měšťanských domů.⁶⁷⁵ O. Jakubec dokonce uvádí k 19. století, že „řada měšťanských domů byla opatřena nápisy a votivními obrazy“ vzývajícími sv. Pavlínu.⁶⁷⁶ Dnes však nelze tyto projevy v současné Olomouci (resp. v jejím historickém jádru) vysledovat.

Co toho může být příčinou? Olomouc sice v 19. století unikla plošné asanaci, ovšem přesto byla některá místa v historickém jádru zbořena, např. původní zástavba okolo kostela sv. Michala. Na Horním náměstí bylo zbudováno na místě středověkých domů Městské divadlo (dnes Moravské divadlo), v Ostružnické a Riegrově ulici se na přelomu 19. a 20. století objevují secesní domy. Citelný zásah do prostoru vnitřního města přinesly v období socialismu obchodní domy Prior a Jednota dům služeb Koruna.⁶⁷⁷ Je tedy nasnadě, že část drobných movitých památek, zvláště těch, které byly vytvořeny až v 19. století a neměly vysokou uměleckou hodnotu, zřejmě zanikla. Kromě toho také stojí za úvahu obměna obyvatelstva po II. světové válce. Uvádí se až 18 tisíc odsunutých olomouckých Němců. Nelze vyloučit, že byly v některých případech tyto stopy po německých obyvatelých cíleně zničeny.

Z pražských měst, na která jsem se doposud svým výzkumem zaměřila, se nejlépe v obecné rovině ke srovnání s Olomoucí nabízí Malá Strana, jelikož její plocha odpovídá zhruba rozsahu historického jádra Olomouce. Zároveň Malá Strana utrpěla v 19. a na počátku 20. století podobnými stavebními zásahy jako Olomouc.⁶⁷⁸ Přesto na Malé Straně zůstalo zachováno 84 domovních a ochranných znamení, zatímco autoři publikace *Domovní znamení v Olomouci* uvádějí pouze 27 znamení a ochranných motivů, které jsou dodnes zachovány.⁶⁷⁹ Sice upozorňuji na zásahy do historické zástavby Olomouce, ty ovšem nemohou zcela vysvětlit tak malý podíl zachovaných znamení na olomouckých domech.⁶⁸⁰

⁶⁷⁵ MLČÁK, L. K ikonografii sv. Pavlíny, barokní patronky Olomouce, s. 397.

⁶⁷⁶ JAKUBEC, O. Olomoucký jezuitský kostel a protimorový kult P. Marie Sněžné, s. 155.

⁶⁷⁷ K moderním dějinám města souhrnně HLOBIL, Ivo, MICHNA, Pavel, TOGNER, Milan. *Olomouc*. Praha: Odeon, 1984. S. 144–150; HORÁČEK, Martin. Olomouc nebarokní. In: ELBEL, Martin, JAKUBEC, Ondřej, eds. *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2010. ISBN 978-80-87149-38-6. S. 341–351.

⁶⁷⁸ Staré Město bylo naopak citelně zasaženo asanací a jeho plocha značně převyšuje rozsah památkové rezervace Olomouc. Co se týče Hradčan, v místech, kde procházela svatojánská procesí, došlo jen k minimu radikálních stavebních úprav a městský prostor byl v těchto místech téměř zachován ve své autentické podobě.

⁶⁷⁹ GRAČKA, V., LISICKÁ, H., ZÁMEČNÍČEK, K. *Domovní znamení v Olomouci*, s. 14.

⁶⁸⁰ Pro srovnání: část historické zástavby Starého Města musela ustoupit asanaci, přesto na území Starého Města zůstalo zachováno 108 domovních znamení. Staré Město ovšem svou plochou překračuje značně rozsah památkové rezervace Olomouc. Na území Hradčan je sice pouze 20 zachovaných domovních a ochranných znamení, avšak tento menší podíl přičítám značnému množství paláců na malé rozloze města. PETRÁŇOVÁ, Lydia. *Domovní znamení Staré Prahy*. Praha: Odeon 1988. S. 275–285.

Oproti dvěma památkám na sv. Pavlínu v městském prostoru a sedmi památkám na sv. Jana Sarkandera tamtéž (z toho jsou ovšem tři při téže stavbě, kapli sv. Jana Sarkandera) předkládám dvanáct svatojánských památek na Pražském hradě a Hradčanech a dvacet pět (resp. dvacet čtyři) dodnes zachovaných svatojánských památek na území Starého Města.⁶⁸¹ Během předešlého výzkumu jsem popsala dvacet svatojánských památek na území Malé Strany.⁶⁸²

Jak vysvětlit tento zajímavý nepoměr? Kromě již výše zmíněného je třeba vzít v úvahu, že úcta ke sv. Janu Sarkanderovi nesměla být projevována veřejně a pokud se někdo k tomuto kroku osmělil, byly to spíše osoby duchovního než měšťanského stavu. Projevy sarkanderovského kultu ve veřejném prostoru se nejspíše nestihly rozvinout. To je snad jeden z možných důvodů, proč Sarkandrovu podobu nenalzáme na žádném z olomouckých měšťanských domů, s výjimkou stavby na Dolním náměstí (tato soška však mohla být osazena možná až po Sarkanderově beatifikaci) a na vnitřním (tedy částečně zvědavým očím ukrytém) schodišti budovy v Panské ulici.

Co se týče absence památek na sv. Pavlínu, o jejímž silném kultu v Olomouci nelze pochybovat, snad lze brát v úvahu i pozvolný „ústup ze slávy“ této morové světice tak, jak klesala četnost morových epidemií. V této souvislosti přinesla zajímavý detail i prohlídka fondu svatých obrázků ve Vlastivědném muzeu Olomouc.⁶⁸³ Převážná část fondu obsahuje obrázky z 19. a počátku 20. století, zastoupeny jsou ovšem i grafiky z 18. století. Mezi stovkami obrázků s mariánskou tematikou a s christologickou tematikou jsou k nalezení také celkem bohaté soubory svatých obrázků s podobami světců a světic. Zatímco zobrazení bl. Jana Sarkandera jsem našla deset, obrázků se sv. Pavlínou není ve fondu ani jediný!

V Olomouci velice pravděpodobně existovaly podobné projevy svatopavlínského kultu, jaký známe z pražských měst ve vztahu ke sv. Janu Nepomuckému, ovšem po upadnutí významu sv. Pavlíny jako ochránkyně před morem zřejmě tyto drobné stopy zanikaly. Naopak kult sv. Jana Sarkandera se nestačil po jeho beatifikaci r. 1860 plně rozvinout.

Na základě popsaných okolností si trůfám konstatovat, že svatojánské památky na území pražských měst snad nejsou stopami po mimořádném a nikde jinde nepraktikovaném katolickém kultu, avšak zcela jistě jsou v 21. století vysoce cenným autentickým dokladem

⁶⁸¹ Dvacátá pátá dochovaná svatojánská památka se již nenachází na původním místě osazení, ale v lapidáriu Národního muzea.

⁶⁸² GAUSOVÁ ZÖRNEROVÁ, M. *Projevy svatojánského kultu v hmotné kultuře na Malé Straně*. Bakalářská práce.

⁶⁸³ Vlastivědné muzeum Olomouc, Fond svaté obrázky C 701–C 2250; C1–C700; C 3960–C 6506; C 2251–C 3959.

o zbožném životě našich předků. Tento fakt vyniká právě ve srovnání s Olomoucí, kde provázanost silného katolického kultu s výzdobou městského prostoru již takřka nelze doložit.

8. Závěr

Než přistoupím k závěrečnému shrnutí výsledků této diplomové práce, musím nejprve zmínit i některé mé dílčí, avšak nikoliv nepodstatné neúspěchy: velice mne mrzí, že se mi nepodařilo navštívit Štencův archiv⁶⁸⁴, ačkoliv jsem o to dlouho usilovala. Bohužel veškeré mé žádosti o zpřístupnění archivu zůstaly oslyšeny. Doufala jsem, že v archivu naleznou na fotografiích zachycená některá místa spojená se svatojánskými památkami, která již zanikla, nebo jejichž interpretace není jednoznačná.

Nepodařilo se mi také nalézt pozůstalost Antonína Šorma (1890–1947), v níž jsem předpokládala najít odkazy na zaniklé či méně známé svatojánské pragensie či cokoliv dalšího ke svatojánské tematice.

Za zneklidňující považuji i to, že jsem nedokázala dohledat některé svatojánské památky (ev. originály těchto děl), které jsou zmiňovány v odborné literatuře či evidovány v památkových pasportech, avšak nejsou k nalezení v místech, kde by měly být. Negativní výsledky mého pátrání po těchto památkách v pražských paměťových institucích považuji za velmi znepokojivé.

Je také možné, že mé pozornosti unikla některá ze svatojánských památek – přístup do budov v historickém jádru Prahy je čím dál těžší, což vyplývá jak z poměrně komplikovaných vlastnických poměrů, tak z faktu, že mnoho dříve obytných domů dnes slouží administrativním či turistickým účelům a nejsou veřejnosti snadno přístupné.

Ačkoliv se mi nepodařilo vše, v co jsem doufala, přesto se domnívám, že mohu konstatovat, že svatojánské památky na Starém Městě, Hradčanech a Pražském hradě tvoří podobnou komunikační síť mezi místy svatojánské úcty a svatojánskými ctiteli, jakou jsem zaznamenala již dříve na Malé Straně. Pokud přijmeme toto konstatování, můžeme v budoucnu nahlížet na svatojánské památky různého stáří, kvality i formy jako na prostředníky mezi námi – pozorovateli – a náboženskou tradicí, která byla ještě relativně nedávno živá a patřila ke kolektivně sdílenému kultu (nejen) obyvatel Prahy.

Chci věřit, že i tato diplomová práce může přispět k důslednější ochraně památek, které se snad mohou ve srovnání s některými uměleckými veledíly jevit jako málo významné a že napomůže vidět v těchto namnoze drobných a solitérních památkách nejen hodnoty

⁶⁸⁴ Fotografický archiv z pozůstalosti nakladatele Jana Štence (1871–1947), čítá asi 70 000 negativů především pražské architektury [online]. [vid. 14. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.archiv-stenc.cz/>.

hmotné, ale i spirituální. Jak upozorňuje Ivo Kořán ve vztahu k zobrazování světců, nelze posuzovat podobná díla bez jejich zázračného a kultovního účinu, jinak uvidíme jen málo významnou zevní slupku těchto vyobrazení.⁶⁸⁵ Stejného mínění je i Jiří Žalman, který dokládá, že hodnota četných sbírkových předmětů ztrácí význam v okamžiku, kdy nejsou zaznamenány příběhy, které se k těmto předmětům váží.⁶⁸⁶ Žalman sice komentuje muzejní exponáty, podobně však lze uvažovat i o movitých památkách v pražských ulicích, v případě mé práce o vyobrazeních sv. Jana Nepomuckého. Nebudeme-li znát příběhy těchto svatojánských památek, z nichž jen některé mají vysokou výpovědní hodnotu samy o sobě, budou pro nás tato vyobrazení zcela němá. To, co bylo pro naše předky očividné, zůstane pro nás a další generace jen artefaktem vytrženým z kontextu.

Nakolik byla komunikace pomocí symboliky otevřená směrem do veřejného prostoru pro naše předky významná a zřejmě i zcela přirozená, lze usuzovat i z popisu návratu ostatků sv. Jana Nepomuckého r. 1866 ze Salzburgu, kam byly převezeny z obav před znesvěcením během válečných událostí za prusko-rakouské války: *„Nebyloť jediného domu na Vyšehradě, který by nebyl býval ozdoben. Prapory, věnce, koberce, obrazy a sochy svatých, nápisy a světla, vše, co kdo měl pěkného, svědčilo na domech i v oknech o vřelé úctě k sv. Janu Nepomuckému.“*⁶⁸⁷

Nezbývá než litovat, že zřejmě značné množství drobných svatojánských památek zaniklo nebo bylo odinstalováno a jejich stopa z pražských ulic zmizela. Stačí připomenout, že i v průběhu mého výzkumu jsem zaznamenala tři místní jména domů, která svědčí o zaniklé svatojánské výzdobě.

V *Katalogu výstavy svatojánských pragensií*⁶⁸⁸ v soupisu vystavených památek je jmenováno šest obrazů s tématem sv. Jana Nepomuckého malovaných na plechu.⁶⁸⁹ Vzhledem k tomu, že v předmluvě katalogu členové Výboru vysvětlují, že výstava se zaměřuje jen „na malý úsek obrovské oblasti umělecké tvořivosti svatojánské, pouze na památky původu pražského“, lze předpokládat, že těchto šest obrazů pocházelo z různých míst v Praze. A protože tento typ malby (malba na kovu) byl vzhledem ke své větší odolnosti

⁶⁸⁵ KOŘÁN, I. Cyriacký klášter a chrám sv. Kříže Většího v baroku, s. 186.

⁶⁸⁶ ŽALMAN, Jiří. *Kapesní průvodce po muzeu a muzejnictví*. Praha: Národní muzeum, 2016. ISBN 978-80-7036-504-5. S. 39–41.

⁶⁸⁷ BOROVÝ, K. *Sv. Jan Nepomucký, mučeník a hlavní patron Království českého*, s. 240.

⁶⁸⁸ ANM, fond Antonín Podlaha, sign. 1327–1370, karton č. 30, inv. č. 1562, *Katalog výstavy svatojánských pragensií pořádané Výborem Svatojánským v Praze 1929*.

⁶⁸⁹ Tyto malby jsou v soupisu uvedeny pod výstavními čísly 33, 54, 59, 138, 144, 189.

určen především do exteriérů, usuzuji, že se jednalo o svatojánská vyobrazení určená k výzdobě domů. Dnes však již k vidění v pražských ulicích nejsou.

Na význam svatojánské úcty na Starém Městě a Hradčanech nepřímo poukazuje i množství pražských členů Jednoty ku pořádání národní slavnosti sv. Jana Nepomuckého na Karlově mostu v Praze. Z 495 členů bylo 99 obyvatel Starého Města a 18 obyvatel Hradčan. Vzhledem k celkovému počtu členů se podíleli svou účastí takřka 24 procenty!⁶⁹⁰

Mé tvrzení, že rozmístění svatojánských památek na Hradčanech a Starém Městě⁶⁹¹ není dílem náhody, ale je úzce navázáno na lokality spojované s každoročními svatojánskými oslavami či spojovaná s časným i posmrtným působením sv. Jana Nepomuckého, lze rovněž opřít o kulturněantropologický náhled na podstatu a význam rituálů. Ty se odehrávají na specifických místech a čase a sakralizují prostor, v němž probíhají. Kromě toho utvářejí a organizují společnost nebo skupiny, jsou kolektivně sdílené a vytvářejí komunikační prostor, mimo jiné také za pomoci symbolů (znaků) v něm rozmístěných.⁶⁹² Za tyto symboly lze jistě považovat svatojánské památky. Domnívám se proto, že hodnota svatojánských vyobrazení v pražských ulicích spočívá v původnosti jejich rozmístění a v dialogu, který vedou s dochovaným prostorem města v návaznosti na duchovní tradici místa (procesí, zázraky aj.). Z tohoto úhlu pohledu považuji svatojánské památky v pražských ulicích za jedinečné. V okamžiku, kdy by byly přesunuty např. do muzea či lapidária, ztratily by svou hodnotu jako celek.

Abych svůj výzkum uzavřela a s jeho pomocí dokázala vytvořit plný a plastický obraz pražské svatojánské tradice, ráda bych podobným způsobem zpracovala i území Nového Města. V této části Prahy totiž měla svatojánská úcta velmi hluboké a dávné kořeny, které pramenily jak z tradice vyvěrající ze svatojánských legend, tak z existence nejstaršího náboženského bratrstva, které ctílo sv. Jana Nepomuckého.

Kromě toho bych ráda při výzkumu Nového Města využila i možnosti, které poskytuje výpočetní technika. Veškerá data získaná během výzkumu bych chtěla vložit do předem připravené tabulky, s jejíž pomocí by bylo možné nejen data uchovávat, ale také je

⁶⁹⁰ Soupis členů byl pořízen mezi lety 1891–1905. Členy byli muži i ženy ze všech koutů Čech a Moravy. Jednalo se o 87 zakládajících členů, 122 činných a 286 přispívajících. AHMP, fond Farní úřad u svatého Tomáše na Malé Straně, inv. č. 39, sign. f.ú. u sv. Tomáše.

⁶⁹¹ Stejně jako na Malé Straně, jak dokládá můj předešlý výzkum GAUSOVÁ ZÖRNEROVÁ, M. Projevy svatojánského kultu v drobných památkách na Malé Straně (s využitím Langweilova modelu Prahy), s. 177–201.

⁶⁹² Více k antropologickému pohledu na raněnovověké rituály kapitola Historie a antropologie: účel antropologického tázání MALÝ, T. *Obrazy a rituál. Římské korunovace divotvorných Madon a koncept barokní kultury*, s. 56–74.

analyzovat. Práce s větším objemem dat, kterou umožňuje výpočetní technika, by mohla poskytnout nové zajímavé úhly pohledu na svatojánské téma.⁶⁹³

⁶⁹³ Za vhléd do syntézy historického bádání a počítačových technologií děkuji Mgr. Martinu Slavíkovi, Ph.D.

Seznam použitých zdrojů

Archivní a muzeální fondy

Archiv hlavního města Prahy, fond Farní úřad u svatého Tomáše na Malé Straně, i. č. 39, sign. f. ú. u sv. Tomáše.

Archiv hlavního města Prahy, MHMP II. / Národní výbor hl. m. Prahy, odbor vnitřních věcí, spolkový katastr, sign. I/0222.

Archiv Národního muzea, fond Antonín Podlaha.

Archiv Národního muzea, Sbírka rukopisů, WAHNER, Georg Adalbert: *Sammlung von Johan[n]eischen Denckmälern und deren Inschriften*, B. č. 335.

Knihovna Národního muzea, fond Kramářské písně.

Muzeum města Prahy, Langweilův model Prahy, inv. č. H 127 795.

Muzeum města Prahy, Historická podsbírka, inv. č. H 122. 767.

Národní archiv Praha, fond APA II/sign. XXI/ karton 2933, 2934.

Národní archiv Praha, fond ČFVU – Dílo, Praha, sign. 209, karton 244.

Národní archiv Praha, Sbírka genealogicko-heraldická Wunschwitzova, inv. č. 1377, karton 43, rukopis *Kurtzes Genealogisch-Historisch und Chronologisches Diarium Jana Antonína Kajetána Wunschwitze*.

Národní galerie, grafický list *Statue des Heil. Johann von Nep. am Johannesplatz in Prag*, dílna Wítek a Suchý, 40. léta 19. stol., Národní galerie, inv. č. R 81256.

Státní okresní archiv Olomouc, Zlomky registratur, Jan Sarkander 1704–1759, inv. č. 830.

Státní okresní archiv Olomouc, sbírka litografií a fotografií.

Památník národního písemnictví, Litoměřice, fond Vilém Bitnar, Rukopisy vlastní - sv. Jan, sign. 77. Nezpracováno.

Památník národního písemnictví, Litoměřice, fond Vilém Bitnar, Rukopisy vlastní - sv. Jan, sign. 78. Nezpracováno.

Památník národního písemnictví, fond Vilém Bitnar, Jan Nepomucký, sign. 80. Nezpracováno.

Státní oblastní archiv Olomouc, sbírka litografií a fotografií, sign. XV/151.

Státní okresní archiv Praha-západ, Farní úřad Horní Mokropsy, Knihy, inv. č. 1, kniha č. 1, pamětní kniha 1837–1946.

Vlastivědné muzeum Olomouc, fond C1–C700, svaté obrázky.

Vlastivědné muzeum Olomouc, fond C2251–3959, svaté obrázky.

Vlastivědné muzeum Olomouc, fond C3960–C6506, svaté obrázky.

Vlastivědné muzeum Olomouc, fond C701–C2250, svaté obrázky.

Elektronické archivní a muzeální fondy

Archiv hlavního města Prahy, Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910 (1920) [online] [vid. 23. 2. 2020].

Dostupné z: http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/Zoomify.action?xid=0C9F875D86E711E5B5AF40618600A675&entityType=10120&entityRef=%28%5En%29%28%28%28localArchiv%2C%5En%2Chot_%29%28unidata%29%29%28284055%29%29&scanIndex=0

Národní muzeum, Špalíček. Digitální knihovna kramářských tisků [online]. [vid. 28. 8. 2017].

Dostupné z: <http://www.spalicek.net/apps/index.php#search>

Prameny

BALBÍN, Bohuslav. *Život svatého Jana Nepomuckého, pražského chrámu metropolitního u sv. Víta kanovníka, kněze a mučedníka*. Stará Říše: Antonín Ludvík Stříž, 1914.

BOČKOVÁ, Alena, ed. *Historia S. Joannis Nepomuceni. Zpráva historická o životě sv. Jana Nepomuckého*. Praha: Scriptorium, 2015. ISBN 978-80-88013-18-1.

Dokumenty Tridentského koncilu. Praha: Krystal OP, 2015. ISBN 978-80-87183-75-5.

LINKA, Jan, ed. *Václav Hájek z Libočan. Kronika česká*. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2255-4.

PODLAHA, Antonín: *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque prelatorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora*, in: *Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis*, X, Praha 1912.

ROUBÍK, František, KUCHAR, Karel, HLAVSA, Václav, eds. *Jüttner, Josef. Plan der königl. Hauptstadt Prag*. Praha: Kartografie, 1972.

SCHALLER, Jaroslaus: *Beschreibung der königl. Haupt- und Residenzstadt Prag*, Praha: Franz Gerzabeck, 1795.

SCHALLER, Jaroslaus. *Beschreibung der königl. Haupt- und Residenzstadt Prag*. Praha: Franz Gerzabeck, 1796.

SCHALLER, Jaroslaus. *Beschreibung der königl. Haupt- und Residenzstadt Prag*. Praha: Caspar Widtmann, 1798.

SKOPEC, Jindřich, ed. VAVÁK, František Jan: *Paměti Františka J. Vaváka, kniha třetí. část I. (1791–1794)*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1915.

TOBOLKA, Zdeněk Václav, ed. *Mistra Pavla Židka Spravovna*. Praha: Historický archiv České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1908.

VOGELTANZ, Jan, ed. *FELÍŘ, František Vácslav: Letopis 1723–1756*. Praha: Argo, 2011. ISBN 978-80-257-0469-1.

Elektronické prameny

BULWER, John. *Chirologia or The naturall Language of the Hand* London, 1644 [online].

[vid. 30. 4. 2020]

Dostupné z: https://archive.org/details/gu_chirologianat00gent/page/n6/mode/2up.

CHŘEPICKÝ Z MODLÍŠKOVIC, Zdeněk Jiří. *Ctnosti a Swattosti Prwo-Mučedlnjka Swatého Sstěpána Dokonalý Následownjk*. Praha: Karel Frantisek Rosenmüller 1730 [online].

[vid. 29. 4. 2020]. Dostupné z:

<https://books.google.cz/books?id=RgBhAAAacAAJ&pg=PA3&lpg=PA3&dq=Ctnosti+a+Swatto+sti+Prwo->

[Mu%C4%8Dedlnjka+Swat%C3%A9ho+Sst%C4%9Bp%C3%A1na+Dokonal%C3%BD+N%C3%A1](https://books.google.cz/books?id=RgBhAAAacAAJ&pg=PA3&lpg=PA3&dq=Ctnosti+a+Swatto+sti+Prwo-Mu%C4%8Dedlnjka+Swat%C3%A9ho+Sst%C4%9Bp%C3%A1na+Dokonal%C3%BD+N%C3%A1)

sledownjk,&source=bl&ots=ALztikMmBR&sig=ACfU3U3bnU002zFSMrIjRksQMyK1AAdrA&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwjngsy8vY7pAhWJ-KQKHRGoBS8Q6AEwAXoECAgQAQ#v=onepage&q=Ctnosti%20a%20Swattosti%20Prwo-Mu%C4%8Dedlnjka%20Swat%C3%A9ho%20Sst%C4%9Bp%C3%A1na%20Dokonal%C3%BD%20ON%C3%A1sledownjk%2C&f=false

Pražské posstowské nowiny: z rozličných zemi a kragin přicházegicy w Praze: K. F. Rosenmüller, 1719–1772, 19. 5. 1725 [online]. [vid. 14. 4. 2020].

Národní knihovna. Dostupné z:

<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?id=1868717&picp=&it=&s=djvu>,
zaznamenáno 22. 1. 2018.

Monografie

Asanace král. hlavního města Prahy, Praha, Národní tiskárna a nakladatelství 1893.

BEČKOVÁ, Kateřina – FOKT, Miroslav: *Svědectví Langweilova modelu Prahy*. Praha: Schola ludus Pragensia, 1996. ISBN 80-900668-8-7.

BITNAR, Vilém. *Průvodce Prahou svatováclavskou. Díl I.* Praha: Svatováclavský výbor, 1929.

BITNAR, Vilém. *Průvodce Prahou svatováclavskou. Díl II.* Praha: Svatováclavský výbor, 1929.

BLAŽÍČEK, Oldřich J., PREISS, Pavel. *Ignác Platzer, skici, modely a kresby z pražské sochařské dílny pozdního baroku*. Praha: Národní galerie, 1980.

BLAŽÍČKOVÁ HOROVÁ, Naděžda, ed. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění, díl I.*, Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-1209-5.

BLESÍK, Jan. *Nový Svět na Hradčanech*. Praha – Jarošov nad Nežárkou: Pejdlova Rosička, 2017. ISBN 978-80-906569-1-8.

BOLEK, František. *Katolické kostely a kaple v Olomouci*. Olomouc, 1936.

BOROVÝ, Klement. *Sv. Jan Nepomucký, mučéník a hlavní patron Království českého*. Praha: Dědictví svatého Jana Nepomuckého, 1878.

BURKE, Petr. *Žebráci, šarlatáni, papežové. Historická antropologie raně novověké Itálie. Eseje o vnímání a komunikaci*. Jinočany: H&H, 2007. ISBN 978-80-7319-069-9.

CIBULKA, Josef. *Kostel svatého Jiří na hradě Pražském*. Praha: Státní grafická škola, 1936.

ČERNÝ, Karel, HAVLÍK, Jiří. *Jezuité a mor*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2008, ISBN 978-80-7106-967-6.

EKERT, František. *Posvátná místa král. hl. města Prahy: dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého. Svazek I*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1883.

GRAČKA, Vladimír, LISICKÁ, Helena, ZÁMEČNÍČEK, Karel. *Domovní znamení v Olomouci*. Olomouc: Poznání 2008. ISBN 978-80-86606-80-4.

GRAUBNER, Jan, KAVIČKA, Karel. *Svatý Jan Sarkander*. Ústí nad Orlicí: Flétna, 2020. ISBN 978-80-88068-52-5.

HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Praha-Litomyšl: Paseka, 2002. ISBN 978-80-7185-902-4.

HAUBELT, Josef. *Dějepisectví Gelasia Dobnera*. Praha: Karlova univerzita, 1979.

HLAVSA, Václav. *Praha v obrazech Vincence Morstadta*. Praha: Orbis, 1973.

HLOBIL, Ivo, MICHNA, Pavel, TOGNER, Milan. *Olomouc*. Praha: Odeon, 1984.

HOJDA, Zdeněk, POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomníky*. Praha – Litomyšl: Paseka 1997. ISBN 80-7185-050-0.

HORNÍČKOVÁ, Kateřina, ŠRONĚK, Michal, eds. *Umění české reformace*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1879-3.

HOŠKOVÁ, Miloslava. *Jan Sarkander a jeho doba. Katalog k výstavě*. Olomouc: Vlastivědné muzeum, 1995.

HORNÍČKOVÁ, Kateřina, ŠRONĚK, Michal, eds. *Umění české reformace*. Praha: Academia 2010. ISBN 978-80-200-1879-3.

HRADIL, Filip, JAKUBEC, Ondřej. *Uničovský kostel Nanebevzetí Panny Marie a Jan Sarkander*. Uničov: Město Uničov, 2009. ISBN 978-80-254-5399-5.

HRBEK, Jiří. *České barokní korunovace*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-011-1.

HRDINA, Jan. *Relikvie, odpustky, poutní odznaky*. Praha: Národní památkový ústav – Scriptorium, 2017. ISBN 978-80-88013-44-0.

HRDINOVÁ, Martina. *Erby ctihodné šlechty slavného Království českého*. Praha: Academia 2013. ISBN 978-80-200-2196-0.

HRUBEŠ, Josef, HRUBEŠOVÁ, Eva. *Pražské domy vyprávějí...II.* II. vydání. Praha: Akademia, 2000. ISBN 80-200-0104-2.

JAKUBEC, Ivan, ŠTEMBERK, Jan. *Cestovní ruch pod dohledem třetí říše.* Praha: Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-4127-0.

JAKUBEC, Ondřej, PERŮTKA, Marek, eds. *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620–1780.* Olomouc: Muzeum umění Olomouc 2010. ISBN 978-80-87149-39.

JERÁBEK, Luboš. *Staré Město pražské.* Praha: Klub Za Starou Prahu, 1902.

JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích českých,* Praha: Fénix, 1991.

KAFKA, Luboš. *Dárek z pouti, poutní a pouťové umění.* Praha: Lika klub, Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2009. ISBN 978-80-86069-52-4.

KAVIČKA, Karel. *Chrám sv. Michala v Olomouci.* Olomouc: Římskokatolická farnost sv. Michala v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-260-0279-6.

KIRSCHBAUM, Engelbert, ed. *Lexikon der christlichen Ikonographie.* Freiburg: Verlag Herder, 1994.

KOŘÁN, Ivo. *Braunové.* Praha: Akropolis, 1999. ISBN 80-85770-84-9.

KOŠNÁŘ, Julius. *Staré pražské pověsti a legendy.* Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0393-4.

KUTHAN, Jiří, ROYT, Jan. *Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha, svatyně českých patronů a králů.* Praha: Lidové noviny, 2011. ISBN 978-807422-090-6.

KYSELKA, Josef. *Slavnosti ke cti sv. Jana Nepomuckého na Kalově mostu v Praze.* Praha: Jednota sv. Jana Nepomuckého, 1898.

KYZOUROVÁ, Ivana, VLNAS, Vít, eds. *Žezlo a koruna.* Praha: Správa Pražského hradu, 2016. ISBN 978-80-86161-83-9.

LUKAS, Jiří, PŘIKRYLOVÁ, Miroslava eds. *Pražské veduty 18. století.* Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2017. ISBN 978-80-87828-26-7.

MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945,* 2. vydání. Praha: Linde, 1999. ISBN 80-7201-167-7.

MALÝ, Tomáš. *Obrazy a rituál. Římské korunovace divotvorných Madon a koncept barokní kultury.* Brno: Masarykova universita, 2019. ISBN 978-80-7422-691-5.

MAŘÍKOVÁ-KUBOVÁ, Jana a kol. *Katedrála viditelná a neviditelná I.* Praha: Hilbertinum–Archeologický ústav AV ČR, 2019. ISBN 978-80-903659-0-6.

MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti.* Praha: Argo, 2008. ISBN 978-80-257-0294-92.

MAUR, Eduard. 12. 5. 1743. *Marie Terezie. Korunovace na usmířenou*. Praha: Havran, 2003. ISBN 80-86515-22-2.

MERHAUT, Cyril, WIRTH, Zdeněk. *Zmizelá Praha. Malá Strana a Hradčany*. Praha–Litomyšl: Paseka 2002. ISBN 80-7185-499-9.

MERHAUTOVÁ, Anežka, ed. *Katedrála sv. Víta v Praze*, Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0189-1.

MIKULEC, Jiří. *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*. Praha: Lidové noviny, 2000. ISBN 80-7106-422-X.

MIKULEC, Jiří. *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-3698-3.

MUK, Jan. *Poslední korunovace českého krále roku 1836*. Praha: Politický klub Československé národní demokracie, 1936.

NATHER, Vilém. *Kronika olomouckých domů. Předhradí*. Olomouc: Danal, 1999. ISBN 80-85973-68-5.

NEJEDLÝ, Zdeněk. *Litomyšl. Tisíc let života českého města. Kniha první*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1954.

NĚMEC, Jan. *Cesta ke kanonizaci*. Olomouc: Matice Cyrilometodějská, 2008. ISBN 978-80-7266-294-4.

NĚMEC, Jaroslav. *Mučedník mlčenlivosti*. Řím: Generální postulatura kausy, 1991.

LURKER, Manfred. *Slovník biblických obrazů a symbolů*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-254-3.

NEUMAN, Augustin Alois. *Piaristé a český barok*. Přerov: Knihkupectví společenské knihtiskárny v Přerově, 1933.

NOVOTNÝ, Antonín. *Praha „temna“ 1719–1729*. Praha: Atlas, 1946.

OLIVA, Václav. *O kanonizaci blahoslaveného Jana Nepomuckého*. Praha: Tisková liga, 1922.

OLIVA, Václav. *Kanonizační bulla sv. Jana Nepomuckého*. Praha: Nakladatelství Tiskové ligy, Praha 1910.

PAŽOUTOVÁ, Jana. *Francouzský požár Prahy 1689*. Dolní Břežany: Scriptorium, 2011. ISBN 978-80-87271-45-2.

PEŠINA, Václav. *Zprávy o korunování vévodů a králů českých. S církevním obřadem korunování Jejich Císařských Majestátů Ferdinanda I. za krále českého a Marie Anny Karoliny Pii za královnu českou*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1836.

- PETRÁŇ, Josef. *Kalendář*. II. vydání. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-717-2.
- PETRÁŇOVÁ, Lydia. *Domovní znamení Staré Prahy*. Praha: Odeon, 1988.
- POCHE, Emanuel. *M. B. Braun*. Praha: Odeon, 1986.
- PODLAHA Antonín, HILBERT, Kamil. *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém. Metropolitní chrám sv. Víta*, Praha: Archeologická komise, 1906.
- POLC, Jaroslav V. *Svatý Jan Nepomucký*. Praha: Zvon, 1993. ISBN 80-7113-071-0.
- POLC, Jaroslav V., RYNEŠ, Václav. *Svatý Jan Nepomucký II*. Řím: Křesťanská akademie II., 1972.
- PREISS, Pavel. *Václav Vavřinec Reiner. Dílo, život a doba malíře českého baroka*. Praha: Academia – Národní galerie, 2013. ISBN 978-80-200-2180-9.
- PUČALÍK, Marek. *Křižovníci v době vrcholného baroka za generalátu Fr. M. Böhmba 1722–1750*. Praha: Univerzita Karlova, 2017. ISBN 978-80-7422-415-7.
- ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1691-9.
- ROŽEK, Karel, ed. *Sebrané spisy Jana Nerudy. Žertem do pravdy II*. Praha: F. Topič, 1912;
- ROŽEK, Karel, ed. *Sebrané spisy Jana Nerudy. Žertem do pravdy III*. Praha: F. Topič, 1913.
- RUTH, František. *Kronika královské Prahy a obcí sousedních. Díl I*. Praha: Pavel Körber, 1903.
- RUTH, František. *Kronika královské Prahy a obcí sousedních. Díl II*. Praha: Pavel Körber, 1903.
- RUTH, František. *Kronika královské Prahy a obcí sousedních. Díl III*. Praha: Pavel Körber, 1904.
- RUTH, František. *Kronika královské Prahy i obcí sousedních. Díl IV*. Praha: Pavel Körber, 1904.
- RYNEŠ, V. *Atributy v umění. Díl II*. Roztoky: Oblastní muzeum Roztoky, 1971.
- SEKYRKOVÁ, Milada. *7. 9. 1836. Ferdinand V. Poslední pražská korunovace*. Praha: Havran, 2004. ISBN 80-86515-37-0.
- SKALICKÁ, Eva, ed. *Pražská pohřebiště a hřbitovy*. Praha: Útvar rozvoje hl. m. Prahy, 2006.
- SKOŘEPOVÁ, Zdeňka. *O sochařském díle rodiny Platzzerů*. Praha, 1957.
- SMETANA, Robert. *Průvodce památkami v Olomouci*. Ostrava: Profil 1966.
- SPÁČIL, Vladimír. *Písaři a kanceláře města Olomouce do roku 1786*. Olomouc: Státní okresní archiv v Olomouci, 2001. ISBN 80-238-7758-5.
- STEJSKAL, František. *Svatý Jan Nepomucký. Díl I. Život*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1921.
- STEJSKAL, František. *Svatý Jan Nepomucký. Díl II. Úcta, kanonizace a obrana*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1922.

- ŠIDLOVSKÝ, Evermond Gejza. *Svět liturgie*. Praha: Klášter premonstrátů na Strahově, 1991. ISBN 80-85245-12-4.
- ŠITTLER, Eduard, PODLAHA, Antonín. *Album Svatojánské*. Praha: J. Otto, 1896.
- ŠKODA, Eduard. *Pražské svatyně*. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-098-5.
- ŠORM, Antonín. *Sborník úcty sv. Antonína Paduánského v českých zemích*. Praha: Antonín Šorm vl. nákladem, 1925.
- ŠTECH, Václav Vilém. *Pražská domovní znamení*. Praha: F. Topič, 1916.
- TENORA, Jan, FOLTÝNOVSKÝ, Josef. *Bl. Jan Sarkander: jeho doba, život a blahoslavení*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1920.
- TICHÁK, Milan. *Lexikon olomouckých ulic*. Olomouc: Burian a Tichák, 2009. ISBN 978-80-87274-02-6.
- TICHÁK, Milan. *Paměť olomouckých předměstí*. Olomouc: Votobia, 2000. ISBN 80-7198-447-7.
- TICHÁK, Milan. *Příběhy olomouckých pomníků a hřbitovů*. Olomouc: Burian a Tichák, 2016. ISBN 978-80-87274-35-4.
- TICHÁK, Milan. *Ztracené adresy. O tom, co v Olomouci bývalo a co už není*. Olomouc: Burian Tichák, 2007. ISBN 978-80-90367-6-7.
- TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců. 7. L–Mar*. Ostrava: Výtvarné centrum Chagall, 1993. ISBN 80-900648-4-1.
- TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy. 1. díl*. Praha: František Řivnáč, 1855.
- TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy. 3. díl*. Praha: František Řivnáč, 1875.
- TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy. 5. díl*. Praha: František Řivnáč, 1881.
- TOMÍČEK, David. *Víra, rozum a zkušenost v lidovém lékařství pozdně středověkých Čech*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2009. ISBN 978-80-7414-177-5.
- VAN DÜLMEN, Richard. *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích. Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. Praha: Dokořán, 2003. ISBN 80-86569-43-8.
- VANČURA, Jiří. *Hradčany, Pražský hrad*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1976.
- VLČEK, Emanuel. *Jan z Pomuku*. Praha: Vesmír, 1993. ISBN 80-901131-2-5.
- VLČEK, Jaroslav, ed. *Mácha, Karel Hynek. Básně, Máj, Zlomky, Dopisy, Deník*. Praha: Jan Laichter, 1907.

VLČEK, Pavel a kol. *Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0832-2.

VLČEK, Pavel a kol. *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0563-3.

VLNAS, Vít. *Jan Nepomucký, česká legenda*. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0358-2.

VLNAS, Vít: *Jan Nepomucký, česká legenda*, II. vydání. Praha–Litomyšl: Paseka – Národní galerie, 2013. ISBN 978-80-7432-278-5; ISBN 978-80-7035-522-0.

WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst. Díl druhý*. Praha: Matice česká, 1892.

WOITSCHOVÁ, Klára. *Gottfried Daniel Wunschwitz, sběratel, heraldik a genealog*. Praha: Národní archiv, 2011. ISBN: 978-80-86712-90-1.

ZÁBRANSKÝ, Milan, RODA, Jan. *Putování za betlémy České republiky*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5063-7.

ZATLOUKAL, Pavel, CHAROUZ, Jindřich, HYHLÍK, Vladimír. *Kaple bl. Jana Sarkandra*. Olomouc: Historická společnost Starý Velehrad, 1992.

ZLÁMAL, Bohumil. *Blahoslavený Jan Sarkander*. Řím: Křesťanská akademie, 1969.

ŽALMAN, Jiří. *Kapesní průvodce po muzeu a muzejnictví*. Praha: Národní muzeum, 2016. ISBN 978-80-7036-504-5.

Specializované studie a články

ALSTEROVÁ, Alena. Brokofova mostecká socha jako typ, varianta a schéma. In: *Acta Universitatis Carolinae. Příspěvky k dějinám umění II*. Praha: Univerzita Karlova, 1976. S. 80–85.

BITNAR, Vilém. Náboženská osobnost svatého Jana Nepomuckého. In: BITNAR, Vilém ed. *Výbor z české literatury XIV. až XX. věku*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1929.

BULIONOVÁ – KUBÁTOVÁ, Taťána. Prachnerova kašnová socha „Vltava“. In: *Památky a příroda. Časopis státní památkové péče a ochrany přírody*, roč. 11, 1986, č. 46. S. 277–279.

BURIAN, Václav. Osudy tělesných pozůstatků svatého Jana Sarkandra ve světle historických pramenů. In: *Vlastivědný sborník moravský* 47, č.4. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1995. ISSN 0323-2581. S. 364–369.

- BURIAN, Václav. Ikonografie Jana Sarkandera v drobné plastice. In: *Vlastivědný sborník moravský* roč. 48, č. 2. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1996. ISSN 0323-2581. S. 118–128.
- CIBULKA, Josef. Socha barokního světce. In: *Od pravěku k dnešku. Pekařův sborník II*. Praha: Historický klub, 1930. S. 127–132.
- ČERMÁK, Miroslav. Měšťanská kultura Olomouce v době baroka. In: JAKUBEC, Ondřej, PERŮTKA, Marek, eds. *Olomoucké baroko. Historie a kultura*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2011. ISBN 978-80-87149-40-9. S. 160-180.
- DUS, Jan. Nešťastné svatořečení a diskuze o českých dějinách. In: KERŤOVSKÝ, Pavel, ed. *Evangelíci o Janu Sarkandrovi. Sborník ke kanonizaci nového katolického světce*. Heršpice: EMAN 1995. ISBN 80-900696-9-X. S. 67–158.
- ELBELOVÁ, Gabriela: Václav Render – zbožnost za časů moru, in: ELBEL, Martin, JAKUBEC, Ondřej, eds. *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2010. S. 142–149.
- EKERT, František. Kult sv. Otilie v Čechách, studie kulturně hagiologická. In: BITNAR, V. *Náboženská osobnost svatého Jana Nepomuckého, výbor z české literatury XIV. až XV. věku*, Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1929. S. 164–165.
- ELBEL, Martin. Utváření katolické konfesijní identity v Olomouci. In: ELBEL, Martin, JAKUBEC, Ondřej, eds. *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2010. ISBN 978-80-87149-38-6. S. 189–197.
- FIALA, Jiří. Starší literární ztvárnění martyria sv. Jana Sarkandera. In: Česká literatura. Časopis pro literární vědu, roč. 49, 2001, č. 6. ISSN 0009-0468. S. 572–591.
- FOLTÝNOVSKÝ, Josef: Bl. Jan Sarkander. In: Životem, ročník IV, číslo 77, II. vydání. Hlučín ve Slezsku: 1928. s. 2.
- GAUSOVÁ ZÖRNEROVÁ, Markéta. Projevy svatojánského kultu v drobných památkách na Malé Straně (s využitím Langweilova modelu Prahy). *Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny*, roč. 19, 2018, č. 2. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. ISSN 1211-8109. S. 177–201.
- HANKE, Jiří: Olomoučtí jezuité a svatí. In: CEMUS, Petronilla, ed. *Bohemia jesuitica 1556–2006. Tomus I*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum 2010. ISBN 978-80-246-1755-8. S. 420–428.

- HANKE, Jiří. Zázračná divotvůrkyně v Olomouci. Oblast působnosti raně novověké městské patronky, příspěvek k dějinám mentalit. In: *Olomoucký archivní sborník* 2. Olomouc: SOA Olomouc, 2004. ISSN 1214-4711. S. 7–32.
- HNOJIL, Adam. Pomníková tvorba sochaře Josefa Maxe (1804–1855) ve druhé čtvrtině 19. století. Ideologický kontext kultury. In: *Umění*, roč. 53, 2005, č. 4. Praha: Ústav dějin umění. ISSN 0049-5123. S. 347–365.
- HORÁČEK, Martin. Olomouc nebarokní. In: ELBEL, Martin, JAKUBEC, Ondřej, eds. *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2010. ISBN 978-80-87149-38-6. S. 341–351.
- HRUBÝ, František. Kněz Jan Sarkander, moravský mučedník doby bělohorské a jeho legenda, in: *Český časopis historický*, roč. XLV, 1939. Praha: Historický klub. S. 236–271; 445–478.
- HRUDKA, Václav. Svatojánské sochařství v Praze. In: BITNAR, Vilém, PROCHÁZKA, Karel, eds. *Pragensia svatojánská*. Praha: Výbor Svatojanský pro oslavu 200. výročí kanonisace Jana Nepomuckého, 1929. S. 90–103.
- JAKUBEC, Ondřej. Ikonografie barokního kultu Jana Sarkandera v Olomouci. In: *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města*, eds. Martin Elbel–Ondřej Jakubec, Olomouc 2010. S. 182–189.
- JAKUBEC, Ondřej. Olomoucký jezuitský kostel a protimorový kult P. Marie Sněžné. In: ELBEL, Martin, JAKUBEC, Ondřej, eds. *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2010. ISBN 978-80-87149-38-6. S. 150–159.
- JANIŠ, Dalibor. Konfesijní poměry na Moravě a úloha olomouckého biskupství. In: MIKULEC, Jiří a kol. *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*. Praha: Historický ústav, 2013. ISBN 978-80-7286-206-1. S. 321–329.
- KOŠNÁŘ, Julius: Pouti k hrobu svatého Jana. In: BITNAR, V., PROCHÁZKA, K., eds. *Pragensia svatojánská*. Praha: Výbor Svatojanský pro oslavu 200. výročí kanonisace Jana Nepomuckého, 1929. S. 145–152.
- KOŘÁN, Ivo. Cyriacký klášter a chrám sv. Kříže Většího v baroku. In: *Umění* XVI, 1968, č.2. Praha: Ústav dějin umění. S. 180–193.
- KOZEL, Václav. Svatojanská bratrstva v Praze. In: BITNAR, Vilém, PROCHÁZKA, Karel, eds. *Pragensia svatojanská*. Praha: Výbor Svatojanský pro oslavu 200. výročí kanonisace Jana Nepomuckého, 1929. S. 152–157.

- MLČÁK, Leoš. Doplnky k ikonografii sv. Pavlíny, barokní patronky Olomouce. In: *Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci*, roč. 10 (29). Olomouc: SOA Olomouc, 2002. ISSN 1211-5967. S. 104-109.
- MLČÁK, Leoš. K ikonografii sv. Pavlíny, barokní patronky Olomouce. In: *Zprávy památkové péče*, roč. LIII, 1993, č. 10. Praha: Státní nakladatelství. ISSN 1210-5538. S. 393-400.
- MLČÁK, Leoš. Mor, hlad, války a živelné pohromy v Olomouci. In: ELBEL, Martin, JAKUBEC, Ondřej, *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc 2010. ISBN 978-80-87149-38-6. S. 125-136.
- MLČÁK, Leoš. Olomoucká mytologie. In: ELBEL, Martin, JAKUBEC, Ondřej, eds. *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2010. ISBN 978-80-87149-38-6. S. 99-107.
- NOVÁK, Vladimír: Pražský hudební život a svatojanský kult v 18. století. In: SVOBODA, Jiří, ed. *Svatojanský sborník*. Praha: Karolinum, 1994. ISBN 80-7066-978-0. S. 27-41.
- ORLITA, Zdeněk. Olomoučtí jezuité a náboženská bratrstva v 16.-18. stol. In: *Střední Morava, vlastivědná revue*, roč. 12, č. 20. Olomouc: Memoria, 2005. ISSN 1212-1134. S. 43-54.
- PFLEGEROVÁ, Štěpánka: Biografie paumistrů obecních z let 1550-1620. In: *Minulostí západočeského kraje*, roč. 43. Ústí nad Labem: Albis international, 2008. ISBN 978-80-86971-94-0. S. 194-211.
- PLECHÁČOVÁ, Ludmila: *Jan Sarkander. Příloha k dopisu z 26. 6. 1991*. In: KEŘKOVSKÝ, Pavel, ed. *Evangelíci o Janu Sarkandrovi. Sborník ke kanonizaci nového katolického světce*. Heršpice: EMAN 1995. ISBN 80-900696-9-X. S. 19-35.
- PUČALÍK, Marek. Devoce křížovníků s červenou hvězdou ke svému thaumaturgovi. In: ROYT, Jan ed. *Svatý na mostě*. Praha: Muzeum Karlova mostu 2009. ISBN 978-80-254-5309-4. S. 29-37.
- REJCHRTOVÁ, Noemi. Skylla a Charybda církevních dějin. K případu Jana Sarkandra. In: KEŘKOVSKÝ, Pavel, ed. *Evangelíci o Janu Sarkandrovi. Sborník ke kanonizaci nového katolického světce*. Heršpice: EMAN 1995. ISBN 80-900696-9-X. S. 54-58.
- ROYT, Jan. Svatý Jan Nepomucký a jeho úcta v Praze. In: KYBALOVÁ, Jana ed. *Svatý Jan Nepomucký 1393-1993*, Praha-Mnichov: Karolinum 1993. ISBN 80-7066-770-2. S. 76-84.
- ROYT, Jan. Úcta k Panně Marii a k českým zemským patronům v řádu Tovaryšstva Ježíšova v barokních Čechách, in: CEMUS, Petronilla (ed.): *Bohemia jesuitica 1556-2006. Tomus I*, Praha, Karolinum 2010. S. 1279-1309. ISBN 978-80-246-1755-8.

- RYANTOVÁ, Marie: Pozoruhodná spisovatelka P. Georga Adalberta Wahnera. In: PÁTKOVÁ, Hana, ed. *Česká beseda o německých i českých kronikách, pamětech a dalších vyprávěcích pramenech*. Dolní Břežany: Scriptorium, 2006. ISBN 80-86197-70-0. S. 117–126.
- STEJSKAL, František. Kterak Jan studoval bohosloví. Studie církevně historická. In: BITNAR, Vilém. *Náboženská osobnost svatého Jana Nepomuckého, výbor z české literatury XIV. až XV. věku*, Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1929. S. 159–162.
- STRAŠILOVÁ, Iva. Kramářské písně v Knihovně Národního muzea: Cíle a prostředky zpracování. In: KRUŠINSKÝ, Rostislav, ed. *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*, Olomouc: Vědecká knihovna, 2006. ISBN 80-7053-087-1.
- SUCHÁNEK, Pavel. Olomoucký kanovník Jan Matyáš z Thurnu a Valsassiny, sběratel a mecenáš. In: ELBEL, Martin, JAKUBEC, Ondřej, *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc 2010. ISBN 978-80-87149-38-6. S. 269–275.
- SVATOŠOVÁ, Hana. Cesta k modernímu velkoměstu. In: *Osm století pražské samosprávy*, Praha: Scriptorium, 2000. ISBN 80-86197-16-6. S. 101–105.
- SVOBODOVÁ-LADOVÁ, Miluše. Zvláštní místní práva v Praze. In: *Pražský sborník historický*, Praha: Archiv hl. m. Prahy, 1983, roč. 8. S. 117–179.
- ŠORM, Antonín. Pražské pobožnosti svatojanské. In: BITNAR, Vilém, PROCHÁZKA, Karel, eds. *Pragensia svatojánská*. Praha: Výbor Svatojanský pro oslavu 200. výročí kanonisace Jana Nepomuckého, 1929. S. 134–144.
- ŠORM, Antonín. Svatojanské písničky poutní a jarmareční. In: BITNAR, Vilém, PROCHÁZKA, Karel, eds. *Pragensia svatojánská*. Praha: Výbor Svatojanský pro oslavu 200. výročí kanonisace Jana Nepomuckého, 1929. S. 111–120.
- ŠTINDL, Martin. *Sv. Jan Sarkander, působení a kult ve Velkém Meziříčí*. Velké Meziříčí: SOA Žďár nad Sázavou, 1995.
- NĚMEC, Jaroslav, ed. *Kněz a mučedník Jan Sarkander. Sborník ke svatořečení*. Olomouc: Matice Cyrilometodějská, 1994.
- VAVROUŠKOVÁ, Anna. Rodinné zápisy Chřepických z Modlíškovic. In: *Časopis rodopisné společnosti slovanské*, roč. VI, č.1 – 4. Praha: Rodopisná společnost československá, 1934. S. 1–18.
- VLADÁR, Vojtěch. Historický vývoj kanonizačního práva – od starověku po reformy pápeže Urbana VIII. In: *Revue církevního práva* roč. XXV, č. 77–4, Praha: Společnost pro církevní právo, 2019. ISSN 1211-1635. S. 45–62.

VOJTÍŠEK, Václav. *Hradčany v první polovině století XVIII.: o radnici Menšího Města pražského*. Praha: Společnost přátel starožitností českých v Praze, roč. 29, č. 1. Praha: A. B. Černý, 1922.

VOŘÍŠKOVÁ, Alena. Postava sv. Jana Nepomuckého v lidovém umění. In: *Světcí v lidové tradici*, Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1995. ISBN 80-901913-3-9. S. 63–65.

ZÁPALKOVÁ, Helena. Relikviář sv. Pavlíny z pokladu olomoucké katedrály. In: ELBEL, Martin, JAKUBEC, Ondřej, *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2010. ISBN 978-80-87149-38-6. S. 211–221.

ZAPLETALOVÁ, Jana. První štukatéři ve službách olomouckého biskupa Karla z Lichtensteina-Castelkorna, In: JAKUBEC, Ondřej, PERŮTKA, Marek, eds. *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620–1780*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2010. ISBN 978-80-87149-39-3. S. 161–167.

ZELENKOVÁ, Petra. Universitní these pražské i olomoucké university ze 17. st. uložené ve Staats- und Stadtbibliothek Augsburg, in: CEMUS, Petronilla (ed.): *Bohemia jesuitica 1556–2006. Tomus I*, Praha, Univerzita Karlova nakl. Karolinum 2010, s. 1255–1277, ISBN 978-80-246-1755-8.

Elektronické dílčí články

Církev nasadila proti viru sv. Pavlínu. In: Zpravodajství iDnes [online] [vid. 14. 4. 2020]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/olomouc/zpravy/sv-pavlina-olomouc-mor-koronavirus-pandemie-covid-katedrala-sv-vaclav-ostatky.A200407_162658_olomouc-zpravy_mip

Sborníky

Acta Universitatis Carolinae. Příspěvky k dějinám umění II. Praha: Univerzita Karlova, 1976.

BITNAR, Vilém ed. *Náboženská osobnost svatého Jana Nepomckého. Výbor z české literatury XIV. až XX. věku*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1929.

BITNAR, Vilém, PROCHÁZKA, Karel, eds. *Pragensia svatojánská*. Praha: Výbor Svatojanský pro oslavu 200. výročí kanonisace Jana Nepomuckého, 1929.

Dějiny Olomouce I. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. ISBN 978-80-244-2368-5.

CEMUS, Petronilla, ed. *Bohemia jesuitica 1556–2006. Tomus I.* Praha: Univerzita Karlova, Karolinum 2010. ISBN 978-80-246-1755-8.

ELBEL, Martin, JAKUBEC, Ondřej, eds. *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města.* Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2010. ISBN 978-80-87149-38-6.

JAKUBEC, Ondřej, PERŮTKA, Marek, eds. *Olomoucké baroko. Historie a kultura.* Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2011. ISBN 978-80-87149-40-9.

JAKUBEC, Ondřej, PERŮTKA, Marek, eds. *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620–1780.* Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2010. ISBN 978-80-87149-39-3.

KEŘKOVSKÝ, Pavel, ed. *Evangelíci o Janu Sarkandrovi. Sborník ke kanonizaci nového katolického světce.* Heršpice: EMAN, 1995. ISBN 80-900696-9-X.

KYBALOVÁ, Jana ed. *Svatý Jan Nepomucký 1393–1993,* Praha–Mnichov: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-770-2. S. 76–84.

MUSÍLEK, Martin a kol. *Havelské město pražské ve středověku.* Praha: Casablanca, 2012. ISBN 978-80-87292-21-1.

RYANTOVÁ, Marie et al. *Antonín Podlaha. Kněz ve vědách o historii a umění.* Pelhřimov: Arcibiskupství pražské, 2017. ISBN 978-80-7415-167-5.

SVOBODA, Jiří, ed. *Svatojanský sborník,* Praha: Karolinum 1994, ISBN 80-7066-978-0.

Od pravěku k dnešku. Pekařův sborník II. Praha: Historický klub, 1930.

Olomoucký archivní sborník 2. Olomouc: SOA Olomouc, 2004. ISSN 1214-4711.

Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci, roč. 10 (29). Olomouc: SOA Olomouc, 2002. ISSN 1211-5967.

Vlastivědný sborník moravský, roč. 47, č. 4. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1995. ISSN 0323-2581.

Vlastivědný sborník moravský, roč. 48, č. 2. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1996. ISSN 0323-2581.

Časopisy

Český časopis historický, roč. XLV. Praha: Historický klub, 1939.

Česká literatura: časopis pro literární vědu, roč. 49, č. 6. Praha: Akademie věd, 2001. ISSN 0009-0468.

Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny, roč. 19, 2018, č. 2. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. ISSN 1211-8109.

Minulostí západočeského kraje, roč. 43. Ústí nad Labem: Albis international, 2008. ISBN 978-80-86971-94-0.

Památky a příroda: časopis státní památkové péče a ochrany přírody, roč. 11, č. 46. Praha: Orbis, 1986.

Světobzor, roč. 18, č. 22, 1884.

Umění XVI, č. 2. Praha: Ústav dějin umění, Praha: Ústav dějin umění, 1968.

Umění, roč. 53, č. 4. Praha: Ústav dějin umění, 2005. ISSN 0049-5123.

Střední Morava, vlastivědná revue, roč. 12, č. 20. Olomouc: Memoria, 2005.

Zlatá Praha, V/35, Praha 1878–1888.

Zprávy památkové péče, roč. LIII, č. 10. Praha: Státní nakladatelství, 1993. ISSN 1210-5538.

Životem, ročník IV, číslo 77, II. vydání. Hlučín ve Slezsku, 1928.

Elektronické časopisy

Časopis katolického duchovenstva [online] [vid. 13. 10. 2016]. Dostupné z:
http://www.depositum.cz/knihovny/ckd/tiskclanek.php?id=c_18566

Bakalářské a magisterské diplomní práce

GAUSOVÁ ZÖRNEROVÁ, Markéta. *Projevy svatojánského kultu v hmotné kultuře na Malé Straně*. Bakalářská práce. Ústí nad Labem: FF UJEP, Filozofická fakulta, 2017.

HEROLD, Miroslav. *Svatojánský dotazník z r. 1715*. Diplomová práce. Olomouc: Cyrilometodějská teologická fakulta, Katedra církevních dějin a křesťanského umění, 2006.

HOSTAŠOVÁ, Zuzana. *Po stopách projevů kultu sv. Jana Sarkandra*. Bakalářská práce. Brno, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2013.

KODYSOVÁ, Gabriela. *Sv. Jan Sarkander v barokním umění*. Diplomová práce. Olomouc: Filozofická fakulta, Palackého univerzita v Olomouci, 2014.

PETŘÍKOVÁ, Eva. *Jan Antonín Quitainer (1709–1765)*. Diplomová práce. Praha: Karlova univerzita, Filozofická fakulta, 2008.

VLHA, Ondřej. *Náhrobek Václava Pešiny z Čechorodu na Malostranském hřbitově v Praze*. Bakalářská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2010.

ZÁRUBA, Petr. *Restaurování a konzervace sochy sv. Jana Nepomuckého z kostela sv. Františka Serafínského – Křižovnické náměstí, Praha*. Bakalářská práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování, 2006.

Webové stránky

Geoportál hl. m. Prahy [online]. [vid. 10. 5. 2020]. Dostupné z: www.dveprahy.cz

Integrovaný informační systém archeologických pramenů [online]. [vid. 10. 12. 2019]. Dostupné z: www.praha-archeologicka.cz

Národní památkový ústav [online]. [vid. 17. 8. 2018].

Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/>.

Oficiální informační portál statutárního města Olomouc [online]. [vid. 21. 10. 2016].

Dostupné z: www.olomouc.eu

Portál Archivu hl. m. Prahy [online]. [vid. 10. 5. 2020]. Dostupné z: www.katalog.ahmp.cz

Portál Sdružení pro záchranu Malostranského hřbitova [online] [vid. 20. 4. 2020].

Dostupné z: www.malostranskyhrbitov.cz

Zpravodajství České televize [online]. [vid. 14. 4. 2020].

Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/3073180-v-olomouci-vystavili-ostatky-svate-pavliny-aby-ochranovala-pred-koronavirem>

Seznam příloh

Příloha č. 1 Svatojánská vyobrazení na Pražském hradě – plán

Příloha č. 2 Svatojánská vyobrazení na Hradčanech – plán

Příloha č. 3 Svatojánská vyobrazení na Starém Městě. Trasa č. 2 – plán

Příloha č. 4 Svatojánská vyobrazení na Starém Městě. Trasa č. 1 – plán

Příloha č. 5 Svatojánská vyobrazení na Starém Městě. Trasa č. 1a – plán

Příloha č. 6 Svatojánská vyobrazení na Starém Městě mimo obvyklé trasy procesí – plán

Příloha č. 7 Dotazník

Příloha č. 8 Svatojánské památky na Pražském hradě a Hradčanech – tabulka

Příloha č. 9 Svatojánské památky na Starém Městě – tabulka

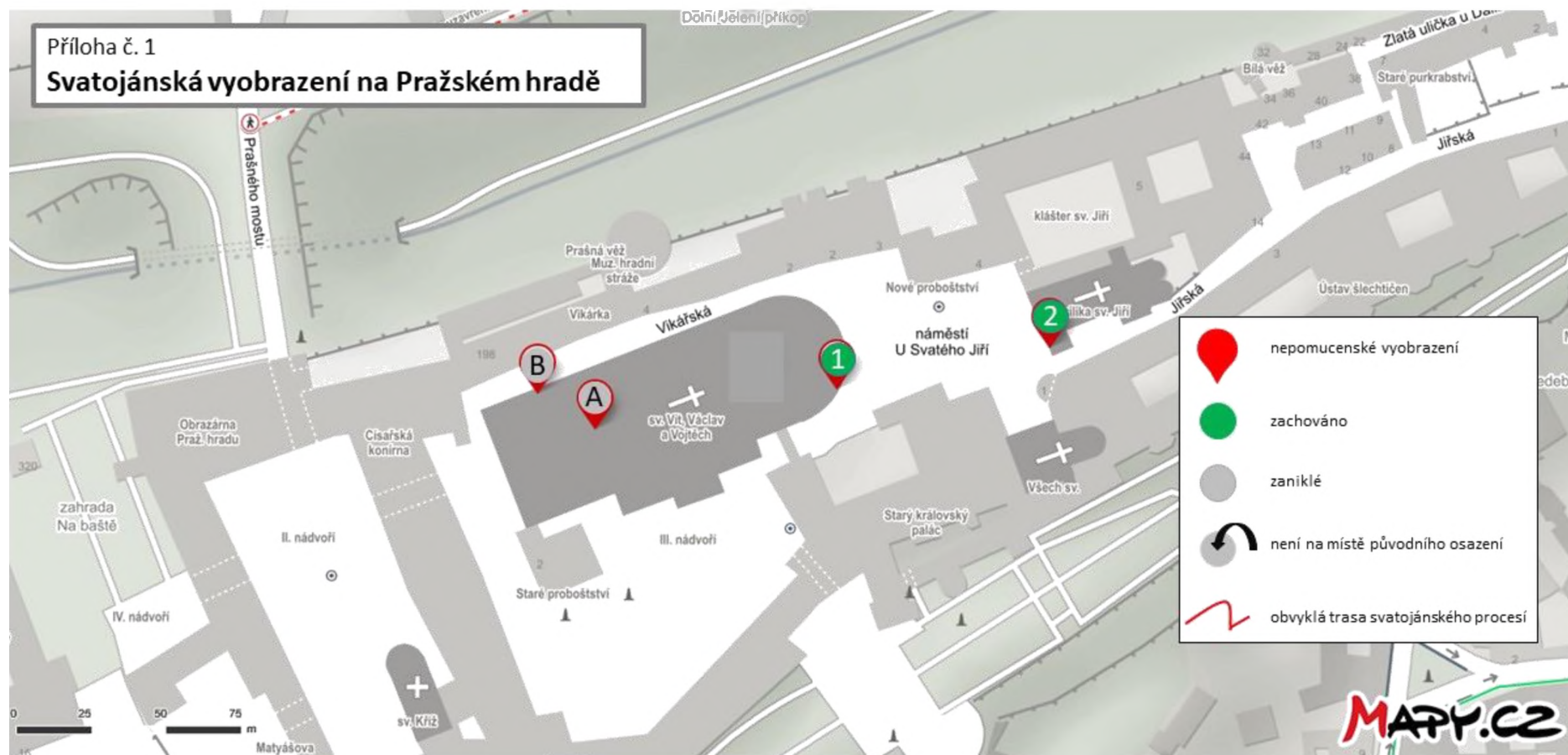
Příloha č. 10 Svatojánské památky na Malé Straně – tabulka

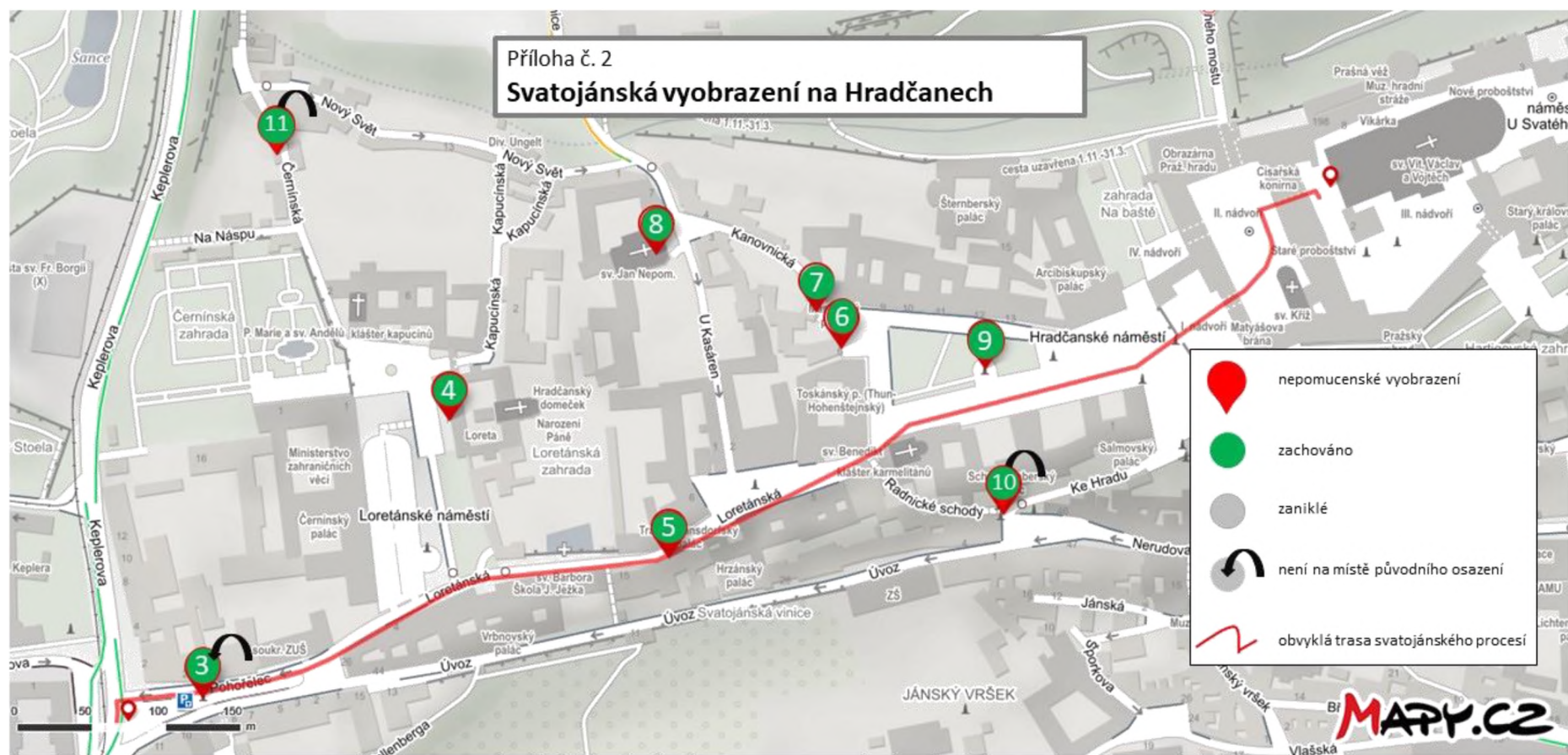
Příloha č. 11 Výřez z rukopisu WAHNER, Adalbert. *Sammlung von Johan[n]eischen Denckmälern und deren Inschriften*. ANM, B. č. 335. S. 20.

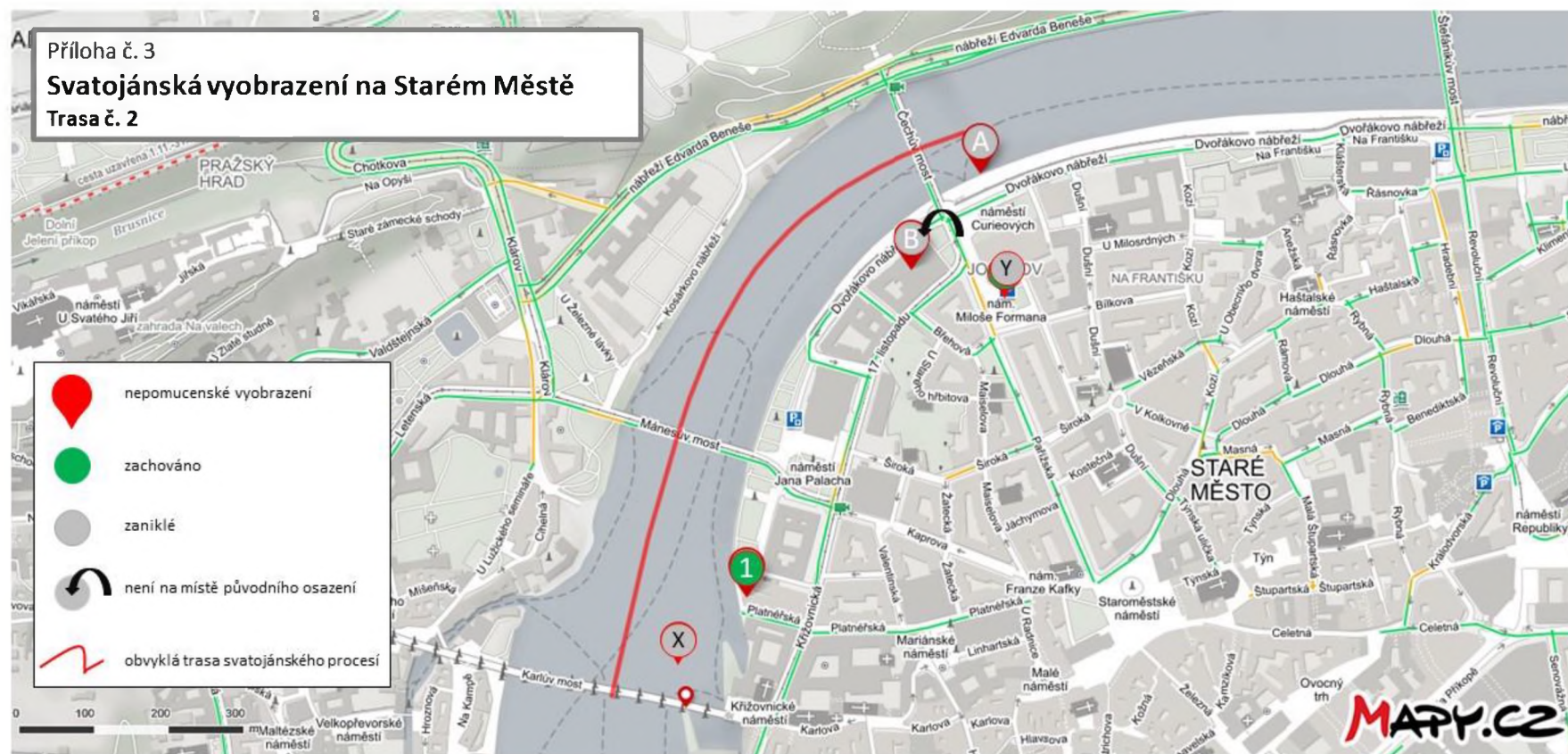
Příloha č. 12 Transliterace a překlad úryvku z rukopisu WAHNER, Adalbert. *Sammlung von Johan[n]eischen Denckmälern und deren Inschriften*. ANM, B. č. 335.

Evidenční karty Pražský Hrad a Hradčany. Karta č. 1–12.

Evidenční karty Staré Město. Karta č. 1–24.

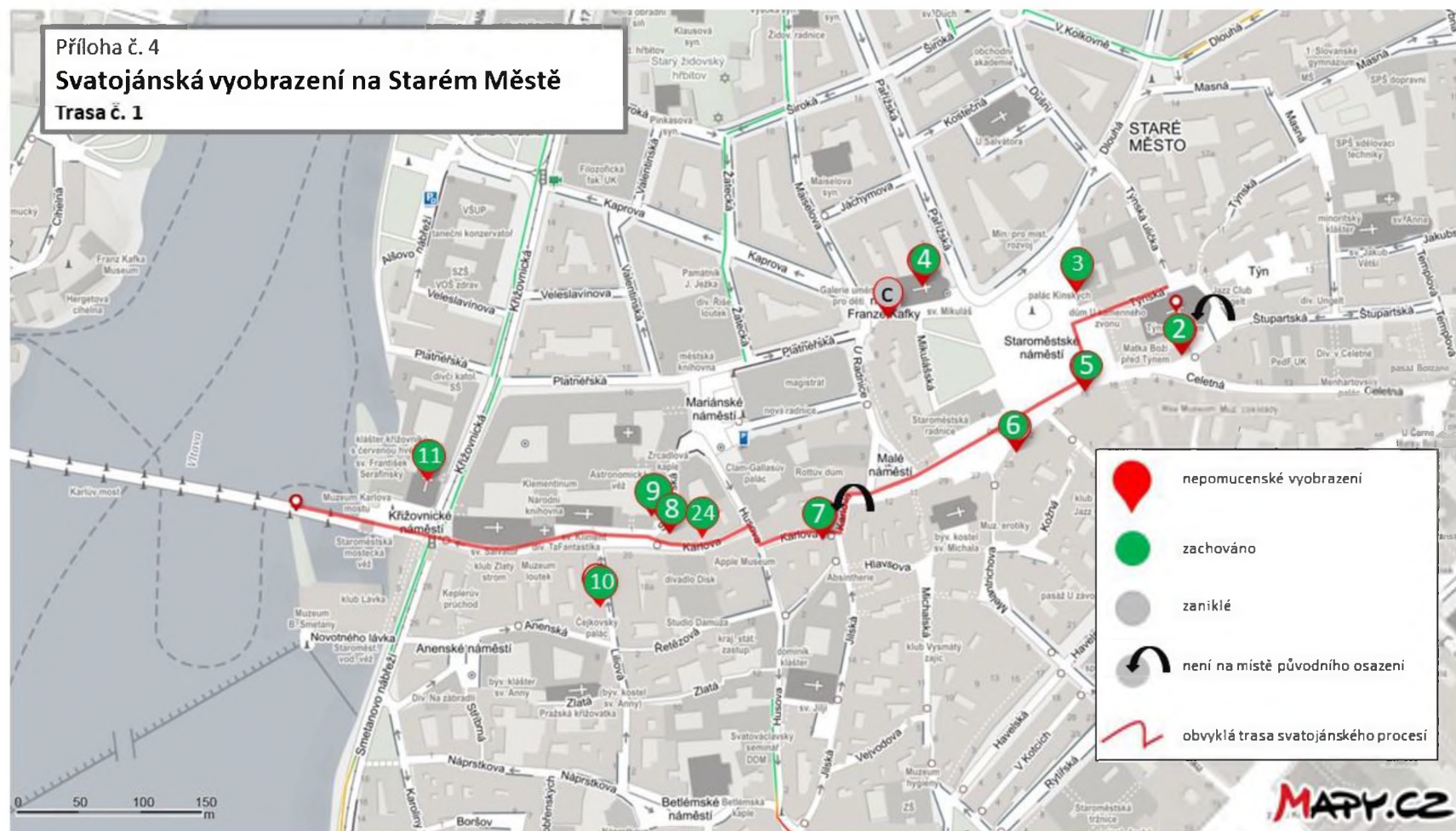

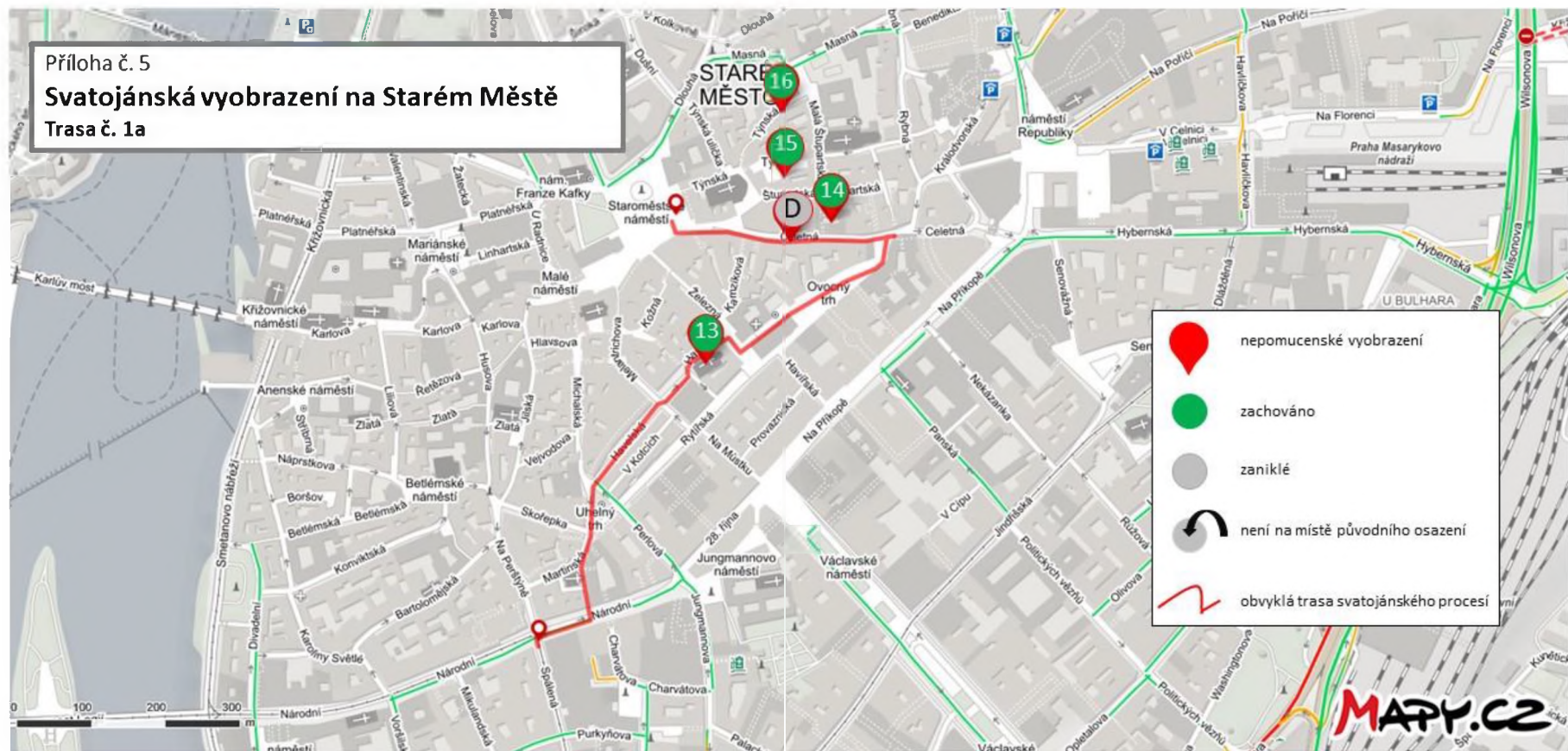

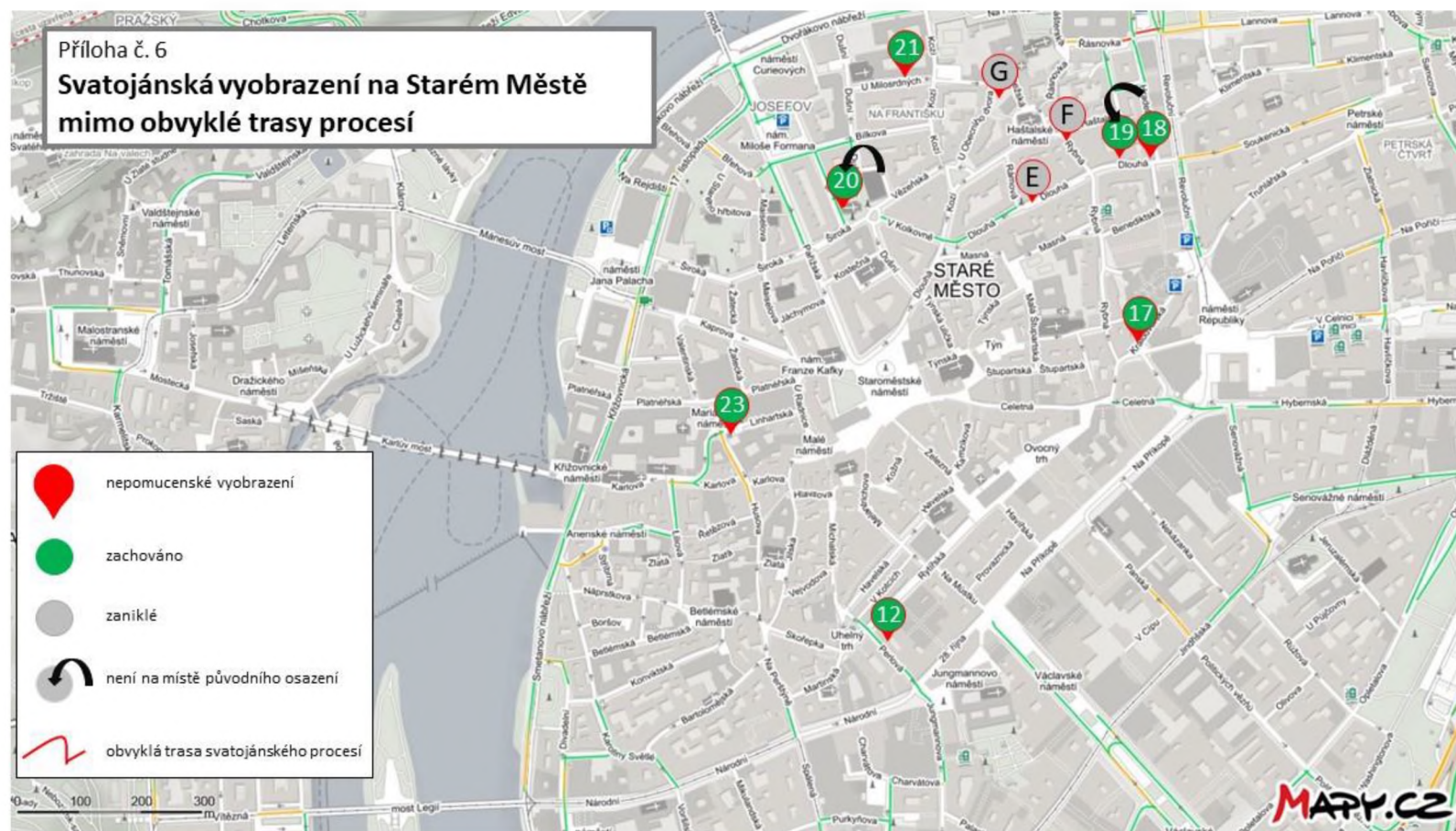
Příloha č. 4

Svatojánská vyobrazení na Starém Městě

Trasa č. 1

Příloha č. 7

Dotazník

Písemný autorizovaný dotazník pro akademickou sochařku Jindru Víkovou ze dne 10. 9. 2017

- **Jaké byly okolnosti vzniku sochy sv. Jana Nepomuckého pro dům čp. 179a?**

Původní barokní socha Sv. Nepomuka od sochaře Brokofa /nebo Platzera?/ byla ukradena a já byla oslovena Karolinou Pirklovou a Arch. P. Pirklem, kteří jsou vlastníci objektu, vytvořit sochu Jana Nepomuka. Myslím, že všechny mé realizace do architektury jen volně interpretují přání objednavatele, jsou založené na mých pocitech, tudíž mě baví a snad je v nich i více svobody.

Tuto sochu jsem tedy dělala podle mé představy o něm.

- **Znala jste (alespoň z fotografií) vyobrazení původní sochy, která byla umístěna na dvoře domu čp. 179a v Loretánské ulici?**

Neměla jsem žádné vizuální podklady přímo k této soše, znala jsem však jiná dobová obdobná díla.

- **Do jaké míry (pokud vůbec) vás ovlivnil ikonografický typ obvyklý pro zobrazování sv. Jana Nepomuckého (tzv. Brokofovský nebo Rauchmillerovský)?**

Nechtěla jsem dělat repliku barokního sochařského přístupu, zároveň jsem však chtěla ctít původní pojetí barokních soch, proto jsem kombinovala jistou dávku tradičního přístupu s mou vlastní imaginativní nadsázkou. Měla jsem volnou ruku ze strany majitelů, kteří znají moji tvorbu, a proto nechali řešení zcela na mně.

- **Znala jste před počátkem práce příběh sv. Jana Nepomuckého, a pokud ano, znala jste spíše barokní legendu (mučedník zpovědního tajemství), nebo spíš historická fakta (generální vikář ve službách arcibiskupa Jana z Jenštejna)?**

Četla jsem knížku Fr. Stejskala a jedním z mých prvních návrhů byl i tento s křížem vyříznutým do těla. Vyříznutý kříž souvisí s mým pocitem mučednického osudu.

Zachovala jsem však všechny atributy – hvězdy ve svatozáři i kříž a znala jeho příběh.

- **Jak vy osobně vnímáte postavu sv. Jana Nepomuckého? (Např. kulturně, historicky, nábožensky atd.)**

Při procházkách s rodiči když jsem byla malá, mě nejvíce zaujala jeho socha na Karlově mostě. Jeho legenda charakterního a věrného světce a mučedníka mně zůstala v duši dodnes.

- **Váš sv. Jan Nepomucký je fyziognomicky velmi subtilní – ovlivnily Vás poznatky z antropologického výzkumu Emanuela Vlčka, nebo jste vycházela pouze ze svého pocitu?**

Poznatky z antropologického výzkumu mě neovlivnily, vycházela jsem skutečně hlavně z mého pocitu, možná i s trochou pokory víc, než u mých předchozích soch, které se netýkaly konkrétní osobnosti.

- **Čím bylo ovlivněno tvarosloví skříňky, do níž je Nepomuk zasazen?**

Tvarosloví skříňky je vlastně barokní, barokní podstavec je jediné, co zůstalo.

- **Můžete prosím popsat techniku, kterou je dílo vytvořeno? (Materiál, způsob zhotovení, použité pigmenty atd.)**

Dost často používám skvělou hlínu šamotovou /stoneware/ na vysoko pálenou 1260°C, s porcelánovou engobou navrch a kysličníkem – rutil. Volba byla ovlivněna snahou o maximální životnost materiálu.

- **Můžete uvést datum zhotovení díla?**

Tato práce vznikla v roce 1995.

Příloha č. 8

Čp.	socha	reliéf	malba	místní jméno	jiné	vytvořen/a nebo zmíněna	vyobrazen/a na LM
43 Vikářská ulice „Kanovnický dům“	•					1641	
bez čp. – Radniční schody	•					po 1709	
100 Loreta	•					1717	•
bez čp. – katedrála sv. Víta, západní průčelí Pražský hrad			•			1721 (resp. 1757)	•
bez čp. – bazilika sv. Jiří Pražský hrad	•					1722	•
bez čp. – kostel sv. Jana Nepomuckého Hradčany	•					před 1729	•
bez čp. – morový sloup Hradčanské náměstí	•					1736	
bez čp. – sousoší Pohořelec	•					1752	
bez čp. – katedrála sv. Víta, kamenný kenotaf Pražský hrad	•					1763	•
65 Hradčanské náměstí 6			•			pol. 18. stol. ?	•
68 Hradčanské náměstí 7/Kanovnická 1	•					1775 ?	
179a Loretánská 13 „Starý Renthaus“	•					18. stol.	
(bez čp. – Malostranský hřbitov, Praha 5–Smíchov)	•					1862	
179a Loretánská 13 „Starý Renthaus“	• ?					1863 ?	
179a Loretánská 13 „Starý Renthaus“	•					1995	
97 Černínská 5	•					?	

Příloha č. 9

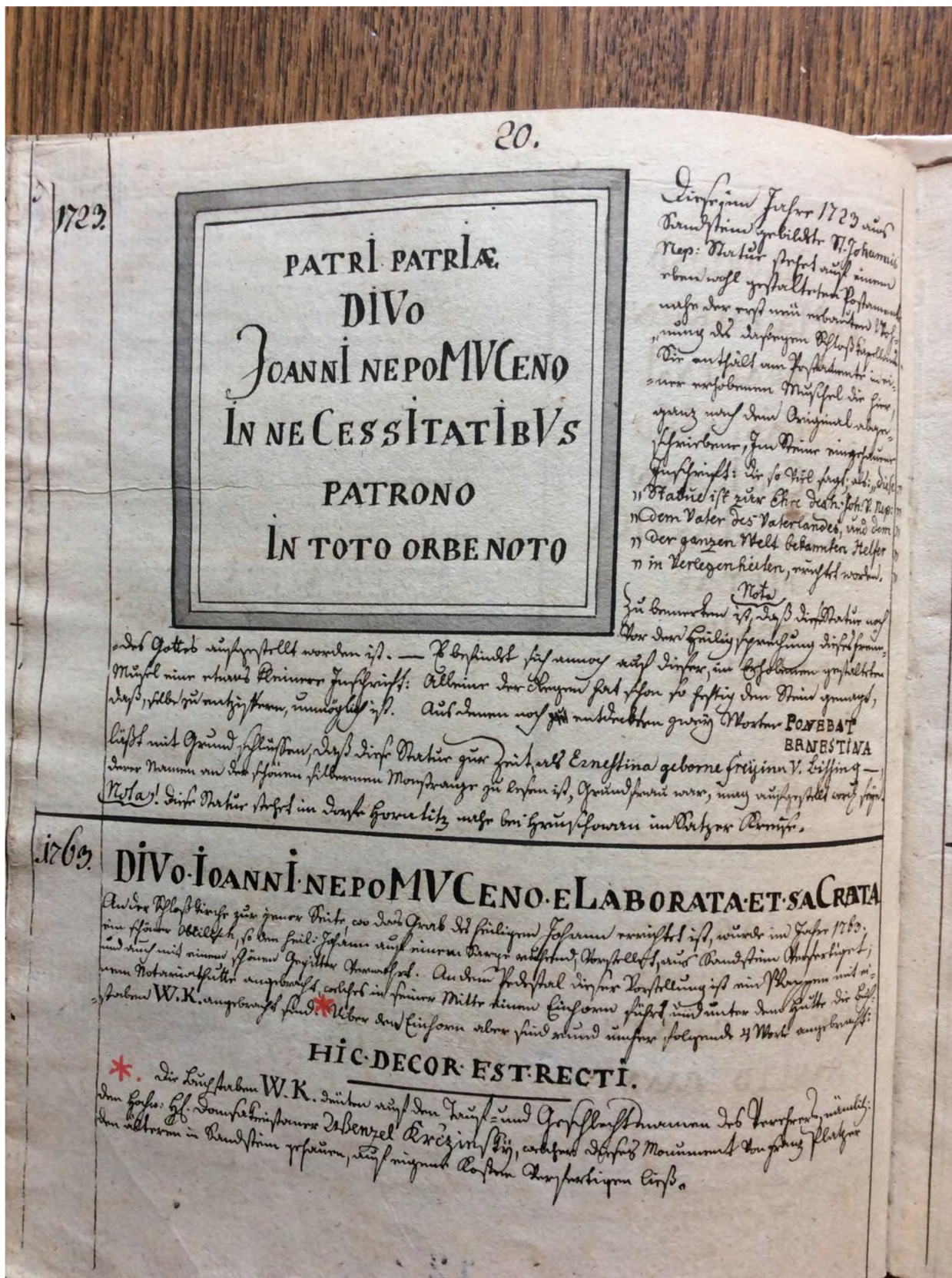
Čp.	socha	reliéf	malba	místní jméno	jiné	vytvořen/a nebo zmíněna	vyobrazen/a na LM
642 Týn 6, U černého medvěda	•					kol. r. 1718	•
190/1040 Klementinum	•					kol. r. 1720	•
bez čp. zaniklý hřbitov při kostele sv. Kříže Většího	•					1721	
561 Celetná 18, U sv. Jana				•		1723	•
550 Staroměstské náměstí 18, „U Kamenného stolu“			•			1724–1739	•
727 Dlouhá 39, Na Baště	•					po r. 1726	
bez čp. kostel sv. Havla	•					před r. 1727	•
bez čp. Jánské náměstí	•					1727	
bez čp. kostel sv. Mikuláše	•					1735	•
85 Alšovo nábřeží 2, Na Prádle	•					1737	•
847 U Milosrdných 1	•					1737–1751	
bez čp. u kostela sv. Haštala	•					1. třetina 18. st.	• (zachycena při kostele sv. Mikuláše)
480 Staroměstské náměstí 24 U zlatého vlka	•					kol. r. 1745	•
730 Dlouhá 35	•					2. čtvrtina 18. st.	
147 Jilská 9, U Kočků	•					kol. r. 1750	
595 Celetná 17, Menhartovský palác	•					kol. r. 1755	•
606 Staroměstské nám. 11, 12, palác Goltz-Kinských		•				1756	
bez čp. kostel sv. Františka Serafinského	•					1758	•
445 Vejvodova 1, Míčovna	•					1774 (?)	
107 Karlova 5, U Červené boty			•			před 1775	

611 Týnská 10, U Tří per		•				1777–1789	
601 Celetná 5, Týnská fara	•					posl. čtvrt. 18. stol.	
bez čp. kaple na ostrově					•	zanikla r. 1784 (r. 1785?)	
175 Karlova 3, U Zlaté studně		•				18. st.	•
bez čp. Mariánské nám.					•	1818	•
221 Liliová 13	•					1832	
665 Královodvorská 9, U Modrého klíče	•					1868–1874	
753 Rybná 18	•					1928	
804 U Obecního dvora, zanikl	•					1928	
411 Rytířská 4, U Machtů	•					?	

Příloha č. 10

Čp.	socha	reliéf	malba	místní jméno	jiné	písemná zmínka	vytvořen/a	vyobrazěn/a na LM
bez čp. Brokofova socha	•					r. 1681	1681	•
319 Šporkova 8, Jánská 3	•						před r. 1700	•
213 Nerudova 18 U sv. Jana Nepomuckého		•					1716-1725	
235 Nerudova 43 U Zeleného raka			•			r. 1904	1729	•
220 Nerudova 34 U Zlaté podkovy	•					r. 1907	1730	
206 Nerudova 4 U Tří červených jelínků	•						40. léta 18. st.	
bez čp. Vojanovy sady	•					r. 1749	1749	•
19 Valdštejnské náměstí 6 Natalovský dům			•				50. léta 18. století	
bez čp. Říční ulice	•					r. 1939	1760	
bez čp. kaplička na ostrově pod Karlovým mostem					•	r. 1929	před 1784	
272 Malostranské nám. 1 U Petržilek	•						80. léta 18. st.	•
202 Zámecká 6 U Sv. Jana Nepomuckého				•		r. 1783		
186 Zámecké schody 2 U Sv. Jana Nepomuckého				•		r. 1796		

76 U Lužického semináře 1 U Tří pštrosů	•					r. 1907	konec 18. stol.	
409 U Lanové dráhy 2, U Černohorskýc h - průčelí	•					r. 1929	18. st.?	•
272 Malostranské nám. 1 U Petržilků - dvůr	•						18. st.?	
361 Vlašská 3 U Tří červených srdcí	•					r. 1967	18. stol.?	
628 Karmelitská 9a	•					r. 1835		
136 Pod Bruskou 6			•					•
87 U Lužického semináře 4 U Planičeků			•					•
bez čp. mřížka na KM	•					r. 1929	před 1890	
99 U Lužického semináře 22 U Bílého čápa	•						19. stol.?	
511 Na Kampě 12	•						19. stol.?	

Příloha č. 12

A. Wahner, rukopis, s. 20:

1763

DIVO.IOANNI.NEPOMVCENO.ELABORATA.ET.SACRATA

An der Schloßkirche zur jener Seite, wo das Grab des Heiligen Johann errichtet ist, wurde im Jahre 1763. ein schöner Obilisk, so den heil. Johann auf einem Sarge ruhend, Vorstelllet, aus Sandstein Verfertiget; und auch mit einem schönem Gegitter Vermehrt. An dem Pedestal dieser Vorstellung ist ein Wappen mit einem Notariathutte angebracht, welches in seiner Mitte einen Einhorn führt, und unter dem Hutte die Buchstaben W. K. angebracht sind. * Uiber den Einhorn aber sind rund umher folgende 4 Worte angebracht:

HIC. DECOR. EST. RECTI

*Die Buchstaben W. K. deuten auf den Tauf- und das Geschlechtsnamen des Verehrers, nämlich: den Hochw[ürdigen] Domsakristaner Wenzel Krczinski, welcher dieses Monument von Franz Platzer den älteren in Sandstein gehauen, auf eigene Kosten Verfertigen ließ.

Svatému Janu Nepomuckému vytvořeno a zasvěceno

V závěru zámeckého kostela k oné straně, kde je uvnitř zřízen hrob sv. Jana, byl z pískovce (vytvořen) v r. 1763 krásný obelisk, který představuje sv. Jana spočívajícího v rakvi a také opatřený krásnou mříží. Na podstavci tohoto vyobrazení je znázorněn erb s notářským kloboukem, v jehož středu je jednorožec [ve skoku] a pod kloboukem jsou znázorněna písmena W.K. * Nad jednorožcem jsou okolo [v opisu] uvedena 4 následující slova:

Toto je ozdoba spravedlivého.

* Písmena W. K. odkazují na křestní a rodové jméno ctitele, totiž: vysoce důstojného katedrálního sakristána Wenzela Krczinského, který nechal zhotovit na vlastní náklady tento monument od Franze Platzera staršího, vytesaný v pískovci.

A. Wahner, rukopis, s. 37:

Im Jahre 1832 ließ H[er]r W. Morgenstern burger und Seidenfärber in der Altstadt Prag in N: Cons: 221 wohnhaft, eine St. Johann Nep. Statue aus Sandstein bei Franz Linn Bildh[auer]. Verfertigen, und im Hause der Altstadt Nro. Cons: 221 aufstellen. Selbe ist weiß stafirt, und mit weniger Vergoldung gezieht. Am Postamente ist die heil. Zunge angebracht, welche mit einem Vergoldetem Lorberkranz umgeben ist.

V roce 1832 nechal pan W. Morgenstern, měšťan a barvíř hedvábí na Starém Městě, bydlištěm v čísle popis. 221, zhotovit pískovcovou sochu sv. Jana Nepomuckého u sochaře Franze Linna a [a dal] ji postavit v domě čp. 221 na Starém Městě. Je štafírována bíle a zdobena trochou pozlacení. Na podstavci je proveden svatý jazyk, který je orámován zlateným vavřínovým věncem.